ØKONOMI OG POLITIK

25. ÅRGANG NR. 2-3 APRIL-SEPT. 1951

Indhold

Schumanplanen 81
Indien og Pakistans strid om Kashmir 95
Befolkningsproblemer i Holland og Danmark 105
Norges utenrikspolitiske stilling 120
Animalske og vegetabilske fedtstoffer 144
De franske valg den 17. juni 1951 160
Efterkrigstidens valutapolitik i nordisk belysning 169
Den internationale økonomiske situation 179
Den økonomiske udvikling i Danmark 202
Politisk kronik 216

Kvartalsskrift udgivet af

INSTITUTET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI

EJNAR MUNKSGAARD . KØBENHAVN 1951

SCHUMANPLANEN

Af LAUGE DAHLGAARD

Den 19. marts 1951 underskrev repræsentanter for Frankrig, Vesttyskland, Italien og Beneluxlandene preliminært den såkaldte Schumanplan, der går ud på at skabe et fælles marked for kul, koks, brunkul, jernmalm, skrot, jern og stål og på dette marked etablere „organiseret konkurrence" — et nyt bidrag til den økonomiske terminologi. Planen skal ratificeres af de seks landes parlamenter, inden den træder i kraft, og dette kan trække ud. Ikke desto mindre er det opsigtsvækkende, at det har været muligt at nå frem til den grad af enighed, som underskrifterne på det foreliggende udkast til overenskomst er udtryk for. Det drejer sig om en regulering af meget store økonomiske interesser, både privatøkonomiske og nationaløkonomiske, hvortil kommer, at planen går på tværs af hævdvundne nationale synspunkter i de deltagende lande. Som planen nu foreligger, er den i væsentlig grad et værk af den franske finansmand *Jean Monnet,* hvis navn bl. a. er knyttet til den såkaldte „Monnetplan" for modernisering af den franske industri. Monnet nævnes i indviede kredse som Schumanplanens første øverste administrator.

I følgende tabel er givet en oversigt over produktion og forbrug i de seks lande af de varer, Schumanplanen omfatter. Til sammenligning er anført de tilsvarende tal for England, der indtil videre ikke deltager i planen.

TABEL I[1]

Produktion og forbrug i 1949 af kul, jern og stål i Schuman-landene og England.

Mill. tons	Frankrig og Saar	Vesttyskland	Belgien	Luxembourg	Holland	Italien	England
Produktion af stenkul	65.5	103.2	27.9	0	11.7	1.1	218.6
Forbrug af kul i form af cinders i jern- og stålindustrien	14.1	11.8	4.3	3.4	0.7	0.4	16.0
Produktion af jernmalm[2]	31.3	9.1	0	4.1	0	0.5	13.6
Forbrug af skrot i jern- og stålindustrien	4.8	5.6	1.6	0.5	0.4	1.9	10.7
Produktion af råjern	9.9	7.1	3.7	2.4	0.4	0.4	9.6
Produktion af råstål	11.0	9.2	3.9	2.3	0.4	2.1	15.8
Produktion af færdigt stål	7.4	6.3	3.0	1.5	0.3	1.6	11.7
Forbrug af færdigt stål	6.1	6.0	1.5		1.1	1.8	10.8

[1] Efter Economic Bulletin for Europe, second quarter, 1950 (ECE). — Bemærk, at oplysninger om udenrigsomsætningen *ikke* er medtaget.

[2] Der er *ikke* foretaget omregning efter jernindhold.

Tabellen skal ikke nærmere kommenteres. Det fremgår af den, med hvilken vægt de enkelte lande indgår i det kommende markedsfællesskab for de af planen omfattede varer, og endvidere, hvor stor en del af Vesteuropas produktion, der holdes udenfor, idet der, når man ser bort fra England, kun finder en meget begrænset produktion sted af de omhandlede varer uden for Schumanlandene. En undtagelse herfra danner dog den svenske produktion af jernmalm, der i 1949 androg 13,7 mill. tons.

Det er specielt forholdene inden for jern- og stålindustrien, der danner baggrund for Schumanplanen; kul og koks er medtaget alene på grund af disse varers store betydning som råstoffer ved fremstillingen af jern og stål. Denne betydning vil bl. a. fremgå af ovenstående tabel, der imidlertid tillige viser, at hovedparten af kulproduktionen anvendes uden for jern- og stålindustrien[1].

Den vesteuropæiske kul- og stålindustris problemer.

I 1949 udsendte Economic Commission for Europe i Geneve (ECE) en rapport om den europæiske jern- og stålindustri. Det udtaltes heri, at der i løbet af få år ville blive overproduktion af jern og stål i verden — også i Vesteuropa — og at den europæiske stålindustri bl. a. på grund af Europas opdeling i små adskilte markeder var lidet effektiv og næppe ville være konkurrencedygtig over for den amerikanske. Det anbefaledes derfor, at en reorganisering af stålindustrien blev optaget til drøftelse som en fælleseuropæisk opgave.

Til belysning af den europæiske stålindustris problemer er en sammenligning med den nordamerikanske industri særlig lærerig. På alle områder er produktionen pr. arbejder *væsentlig* større i USA end i Europa.

Målt med jernindholdet er produktionen pr. måned af *jernmalm* mindst fire gange så stor i USA som i Europa. Pr. år var den i 1945 godt 1.700 tons i

---

[1] „Jern- og stålindustrien" betyder her og i det følgende: den jern- og stålproducerende industri.

Nogle få bemærkninger vedrørende jern- og stålproduktionens teknik vil lette forståelsen af de problemer Schuman-planen skal søge at løse.

Til fremstilling af *råjern* anvendes jernmalm med et jernindhold fra ca. 25 pct. til ca. 65 pct. og cinders samt en række let tilgængelige råvarer. Den engelske og den vesteuropæiske jernmalm har gennemsnitligt et jernindhold på knapt 35 pct., mens den svenske (og nordamerikanske) holder ca. 60 pct. Omkostningerne for fremstilling af råjern — særlig brændselsomkostningerne — synker med stigende jernholdighed i malmen, og den højtprocentige malm kan derfor bære væsentlig større transportomkostninger end den lavprocentige. Til fremstilling af cinders, der er det bedst egnede brændsel ved jernfremstilling, skal anvendes såkaldt „metallurgiske" kulkvaliteter, som USA, England og Tyskland er forholdsvis velforsynede med, men som særlig Italien, Luxemburg og Frankrig i stort omfang må importere.

Råstål fremstilles af råjern og skrot ved forskellige produktionsmetoder, hvoraf Thomasprocessen og Martinprocessen spiller en særlig fremtrædende rolle. Forholdet mellem de anvendte mængder af råmaterialer, arbejdskraft og kapital og dermed omkostningsstrukturen er ikke den samme i de to processer, og i økonomisk henseende reagerer de derfor noget forskelligt over for ændrede prisrelationer særligt mellem brændsel og arbejdskraft.

Færdigt stål eller *valseværksprodukter* fremstilles ved valsning af råstål. Under valsningen bliver en del af råstålet til affald, desto mere jo mindre tykkelser man valser ned til. Ved sammenligning mellem de forskellige landes stålproduktion går man derfor normalt ud fra råstålproduktionen.

USA mod 420 tons i Frankrig (1949) og 139 tons i Vesttyskland (1949). Til dels kan denne forskel forklares ved, at man i USA i langt højere grad end i Europa kan bryde malmen fra jordens overflade, og ved at den amerikanske jernmalm er mere jernholdig end den europæiske. Men selv bortset herfra er forskellen i produktivitet stor, og den er steget betydeligt i løbet af de sidste 10 år. Hvis man ikke omregner produktionen af jernmalm efter jernindholdet, var årsproduktionen pr. mand i 1945 næsten 3.400 tons i USA mod 1.266 tons i Frankrig og 526 tons i Vesttyskland i 1949.

Produktionen af *kul* er pr. mand fem gange så stor i Amerika som i Europa. Dette skyldes også delvis geologiske forhold, idet de amerikanske kul er lettere tilgængelige og mindre blandet med fremmedmaterialer end de europæiske. Men dette er ikke hele forklaringen, hvilket fremgår af, at produktionen pr. arbejder før krigen „kun" var tre gange så stor i USA som i Europa. Stigningen siden da dækker dels over en mindre nedgang i produktiviteten i Europa, dels over en betydelig stigning i USA.

For *råjern* er produktionen pr. mand dobbelt så stor i USA som i noget europæisk land. Årsagerne hertil er dels anvendelsen af mere højtprocentig jernmalm, dels større og mere moderne højovne og en bedre teknik m. h. t. påfyldning af højovnene.

Produktionen pr. arbejder i *stål- og valseværkerne* er ligeledes dobbelt så stor i USA som i Europa, og forskellen er i dag større end før den 2. verdenskrig. Årsagerne er en bedre teknik, større arbejdsdeling mellem valseværkerne og som følge heraf en mere vidtgående specialisering, således at kun en enkelt eller nogle få varesorter og kvaliteter fremstilles i det enkelte valseværk. Derved muliggøres storproduktion i et ganske andet omfang end det er almindeligt i Europa. Til grund herfor ligger naturligvis det store amerikanske marked, der ikke som det europæiske er splittet af told- og restriktionsmure, og som derfor kan aftage de store mængder varer, der må fremstilles for at give den mest økonomiske produktion.

I to henseender har Europa bedre produktionsbetingelser end USA: Transportvejene for de vigtigste råvarer, kul og malm, er kortere og billigere — på grund af de enorme mængder kul og malm, der indgår i jern- og stålproduktionen er transportomkostningerne en meget væsentlig økonomisk faktor — og omkostningerne ved indsamling af skrot er mindre på grund af den billigere transport, og fordi skrottet i Europa fremkommer mindre geografisk spredt end i Amerika.

Det kan måske på baggrund af det anførte undre, at de amerikanske priser på jern og stål ikke i almindelighed er lavere end de europæiske (derimod er kulpriserne lavest i Amerika). Årsagen hertil er, at produktionsfaktorerne i den amerikanske stålindustri aflønnes 3—4 gange højere end i den europæiske.

Uanset dette ligger den tanke dog nær, at den europæiske kul- og stålindustri, hvis den kan tilegne sig nogle af den amerikanske industris fordele, vil kunne opnå dels en sænkning af priserne, dels en forhøjelse af levefoden i første række for de i de pågældende industrigrene beskæftigede arbejdere.

Og det kan da også påvises, at det er muligt at forøge produktiviteten, men kun hvis handelsbarriererne mellem landene nedbrydes.

Det fremgår af, hvad der allerede er sagt, at produktiviteten i malmudvindingen er meget forskellig i Frankrig og Tyskland — mere end tre gange så stor i førstnævnte som i sidstnævnte land. I Sverige er produktiviteten, bl. a. p. gr. a. malmens større indhold af jern, endnu højere. Ved at skabe et fælles europæisk marked for jernmalm vil produktionen kunne henlægges til de lande, hvor de naturlige betingelser for en effektiv brydning er størst, og virkningerne med hensyn til nedbringelse af omkostningerne for råjernsproduktionen vil være betydelige. Tilsvarende gælder, at produktionen af kul er mellem halvanden gang og dobbelt så stor pr. mand i England, Tyskland og Holland som i Belgien og Frankrig, hvorfor skabelsen af et fælles kulmarked vil kunne medføre synkende priser for Europa som helhed.

Disse fordele ved et fælles marked vil yderligere forøges derved, at den prispolitik, som de enkelte lande i ly af deres økonomiske isolering har ført siden krigens ophør, bliver umuliggjort. Tyskland og England, der er Vesteuropas største kuleksportører, har i disse år krævet en betydelig højere pris for kul, der eksporteres, end for kul, der sælges på hjemmemarkedet. Tilsvarende har Frankrig og Sverige fastsat langt højere eksportpriser end hjemmemarkedspriser på jernmalm. Resultatet har været, at de jern- og stålproducerende lande så at sige har skruet omkostningsniveauet op for hinanden.

Skabelsen af et fælleseuropæisk marked for jern og stål og for disse varers råstoffer vil alene på de nævnte områder kunne få betydelige virkninger med hensyn til at billiggøre produktionen. Men hertil kommer, at et sådant fælles marked vil gøre det muligt for råjern- og særligt for stålproduktionen at gå over til en højere og dermed billigere teknik. Dette forhold skal illustreres ved et — ganske vist outreret — eksempel:

I USA er anvendelsen af såkaldte kontinuerlige valseværker almindelig, hvilket ikke kan siges om Europa.

I det kontinuerlige valseværk passerer råstålet — under den gradvise nedvalsning — fra valsesæt til valsesæt uden standsninger i produktionsprocessen. I „almindelige" eller mere „gammeldags" valseværker passerer råstålet frem og tilbage mellem de samme valser, der for hver valsning skal justeres og nærmes hinanden. Ved at gå over fra et „gammeldags" til et kontinuerligt valseværk kan produktionen pr. arbejder i ekstreme tilfælde forøges til mere end det 30-dobbelte. Men forudsætningen for, at dette betaler sig, er naturligvis et afsætningsmarked af en vis størrelse for de dimensioner og kvaliteter af valset stål, som det kontinuerlige valseværk egner sig til at fremstille. (Denne forudsætning er det, man bl. a. kan realisere ved skabelsen af et fælles europæisk stålmarked).

De jern- og stålproducerende vesteuropæiske lande er i virkeligheden *allerede under de forhåndenværende forhold* stærkt afhængige af hinanden. Dette vil fremgå af følgende tabel, hvor de stålproducerende landes afhængighed af import af vigtige råvarer fra andre europæiske lande er udtrykt med den procent, nettoimporten af den pågældende råvare udgør af vedkommende lands totale forbrug.

Det er klart, at når landene faktisk er i så stor afhængighed af hinanden,

TABEL II[1]

Schuman-landenes og Englands afhængighed[2] af tilførsler af malm, skrot og metallurgiske kul fra andre europæiske lande (herunder fra hinanden).

1945–48	Malm	Skrot	Metallurgiske kul
	%	%	%
Frankrig	0	0	50
Saar	100	0	
Vesttyskland	45	0	0
Belgien	100	20	25
Luxembourg	50		100
Holland	100	0	0
Italien	10	35	100
England	45	10	0

[1] Efter European Steel Trends in the Setting of the World Market (ECE 1949).
[2] Udtrykt ved nettoimport i forhold til forbrug.

vil hindringer af den frie vareudveksling føre til højere omkostninger, højere priser og svækket konkurrenceposition over for ikke-europæiske stålproducenter.

Det var egentlig frygten for fremtidig konkurrence mellem den europæiske og amerikanske stålindustri, der fik interessen for at søge de anførte problemer løst på fælleseuropæisk basis til at fænge. ECE's rapport spåede nemlig en kommende overproduktion af jern og stål. ECE har i 1951 udsendt en revision af sin oprindelige rapport og giver heri følgende skøn for året 1953:

Vesteuropas	stålproduktion (kapacitet)	63	mill.	tons
„	stålforbrug	49	„	„
„	eksportmuligheder	6	„	„

Ved udarbejdelsen af dette skøn er der set bort fra de (midlertidige) virkninger af oprustningen, der jo stiller et ekstraordinært krav om jern og stål, og der er gået ud fra den i og for sig optimistiske forudsætning, at Europa i 1953 vil genvinde sin førkrigsandel af salget til de ikke-europæiske markeder.

Disse udsigter gjorde oprindelig stålindustriens repræsentanter i de forskellige lande interesseret i at indlede et samarbejde. I almindelighed tænkte man sig dette i stil med det, der inden krigen fandt sted gennem det såkaldte internationale stålkartel, der regulerede forholdene på eksportmarkederne. Den tyske industri ventede endvidere at opnå en ophævelse af de begrænsninger, der af sejrherrerne var lagt på den tyske stålproduktions omfang.

Da oprustningen begyndte, kølnedes imidlertid interessen i disse kredse. Man måtte nu regne med, at der i hvert fald nogen tid ville herske knaphed på jern og stål, og så hastede det jo ikke med at binde sig i indbyrdes afhængighed over landegrænserne. Tyskland forudså vel også, at Vestmagterne kunne blive interesserede i at ophæve begrænsningen af landets stålproduktion, uanset hvordan det ville gå med planerne om et fælleseuropæisk marked for kul og stål.

Schumanplanen havde imidlertid nu opnået interesse i andre kredse. Under OEEC's[1] auspicier var der begyndt et arbejde for at liberalisere samhandelen mellem de vesteuropæiske lande. Men det blev hurtigt klart, at man ikke ville nå ret langt med hensyn til ophævelsen af toldrestriktionerne. Ligeledes måtte den knaphedsøkonomi, der fulgte i Koreakrigens og oprustningens fodspor, sætte en grænse for ophævelsen af de kvantitative restriktioner på udenrigshandelens område. Man så nu i Schumanplanen en ny vej frem i liberaliseringsspørgsmålet.

Hertil kom, hvad der utvivlsomt har spillet den allerstørste rolle for planens fremsættelse og for dens hidtidige skæbne, at dens gennemførelse ville være en virkelig storpolitisk bedrift. Frankrig og Tyskland er de uden sammenligning betydeligste stålproducenter på Europas fastland. Men Frankrig er afgørende afhængig af kultilførsler fra Ruhrområdet og Tyskland af malmimport fra Lothringen. Hvis et politisk modsætningsforhold mellem de to lande på ny skulle opstå, ville de kunne pådrage hinandens stålindustri og dermed hele deres erhvervsliv de allerstørste vanskeligheder. En af Schumanplanens bærende tanker er utvivlsomt, at en økonomisk og en politisk fredeliggørelse af forholdet mellem de to lande må gå hånd i hånd.

Til disse grunde for, at drøftelserne om Schumanplanen blev ført og tilendebragt netop på det tidspunkt, hvor det skete, kom yderligere et afgørende økonomisk betonet synspunkt, nemlig at det måtte hindres, at investeringerne i Europas kul- og stålindustri fortsat foregik planløst, således som tilfældet i stor udstrækning havde været i de første efterkrigsår.

Produktionsudvidelserne i stålindustrien har til dels været planløse alene af den grund, at de enkelte lande ikke har informeret hinanden om deres investeringsplaner. Stålmangelen og overpriser ved eksport har lokket flere lande til at foretage investeringer i stålproduktionen, som under mere normale markedsforhold vil vise sig at være uøkonomiske, og som kan tænkes at afføde krav om en forøgelse af den økonomiske isolering. Medvirkende til sådanne investeringer har også været en række landes interesse i på kort sigt at forbedre betalingsbalancen — man ville nøjes med at importere råstoffer til stålproduktionen i stedet for det færdige stål — og i at gardere sig mod handelspolitisk udbytning fra de landes side, der rådede over det eftertragtede stål.

I den europæiske genopbygnings sidste fase måtte sådanne „fejlinvesteringer" forhindres, ellers ville det blive endnu vanskeligere på et senere tidspunkt at få et positivt resultat ud af bestræbelserne for at skabe et fælles marked for de omhandlede varer.

Schumanplanen.

Ved angivelsen af de opgaver, Schumanplanen skal løse, er der i virkeligheden allerede sagt en del om planen selv. De ydre begivenheder var, at Europarådet i Strassbourg i januar 1950 vedtog en resolution, der anbefalede bestræbelser for skabelse af et fælles europæisk kul- og stålmarked. Den 9. maj samme

[1] Organisation for European Economic Cooperation (Marshall-landenes samarbejdsorganisation i Paris).

år offentliggjorde den franske udenrigsminister Robert Schuman på sin regerings vegne principperne i sin (Jean Monnets) plan. Den 20. juni trådte en konference af eksperter fra de seks lande sammen i Paris, efter at England havde nægtet at deltage, og efter ni måneders forhandlinger, den 19. marts i år, undertegnedes overenskomsten, der nu venter på at blive ratificeret.

Ikke mindre end 5 organer skal deltage i administrationen af planen. Størst indflydelse har den såkaldte *„Øverste Myndighed"*. Den består af 9 medlemmer, der ikke må have private interesser i kul- og stålindustrien, og hvoraf de 8 i første omgang vælges af de 6 regeringer i fællesskab. Disse 8 vælger den 9., der er formand.

„Den øverste myndighed" er et overstatligt („supranationalt") organ, hvilket er en af grundene til, at England hidtil har holdt sig tilbage fra deltagelse i planen.

„Den øverste myndighed" kan:

1. træffe afgørelser, der *skal* følges under bødeansvar. Disse afgørelser vedrører især opløsningen af karteller og forbudet mod dannelse af nye, samt forbud mod at økonomisk tilpasning søges gennemført ved nedpresning af arbejdslønninger og sociale ydelser,
2. fastsætte bindende forskrifter vedrørende *mål,* der skal nås, idet spørgsmålet om, ved hvilke midler, overlades til de interesserede parter, og
3. fremsætte *synspunkter,* der er uforbindende for de enkelte regeringer.

„Den øverste myndighed" skal rådføre sig med en *„konsultativ komité"* bestående af lige mange repræsentanter for producenter, arbejdere og forbrugere i de pågældende lande. Denne komité kan efter omstændighederne få ret stor indflydelse på „Den øverste myndighed"s afgørelser.

„Den øverste myndighed" er endvidere ansvarlig overfor en *„forsamling"*. Dennes medlemmer vælges enten af de enkelte parlamenter eller ved offentlige valg efter de enkelte landes egen afgørelse. De 6 lande repræsenteres i forsamlingen i nogenlunde samme forhold, som de er repræsenteret i Europarådet i Strassbourg, og det anbefales, at der til medlemmer vælges sådanne personer, der tillige er medlemmer af Europarådet. Dette — Europarådet — kan afkræve „Den øverste myndighed" rapporter om virksomheden, og der næres i visse kredse håb om, at der i det hele taget efterhånden vil blive etableret en nærmere organisk forbindelse mellem Schumanplanens administration og Europarådet. Forsamlingen *skal* træde sammen mindst een gang om året.

Under forhandlingerne om Schumanplanen blev oprettelsen af et *„Ministerråd"* bestående af et regeringsmedlem fra hvert af de 6 lande anset for nødvendigt. Det er sikkert ikke mindst Englands modvilje mod Schumanadministrationens „supranationale" karakter, der her har sat sig spor. Ministerrådet har ikke overhøjhed over „Den øverste myndighed", men kan i visse tilfælde modsætte sig dens afgørelser. Visse beslutninger skal træffes af administrationen og ministerrådet i fællesskab; det gælder særlig ved erklæring af „krisetilstand" i kul- og stålindustrien og i forbindelse med de dispositioner, der skal træffes i tilfælde af alvorlig knaphed på de af planen omfattede varer. I almindelighed kan man sige,

at det ved forhandlinger mellem administrationen og ministerrådet skal hindres, at den økonomiske politik, der føres i de enkelte lande, kommer til at krydse kul- og stålpoolens politik.

Endelig oprettes der en overnational *domstol,* hvis afgørelser er endelige. Til den kan virksomheder og regeringer indanke retstvister opstået i forbindelse med planen. I ganske særlige tilfælde kan domstolen tillige tage sig af dispositioner, der forvolder *fundamentale* vanskeligheder for en stat — altså gå ud over de rene retstvisters områder.

Undtagen for domstolens vedkommende er afgrænsningen af de enkelte organers opgaver og indflydelse noget uklar, og der er fastsat talrige bestemmelser om afstemningsregler i de enkelte tænkelige situationer. Hvorledes administrationsapparatet vil fungere i praksis, er det vanskeligt at dømme om; men det er givet, at *hensigten* har været at lægge hovedindflydelsen hos „Den øverste myndighed".

Dennes „*jurisdiktion*" er producenterne af de af planen omfattede varer; disse skal drage omsorg for, at de følgende omsætningsled retter sig efter traktatens bestemmelser. Dens *område* er de 6 lande, men ikke deres oversøiske besiddelser. Og dens opgaver er:

1. at skabe et fælles marked,
2. at nedbryde og i fremtiden hindre monopoldannelser,
3. at påvirke investeringerne i kul- og stålindustrien i ønsket retning, og
4. at træffe særlige forholdsregler i tilfælde af unormal overflod eller unormal knaphed på kul og stål.

1. *Dannelsen af et fælles marked.*

Toldbarriererne mellem de 6 lande skal for de berørte varer i løbet af en overgangsperiode på 6 år gradvis nedbrydes. I forbindelse hermed skal etableres fælles toldsatser for import af dem fra lande udenfor Schumanlandenes kreds. Dette forventes hurtigt opnået for kul og koks, for hvilke toldsatserne i forvejen er lave. — For Belgien skal dog tilrettelægges en særlig ordning, jfr. senere.

Noget langsommere imødeses toldrevisionen gennemført for jern og stål. Forholdet er her, at medens Beneluxlandene på disse varer har en told på 1—6 % af indførselsværdien, benytter de tre øvrige lande toldsatser på 10—30 %. I overgangsperioden bevarer Beneluxlandene overfor ikke-medlemslande de hidtidige lave toldsatser for deres *normale* indførsel af jern og stål, medens deres import herudover (der ville kunne forudses videresolgt til Tyskland, Frankrig og Italien) skal fortoldes efter en højere tarif svarende til de sidstnævnte landes gennemsnitstarif overfor ikke-medlemslande.

Det er med andre ord en toldunion, der tænkes etableret. Lande, der har aftaler med deres oversøiske besiddelser om toldpræference, skal udstrække aftalerne til også at gælde de øvrige Schumanlande. Denne bestemmelse er især blevet angrebet af de franske producenter.

Da skabelsen af en sådan toldunion strider mod bestående mestbegunstigelses-

aftaler, vil en af Schumanadministrationens første opgaver blive at optage forhandlinger med GATT[1]-landene vedrørende dette spørgsmål.

For at skabe fri cirkulation af de omhandlede varer mellem de 6 lande skal transporten foregå, som om der ingen landegrænser var. Der må ikke gøres forskel mellem producenter eller købere uanset varernes oprindelse eller bestemmelsessted. Transportrater og -vilkår skal „harmoniseres" imellem landene og fastsættes på grundlag af omkostningerne for bane-, flod- og søtransport. Man håber i løbet af 3 år at gennemføre dette, idet man forudser, at der skabes en „Øverste myndighed", altså en slags Schumanplan, på transportens område.

Iøvrigt har „Den øverste myndighed" i almindelighed til opgave at hindre, at der finder prisdiskriminering sted, og at unfair konkurrence og restriktiv produktionspolitik kan trives. I dette øjemed skal der bl. a. udarbejdes „ækvivalerende prisskalaer" (der viser, hvilken pris på f. eks. tynde stålplader der svarer til prisen på tykke plader osv.), og der er pligt for producenterne til at offentliggøre deres prislister.

2. *Monopolbekæmpelse.*

I forbindelse med Schumanplanens vedtagelse vil to karteller: „Le Comptoir Siderurgique Français" og „Kohlen Syndikat" blive opløst. Særlig fra tysk side modsatte man sig længe dette. I henhold til våbenstilstandsbetingelserne skulle ganske vist alle tyske karteller allerede være blevet opløst; men denne bestemmelse er i hvert fald ikke af tyskerne hidtil blevet taget alvorlig.

Med henblik på at hindre dannelsen af nye karteller i fremtiden fastsættes i Schumanplanens artikel 60 forbud mod overenskomster om „fælles praksis" med henblik på fastsættelsen af priser, kontrol over produktionen eller etablering af markedsrestriktioner (f. eks. områdekarteller).

For at kontrollere overholdelsen af dette kan „Den øverste myndighed" indhente oplysninger hos enkeltvirksomheder og brancheforeninger. Disse sidstnævnte har dog kun pligt til at meddele sådanne oplysninger, de selv modtager som et led i deres virksomhed, og det er ikke utænkeligt, at bestemmelsen derved kan føre til en vis ændring i brancheforeningernes struktur.

På grund af de erfaringer, der foreligger om mulighederne for en effektiv kartelbekæmpelse, bør man nok være noget skeptisk ved bedømmelsen af, hvilke resultater „Den øverste myndighed" vil kunne opnå. Afgørende vil være, om der fra forbrugerne — den jern- og stålforarbejdende industri, bygnings- og entreprenørvirksomheder — vil tilflyde „Den øverste myndighed" oplysninger til supplering af myndighedens egne markedsundersøgelser.

Foruden de bestående karteller vil de „integrerede" selskaber i Ruhr, den såkaldte „Stahlverein" (selskaber med fælles financiel ledelse omfattende både kulbrydning, malmbrydning, råjern- og stålfremstilling) blive opdelt i et større antal selvstændige enheder af mere normal størrelse. Man er her gået frem med en vis varsomhed, idet der kan være betydelige produktionsmæssige fordele ved, at en virksomhed selv disponerer over råstofferne til de varer, den skal fremstille. På den anden side har man villet hindre, at enkelte selskaber kunne råde

[1] General Agreement on Tariffs and Trade.

over en så stor del af den samlede produktion af jern og stål eller råstoffer hertil, at de alene i kraft heraf kunne opnå en betydelig monopolagtig indflydelse på markedet.

I henhold til Schumanplanens artikel 61 kan nye „integrationer" kun dannes efter forudgående tilladelse fra „Den øverste myndighed", der skal påse, at „integrationer" kun skabes med henblik på de produktionsmæssige fordele, der er knyttet til den ved „integrationen" skabte stabilitet i pågældende producents råvareforsyning, men at der ikke i ly heraf skabes mulighed for en videregående markedskontrol fra enkeltvirksomheders side.

3. *Dirigering af investeringerne i kul- og stålindustrien.*

En af de allervæsentligste fordele ved Schumanplanen vil være henlæggelsen af produktionen — særlig af kul og malm — til de landområder, der har de gunstigste naturlige betingelser for en effektiv produktion; endvidere at befordre rationelle produktionsforhold ved standardisering af stålprodukternes dimensioner og kvaliteter og at nedbringe antallet af varesorter og -kvaliteter. Først derved muliggøres en hensigtsmæssig arbejdsdeling mellem stålfabrikerne og skabes — i forbindelse med dannelsen af det store fælles marked — baggrunden for overgang til masseproduktion efter amerikansk mønster med dertil knyttede lavere produktionsomkostninger.

Dette rejser hele spørgsmålet om saneringsproblemerne, der altid har været særlig store indenfor jern- og stålindustrien. I overgangsperioden skal mindre produktive anlæg nedlægges mod kompensation til ejerne, og i almindelighed kan man sige, at midlerne hertil skal tilvejebringes ved bidrag fra de mest effektive virksomheder og foretagender, der opnår forøget produktion. Efter at krig og restriktioner i to årtier har påvirket investeringsvirksomheden i kul- og stålindustrien vil det være en kæmpeopgave at få gennemført denne strukturændring i Vesteuropas sværindustri. Det drejer sig om en regulering af endog meget betydelige privatøkonomiske interesser, der utvivlsomt tillige ofte vil blive betragtet som nationale anliggender.

En vigtig forudsætning for, at produktionen kan blive henlagt til de mest effektive virksomheder og områder er, at lønnedsættelser ikke anvendes som middel i den økonomiske tilpasning. Der er derfor forbud herimod under trusel om bøder på op til det dobbelte af sparede lønudgifter. „Den øverste myndighed" kan desuden give henstilling til regeringerne vedrørende lønspørgsmål m. v.

I forbindelse hermed er det nødvendigt at gøre arbejdskraften mobil, så den kan flyttes fra egne med ineffektiv til egne med effektiv produktion. „Den øverste myndighed" kan derfor betale arbejdernes flytteomkostninger, bygge arbejderboliger, betale for oplæring af ny arbejdskraft og yde støtte til etablering af virksomheder, der skal frembringe varer til arbejdernes forsyning (altså virksomheder udenfor kul- og stålindustrien). Allerede i kraft heraf vil „Den øverste myndighed" kunne øve en væsentlig indflydelse på, *hvor* nye investeringer bliver foretaget. En mere detailleret indflydelse kan den øve ved den adgang til at yde financiel støtte til nye virksomheder, som der er åbnet adgang til. Der vil i stålindustrien ofte være tale om investeringer af et sådant omfang, at midlerne vanskeligt kan tilvejebringes ad private kanaler alene. I de senere år er der da

også næsten altid under den ene eller den anden form blevet ydet statssubsidier til nyetablerede virksomheder. Denne funktion overtager nu „Den øverste myndighed", der dels kan optage lån i markedet (og sandsynligvis på de billigst opnåelige vilkår), dels kan opkræve en afgift af kul-, malm- og stålproducenter på 1 % af produktionsværdien til opbygning af en investeringsfond.

Der er ikke forbud mod investeringer, som „Den øverste myndighed" *ikke* godkender, men de må foretages på de pågældendes egen risiko og uden bistand af nogen art fra Schumanadministrationen.

Der kan næppe være tvivl om, at der hermed er skabt *mulighed* for en *meget væsentlig* påvirkning af investeringerne i kul- og stålindustrien — en påvirkning, der kan grænse tæt op til egentlig dirigering.

4. *Midler til imødegåelse af unormale forhold.*

Hvis efterspørgslen efter kul, jern og stål synker meget betydeligt (kul- og stålindustrierne er meget konjunkturfølsomme), kan „Den øverste myndighed" efter forhandling med den konsultative komité og ministerrådet erklære „krisetilstand". Den kan herefter foreskrive en begrænsning af produktionen og fastsætte regionale produktionskvoter; herunder vil antagelig blive taget særlige hensyn til beskæftigelsen, således at arbejdsløsheden ikke koncentrerer sig enkelte steder. Der er hermed sat en bom for muligheden af et prismæssigt sammenbrud på stålmarkedet som det, der kendes bl. a. fra begyndelsen af trediverne.

Hvis omvendt der opstår *knaphed* på kul og stål, kan „Den øverste myndighed" begrænse eksporten til ikke-Schumanlande og fordele varerne mellem Schumanlandene indbyrdes. Opstår der *alvorlig* knaphed på de nævnte varer, kan myndigheden efter forhandlinger som de før nævnte foreskrive maksimums- og minimumspriser i det fælles marked og fordele kul- og stålforsyninger til eksport og til indenlandske anvendelser, herunder tage hensyn til, at de vigtigste anvendelser tilgodeses først. Der er med andre ord her tale om restriktioner af samme art, som de fleste lande i de senere år har betjent sig af under knaphedsøkonomi.

Disse bestemmelser vil nødvendiggøre forhandlinger med OEEC i Paris vedrørende de dér trufne bestemmelser om ikke-diskrimination mellem OEEC's medlemslande, i dette tilfælde vedrørende hvert af de 6 landes behandling af på den ene side de øvrige Schumanlande og på den anden side alle andre OEEC-lande ved tildeling af eksportkvoter af kul og stål, når der er international knaphed herpå.

Det vil bl. a. fremgå, at kul- og stålpoolen normalt ikke fastsætter priserne på de af den omfattede varer. Man forestiller sig, at der mellem virksomhederne i kul- og stålindustrien vil opstå en vis konkurrence[1], der regulerer prisdannelsen.

[1] Man tænker sig i visse kredse, at denne konkurrence vil foregå efter et „multiple basing point system" i stil med den af Roosevelts „New Deal" etablerede markedsordning for den amerikanske stålindustri.

Man vil forstå, at der er mange dunkle punkter i planen, og det er vanskeligt at spå om, hvordan den i praksis vil fungere. Man kan vel stort set sige, at der er følgende muligheder: Enten vil den komme til at fungere efter hensigten; det er en mulighed, man ingenlunde kan se bort fra, selv om planens kritikere normalt gør det. I så fald må man forvente en mere effektiv og billig produktion i de berørte industrier end hidtil og ligeledes lavere priser samt forbedret levestandard for kul- og stålindustriens arbejdere. Eller også vil interessemodsætningerne indenfor Schumanlandene vise sig at være så store, at planen lider strådøden i form af stadige forlængelser af „overgangsperioden". Men *i hvert tilfælde* kan man påregne, at planen *udadtil* vil betyde, at mellemkrigstidens forhold med lavere stålpriser på eksportmarkederne end på hjemmemarkederne ikke kommer tilbage.

I overgangsperioden vil „Den øverste myndighed" pålægge kulproduktionen i lande med de laveste omkostninger en særafgift, og det derved indkomne beløb skal anvendes som tilskud til nedbringelse af prisen på kul fra mindre effektive miner andre steder. Belgien, hvis drift er særlig dyr, skal nedbringe sin produktion med 3 % årligt, og kan i overgangsperioden isolere sig fra det fælles kulmarked. I mellemtiden skal de bedste belgiske miner moderniseres, og den belgiske kulpris gradvis nedbringes til samme højde som i de øvrige 5 lande. Lignende forholdsregler træffes med henblik på den nordvestfranske — men ikke den lothringske — produktion.

For stål bliver der ikke tale om en sådan økonomisk udligning mellem effektive og mindre effektive virksomheder. I overgangsperioden påtænker man at regulere forholdene ved at føre en vis kontrol med stålleverancer fra effektive til mindre effektive områder og eventuelt betjene sig af Schumanplanens almindelige adgang til fastsættelse af regionale produktionskvoter.

Bedømmelsen af Schumanplanen.

Mange tanker er fremsat om, hvordan Schumanplanen vil komme til at virke. Den franske industri har særlig fremhævet, at den tyske stålindustri nu får indpas i de franske oversøiske besiddelser, idet samtlige Schumanlande vil blive delagtiggjort i disses præferencetoldsatser for import af jern og stål fra moderlandet. Den tyske industri på sin side frygter, at Frankrig vil erobre det sydtyske marked. Begge lande frygter med andre ord den kommende konkurrence, hvilket vel må tages som et tegn på, at en vis konkurrence faktisk kan forventes at blive følgen af Schumanplanen — i hvert fald i første omgang. Begge landes industridrivende påstår iøvrigt, at når de regner med at stå svagt i den kommende konkurrence, skyldes det, at de betaler højere arbejdslønninger end modparten. I virkeligheden er forskellen vist ikke særlig stor. De tyske socialdemokrater, der er modstandere af planen, kritiserer særlig opdelingen af de integrerede ruhrvirksomheder og henviser til, at lignende forholdsregler ikke er truffet i Frankrig.

Beneluxlandene har været noget betænkelige ved den „supranationale" myndighed, der tillægges „Den øverste myndighed". Man har henvist til, at i

Belgien—Luxemborg fremkommer ca. 15 % af nationalindkomsten i kul- og stålindustrien mod kun ca. 5 % i Frankrig og mellem 7 og 8 % i Tyskland. Man frygter for, at tilstrækkeligt hensyn ikke vil blive taget hertil. I første omgang lægges også de tungeste byrder på den belgiske kulindustri. Det var imidlertid fra første færd klart, at Beneluxlandene måtte deltage i planen, afhængige som deres stålindustrier er af tilførsler af *både* kul *og* malm fra de to store nabolande.

England holdt sig derimod straks fri af forhandlingerne om Schumanplanen — fordi det ikke *på forhånd* ville akceptere princippet om den „supranationale" myndighed. Medvirkende har sikkert også været, dels at man ikke ville delagtiggøre de øvrige lande i præferencetoldsatserne i de oversøiske besiddelser, dels at man ikke ville have forøget de problemer, der allerede bestod i forbindelse med nationaliseringen af den engelske stålindustri og gennemførelsen af stålindustriens investeringsprogram, som iøvrigt kan opvise opsigtsvækkende resultater.

I nær fremtid kommer England imidlertid til at tage stilling til Schumanplanen. Der er ikke blot tale om de problemer, der opstår omkring de gældende mestbegunstigelsesaftaler i toldtraktaterne og omkring OEEC's beslutning om ikke-diskriminering i handelspolitikken mellem Marshalllandene. England skal også tage stilling til den ophævelse af den allierede Ruhr-administration og begrænsningerne i Tysklands stålproduktion, der er en teknisk — og politisk — forudsætning for Schumanplanens ikrafttræden.

På indeværende tidspunkt må vel udsigterne bedømmes sådan, at England vil gå med til disse ting og samtidig søge etableret et samarbejde med Schumanlandene med henblik på en fælles politik overfor eksportmarkederne, således at mellemkrigstidens priskonkurrence på disse markeder undgås, samt at England får sin fortrinsstilling som eksportør af stål til Dominions anerkendt. Dette vil svare godt til de betingelser, den engelske stålindustri før krigen stillede for sin ret sene tilslutning til det internationale stålkartel.

Den største producent af malm udenfor England og Schumanlandene er Sverige, og det vil være værdifuldt for Schumanplanen, om Sverige tilsluttede sig. Det er imidlertid ikke sandsynligt, at dette vil ske. Et af planens formål: at nedbringe stålproduktionens råvareomkostninger, strider mod Sveriges interesser som leverandør af jernmalm. Og Sverige kan heller ikke være interesseret i den dirigering af dets malmeksport, som i tider med knaphed på malm ville være en følge af dets tilslutning til planen. Det må nemlig erindres, at mere end 90 % af den svenske malmproduktion bliver eksporteret, heraf i de senere år ca. halvdelen til lande udenfor Europa.

Stemningen i erhvervskredse i sådanne lande udenfor Schumanplanen, der er afhængig af import af kul, jern og stål, kan nærmest betegnes som „nervøs". Man frygter, at planen — i hvert fald overfor ikke-medlemslande — vil virke som et „superkartel". I denne forbindelse spiller det en rolle, at det er tvivlsomt — og næppe sandsynligt — at den i tilknytning til planen oprettede domstol vil befatte sig med anker indgivet fra regeringer eller erhverv i ikke-medlemslande.

I princippet åbner Schumanplanen adgang for alle vesteuropæiske lande til

at søge optagelse. Denne vil imidlertid kun blive bevilget efter beslutning af de oprindelige Schumanlande og kun på de vilkår, som disse fastsætter.

For Danmark, der i højere grad har en forbruger- end en producentinteresse i kul og stål, kan spørgsmålet om det betimelige i at søge optagelse i planen meget vel rejse sig.

En virkeliggørelse af Schumanplanen vil få betydelige følger også på helt andre områder end kul- og stålproduktionens. Den vil tvinge de deltagende lande ind i en vis ensretning af den økonomiske politik. F. eks. vil en isoleret devaluering i et af medlemslandene kunne forstyrre den økonomiske balance, Schumanadministrationen på et givet tidspunkt måtte stile imod eller allerede have opnået for kul- og stålindustriens vedkommende.

De, der ser pessimistisk på Schumanplanens muligheder, vil sikkert mene, at jo mere vidtrækkende konsekvenser den vil få, jo større modstand skal den også overvinde, før den bliver virkeliggjort, og jo mere tvivlsomt er det, at dette overhovedet vil ske.

Optimisterne ser imidlertid anderledes på det. De betragter Schumanplanen som et økonomisk argument til støtte for mere politisk prægede ønsker om dannelsen af en slags „Vesteuropas forenede stater". Ud fra denne betragtning bliver ikke mindst Schumanplanens sidevirkninger noget primært. Den forøgede afhængighed mellem landene, som planen uomtvistelig vil skabe, bliver til et mål i sig selv.

Fra deres side, der ser sådan på det, ønsker man at følge Schumanplanen op med lignende planer på andre felter. Man taler da også allerede nu om Schumanplaner på transportens og landbrugsproduktionens område.

LITTERATUR

Anglo-French Discussions regarding French proposals for the Western European Coal, Iron and Steel Industries. (Udgivet af det engelske udenrigsministerium).

Economic Bulletin for Europe, Second Quarter, 1950. (ECE 1950).

Europarådets forhandlinger. Maj 1951.

European Steel Trends in the Setting of the World Market. (ECE 1949).

— First revision. (ECE 1951).

Report on the European Coal and Steel Pool. (M. Philip).

INDIENS OG PAKISTANS STRID OM KASHMIR

Af Erik Rasmussen

I fire år har Kashmir været genstand for jævnlig omtale i verdenspressen. Såvel Indien som Pakistan ønsker at knytte det til sig. Det begyndte med krigerske forviklinger, der førte til en våbenstilstand, men en våbenstilstand som ingen løsning har bragt, og under hvilken spændingen tværtimod er vokset.

Fyrstendømmet Jammu & Kashmir omfatter 200.000 km² og tæller 4.370.000 indbyggere (1951). Det strækker sig fra Indus-bækkenets lavland i vest til Himalayas højderyg i øst, hvor det går over i Tibet. Det begrænses af Hindukush og Karakoram i nord, bag hvis mægtige massiver ligger Sovjetunionen og Mao-Kinas vestligste provins Sinkiang. Op over bjergene her går en gammel handelsvej, som stadig har betydning. Høje bjergkæder skiller Kashmir fra Indien i syd. Derimod åbner det sig langs Indus og dens bifloder mod Pakistan i vest. Det er med andre ord Indus-bækkenets øverste del og hører geografisk sammen med Pakistan. Øst-vestgående højderygge deler fyrstendømmet i Jammu mod syd, hvortil adgangen fra Indien er nogenlunde let, det egentlige Kashmir med den frugtbare Kashmir-dal omkring Jhelam-floden og hovedstaden Srinagar, og i nord og øst de næsten utilgængelige fjeldområder Gilgit, Baltistan og Ladakh. Landet er berømt for sin usædvanlige skønhed, og klimaet er behageligt. Det var her Kiplings englændere foretrak at gå på jagt. Srinagar har en middeltemperatur på 0,7° i januar og 22,8° i juli og en nedbør på 940 mm årligt.

Befolkningen i Kashmir er lysere i løden end i det øvrige Forindien, nærmest som sicilianere, men ellers af samme type. I nordøst bor dog også folk af tibetansk præg. Sproget står de nordindiske folkemål nær. Agerbrug er hovednæringsvej; i Jhelam-dalen dyrkes ris ved kunstvanding, ellers majs, hvede, byg og havre samt grøntsager og frugttræer. Fra gammel tid er Kashmir-sjaler berømt verden over. De væves af gedeuld. Nu er tæppevævning taget til på sjalernes bekostning, ligesom silkevævning er gået frem. Hverken bønder eller håndværkere har nogen misundelsesværdig lod. De er afhængige af godsejere og købmænd og plaget af pengeudlånere. Forholdene har i den henseende næsten været værre end ellers i Forindien. Befolkningens store flertal lever i yderste fattigdom, middellevetiden er 26 år, og befolkningspresset tiltager hastigt. 1931—41 voksede indbyggerantallet med ca. 30 %.

77 % af befolkningen er muhammedanere. I Jammu i syd er de kun et

lille flertal, men i det øvrige land dominerer de ganske, vel at mærke i antal. De fåtallige hinduer udgør nemlig en stor del af overklassen, især købmændene. Da fyrsten, maharajah Sir Hari Singh, også er hindu, dominerer de ligeledes embedsstanden. De tilhører næsten alle præstekasten (de lavere kaster gik i sin tid over til muhammedanismen, men kasteskel er bevaret også blandt muhammedanerne), og Kashmir-brahmaner er højt ansete i hele Indien og æres med tiltalen pandit. Foruden de to store trossamfund findes nogle sikher og i nordøst buddhister.

Kashmir har engang været centrum i et stort rige. Dets nyere historie begynder imidlertid i 1846, da East India Company knuste sikhernes rige i Punjab, som også havde haft magten heroppe. Ved den lejlighed solgte kompagniet Kashmir til en af sikhernes ministre Gulab Singh for en anselig sum. Landet blev altså ikke indlemmet i kompagniets egne områder, det senere Britisk Indien, men blev en fyrstestat som 600 andre i Forindien, men i udstrækning den næststørste. Fyrsten ydede en symbolsk tribut, gav sig udenrigspolitisk under britisk ledelse, men bevarede indre selvstyre under lempelig kontrol af den engelske resident. Gulab Singh viste sin pålidelighed ved at støtte englænderne under den farlige sepoy-opstand 1857. Han blev nu den engelske konges (fra 1877 kejsers) vasal. Hans efterkommer Sir Hari Singh har regeret siden 1925.

Fyrstestyret i Kashmir var som de fleste steder korrupt og udueligt. Det er næppe for hårdt sagt, at det for fyrsten væsentligt drejede sig om at pine så store indkomster som muligt ud af sit folk. Sir Hari Singh ejer eventyrlige rigdomme. Økonomisk og socialt såvel som politisk gik udviklingen i stå. Sådan var tilstanden til 1930'erne.

I Britisk Indien var der imidlertid opstået en national bevægelse, den All-Indiske Nationalkongres som den kaldtes efter sit første møde. Under Gandhis ledelse blev den fra ca. 1920 en virkelig magtfaktor. Dens mål var Indiens selvstyre, først som dominion, siden med krav om fuld selvstændighed. De fleste af dens ledere var hinduer, og de betragtede som en selvfølge hele Forindien som en enhed. Efterhånden som bevægelsen radikaliseredes, vendte den sig med stor bitterhed mod fyrsternes korrupte styre. En af de ivrigste i denne agitation var Gandhis designerede arvtager pandit Jawaharlal Nehru; hans slægt stammede fra Kashmir, og han nærede en særlig interesse for sine fædres stamland.

Efterhånden voksede søsterbevægelser til Nationalkongressen frem i fyrstestaterne, skønt de overalt blev genstand for hårdhændet forfølgelse. Vilkårlige fængslinger, der vanskeligt lod sig praktisere i Britisk Indien, som foregav at være en retsstat, voldte ikke fyrsterne betænkeligheder, selv om de måtte lægge et vist bånd på sig for ikke at skaffe englænderne unødige vanskeligheder. I Kashmir dannedes en National Konference under ledelse af Sheik Mohamed Abdullah, der var søn af en muhammedansk tæppefabrikant. Iflg. egne opgivelser talte bevægelsen flere muhammedanere end hinduer.

Dette var i sig selv bemærkelsesværdigt. Ganske vist var Nationalkongressen en verdslig bevægelse med rent politiske mål, hævet over religiøse modsætninger og samlende tilhængere af enhver trosbekendelse. Men fra første færd havde hinduerne domineret blandt dens medlemmer og i dens ledelse. Det frie Indien ville blive en stat med hinduisk flertal. Den mistænksomhed som disse omstæn-

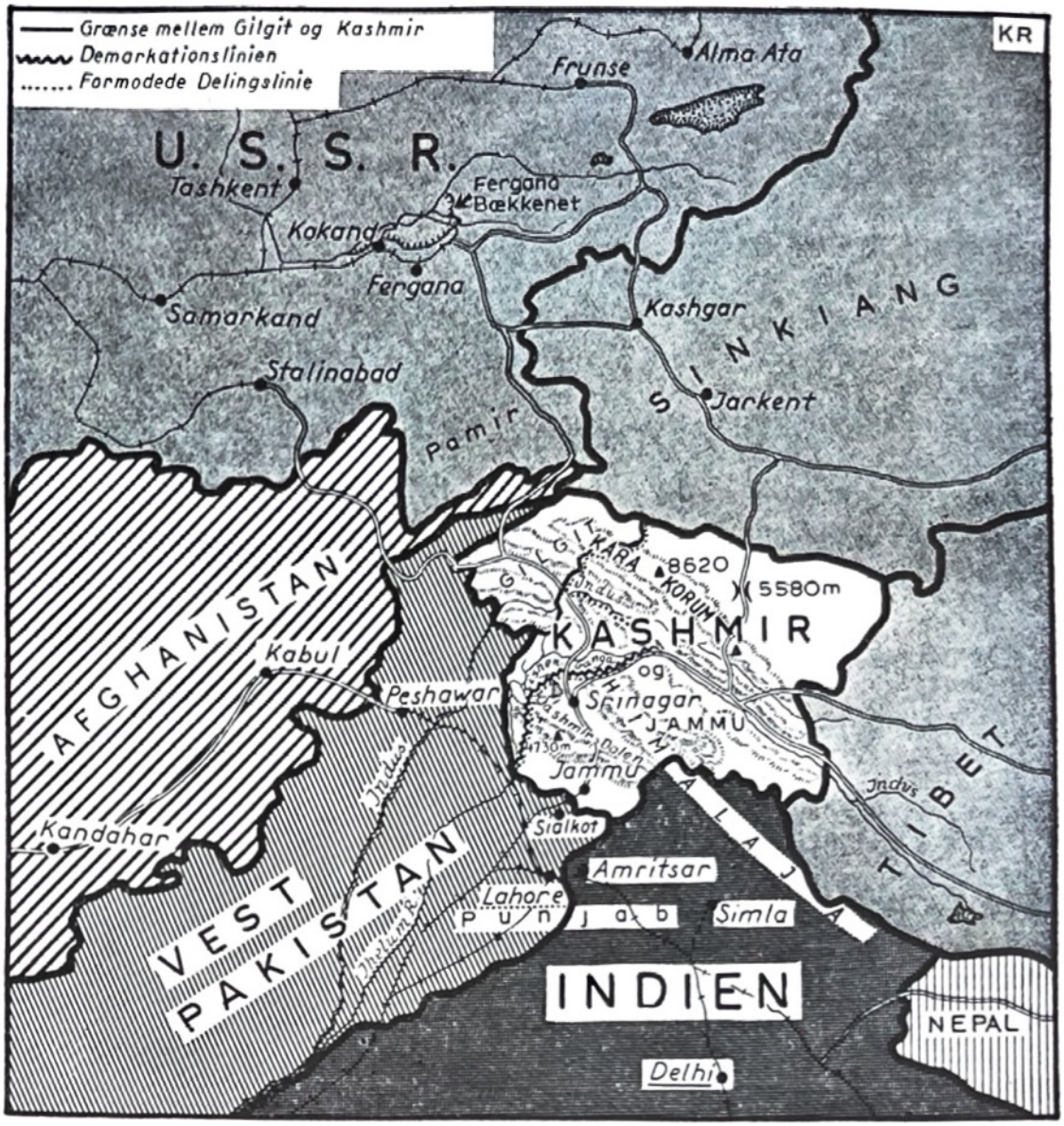

digheder naturligt vakte hos muhammedanerne, opmuntredes målbevidst fra britisk side, da selvstændighedsbevægelsen begyndte at blive farlig. Nationalkongressens modstykke blev den Al-Indiske Muhammedanske Liga, fra 1934 under Mohammed Ali Jinnahs blændende dygtige ledelse. I Indien selv blev Kongressen med få undtagelser en rent hinduisk organisation. Derimod fik den i 1930'erne kraftig tilslutning netop i rent muhammedanske egne, således i den nordvestlige grænseprovins, og på lignende måde gik det i Kashmir. Hvor muhammedanerne var i stort flertal, følte den hinduiske fare ikke som nogen alvorlig trusel. For Kongressens ledere, der betragtede religiøse skillelinier som politisk irrelevante, var denne tilslutning en dyb tilfredsstillelse. Hvor mange der samledes om den Nationale Konference, lader sig ikke sige. Men maharajahens regering anså den for tilstrækkelig farlig til at fængsle dens ledere i forskellige perioder. Den satte også en stopper for Jawaharlal Nehrus agitationsrejser i landet.

Krigen bragte dybtgående ændringer i Indiens hele stilling. Storbritannien

svækkedes så meget, at dets herredømme næppe lod sig opretholde. Attlees arbejderregering var parat til at drage konsekvensen. Men selv om krigen havde styrket Nationalkongressens greb om folkemasserne, var muhammedanerligaens indflydelse dog vokset i langt hurtigere tempo. Selve den kendsgerning, at landets selvstændighed var inden for synsvidde, tilskyndede muhammedanerne til at slutte op om Jinnah af frygt for, hvad hinduflertallets herredømme ville bringe med sig. I 1940 havde Jinnah dristet sig til at formulere sin teori om de to nationer, den hinduiske og den muhammedanske, der måtte have hver sin stat. Områder med muhammedansk flertal måtte danne et Pakistan. Skønt tanken af mange grunde var urimelig og mødte den voldsomste modstand fra Kongressen, satte Jinnah sin vilje igennem. Blodige kæmpemassakrer gjorde delingen uundgåelig. De er fortsat siden og har medført verdenshistoriens største folkevandring, henimod 10 mill. flygtninge i hver retning. De har samtidig skabt et glødende had imellem de to trossamfund og en uovervindelig mistænksomhed mellem staterne.

15. august 1947 var Indien og Pakistan blevet selvstyrende dominions inden for det britiske verdensrige. Indien er siden da blevet republik, men er ikke udtrådt af the Commonwealth. Britisk Indien blev altså to suveræne stater, det rejste i sig selv ingen statsretlige problemer. Anderledes med fyrstestaterne, deriblandt Kashmir. Fyrsterne havde kun været bundet til Britisk Indien ved deres troskabsed til kejseren. Da de blev løst fra den, var de for så vidt suveræne. Suveræniteten var ganske vist ikke meget værd. De fleste stater var små og lå uløseligt indfiltret i de nye dominions' områder. Særligt fra indisk side var det også betonet, at fyrstestaterne var dele af helheden; nogen slags uafhængighed ville ikke blive tålt. Englænderne havde også rådet fyrsterne til at søge tilknytning til en af de to dominions. Således er det også gået. Ved en dygtigt ledet overgangsproces er staterne nu blevet til provinser (kaldet stater ligesom de gamle britisk-indiske provinser) i Indien (langt de fleste) eller Pakistan.

Virkelige vanskeligheder opstod kun, hvor fyrsten tilhørte en anden tro end flertallet af hans undersåtter. Da den muhammedanske fyrste i Junagadh, en lille stat på Kathiawar-halvøen, valgte tilknytning til Pakistan, skønt de fleste af hans undersåtter var hinduer, og nabostaterne havde tilknytning til Indien, besatte den indiske hær simpelthen hans land. Det vakte megen forargelse i Pakistan, men spørgsmålet var for ubetydeligt til at få videre konsekvenser. Nizamen af Hyderabad, langt den folkerigeste af staterne, forsøgte, selv muhammedaner, men hersker over et stort hinduflertal, at bevare selvstændigheden. Pakistan støttede ham efter bedste evne, men det lykkedes ikke. I september 1948 nedkæmpede den indiske hær på få dage enhver modstand.

Nu Kashmir. Her herskede en hinduisk fyrste over et stort flertal af muhammedanere. Sir Hari Singh og hans regering mente, at der ville være gode muligheder for at bevare selvstændigheden. Kashmir var ikke omkredset af nogen af de nye dominions, men grænsede til dem begge, og dets område var af en sådan betydning, at de næppe ville unde hinanden det. Det gik imidlertid anderledes. Alle betydelige handelsveje mellem Kashmir og omverdenen gik over Pakistans område. I løbet af eftersommeren 1947 lagde Pakistan alvorlige hindringer i vejen for denne trafik, uden hvilken Kashmir ville blive økonomisk kvalt. Disse

oplysninger stammer fra maharajahens regering. De er blevet bestridt fra Pakistans side, men der er, med praksis i disse lande in mente, næppe grund til at betvivle dem. Under sådanne omstændigheder nødsagedes fyrsten til at nærme sig Indien. Men forudsætningen var indrømmelser over for den Nationale Konference. Denne havde i 1944 udarbejdet et program for et frit Kashmir, iflg. hvilket der skulle indkaldes en grundlovgivende forsamling og maharajahen reduceres til konstitutionel fyrste. En ulydighedskampagne skaffede Sheik Abdullah og hans fæller langvarige fængselsstraffe for højforræderi. Nu, 1.10. 1947, blev de pludselig løsladt, hvorimod tilhængere af den Muhammedanske Liga fortsat holdtes fængslet. Det så altså ikke ud til, at Kashmir ville give efter for et blot økonomisk pres.

I oktober begyndte de krigerske forviklinger. 12.10. offentliggjorde Pakistans udenrigsminister Sir Zafrullah Khan en protest, han havde tilstillet Kashmirs regering. Iflg. soldater i Pakistans hær, der var vendt hjem fra orlov i Kashmir (den britisk-indiske hær var blevet delt mellem Indien og Pakistan i forhold til befolkningstallet; den havde bestået af styrker, der var hvervet over hele Forindien, og der var således intet opsigtsvækkende i, at Pakistan-soldater havde hjemme i Kashmir), havde der nemlig fundet massakrer sted mod muhammedanerne i Poonch-distriktet i det vestlige Kashmir. Selv om der på samme tid fandt kæmpemassakrer sted i store dele af Indien og Pakistan, var beskyldningen dog forbløffende, da muhammedanerne netop her var i stort flertal. Den blev 15.10 kategorisk bestridt af Kashmirs premierminister Mehr Chand Mahajan, der hævdede, at det tværtimod var bevæbnede muhammedanere fra Sialkot-distriktet i Pakistan, som havde invaderet Poonch og terroriserede den ikke-muhammedanske del af befolkningen. Han antydede, at han eventuelt ville søge venskabelig hjælp.

Nu tog begivenhederne fart. Irregulære styrker fra Pakistan, især fra de krigerske stammer i den Nordvestlige Grænseprovins, men udrustet med moderne våben, strømmede fra 22.10. over grænsen (fra indisk side taltes om 10.000 mand) og kastede let de kashmirske tropper tilbage. De besatte store dele af Kashmir-dalen og stod 27.10. kun 29 km fra Srinagar. Samme dag meddeltes imidlertid fra New Delhi, at Kashmir var indtrådt i den Indiske Union. Maharajahen var flygtet fra Srinagar og tog nu Sheik Abdullah til premierminister. Han dannede en foreløbig regering 30.10., naturligvis af sine tilhængere fra den Nationale Konference, overvejende muhammedanere. Maharajahen havde således valgt at kapitulere fuldstændigt over for Indien. Han har siden opholdt sig her og overladt regeringsanliggenderne til sin søn. Nehru erklærede straks, at Kashmirs tilslutning til Indien skulle underkastes en folkeafstemning, når ro og orden var genoprettet. Samtidig afgik indiske tropper ad luftvejen til slagmarkerne. De kastede snart angriberne tilbage. Da vinteren kom og lagde hindringer i vejen for større operationer, var Kashmir-dalen sikret. Men de vestlige og nordlige dele af landet var stadig i muhammedanernes hænder. Her oprettede sardar Mohammed Ibrahim en provisorisk regering for Azad (det frie) Kashmir, mens Sheik Abdullah havde magten i det indiskbesatte område. Iflg. Nehrus oplysninger rådede angriberne ved nytår 1948 over 50.000 mand, mens andre 100.000 var under udrustning i Pakistan. Over

for Indernes påstand om at have taget fanger som tilhørte Pakistan-hærens regulære mandskab, og deres gentagne henstillinger om ikke at yde angriberne hjælp, stod Pakistans erklæringer om intet kendskab at have til begivenhederne og dets vægring ved at anerkende Kashmirs tilslutning til Indien, der blot skyldtes en uduelig fyrstes rænkespil. I realiteten var det uerklæret krig som i sin tid under den spanske borgerkrig.

30.12.1947 trådte udviklingen ind i en ny fase, da Indien indbragte sagen for Sikkerhedsrådet. Det anmodede rådet om at henstille til Pakistans regering at forhindre sine embedsmænd i at yde angriberne hjælp, opfordre sine undersåtter til ligeledes at afholde sig derfra, samt nægte angriberne adgang til og ophold på sit territorium såvel som enhver art af forsyninger, der kunne tjene til at forlænge kampene. Under forhandlingerne i Sikkerhedsrådet 15.1.1948 erklærede Pakistan sig villigt til at akceptere tanken om en folkeafstemning til afgørelse af Kashmirs fremtid, men først måtte der sluttes våbenstilstand og alle ikke hjemmehørende trækkes bort og et upartisk styre indsættes. Da Indien opfattede Kashmir som på normal vis tilsluttet, betragtede det Sheik Abdullahs styre som lovlig regering og de indiske troppers tilstedeværelse, også under afstemningen, som en selvfølgelig ting. Sikkerhedsrådet vedtog at sende en kommission til stedet, men udsatte ellers sagen, vanskelig som den var, til sit næste møde. 21.4. blev der imidlertid vedtaget en resolution, der bestemte, at kommissionens fem medlemmer straks skulle rejse, at Pakistan skulle afholde sig fra enhver form for hjælp, at Indien derefter skulle trække sine tropper hjem, bortset fra det til opretholdelse af ro og orden nødvendige minimum, samt at folkeafstemningen skulle foregå under ledelse af en af F.N.s generalsekretær udpeget administrator. Resolutionen var i hovedsagen en godtagelse af Indiens synspunkter, men begge parter gav udtryk for utilfredshed. Den var vedtaget med 8 stemmer mod 1 (Syrien, der som alle de arabiske lande støttede Pakistan), idet Sovjetunionen og Ukraine ved denne lejlighed som ellers i spørgsmålet undlod at stemme. Kommissionen omfattede medlemmer fra Tjekoslovakiet, Argentina, Belgien, Colombia og U.S.A. Dr. Lozano (Colombia) var formand.

Kommissionen opholdt sig i Forindien 8.7.—22.9.1948. Dens undersøgelser bragte hurtigt det opsigtsvækkende resultat, at Pakistan måtte indrømme, at regulære afdelinger af dets hær siden maj havde holdt dele af Kashmir besat. Pakistan hævdede, at aktionen havde været nødvendig for at sikre landets eget territorium mod de indiske tropper. Med forårets komme havde inderne nemlig genoptaget kampene og trængt angriberne yderligere tilbage. Også i sommermånederne var fordelene på indisk side, men det lykkedes ikke at fravriste angriberne de vestligste og nordlige egne. 14.8. foreslog kommissionen parterne en våbenstilstand, hvorunder betingelserne for folkeafstemningen skulle drøftes. Indien akcepterede forslaget med visse forbehold, Pakistan erklærede sig i princippet villigt, men gjorde afgørende indvendinger og hævdede at det ikke kunne forpligte Azad-Kashmir regeringen. På Sikkerhedsrådets henstilling fortsatte kommissionen alligevel sine bestræbelser ved sin formand, og det lykkedes ham at få afsluttet en våbenstilstandsoverenskomst, som trådte i kraft nytårsnat 1949.

Det var imidlertid kun en foreløbig overenskomst. Om demarkationslinien

nåede man forholdsvis let til enighed. Den fastlagdes ved supplerende overenskomster 12.3. og 30.7.1949 og har været iagttaget siden november samme år. Linien gik fra Manawar mod nord til Keran, derfra mod øst til gletscherområdet. Ligeledes enedes man om, at der under våbenstilstanden hverken måtte føres tropper eller materiel til Kashmir. Men videre kom man heller ikke. Uenigheden drejede sig om garantier for afvæbningen af Azad-Kashmirs styrker og om, hvilke myndigheder der skulle have ansvaret for ro og orden i de rømmede områder. Da kommissionen ingen tilslutning fandt til sine forslag, forespurgte dens nye formand, tjekken dr. Chyle, 29. og 30.8. parterne, om de var villige til at akceptere den amerikanske admiral Chester W. Nimitz (øverstkommanderende i Stillehavet under 2. verdenskrig), som Tryggve Lie med parternes samtykke 21.3. havde udnævnt til administrator under folkeafstemningen, som voldgiftsmand i stridsspørgsmålene. Såvel præsident Truman som premierminister Attlee, for hvem striden mellem to betydningsfulde lande uden for den sovjetrussiske indflydelsessfære var højst ubehagelig, sendte telegrafiske budskaber hvori de opfordrede til antagelse. Pakistan akcepterede, men Indien afslog. Det fastholdt at Pakistan ikke burde opnå sådanne fordele som løn for sin aggression. Overhovedet stod Indien stejlt på sin juridiske og moralske ret, mens Sir Zafrullah Khan smidigt fremhævede sagens økonomiske og politiske aspekter. Derved tabte Indien efterhånden terræn, internationalt set.

Imidlertid udnyttede Indien sin defacto-besiddelse af størstedelen af Kashmir. 5.3.1948 havde Sheik Abdullah omdannet sit styre til en regulær midlertidig regering, hvori der sad 5 muhammedanere og 2 hinduer. Han forkyndte, at der skulle vælges en nationalforsamling ved almindelig valgret, der skulle give Kashmir en ny forfatning. I Indien arbejdede på den tid en grundlovgivende forsamling, hvori 4 pladser var reserveret Kashmir. 27.5.1949 vedtog forsamlingen, at disse pladser skulle besættes ved udnævnelse af maharajahen, efter hans ministres råd. Sheik Abdullah og tre kolleger indtog deres pladser 16.6. Pakistan protesterede over for kommissionen mod denne formentlige foregribelse af folkeafstemningens afgørelse.

I en ny rapport til Sikkerhedsrådet 12.12.1949 erklærede kommissionen sine muligheder for udtømt og anbefalede, at en enkelt person med almindelig anseelse og udelt ansvar påtog sig opgaven som mægler. Rådet overdrog opgaven til sin daværende formand, kanadieren general Mc Naughton. Han foreslog en samtidig tilbagetrækning af begge parters styrker, men mødte afslag fra Indien. Efter en indgående debat i Sikkerhedsrådet vedtoges 14.3.1950, at parterne inden fem måneder skulle enes om et demilitariseringsprogram, og at der skulle udpeges en ny mægler, som skulle afgøre, hvornår demilitariseringen var så vidt fremskreden, at der kunne afholdes en folkeafstemning. Det blev den australske højesteretsdommer Sir Owen Dixon. Han foreslog under samtaler i New Delhi 20.7.1950 med Indiens og Pakistans premierministre Jawaharlal Nehru og Liaquat Ali Khan først tilbagetrækning af samtlige tropper, hvad sidstnævnte akcepterede, mens Nehru afviste; dernæst en deling af landet, således at de områders skæbne, hvor stemningen var kendt, afgjordes uden afstemning, mens en sådan afholdtes i de øvrige, derunder Kashmirdalen. Nehru havde tidligere ladet forstå at han ikke ganske ville afvise tanken

om en deling (Sheik Abdullah derimod protesterede heftigt). Efter at have overvejet sagen svarede Indien imidlertid nej. Det kunne ikke akceptere Sir Owen's forslag om at afstemningen i Kashmir-dalen skulle ske under F.N.s myndighed. Hans rapport til Sikkerhedsrådet 19.9.1950 var i realiteten en skarp fordømmelse af Indiens holdning. Dets samtykke, hed det, kunne aldrig opnås til en sådan demilitarisering eller en sådan administration under afstemningen, at denne kunne finde sted under betryggende former. Han mente at det nu måtte overlades parterne selv at forhandle sig frem til en overenskomst.

Hvad var nu realiteterne bag dette net af forhandlinger? Man må for det første erindre, at såvel Indien som Pakistan er ganske unge stater, som med største nidkærhed våger over deres suverænitet og formentlige interesser. I begge lande findes en fanatisk nationalisme, som har svært ved at anerkende andres rettigheder. Stemningen i de opinionsdannende lag har været af en sådan styrke, at ingen af regeringerne har kunnet gøre væsentlige indrømmelser. Dernæst bygger de to stater på to modsatte principper. Pakistan er en muhammedansk stat; dens fundament er Jinnahs teori om de to nationer, hans egen og den hinduiske. Anvendt på Kashmir giver denne teori et ganske klart svar. Når 80 % af befolkningen er muhammedanere, hører landet selvfølgelig til Pakistan. Indien er derimod en konfessionsløs stat. Dets ledere har aldrig indrømmet, at muhammedanere ikke kan leve i en enhedsstat sammen med hinduer, sikher og kristne. De ser i Pakistan blot et kunstigt produkt af englændernes splittelsespolitik og ondsindede politikeres vildførelse af et folk der egentlig vidste bedre. For dem er det muhammedanske flertal i Kashmir derfor slet ikke noget argument. De vil tværtimod i Kashmir vise at teorien om de to nationer ikke holder stik. For Pakistan er det et kardinalpunkt at noget sådant ikke lykkes. Dets politikere har gang på gang fremhævet at de i Indiens Kashmir-politik ser et anslag mod selve deres lands eksistens. Pakistan ligger åbent for et angreb fra Kashmir. På den anden side er dettes forbindelse med Indien så vanskelig at den militære fare måske ikke er den største. Men fra Kashmir kommer Indus og dens bifloder, fra hvilke vældige områder med millioner af landbrug i Pakistan overrisles, og som man ønsker at udnytte endnu bedre. Desuden rummer Kashmir uudnyttede mineralforekomster. For Indien har landet ingen tilsvarende økonomisk betydning, men for begge parter tæller dets strategiske værdi, ikke blot i indbyrdes krig, men også over for et eventuelt angreb fra det indre Asien.

Men sagen har også en social side. I Forindien, som overalt i den syd- og østasiatiske verden, er jordspørgsmålet det mest brændende af alle problemer. Bønderne er fæstere på diminutive lodder, nedsunket i stor usselhed, mens godsejerne indkasserer fæsteafgifterne uden nogen produktiv indsats. Disse forhold bar Maos revolution til sejr i Kina og danner baggrund for den voksende kommunistiske agitation i det øvrige Asien. Hverken Indien eller Pakistan har udvist nogen bemærkelsesværdig lyst til at tage fat på jordreformer. Magthaverne i Pakistan er stadig udgået af godsejerklassen og har aldrig røbet social interesse. Kongresbevægelsen i Indien rummede både en højre- og en venstrefløj. Til den sidste hørte Nehru, der forkyndte at Indiens frihed også ville betyde en bondefrigørelse. Men magten siden befrielsen har højrefløjen haft. De ven-

streorienterede elementer har efterhånden skilt sig ud, kun Nehru selv er tilbage. Men i kampen om Kashmir har reformerne fået deres chance. 13.7.1950 forkyndte Sheik Abdullah en jordreform, som trådte i kraft 22.10. Enhver, der ejede over 125 acres, skulle afgive sine besiddelser, bortset fra 20 acres, til de virkelige dyrkere, der med øjeblikkelig virkning anerkendtes som eneejere. Jord, der tilhørte „fjendtlige agenter", blev ligeledes konfiskeret til fordel for dyrkerne. Skovområder frigaves til opdyrkning. Dette skridt skulle siden følges af andre der afskaffede storbesiddelse, men på den anden side også sikrede gennemsnitsgodsejerens rettigheder. Sigtet var tydeligt nok. Men sociale reformer i Kashmir kunne betyde, at de ikke mere lod sig standse i det øvrige Forindien. Derfor presser højreorienterede kredse, såvel i Indien som i Pakistan, på for at få striden afgjort, om fornødent med krig, inden reformerne når at blive ført ud i livet. I samme retning kan det ulidelige tryk virke som rustningerne øver på begge landes finanser. Op imod ⅔ af statsindkomsterne går nu til militære formål.

Stemningen i Kashmirs egen befolkning lader sig ikke fastslå. Iagttagere er tilbøjelige til at mene, at befolkningens primitive flertal, stillet over for et frit valg, ville lade sig lede af det religiøse fællesskab med Pakistan. Indiens absolutte uvilje mod at rømme området kunne tyde i samme retning. På den anden side kan jordreformen, hvortil intet sidestykke synes gennemført i Azad Kashmirs område, kaste et tungt lod i vægtskålen.

Med Dixon-rapporten var der indtrådt et dødvande. Det så ud som om en fredelig løsning var umulig. Ved at true med at blive borte lykkedes det Liaquat Ali Khan at få Kashmir-spørgsmålet gjort til genstand for uformelle drøftelser på Commonwealth-landenes premierministerkonference i London i januar 1951. Iflg. hans oplysninger fremsattes der tre forskellige mæglingsforslag, som alle afvistes af Indien. Sikkerhedsrådets nye forhandlinger i februar og marts endte med vedtagelse af en resolution 30.3., iflg. hvilken en ny repræsentant for F.N. skulle mægle mellem parterne, der til sidst skulle underkaste sig voldgift. Atter afviste Indien enhver tale om voldgift. Den 30.4. udpegede repræsentant, dr. Frank P. Graham fra University of North Carolina, kunne derfor kun fungere som mægler.

Imidlertid havde Indien taget yderligere skridt i selve Kashmir. Der var blevet oprettet et universitet og påbegyndt nye overrislingsanlæg, kraftstationer o. l. I oktober 1950 forlangte den Nationale Konference sammenkaldelse af en grundlovgivende forsamling for Kashmir. Pakistan anklagede Indien for på denne måde at ville foregribe folkeafstemningens udfald, og Indien måtte i Sikkerhedsrådet erklære at forsamlingen kun skulle kunne udtrykke sine ønsker, men ingen beslutning tage i så henseende og heller ikke binde Indien; da Kashmir på den anden side allerede var en integrerende del af Indien, var der intet opsigtsvækkende i at det gik i gang med at udarbejde sin særlige forfatning inden for den indiske forfatnings rammer.

Fra efteråret 1950 havde Pakistans presse og fremtrædende politikere gentagne gange taget til orde for jehad — hellig krig. I sommeren 1951 samlede begge lande betydelige troppestyrker langs grænserne. En langstrakt meningsudveksling mellem premierministrene førte ikke til nogen form for afspænding,

men dog til en mindskelse af krigstruslen. Imens gik forberedelserne til valget videre. Dette skulle finde sted ved almindelig valgret i september 1951. Da kandidatanmeldelsen sluttede 30.8., viste det sig, at der til 43 af de 45 pladser, som skulle besættes i Kashmir-dalen og Ladakh, kun var opstillet den Nationale Konferences kandidater, som således kunne erklæres for valgte. Heriblandt var Sheik Abdullah og konferencens øvrige ledere. Det er således tydeligt at den under de rådende forhold har et fast greb om tingene.

BEFOLKNINGSPROBLEMER I HOLLAND OG DANMARK*

Af SJOERD GROENMAN

Formålet med denne artikel er i første række at give en fremstilling af Hollands aktuelle befolkningsproblemer. Forholdene i Danmark er kun medtaget i det omfang, det er nødvendigt for at belyse de tilsvarende hollandske problemer.

Ordet *„befolkningsproblem"* bruges eller misbruges ofte i betydningen „overbefolkningsproblem" eller truslen herom. Hvor naturligt dette end kan synes at være, er det ikke helt rimeligt. Underbefolkning kan også fremkalde vanskeligheder, for eksempel produktionsproblemer, mangel på arbejdskraft i landbrug eller industri. Lokalt ser man ofte sådanne problemer. Flugten fra landet er en realitet i mange europæiske lande, i Frankrig, i Schweiz og også i Danmark, især på Sjælland.

Problemet *overbefolkning* har imidlertid tiltrukket sig den største interesse, siden Malthus i 1798 offentliggjorde sin afhandling om befolkningsspørgsmålet. For Holland er befolkningsproblemet faktisk også et stadigt voksende overskud, eller i det mindste en forøgelse i antallet af indbyggere, der truer levestandarden, et forhold, der dog i dag i nogen grad tilsløres af Marshall-hjælpen. For Danmark er forholdene derimod anderledes.

Hvis man tager Europa som en helhed og betragter *befolkningstætheden* og *befolkningstilvæksten,* falder tallene for Holland stærkt i øjnene. Tabel 1 giver nogle tal for befolkningstætheden[1].

Disse tal siger naturligvis ikke alt. Strengt taget kan man ikke sammenligne forholdene i Holland med forholdene i England eller Frankrig, fordi disse lande er mange gange større. Både i England, Tyskland og Italien findes der områder med større befolkningstæthed end i Holland. Forskellen er imidlertid, at disse landes tættere og tyndere befolkede områder ikke er adskilt fra hinanden ved politiske grænser, således at der om fornødent kan ske en udligning. Hertil kommer, at en stor befolkningstæthed ikke altid behøver at være en byrde, idet den er betinget af forholdene i resten af landet. I sådanne tilfælde supplerer områder med høj og lav tæthed hinanden. Høj befolkningstæthed i Ruhrområdet er normal, og økonomisk er den berettiget. I Holland kan tallet 300 pr. km² imidlertid give anledning til alvorlige spekulationer.

---

* Efter et foredrag holdt på Det danske Selskabs hollandske sommerskole i Haslev Haandværkerhøjskole i august 1951.

Vesteuropa er stadig et kompleks af uafhængige stater. Grænserne har stor betydning, og ethvert land må selv løse sine befolkningsmæssige problemer. Først når man frit kan bevæge sig over hele Europa, vil Holland opnå samme stilling som befolkningsrige områder i andre lande.

Der er også andre grunde til, at tallene i tabel 1 må behandles med forsigtighed. Et højt tal har en anden betydning i et land med større landdistrikter end i et land med bymæssig bebyggelse og industri. Arealets størrelse har kun

TABEL 1.

Befolkningstæthed i europæiske lande i 1949, pr. km².

Danmark uden Færøerne	99	Italien	153
Holland	299	Norge	10
Belgien	282	Sverige	15
Finland	12	Schweiz	112
Frankrig	75	England og Wales	290
(Tyskland	194)		

indirekte betydning for industrien, medens den rolle, jorden spiller for landbrug, er langt mere direkte. Desuden er befolkningsspænding ikke blot et spørgsmål om objektive forhold, der kan måles ved forholdet mellem befolkning og disponible hjælpekilder[2]. Det er også et spørgsmål om den subjektive bedømmelse af disse objektive forhold. Som Hofstee siger: „Forhold, der i det sydøstlige Asien ville føles som en velsignelse fra himmelen, kunne måske i Vesteuropa forårsage sociale spændinger, der ville forstyrre hele verden."

Hvordan tager imidlertid en sammenligning mellem Holland og Danmark sig ud? Disse to landes areal er af nogenlunde samme størrelse, nemlig henholdsvis 33.328 og 42.932 km².

Med hensyn til *levestandard* overgår Danmark i dag Holland. I Danmark havde således hver ottende indbygger i 1945 telefon, i Holland kun hver tyvende. Danmark havde også forholdsmæssigt flere automobiler og radioer[3]. De tal for forbruget af sukker, kaffe, te o.s.v., der er anført i tabel 2, er også illustrerende.

Selv om disse tal viser, at Danmarks levestandard overgår Hollands, er det dog iøjnefaldende, at forskellen er meget mindre end før den anden verdenskrig. Denne kendsgerning er bemærkelsesværdig, fordi det hollandske folk under krigen var truet med hungersnød, medens folk i Danmark havde rigeligt med fødemidler. På samme tid var den industrielle produktion i Danmark temmelig stabil, medens Holland blev plyndret så alvorligt, at produktionen hurtigt formindskedes. Efter befrielsen har den hollandske regering fremhævet nødvendigheden af at skaffe forbrugsvarer til befolkningen. Psykologisk er det forståeligt, at det hollandske folk efter hungersnøden i vinteren 1944—1945 ønskede at købe alle de ting, de så stærkt havde længtes efter[5]. Der var et udbredt ønske om at forbruge, og regeringen har ved sin indkøbspolitik imødekommet dette ønske, også for at holde arbejdsfred.

Tallene i tabel 2 viser bl. a., at danskerne drikker mere kaffe og øl end

hollænderne. Hollænderne drikker derimod mere te. Disse og andre forskelligheder er naturligvis ikke af stor betydning. Hvis man sammenligner det daglige liv i Danmark og Holland, er der mange lighedspunkter. Det er med rette, at de ofte nævnes sammen. Den kendsgerning, at levestandarden i Danmark kun er lidt højere end i Holland, til trods for at befolkningstætheden her er tre gange så høj, advarer mod at drage den slutning, at befolkningspresset i Holland også er tre gange så stort. Holland har en ganske anden økonomisk struktur end

TABEL 2.

Gennemsnitligt forbrug pro persona af forskellige varer[4].

		1938		1948	
		Danmark	Holland	Danmark	Holland
Sukker	kg.	50.6	26.4	33.4	29.7
Kaffe	„	7.6	4.5	2.3	2.1
Te	„	0.2	1.2	0.08	0.57
Tobak	„	2.2	3.2	2.4	1.9
Alkohol	liter			3.31	1.79

Danmark, hvor kun København og Aarhus har mere end 100.000 indbyggere (forstadsbefolkningen ikke medregnet), og hvor halvdelen af befolkningen bor i landkommunerne.

Tabel 3 giver en oversigt over *den økonomisk aktive del af befolkningens fordeling efter erhverv* i Danmark og Holland.

Disse tal viser, at landbrug og industri i Danmark spiller nogenlunde samme rolle. Efter vesteuropæiske forhold er dette imidlertid ensbetydende med en relativt stærk tilknytning til landbruget. I Holland betyder industrien målt med antal beskæftigede derimod langt mere end landbruget. I Holland lever kun 14,6 % af befolkningen i bebyggelser med mindre end 5000 indbyggere, medens 31.4 % (Danmark 25.5 %) af landets 10.026.773 indbyggere pr. 1. januar 1950 boede i byer, hvis befolkning overstiger 100.000, og hvoraf der i Holland findes 11[9]. Endvidere vil byer som Leiden med sit gamle universitet og Hilversum, der er velkendt som centrum for radioudsendelser, i den nærmeste fremtid nå denne grænse. Bybefolkningen er fordelt i et relativt stort antal større og mindre byer, i modsætning til Danmark, hvor der er stor forskel mellem København og resten af landet.

De forskelligheder, der her er fremhævet, er ikke blot af økonomisk art. Et folk, hvis liv er baseret hovedsagelig på industri, har også en anden *livsform* end den, der præger befolkningen i et land med et forholdsvis større landbrug. Hvis den danske befolkning voksede til det tredobbelte af antallet i dag, ville befolkningen forandres. Sociologisk set er det meget vigtigt, om et land overvejende har landlige eller bymæssige karaktertræk. Befolkningens interesser og indstilling bestemmes, i hvert fald delvis, af dens økonomiske virksomhed. En dansk forfatter har kaldt sit land „et socialt laboratorium"[10]. Det er det afgjort også. Men denne forfatter beskrev ikke bylivet, men de mange former for landmændenes samarbejde på andelsbasis og folkehøjskolernes arbejde, og det sidste

kapitel er en beskrivelse af en dansk landsby. Dette resumé af hans bog er for sammentrængt, og derfor naturligvis ikke fuldt korrekt. Det er imidlertid rigtigt, at hvemsomhelst, der ønsker at forstå Danmark, må beskæftige sig stærkt med landbefolkningens problemer. I Holland er landbrug også vigtigt, og forskellige spørgsmål i forbindelse hermed vil blive fremdraget i det følgende; men hollændernes opmærksomhed er dog i højere grad koncentreret om industrien og industrialiseringsprocessens fremskyndelse.

TABEL 3.

Procentvis fordeling af den erhvervsmæssigt beskæftigede befolkning i Danmark[7] *og i Holland*[8].

	Danmark (1940)	Holland (1947)
Landbrug m. v.	28.5	20.6
Industri og håndværk	32.2	37.1
Handel og omsætning	14.3	13.6
Transport	5.8	8.8
Liberale erhverv	5.9	—
Husligt arbejde	11.0	5.1
Andre beskæftigelser	2.3	14.7
Total	100.0	100.0

Forskellen i de to landes økonomiske struktur er stor nok til at forklare den forskellige befolkningstæthed. Derfor betyder det høje tal på 300 mennesker pr. km² i Holland ikke i sig selv, at befolkningstrykket er mere alvorligt end i Danmark. Det er ikke let at bevise, at Holland er overbefolket. Det må sikkert være muligt i et økonomisk vel sammenarbejdet Europa at opretholde det nuværende befolkningstal på 10 mill. Hvis man havde en arbejdsfordeling i Europa, der var meget gunstig for Holland, kunne det endog være muligt at forsørge et endnu større antal.

Hollands virkelige problem er imidlertid ikke den øjeblikkelige befolkningstæthed, men det *stadigt voksende folketal*. Spørgsmålet om at tilpasse dette til de økonomiske hjælpekilder er permanent. Det er den dynamiske side af befolkningsproblemet, man må behandle. Holland må for hvert år søge at skabe nye leveveje. Det vil med sit forholdsvis høje fødselstal og sin lave dødelighed leve under et konstant stærkt tryk. Derfor anstiller nationaløkonomer og sociologer stadig beregninger for at klare dette kroniske problem. I det følgende skal der gives et eksempel på en sådan beregning.

Den 1.1.1950 var befolkningstallet i Holland 10 mill. Heraf er 5 mill. mænd. Af disse 5 mill. er 60 % eller 3 mill. økonomisk aktive. Den 1.1.1960 vil der være 11 millioner indbyggere, hvoraf 5.5 mill. mænd, og af disse vil 3.3 mill. være arbejdssøgende. Forskellen er 300.000 mænd. Erfaringerne viser, at omtrent halvdelen af dem må finde beskæftigelse i de såkaldte „primære" eller grundlæggende erhverv. Hvis disse kan skaffe beskæftigelse til 150.000 mænd, ville de andre som følge deraf kunne få beskæftigelse i handel, bank-

virksomhed, trafik, transport, undervisning etc. De erhverv, der er primære for landet som helhed, er industri, landbrug, minedrift, oversøisk transport og turisterhverv. Når man tænker over tingene, må man komme til den slutning, at *kun industri og håndværk kan optage de mennesker, der ønsker beskæftigelse.* Måske kan hollænderne få lidt mere ud af turismen eller af den internationale handel og tjenesteydelser; men på den anden side vil der også være færre beskæftigelsesmuligheder i landbruget på grund af den tiltagende mekanisering.

TABEL 4.

Beregninger over den fremtidige befolkning i Holland (i 1000)[11].

	maksimum	minimum	middeltal	faktisk
1.1.1950				10.027
1.1.1955	10.657	10.646	10.651	
1.1.1960	11.243	11.135	11.189	
1.1.1965	11.821	11.519	11.670	
1.1.1970	12.425	11.827	12.126	
1.1.1975	13.091	12.079	12.585	
1.1.1980	13.803	12.252	13.028	

Derfor er industrien, herunder både de større fabrikker og de mindre værksteder, det hollandske folks og regeringens håb. De 150.000 mænd, der blev nævnt ovenfor, foruden 50.000 kvinder beregnet efter de samme retningslinier, må finde beskæftigelse gennem en aktiv industrialiseringspolitik.

Naturligvis er disse beregninger upræcise, idet alderssammensætningens indflydelse ikke er taget i betragtning. I virkeligheden eksisterer der da også andre beregninger, som er mere pålidelige[11]. Dette er dog ikke afgørende. Formålet med eksemplet var blot at vise karakteren af de besværligheder, som videnskaben har at kæmpe med. En anden opgave for sociologer og statistikere er at beregne den fremtidige befolkning. Den seneste beregning, der er udsendt af det statistiske centralbureau, viser de i tabel 4 anførte tal.

Beregnet efter middeltallet vil befolkningstilvæksten pr. år beløbe sig til 100.000 mennesker. I årene før den anden verdenskrig var det samme tilfældet. På grund af den ekstraordinært store tilvækst i årene efter befrielsen nåede tilvæksten fra midten af 1945 til midten af 1950 op på 173.000 pr. år.

Også Danmark har sine efterkrigsbørn. I 30erne beløb den årlige befolkningstilvækst sig til 30.000 mennesker. I perioden 1945—1950 var tallet 45.000. Relativt var stigningen i Holland større (75 %—50 %). Yderligere er den årlige stigning i forhold til antallet af indbyggere i Holland meget hurtigere end i Danmark.

Når man ser bort fra udvandring og indvandring, kan man sige, at befolkningstilvæksten bestemmes af fødsler og dødsfald. I tabel 5 er de summariske tal fra de to lande vist ved siden af hinanden.

Fødselstallet i Holland er højere end i Danmark, dødeligheden er lavere. Kun under krigen steg dødeligheden i Holland på grund af den meget dårlige levnedsmiddelsituation. Det må her nævnes, at dødsfaldene mellem de depor-

terede i Tyskland, af hvilke 105.000 var hollandske jøder, ikke er medregnet. Børnedødelighedstallet i Danmark er stadig større end i Holland, skønt der i de sidste år er sket en bemærkelsesværdig forbedring[14]. Middellevetiden for hollændere og danskere er den samme: godt 65 år for mænd, og godt 67 år for kvinder.

Der er grund til at henlede opmærksomheden på, at *fødselstallet* i Holland er årsagen til det øjeblikkelige befolkningstryk. Det europæiske fødselstal har

TABEL 5.

Antallet af fødsler og dødsfald pr. 1000 personer af befolkningen ved årets midte i Holland og Danmark[13].

	Fødsler		Dødsfald		Overskud	
	Holland	Danmark	Holland	Danmark	Holland	Danmark
1935—1939	20.3	17.9	8.7	10.6	11.6	7.3
1940—1944	21.8	20.3	10.2	10.0	11.6	10.3
1945—1949	25.9	21.6	9.5	9.6	16.4	12.0

udviklet sig på en mærkværdig måde. Malthus og andre (J. St. Mill, Drysdale) frygtede alvorligt, at befolkningstilvæksten ville true eksistensmulighederne. Udviklingen viste imidlertid en stadigt nedadgående fødselsprocent indtil omkring 1935. Følgen heraf er, at man nu må antage, at Europas befolkning vil vise tilbagegang i de kommende tiår[15]. Selvfølgelig var den omtalte udvikling ikke naturnødvendig. Børneantallet er socialt betinget. Derfor er det muligt, at nedgangen vil høre op ved en forandret indstilling. Der er symptomer i mange lande på, at en sådan forandring kan blive til virkelighed[16].

I Holland har udviklingen i hovedtrækkene ikke været forskellig fra udviklingen i andre europæiske lande. Men Holland viser sig at være langt bagefter. Kort, der er udarbejdet af forfattere som Kirk og Notestein, viser klart, at Holland er en ø blandt de øvrige europæiske lande. Befolkningens vækst som følge af overskud af fødsler i forhold til dødsfald er forholdsvis stor. Der findes ingen tilfredsstillende forklaring på denne kendsgerning; men sandsynligvis er der en forbindelse med de *religiøse forhold*. Med hensyn til dette spørgsmål fremviser Nederlandene et uensartet billede. Henved 40 % af indbyggerne tilhører den romersk-katolske kirke, 45 % andre kirkesamfund, hvoraf 31 % falder på Hollands Hervormde Kerk. Den resterende del af befolkningen er ikke medlem af noget religiøst samfund[17]. Religiøse forhold er af stor betydning i Holland. Ikke blot medlemmerne af de bestående kirker, men alle og enhver har en positiv eller negativ indstilling til teologiske forhold. De negative indstillinger medtages her, fordi de, selv om de er negative, alligevel har forbindelse med religiøse forhold. Det forhold, at befolkningen ikke har noget ensartet syn på religionen, betyder nemlig en hel del med hensyn til spørgsmålet om befolkningstilvækst. For det første stimuleres det religiøse liv af meningsforskellene, og religionens indflydelse er derfor meget stor inden for alle samfundets områder. Udenlandske turister vil blive slået af denne kendsgerning. Familielivet berøres stærkt heraf. Kirkerne sætter overalt og altid pris på eller

tilskynder til store familier. Selv om det nedadgående fødselstal omfatter medlemmerne af alle kirkesamfund i Holland hæmmes denne udvikling dog på grund af religionens indflydelse.

Et andet forhold er, at nedgangen i fødselstallet bredte sig over Europa ligesom andre kulturfaktorer. Den bredte sig fra Frankrig og England til andre lande, fra byerne til landdistrikterne, fra de velhavende og de højere klasser til de fattige og de lavere klasser. Denne spredningsproces fremmes ved

TABEL 6.

Nettoreproduktionstal i forskellige lande[18].

	1931	1936	1941	1946
Frankrig	93	88	77	127
Schweiz		79	91	116
Belgien			67	102
England og Wales	82	77	76	111
Tyskland	75	93		
Holland	*130*	*114*	*116*	*176*
Danmark	95	96	99	132
Sverige	82	77	84	116
Norge	89	75	81	122

ensartethed i tale, religion, race og levemåde. Forholdene i Holland, hvor mange religiøse synspunkter er sammenblandet, er ikke gunstige for tilpasningen til en ny familiestørrelse. Hollænderne lever på grænsen mellem katolicisme og protestantisme, og dette er antagelig årsagen til deres særstilling med hensyn til fødselstallets udvikling. Det er i hvert fald bemærkelsesværdigt, at der i et katolsk land som Frankrig eller et protestantisk land som Sverige kan opstå frygt for, at nationen ligefrem skal uddø, medens det i Holland med dets i religiøs henseende blandede befolkning er befolkningstilvæksten, der giver anledning til bekymringer. (Se diagram 1).

I tabel 6 er nettoreproduktionstallene for et antal europæiske lande stillet op ved siden af hinanden.

Disse tal giver en bedre vejledning med hensyn til befolkningstilvæksten end de summariske fødselstal. De angiver det antal døtre, som 100 nyfødte piger vil føde i løbet af aldersårene fra 15—50 år forudsat, at frugtbarheden holder sig på det pågældende kalenderårs niveau, og at dødeligheden svarer til den senest beregnede dødelighedstavle. Før den anden verdenskrig var nettoreproduktionstallet kun i Holland stort nok til at sikre landet mod tilbagegang i befolkningstal. Efter krigen er der sket en stor stigning i fødselstallet i alle europæiske lande. Denne udvikling tog sin begyndelse i årene 1934—1936 — jvf. nettoreproduktionstallene for 1936 og 1941 i flere lande i tabel 6 — men den tiltog i styrke, da krigen var forbi. Hollands stilling var i 1946 uforandret: Hollænderne stod igen øverst blandt alle folk i det vestlige Europa. De andre lande nåede imidlertid også tal, der, såfremt de fastholdes, vil sikre en uforstyrret vækst i befolkningen. Danmark er placeret imellem lande som Frankrig

Diagram 1.

Summarisk fødselshyppighed i forskellige europæiske lande i 1938.

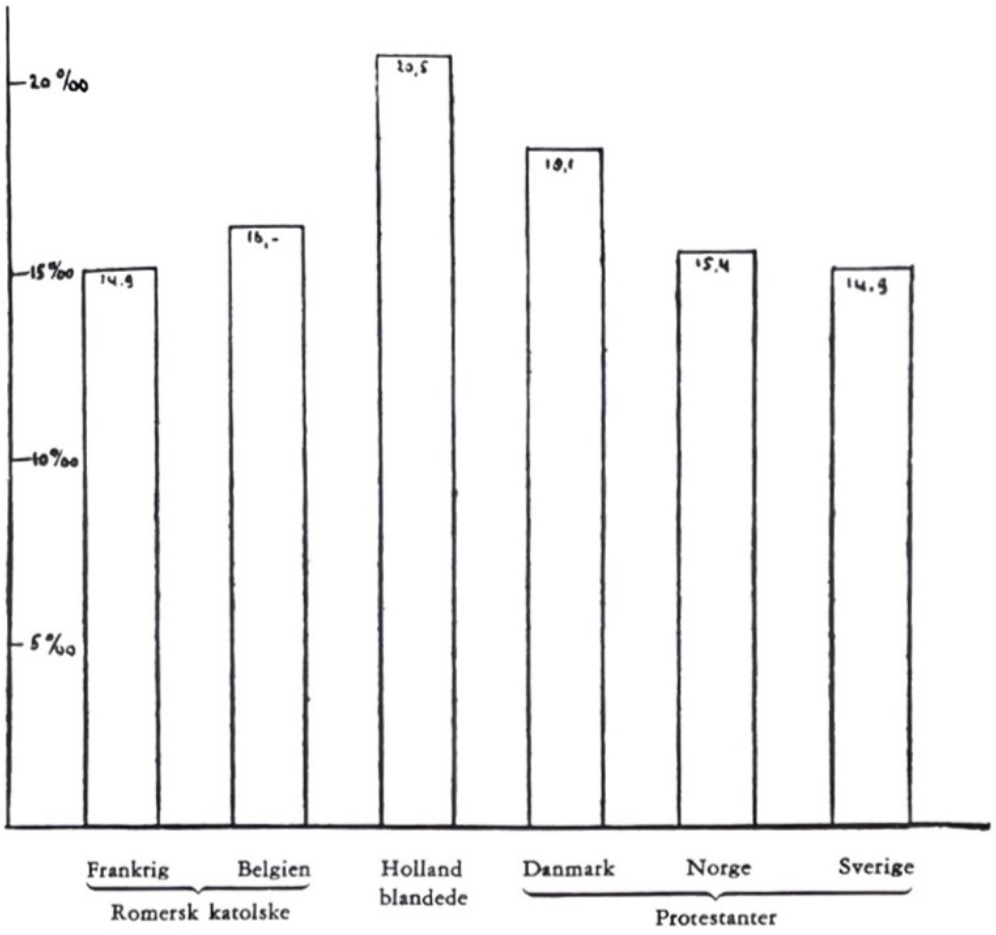

og Sverige på den ene side og Holland på den anden side. Dette ses også af fødselstallene i tabel 7. (Jvf. desuden diagram 1).

Til trods for denne relativt gunstige stilling var Danmarks fødselstal før krigen dog ikke stort nok til at sikre befolkningstallets opretholdelse.

I Holland ønsker folk i virkeligheden at få børn. Man ønsker adskillige børn, og mange ønsker endda masser af børn. At børn er betydningsfulde folk i Holland viser følgende lille træk. Befolkningstætheden skaber meget farlige trafikforhold i Holland, og især cyklerne bidrager hertil. Familiestørrelsen gør det nødvendigt at kunne transportere så mange børn som muligt på en cykle. Disse to hollandske specialiteter, cyklerne og børnene, var efter regeringens opfattelse tilsammen en trusel mod færdselssikkerheden. Derfor blev der udstedt forbud mod at have mere end eet barn på hver cykel. Dette gav anledning til en storm af protester. Offentligheden påberåbte sig, at forældre, der transporterede to børn, et foran og et bagpå, var påpasselige cyklister på grund af deres dyrebare last. Som følge heraf blev bekendtgørelsen ophævet.

Den nævnte forskel i fødselstallet og familiestørrelsen kan også aflæses i *aldersfordelingen*. I diagram 2 er Holland og Danmark sammenlignet. Det

Diagram 2.

Aldersfordelingen i Danmark og Holland i % af hele befolkningen (anslået).

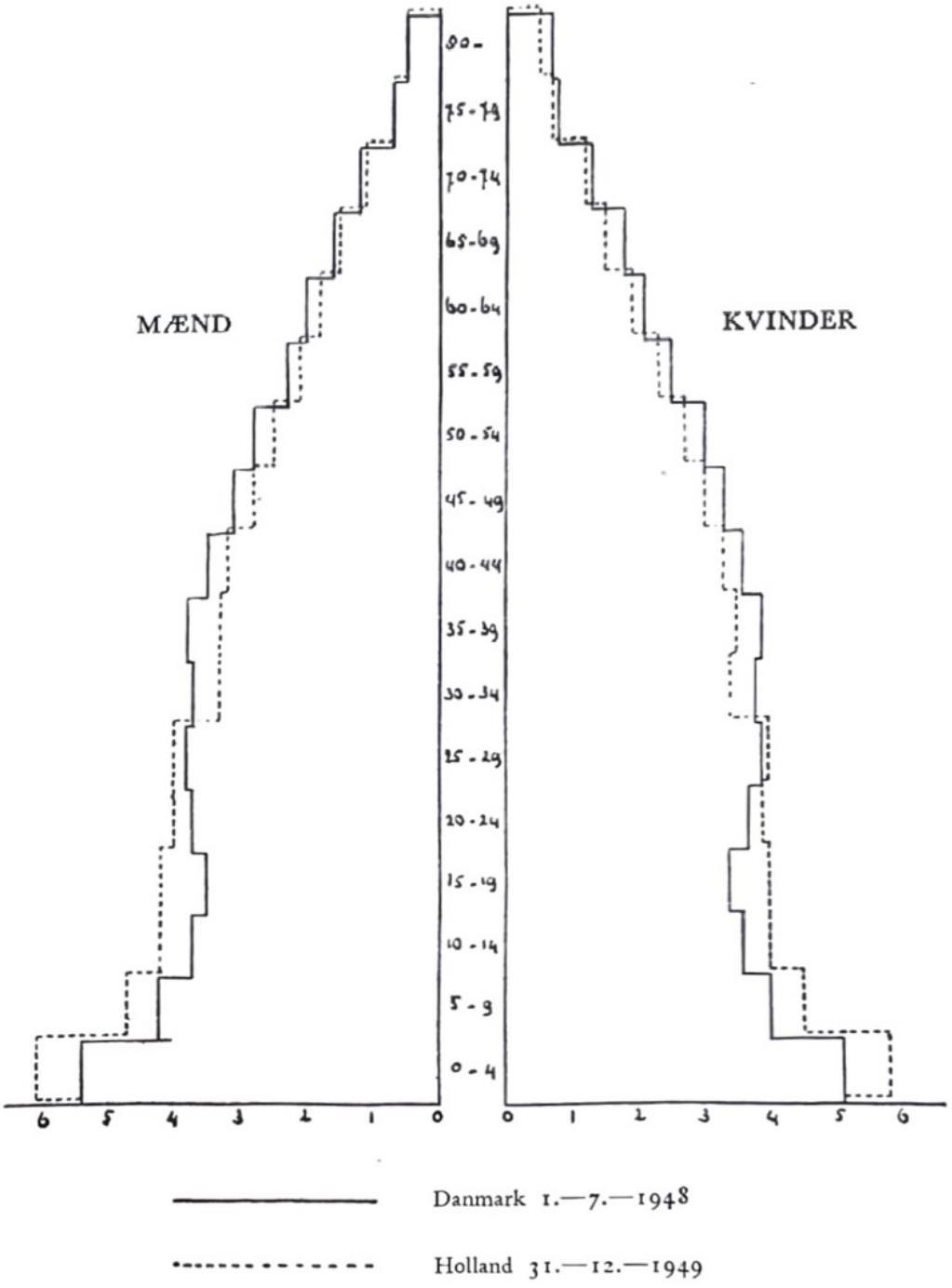

problem, som forøgelsen i antallet af gamle mennesker frembyder, er mest iøjnefaldende i Danmark, selv om det også er af nogen betydning i Holland.

Hvad angår de aktuelle problemer, der er opstået i Holland som følge af befolkningstilvæksten, er det allerede fremhævet, at hollænderne har sat deres lid til industrialisering til imødegåelse af den stadige stigning. Nødvendigheden

af at fremme *industrialiseringsprocessen* er yderligere blevet stærkt understreget ved de seneste års begivenheder. Først er der den fattigdom, som fulgte efter krigen. Den tid er omme, da hollænderne var et rigt folk, der var i stand til at leve af de formuer, som tidligere generationer havde indsamlet. Endvidere er der efter krigen sket en gennemgribende *ændring i forholdet til det tyske bagland og til Indonesien.* Den forandrede stilling i det indonesiske øhav har ikke blot uheldige virkninger for den nationale hollandske økonomi; men den har også medført en stærk vandring fra Indonesien til Holland, hovedsagelig bestående af hjemvendende hollændere, men også i nogen udstrækning af indonesere. Denne strøm har forøget det hollandske indvandringsoverskud meget væsentligt.

TABEL 7.

Summariske fødselstal i nogle europæiske lande på forskellige tidspunkter[19].

	1932	1934	1936	1938	1946	1949
Frankrig	17.5	16.4	15.3	14.9	20.9	21.0
Belgien	17.8	16.2	15.4	16.0	18.3	17.2
Holland	22.0	20.6	20.2	20.5	30.2	23.7
Danmark	17.9	17.8	17.8	18.1	23.4	18.9
Norge	16.0	14.6	14.5	15.4	22.6	19.6
Sverige	14.5	13.7	14.2	14.9	19.7	17.4

Holland kom ud af krigen i en ynkelig forfatning. De industrielle anlæg var, såfremt de ikke var stjålet af tyskerne, stærkt forældede. Til at begynde med så det ud til at Holland kunne overtage nogle af de industrielle opgaver, der tidligere var udført i Tyskland, og hollænderne havde yderligere det forfængelige håb, at Tyskland ville komme til at betale erstatninger ved overførelse af hele industrier til Holland. I virkeligheden er Tyskland ved at komme sig efter krigens hårde slag. Dets industri er pånyt ved at få fodfæste. For den fremtidige udvikling er det imidlertid det bedste, der kan ske. Velstand i Tyskland er en af betingelserne for velstand i Holland.

Den pludselige stigning i fødselstallet i 1946, der endnu ikke er udlignet, har yderligere forværret forholdene i Holland. Eksistensgrundlaget blev reduceret i ikke ringe grad, medens befolkningen var hurtigt stigende. Foruden slagordet industrialisering blev *udvandringen,* især til oversøiske lande, draget frem i rampelyset. Da landdistrikterne ikke blot er ude af stand til at absorbere flere mennesker i landbruget, men yderligere har de største familiestørrelser, er industrialisering og udvandring de spørgsmål, der er genstand for stadig opmærksomhed i de hollandske landdistrikter. På de sandede jorder i den østlige og sydlige del af Holland er den overvejende del af gårdene familiegårde. De drives uden eller næsten uden lejet arbejdskraft. Dette betyder, at arbejdskraft-overskuddet består af selvstændige landmænd og deres børn. Hvis disse mennesker skulle overgå til industrien, ville det betyde tab af selvstændighed. Derfor vil der være store hindringer at overvinde ved en sådan proces. Derimod er det noget andet med udvandring. Udvandreren kan måske

skabe sig eksistens som selvstændig i udlandet, og skulle dette ikke lykkes, er det i hvert fald socialt lettere at blive lønarbejder i nye omgivelser.

Hvordan er det gået med industrialiseringen og udvandringen? Det er i dag *ikke helt klart, om industrialiseringen har haft held med sig.* Det er ganske vist rigtigt, at nye industrier er blevet oprettet, og allerede eksisterende foretagender er blevet udvidet. Arbejdsløsheden i Holland er ganske ringe. Men det er værd at huske på, at der efter krigen har været en ekstraordinært stor efterspørgsel efter forbrugsvarer, og at produktionen var lidet effektiv som følge af forældet udstyr, således at industrien var nødsaget til at beskæftige en relativt stor arbejdsstyrke. Hertil kommer sidst, men ikke mindst, at Hollands økonomiske liv i høj grad er blevet støttet af midlerne fra Marshall-planen. Fra

TABEL 8.

Indvandringsoverskud (+) og udvandringsoverskud (÷) i perioden 1946—1950[10].

	Indonesien	Surinam og hollandske Antiller	Andre lande
1946	+ 63.886	+ 491	÷ 5.649
1947	÷ 1.393	÷ 1.446	÷ 8.632
1948	÷ 11.348	÷ 875	÷ 7.953
1949	÷ 6.637	÷ 431	÷ 14.798
1950	+ 46.496	÷ 719	÷ 25.818
46/50	+ 91.004	÷ 2.980	÷ 62.850

det øjeblik hollænderne må klare sig selv, vil det klart fremgå, i hvilken udstrækning udvidelsen af industrien har overgået forøgelsen i arbejdsstyrken.

Angående *resultatet af udvandringen* og regeringens udvandringspolitik har man en pålidelig statistik. Tabel 8 giver et klart billede. De resultater, der hidtil er opnået, er meget nedslående. I modsætning til hvad den hollandske offentlighed i almindelighed tror, overgås antallet af udvandrere af tallet for indvandrere. Selv om man ser bort fra året 1950, da den store tilbagestrømning fra Indonesien tog sin begyndelse, er resultatet negativt. Udvandringsstrømmen fra Indonesien vil imidlertid gå i stå, medens udvandringen til Canada, Australien og New Zealand er i stadig stigning. Derfor håber man, at der i 1951 vil blive et udvandringsoverskud af en vis betydning. I de kommende år vil den oversøiske udvandring få en gunstig virkning på udviklingen af befolkningstallet i Holland. Et årligt udvandringsoverskud på 50.000 mennesker eller i løbet af 10 år 500.000 mennesker vil, når man tager i betragtning, at udvandrerne også får afkom, bevirke, at befolkningen i 1980 ikke vil nå tallet 13.000.000, der er beregnet i tabel 4, men ca. 12.000.000. Stigningen i antallet af udvandrere til fremmede lande er også et udtryk for, at den hollandske udvandringspolitik, der har medført traktater med disse lande, har haft held med sig.

Det er uheldigt, at udvandringsoverskudet er af ret ringe betydning i de typiske landdistrikter, hvor befolkningstrykket er meget stærkt. De tal, der udsendes af det centrale statistiske bureau, påpeger, at distrikter med bymæssig

bebyggelse leverer hovedmassen af udvandrerne. Indirekte drager imidlertid resten af landet fordel deraf. Foruden de nævnte distrikter havde provinsen Friesland også et stort overskud.

Som afslutning skal der gives en redegørelse for *problemerne i de hollandske landdistrikter*. Udviklingen i landbruget udviser visse paralleller til Danmark. Danmark gik i det 19. århundrede helt over til kvægopdræt. Kornavlen var underordnet i denne bedriftsform. I Holland opstod den samme form i store dele af landet, især på sandede jorder. I Holland stiftedes kooperative mejerier på samme tid som i Danmark, og andelsbevægelsen tilligemed landmandens forøgede skolekundskaber og oplysning, styrkede de små landbrug. Kunstgødningens indførelse var meget gunstig for de mindre landbrug. I Holland kunne man omkring 1900 opdyrke store områder, der i de foregående tiår havde ligget øde hen. På den nyopdyrkede jord blev der oprettet adskillige nye landbrug, og allerede bestående brug blev gjort større. Resultatet var, at brugenes gennemsnitsstørrelse forøgedes. På den anden side blev store ejendomme udstykket ved dødsfald. Tyngdepunktet blev for sandjordens vedkommende flyttet til landbrug på 5—10 ha. Denne udvikling, der begyndte i det sidste tiår af det 19. århundrede, fortsætter stadig. Den blev ikke dikteret af love eller forholdsregler fra statens side, den kom ganske af sig selv, medens udviklingen i Danmark, selv om den skete efter samme retningslinier, blev fremmet af den danske regering[21]. Fra omkring 1900 og fremefter blev oprettelsen af mindre landbrug i Danmark opmuntret, medens samtidig nedlæggelse af brug, hvis størrelse passede for en familie, blev forhindret; senere blev ejerne af større ejendomme tvunget til at afstå en del af deres jord for at gøre det muligt at oprette nye brug med familiedrift. I 1934 blev bestemmelserne samlet i en lov angående oprettelse og udvidelse af mindre landbrug. Hovedparten af de nye husmandsbrug er oprettet af staten. I modsætning til den hollandske regering har den danske ført an i udviklingen med at skabe en husmandsstand. Der er visse betydningsfulde forskelle i sammenligning med Holland. For det første har gennemsnitsstørrelsen i Danmark nået et højere tal end i Nederlandene. For det andet gjorde tendensen til et repræsentativt landbrug på 5—10 ha, der passede til behovet for en landmands familie, sig kun gældende i de østlige og sydlige dele af Holland. For det tredie skyldtes landbrugspolitikken i Danmark motiver, der havde deres oprindelse i mangelen på landbrugsmedhjælpere i det 19. århundrede. For at standse flugten til byerne forsøgte regeringen positivt at få arbejderne til at holde sig til jorden ved at fremme oprettelsen af husmandsbrug. I Holland, hvor der også efter den første verdenskrig blev ydet lån til arbejderne, var formålet imidlertid blot at sætte dem i stand til at dyrke et lille stykke jord, medens de stadigvæk forblev arbejdere og ikke blev selvstændige landbrugere. Den danske politik har haft succes, medens der i Holland er et alvorligt problem med hensyn til husmandsbrugene. I de danske landdistrikter er udviklingen sund, selv om der også er problemer der. I Holland, hvor halvdelen af landbrugene er forpagtede, er imidlertid 70.000 landbrug af uøkonomisk størrelse. Dette i forbindelse med befolkningstilvæksten i landdistrikterne har den virkning, at 60.000 landmandssønner i fremtiden forgæves vil vente på en levevej som landmænd. På de mindre landbrug udnyttes arbejds-

kraften dårligt. Det potentielle overskud af arbejdskraft overstiger 50.000 personer[22]. I dag er der et stærkt ønske om at gøre det hollandske landbrug sundt. Dette indebærer, at der må gennemføres en konsekvent politik med henblik på udvidelse af landbrugene. Dette vil imidlertid også medføre, at det potentielle overskud af arbejdskraft vil slå igennem. Industrialisering og udvandring må atter her være udvejen.

Det er rigtigt, at hollænderne indvinder arealer i den tidligere *Zeudersø*. I 1931 indvandtes det første areal, og under den anden verdenskrig omkring 1943 blev et nyt areal udtørret. Disse to arealer omfatter ialt omtrent 70.000 ha. I den sydlige del af Zuidersøen er der planlagt to yderligere områder på 150.000 ha. Den totale landvinding er 220.000 ha eller 6.5 % af Hollands nuværende areal. Dette område synes at være af betydning i forbindelse med det hollandske befolkningsproblem. Zuidersøarbejderne begyndte imidlertid allerede kort efter, at den første verdenskrig var forbi. Først blev dæmningerne bygget, senere fulgte udtørringen. Over et tidsrum af omkring 30 år blev 70.000 ha indvundet. I de to områder, der i dag er færdige, bor der mindre end 20.000 mennesker. Når man tænker over, at den hollandske befolkning normalt vokser med 100.000 mennesker årligt, kan man sige, at de indvundne Zuidersøområder indtil nu ikke har haft nogen væsentlig betydning for det hollandske befolkningsproblem. Naturligvis kan de to først indvundne områder, Wieringermeer og Noordoostpolder, tage flere mennesker, end de hidtil har gjort. Beregningerne anfører 55.000 mennesker ialt. Herudover håber man, at der inden et halvt århundrede vil bo 100.000 mennesker i de indvindingsområder, der i dag blot eksisterer på kortet og i planlæggernes fantasi. Et antal af 150.000 mennesker i perioden 1930/2000 eller måske 250.000 mennesker i et århundrede (1930/2030) svarer til det årlige fødselsoverskud gennem 2—3 år.

Det har været hævdet, at udtømningen af Zuidersøen kunne få betydning ved at bidrage til at tilfredsstille unge landmænds efterspørgsel efter egen bedrift. Denne betragtning holder dog næppe stik. Når man opretter landbrug til landmændenes sønner, vil det blot betyde, at det antal landmænd, der i næste generation venter på egen bedrift, vil blive endnu større, end det er i dag. På sandjordene er tallet allerede 60.000. De i Zuidersøen indvundne områder kan derimod tjene til løsning af det hollandske husmandsbrugsproblem, for slet ikke at tale om deres betydning som leverandør af levnedsmidler til den voksende befolkning. Indvindingen af Zuidersøområderne gør det muligt at udarbejde en plan til en fuldstændig sanering af landdistrikterne[23]. Ved begyndelsen af dette århundrede var danskerne forudseende nok til at gå over til en konstruktiv politik med oprettelse og beskyttelse af husmandsbrug, medens man i Nederlandene overlod udviklingen til sig selv. Hvis hollænderne blot vil forstå at tage ved lære, kan de følge det danske eksempel.

Sammenfattende kan man sige, at den højere befolkningstæthed i Holland viser sig i en anden økonomisk struktur. Industrien har større betydning i Holland end i Danmark. Dette vil igen sige, at industrialiseringen som sikkerhedsventil allerede er blevet brugt i høj grad. Hollands stilling i dag er svækket af virkningerne fra den anden verdenskrig og af udviklingen i Indonesien. Det alvorligste problem er imidlertid det stadig voksende folketal. Industrialisering

og udvandring anbefales som modforholdsregler — industrialisering optræder som universalmiddel mod alle onder. I Holland betyder industrialisering imidlertid *yderligere* industrialisering i en verden, der alle vegne opviser udvidelse af industrianlæg. Derfor er det tvivlsomt, om den forøgede arbejdsstyrke i Holland kan finde beskæftigelse i industrien. Udvandring synes at have gode chancer, selv om dens virkning delvis opvejes af tilstrømningen fra Indonesien. Man kan imidlertid ikke være enig med H. A. Citroen, der i et nyt arbejde fastslår, at Holland må betragtes som et land, der med ringe hjælp udefra vil finde det forholdsvis let at løse sine overbefolkningsproblemer[24]. I de kommende år må man vente, at udvandringstallet vil være betydeligt lavere end den årlige tilvækst som følge af fødselsoverskudet. Selv om Zuidersøarbejderne er et bemærkelsesværdigt arbejde, har de dog ingen betydning med hensyn til befolkningsproblemet som helhed; men de kan måske få betydning som bidrag til løsning af problemet husmandsbrug.

LITTERATUR

1) Demographic Yearbook 1949—1950 (Forenede Nationer, New York 1951).
2) E. W. Hofstee, Population pressure and the future of western civilization in Europe (i: The American Journal of Sociology, Vol. LV, nr. 6, maj 1950, side 531).
3) H. D. de Vries Reilingh, Denemarken (Meppel, Holland 1949) s. 138.
4) Tal for året 1938 omtalt af De Vries Reilingh, o.c. side 139 og for 1948 i Statistisk Årbog 1950.
5) Cf. for Belgien G. Jacqemyns, L'alimentation dans les budgets familiaux 1947—1948 (Institut universitaire d'information sociale et économique, „Insoc", Brüssel 1950).
6) D. Kirk, Europe's population in interwar years, 1946, side 10, Geneva (League of Nations 1946).
7) Efter Statistisk Årbog 1950.
8) Centraal Bureau voor de Statistiek, Haeg, Holland, De Nederlandse beroepsbevolking op 31 Mei 1947 (Medelingen, afd. Algemene Tellingen en bevolkingsstatistiek, oktober 1949, A.T. nr. 8).
9) Centraal Bureau voor de Statistiek, Bevolking der gemeenten van Nederland op 1 Januari 1950 (Utrecht 1950).
10) P. Manniche, Denmark, A Social Laboratory (Copenhagen/Oxford 1939).
11) Institut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandse Volk, Sociale aspecten der industrialisatie, side 5 (Haag 1951). Her omtales som overgået til beskæftigelse i industrien et tal på 125.000 — fra 1.7.1948 til 1.1.1953.
12) Centraal Bureau voor de Statistiek, Haag, Holland. Enige berekningen omtrent de mogelijke toekomstige loop van de Nederlandse bevolking tot 1980 (Medelingen, Afd. Algemene Tellingen en bevolkingsstatistiek, April 1951, nr. 1009).
13) Se Demographic Yearbook. Cf. Befolkningspolitik i utlandet, i: Statens offentlige utredningar 1944:26 (Stockholm 1944) side 206. For ældre tal i forskellige lande se W. S. Thompson, Population problems, New York 1942.
14) Se note 16. For sammenlignende tal se Statistisk Årbog.
15) F. W. Notestein et al. The future population of Europe and the Soviet Union (Geneve, League of Nations, 1944).
16) A. Myrdal, Nation and Family (London 1945).
Royal Commission on Population, Report (London 1949).

Noget af den seneste litteratur er samlet i mit foredrag: Geboortverschillen bij sociale groepen (Het Gemenebest, Assen, Holland, 1950).

17) Centraal Bureau voor de Statistiek, De Bevolking van Nederland naar kerkelijke op 31 Mei 1947) Mededelingen, Afd. Algemene Tellingen en Bevolkingsstatistiek, Aug. 1949 A.T. nr. 7).

18) Demographic Yearbook.

19) Demographic Yearbook.

20) Centraal Bureau voor de Statistiek, Buitelandse migratie 1950 (Mededelingen, Afd. Tellingen en bevolkingsstatistiek, April 1951, nr. 1008).

21) See De Vries Reilingh, o.c. side 75 ff, Manniche, o.c. side 26 ff.

22) Landbouw-Economisch Institut, Het kleine boerenvraagstuk op de zandgronden, Assen, Holland, 1951.

23) Cf. Sj. Groenman, Overheid en agrariers bij de kolonisatie der Zuiderzeepolders (Mededelingen Stichting v. d. Landbouw 1950).

24) H. A. Citroen, European emigration overseas past and future, Haag, Holland, 1951.

NORGES UTENRIKSPOLITISKE STILLING[1]

Af Torolf Elster

Et lite land.

Det er min opgave å forsöke å gi en vurdering av noen av de faktorer som bestemmer Norges utenrikspolitiske stilling, og jeg må derfor avholde meg fra å komme inn på fremtidens problemer — som naturligvis er de mest interessante.

En kan si at norsk utenrikspolitikks historie etter krigen på sett og vis er historien om en illusjons langsomme död — illusjonen om handlefrihet.

Det er enkelte ting vi kanskje har vondt for å forstå i Norge. Vi kan ikke begripe at ikke en hel verden stanser opp i taus ærbödighet når vi gir vår mening til kjenne. Er vi ikke Ibsens og Amundsens og Sonja Henies land?

Her ligger vi et höyt dannet land og strever som best vi kan, og så hoper det seg opp vanskeligheter for oss på grunn av „den store verden" — en innskrenket omverden som ikke vil innrette seg slik som den burde.

Det gir naturligvis en tilfredsstillelse å refse en tåpelig og umoralsk verden, men det kan også være bra å huske på at hva det direkte gjelder, er ting som mat, klær og maskiner. Og la oss på denne bakgrunnen tenke over hva som er Norges utgangspunkt i samkvemmet med resten av verden — og i forsökene på et internasjonalt samarbeid.

Norge er et av de minste land. Det fins i verden 17 byer som har like mange eller flere innbyggere enn hele vårt land.

Det er det tynnest befolkete av alle land i Europa, og vårt folk sliter med de vanskeligste naturforhold. Sier vi, at en tyvendedel av landet kan dyrkes, tar vi hardt i, og det er heller sparsomt med mineralrikdommer. Störstedelen av vårt jordbruk vil aldri kunne lönne seg, og i våre fiskerier er det ikke noe rimelig forhold mellom slitet og det som det kaster av seg.

Norge må importere ikke så langt fra halvparten av de varer vi forbruker, og vi eksporterer en tredjedel av de varer vi produserer. Og likevel betyr ikke dette mer enn 1 prosent av verdens utenrikshandel.

Norge spiller ikke större rolle i verdensökonomien enn en enkelt liten kommune i vårt land. Men i et demokratisk samfunn har hver eneste liten administrativ enhet mulighet for likevel å gjöre seg gjeldende. Ikke så i verdenshusholdningen med dens krig på kniven, her teller de store uforholdsmessig meget mer enn de små.

Så lite betyr vi.

---

[1] Foredrag på „Nordisk möde på Magleaas Folkehöjskole" 14. sept.

Grunnlaget for norsk utenrikspolitikk.

Samtidig er forholdet at av alle land i verden — kanskje unntatt Israel — er Norge det som er mest avhengig av ökonomisk samkvem med utlandet. Stenges vi av, blir det barkebrödsår.

Likevel er det ikke mange folk som har en höyere levestandard. Vi kan si det slik, at det kommer av at vi med noen enkelte næringsgrener har kastet oss rett inn i verdensökonomien og på den måten skaffet oss de varer, som er nödvendige for, at vi skal leve.

Det dreier seg ikke om mange grener, og hvis de skulle svikte ville vår ökonomiske stilling bli fortvilet. Vi har ingenting å falle tilbake på.

Det har overhodet ingen mening å snakke om norske politiske problemer uten alltid å ha for øye hvor avhengige vi er av verdensökonomien. Vi vil svært gjerne være en fri, suveren nasjon, men vår ökonomiske skjebne er vi ikke herre over. Vi er det *mest,* når vi er mest klar over hvor avhengige vi er.

Vi hadde vårt store ökonomiske gjennombrudd litt ute i dette århundre, da Norge for alvor ble en industristat og en moderne sjöfartsnasjon. Men i dag er vi truet av en krise, en alvorlig krise, nesten en eksistenskrise. Den har rammet hele Vest-Europa, men truer oss verre enn de fleste andre land, fordi vi har vanskeligst for å leve av egen jord.

Det er i og for seg lett å se hva krisen kommer av. I de siste tiårene har industriproduksjonen i verden gjort et nytt veldig hopp fremover — i retning av billig masseproduksjon. Denne nye industrielle revolusjon har först funnet sted i de Forente Stater, men andre store land vil fölge etter. Det er landenes störrelse som har gjort denne utviklingen mulig — de store hjemmemarkedene, de store befolkningssentrene. Det synes ganske håplöst for oss å ta opp konkurransen med disse kjempeindustriene.

Vi produserer for smått og for dyrt, og det er ikke lett å se hva vi skal gjöre med det — ganske spesielt i Norge som med sin spredte befolkning og ganske unge industri har særlig store produktivitetsproblemer.

Hvordan vi enn bærer oss ad, kommer vi ikke fri av vår avhengighet av utlandet. Men ennu er forholdet det, at norsk utenrikspolitisk tenkning ikke tilstrekkelig regner med denne avgjörende realitet.

Peer Gynts land.

Det politiske liv i Norge har som alle vet vært kjent for å ha sine spesielle særtrekk. Vi kan si det er innslagene av en livlig radikalisme og en voldsom nasjonal selvhevdelse. Norsk samfunnsliv har ikke minst vært ualminnelig sterkt preget av pasifisme og antimilitarisme.

Norsk arbeiderbevegelse har utmerket seg ved en for Vest-Europa uvanlig aggressiv kampholdning. Den har været gjennomsyrt av en sterk og doktrinær revolusjonær ideologi, og dens holdning til Sovjetunionen har vært avgjort positiv — stort sett til inn i etterkrigstiden.

Og i dag — i dag er det de som synes at Norge holder på å bli et enfant terrible på en annen og helt motsatt måte.

Fremdeles med sterk ideologisk understrekning er det nå offisiell norsk oppfatning — ikke minst hevdet av arbeiderbevegelsen — at bare en forsert opprustning kan trygge de oppgaver som norsk demokrati og norsk arbeiderbevegelse går inn for. Og dette gjennom et forbund med makter som arbeiderbevegelsen en gang har stemplet som imperialistiske rövere.

Gang på gang har det arbeiderstyrte Norge fått særlig ros fra Washington for sin iver — sin villighet til å legge landet i ruiner for frihetens sak.

Hva kommer denne karakterforvandlingen av?

Er det bare det at Norge alltid har vært de store frasers nasjon? Er det okkupasjonstidens erfaringer? Eller er det enkle handelspolitiske motiver, en eller annen form for ökonomisk tvang som skjuler seg bak ideelle vendinger? Er det det antikommunistiske hysteriet som har nådd til Norge — eller er det resultatet av en saklig, nöktern vurdering av situasjonen?

Jeg tror vi kan si — som når det gjelder de fleste mer kompliserte menneskelige forhold — at alle tenkelige årsaker hver er en liten del av sannheten. I virkeligheten er de reelle, underliggende motiver i internasjonal politikk uhyre meget mer kompliserte enn vi ofte tenker oss, og ofte temmelig forskjellige fra de argumenter som kommer frem i den politiske debatt.

Ingen utenrikspolitikk.

Det er en gang sagt at Norges utenrikspolitikk har bestått i ikke å ha noen utenrikspolitikk. I hvert fall er det riktig at vi i utenrikspolitikken tidligere sjelden forsökte å være videre peer gyntske. Vi sökte tvertimot å unngå en hver form for engasjement i verdenspolitikken.

Vi har ganske visst også tidligere spilt en storpolitisk rolle — sist under Napoleonskrigene — men da var det danskene som laget utenrikspolitikk for oss.

Så lenge vi har hatt en selvstendig utenrikspolitikk, opp til siste krig, har vi konsekvent fulgt den nöytralitetslinjen som fikk sitt klareste uttrykk da Norge midt i tredveårene, sammen med andre europeiske småstater, bröt med Folkeforbundets da nokså mishandlete grunntanke.

Norge har ligget oppe i et avsides hjörne av Europa, og verdenspolitikkens stormer sendte bare få, mindre byger opp til vårt land. Gjennom 130 år slapp vi krig.

Det skapte en fölelse av at det var en naturlov at vi skulle være uberört av de maktpolitiske brytningene — bare vi holdt oss stille. Den 9de april viste altså at vi tok feil.

Svenskene fulgte den samme linjen, og det viste seg at de *ikke* tok feil. Ingen av delene var noen tilfeldighet, — som de to land ligger der side om side, er deres stilling i verdenspolitikken avgjörende forskjellig. *Norge* med en veldig kyst mot verdenshavene, med en svær handelsflåte på alle hav, ute av stand til å klare oss på egne resurser, for fattige til å ha et tilnærmelsesvis effektivt forsvar.

Men det var ikke disse kjensgjerninger som var utgangspunktet, da det för siste krig begynte en diskusjon om vår nöytralitetspolitikk — det var tvertimot overveielser av ideologisk, eller ideell, natur. Det var spörsmålet: har vi ikke

plikt til å engasjere oss i motstanden mot den nazistiske ekspansjonen? Altså: Internasjonal solidaritet kontra nasjonal egeninteresse?

Debatten ble tilspisset under den finsk-russiske vinterkrigen, og mer innviklet. Det var jo ikke ganske de samme gruppene som gikk inn for den aktivistiske linjen i forhold til Tyskland og i forhold til Russland.

Den norske arbeiderregjeringen holdt imidlertid fast ved nöytralitetslinjen, og den avgjörende motiveringen var vel omtrent denne:

Uansett hvor sterkt sympatiene kan være hos den ene part i den verdenskrig som nu trekker opp, må en utenriksledelse ha som sin politik å hindre at landet blir trukket inn i krigen hvis det i det hele er mulig. Den har ikke fått noe mandat av det norske folk til å engasjere det i en ödeleggende krig for noen slags mellomfolkelige idealer, hvor vesentlige de enn kan være. Og det fins ingen holdepunkter for den tro at det norske folk er villig til å risikere alt i en krig mot nazismen eller kommunismen.

Jeg tror vi må si at det var et sterkt og et logisk standpunkt, selv om det i dag virker som fra en svunnen tid.

Så ble vi altså likevel trukket inn i krigen. Ikke fordi noen var det minste interessert i vår ideologiske holdning, men fordi partene hadde bruk for vårt territorium. Etter det vi nå vet, var det nærmest et tilfelle at det ble tyskerne og ikke vestmaktene som kom först.

Orientering mot vest.

Som det vil være kjent var det nordmennene som vant krigen mot Hitler. Ikke helt alene ganske visst, men hva skulle de andre gjort uten oss?

Etter krigen har vi så hatt en betydelig mer *affektiv* holdning til internasjonal politikk. Men samtidig blir det gjerne sagt at vi er blitt så meget mer *realistiske*. Vi har lært — den gamle nöytralitetspolitikken förer ikke frem. Vi er nödt til å ta på oss internasjonale forpliktelser, og vi må bygge opp et forsvar som er så sterkt som vår ökonomi kan bære.

Det som i alle fall faller i öynene, er at det etter krigen har funnet sted viktige endringer i vår utenrikspolitiske stilling.

Den ökonomiske krisen som har rammet hele Vest-Europa, har skapt særlig alvorlige problemer for oss. Fra å ligge i utkanten av stormaktspolitikken er vi kommet midt i frontlinjen mellom Öst og Vest. Krigsalliansen har samtidig fört til forskyvning vestover i vår politiske orientering, kanskje aller mest typisk når det gjelder norsk arbeiderbevegelse.

En kunne nok i vårt folk også spore en noe sterkere fornemmelse av internasjonale sammenhenger og deres betydning. Men det betyr ikke at det derfor ble skapt större utenrikspolitisk *klarhet*. Kanskje tvertimot — fordi vi nå var blitt så idealistiske. Det er nemlig en misforståelse at dette i seg selv er noe fremskritt.

Norge — brobyggeren.

Det var slut med nöytralitetspolitikken, det ble gjort klart. Men — med nöytralitetspolitikk forsto en fremdeles bare nöytralitet i forholdet til Tyskland. Det er i det hele forunderlig hvor lenge en etter 1945 fortsatte å snakke og tenke som om problemene i internasjonal politikk först og fremst var et spörsmål om en tysk aggressjon.

Det var ellers også slutt på vår nöytralitet i den forstand at vi var villige til å ta på oss de forpliktelser som vårt medlemsskap i de Forente Nasjoner la på oss. Men vi hadde neppe noen fölelse av at det ville bli særlig tunge forpliktelser.

Derimot — det eneste spörsmål som det lå noen realitet i, ble ikke tatt opp til overveielse: Hva om det skulle bli en alvorlig konflikt mellom de seirende stormaktene innbyrdes?

Som vanlig i internasjonal politikk hadde vi lært oss hvordan vi skulle forholde oss overfor en situasjon som var forbi og aldri ville komme igjen. Stilt overfor dagens og morgendagens virkelighet var vi like uvisse som för.

I årene etter krigen var altså norsk utenrikspolitikk fremdeles bygget på et nöytralitetsdogme, men denne gangen var det ideelt begrunnet. Vi skulle holde oss utenfor maktgrupperingene i de Forente Nasjoner, for på den måten kunne det være mulig for oss å bygge bro eller dempe friksjonene.

Denne holdningen gikk ganske dypt i det norske folk. Den var også naturlig nok. Det hadde vært noen tunge krigsår, en orket ikke å tenke seg at uroen var mer enn forbigående etterdönninger etter den krig som hadde vært. Men dette önsket om å få ro, förte altså ikke som för til at vi holdt oss stille. Vi kastet oss tvertimot langt ut i internasjonal politikk. Vi kom til å före en mer utpreget ideelt motivert utenrikspolitikk enn de fleste andre land, det så vi f. eks. i politikken overfor Franco.

I de förste år etter krigen kom også Norge — ofte i selskap med India — til å bli stående i en særstilling i de Forente Nasjoner gjennom våre forsök på å „bygge bro". Det kunne ofte vekke litt irritasjon i London og Washington, og fikk en betinget anerkjennelse i Moskva. Det ga oss en tilfredsstillelse å föle at vi var uavhengige. Hvor uavhengige vi *virkelig* var, skulle senere komme til å vise seg.

Omslaget.

Men helt til sommeren 1948 var dette offisiell norsk utenrikspolitikk. Så kom omslaget, hva skyldtes det?

Det er her en enkeltstående begivenhet som trer tydelig frem. Kuppet i Tsjekkoslovakia. Fremdeles spiller det en meget stor rolle i norsk utenrikspolitisk debatt, som motivering for den kursendring som da ble foretatt.

I og for seg er dette nokså underlig. Det som skjedde var en helt logisk konsekvens av den östeuropeiske politikk som Sovjetunionen hadde fört helt siden 1943, og som hadde fått vestmaktenes stilltiende godkjennelse. Det var ikke ventet at det skulle skje så raskt og på den måten, men jeg vil tro at de fleste

av Vestens statsmenn hadde innrettet seg på at resultatet ville bli som det ble, för eller senere. De likte det ikke, men det endret ikke vesentlig på situasjonen.

Men kuppet i Tsjekkoslovakia virket så sterkt i Norge fordi vi hadde illusjoner når det gjaldt russisk utenrikspolitikk i höyere grad enn de fleste andre vestlige land.

Det kom også andre ting som gjorde at hendelsene i Tsjekkoslovakia virket sterkere. Det var det russiske presset på Finnland om en gjensidig stöttepakt. Og det var frem for alt ryktene påsken 1948 om russiske planer overfor Finnmark. Det skapte panikk og aktiviserte noe eiendommelig i norsk politikk etter krigen, det vi kaller *niende april-komplekset:* Vi skal ikke en gang til la oss ta på sengen!

Samtidig hadde det også skjedd en annen ting. Vi var gjennom Marshallplanen trukket fastere inn i et vestlig samarbeid, og russernes avvisende holdning til planen hadde fört noe mer permanent inn i skillet tvers gjennom Europa. Våre ökonomiske vanskeligheter begynte også å avklares, og vi hadde fått en tydelig fölelse av hvor avhengige vi var av amerikansk good will.

Men det som virkelig hadde skjedd, var imidlertid ikke noen enkeltbegivenhet. Det var selve dette at den internasjonale situasjon var blitt skjerpet, og uten at vi helt var klar over det, var Norge i höy grad en uadskillelig del av et storpolitisk mönster. Et spill av krefter, som ikke alltid var merkbart, grep inn, tvang oss — ikke til å våkne, men i hvert fall til å gå i sövne. Som jo er den vanlige bevegelsesform i internasjonal politikk.

Ideologisk utenrikspolitikk.

En utenrikspolitisk kurs formes av et kreftenes parallellogram av internasjonale og innenlandske krefter, uten at den noen gang avgjöres på et bevisst, intellektuelt plan. Den utenrikspolitiske tenkning er ikke preget av rasjonalisme, men av rasjonaliseringer.

Ikke desto mindre gjör vi oss skyldig i en alvorlig feil, om vi ikke ser at det er karakteristisk for dagens situasjon at ideelle eller ideologiske motiver spiller en större rolle i internasjonal politikk enn tidligere. Hvilket som sagt slett ikke uten videre skal tas som et fremskritt. *Det* kan vi bare vurdere på grunnlag av virkningene.

Det er i hvert fall en villfarelse å bringe moralske vurderinger inn i internasjonal politikk. Moral er et begrep som går på individer, det kan ikke anvendes på sosiale foreteelser, og minst av alt på nasjoner.

Det er i det hele tatt en egen form for magisk tenkning som söker årsakene til krig eller internasjonale kriser hos bestemte individer eller bestemte samfunn. Det lar seg ikke gjöre å trekke en enkelt lösrevet faktor ut av hele systemet av virkninger og motvirkninger. Den eneste vurderingsmåte i internasjonal politikk som kan hjelpe oss til å handle rett, er den som konsentrere seg om å avdekke årsaker og virkninger, og som ikke spör om godt eller ondt.

Det er imidlertid påfallende hvordan okkupasjonstidens opplevelser i Norge har innfört et moralsk element i vår utenrikspolitikk som ikke var der för krigen, og som ikke i samme grad er til stede f. eks. i britisk politikk.

Tenkningen i godt og ondt gjör oss bare hjelpelöse — midt i alle våre önsker om å skape den beste av alle verdener. Det hjelper ikke lite å fordömme kommunismen som å fordömme et brukket ben eller en verkefinger. Eller — hvis vi ser på kommunismen som en farlig epidemi — da må vi vite at pest bare kan bekjempes ved lidenskapslös omtanke.

Med moralsk forargelse mister vi lett evnen til fri, uavhengig tenkning. Dermed også evnen til å löse de problemene som må löses hvis vi skal unngå krig.

Men nettopp disse feil har vi tydelig sett gå igjen i diskusjonen om hvilken part som har skylden for den kolde krigen. Det er en meningslös problemstilling. Det vi alltid har å gjöre med er prinsippet aksjon — reaksjon, det er et system av trekk og mottrekk.

Det er etter min mening neppe noe håp om en snarlig slutt på den kolde krigen — hvilken politikk vi enn förer. Det eneste vi kan se frem til, er en slags *stabilisering,* bygget på en klar erkjennelse av at verden er delt i to maktgrupper.

Det er også tydelig at russerne faktisk er interessert nettopp i en slik permanent oppdeling, mens vestmaktene kvier seg for å gå med på det, fordi det vil bety at de dermed godkjenner at en stor del av menneskeheten skal tvinges til å leve under en styreform som ikke svarer til de samfunnsprinsipper som Vesten önsker å gjöre universelle.

Det er dette som er det karakteristiske og paradoksale ved verdenssituasjonen, at det er Vesten som förer en ideologisk aksjon, og de kommunistiske land som förer en gammeldags, tradisjonel nasjonal interessepolitikk.

To ting tror jeg er nokså åpenbare: At russerne for lengst har avskrevet alle drömmer om en verdensrevolusjon, og at russerne ikke önsker en krig om verdensherredömmet. I et ensrettet regime som det russiske vil grensene mellom en defensiv og en aggressiv utenrikspolitikk ganske visst lett bli flytende, men det hindrer ikke at russisk utenrikspolitikk i sitt grunnlag er defensiv.

Kampen mot nazismen reiste ingen kompliserte problemer. Den var det siste alvorlige blaff av en barbarisk fortid i våre egne vesterlandske samfund, og den kunne overvinnes ved fysisk og moralsk motstand som jaget fortiden tilbake i dens grav.

Men konflikten mellom Östens kommunisme og Vestens demokrati er derimot en konflikt mellom to mektige adskilte verdener som lever side om side i dag og vil fortsette å gjöre det.

I overskuelig tid har de to verdener neppe noen mulighet for å komme på talefot. Men Östens verden kan heller ikke tilintetgjöres. Den kan ikke tvinges. Den kan ikke en gang i lengden holdes nede i avmakt. Tvertimot, i en krig mellom Öst og Vest vil vår verden för eller senere bukke under. Vi kan kanskje beseire barbariet med våpen — for bare å oppdage at vi selv i mellomtiden er blitt barbarer.

Vår eneste chanse er å stelle oss så fornuftig at vi gjör det mulig for de to verdener å leve side om side, i et stadig spenningsforhold, men uten at det förer til en verdensomspennende krig.

Atlanterhavspakten tar form.

Det var denne virkelighet som rystet oss med kuppet i Tsjekkoslovakia. Til da hadde vi levd *utenfor,* som vi gjorde för krigen. Hvordan ble så vår reaksjon?

Det tok tre kvart år för kursskiftet i vår utenrikspolitikk ble synlig. Så sent som sommeren 1948 kom det klart frem på norsk hold at Norge fremdeles önsket en nordisk utenrikspolitikk som var uavhengig av stormaktsgrupperingene.

I löpet av dette tre kvart år begynte tanken om en Atlanterhavspakt å ta form i Europa — en pakt mellom Vestunionens fem land og Nord-Amerika.

Motiveringen var enkel nok: Vi stoler ikke på Sovjetunionen, og vi kan ikke trygge freden ved at bare vi ruster ned. Den militære svakhet i Vest-Europa setter russerne istand til å drive politisk utpresning, bare en maktbalanse kan derfor skape stabile forhold og kanskje avspenning. Vi må ha makt bak oss når vi sitter ved forhandlingsbordet.

Til å begynne med var en nok litt redd for å trekke Amerika med i Vestunionens forsvarssamarbeid — for ikke å bli for avhengige av amerikanerne som hadde liten föling av Europas problemer, og for ikke unödig å provosere russerne.

Men da Berlin-blokaden skapte direkte krigsfare, og den politiske usikkerheten vokste i Frankrike, fikk Vestens statsmenn en sterk fölelse av at Vest-Europa alene ikke kunne bli en militær faktor som kunne gjöre inntrykk på Sovjetunionen. Og så ble — på britisk initiativ — tanken om en Atlanterhavspakt lansert.

Og de Forente Stater hoppet på idéen — bortsett fra en opposisjon på höyre flöy — fordi tanken på en krig med Sovjetunionen uten sterke stöttepunkter i Europa syntes avskrekkende.

Den typiske reaksjon i de nordiske land var vel först og fremst at en Atlanterhavspakt i og for seg kunne være en rimelig ting, men det ville ikke være praktisk politikk å trekke Norden med.

Det var en konservativ, men ikke virkelighetsfjern reaksjon. Det syntes vanskelig å få befolkningene i de nordiske land til å akseptere en allianse som avskar disse land fra enhver chanse til å holde seg utenfor en ny krig.

Men da utenriksminister Marshall i Paris hösten 1948 tok saken opp med representanter for de nordiske land, viste det seg at Amerika så det som en meget vesentlig ting å få Skandinavia med. Og det ble övd et sterkt amerikansk press.

Bak dette amerikanske önsket lå en enkel strategisk motivering: Norges betydning i en eventuell krig mellom öst og vest. Det var Norge som var hovedsaken for amerikanerne, ikke Danmark eller Sverige. En regnet med at hvis en under en krig skulle miste alle stöttepunkter på kontinentet — og det var höyst sannsynlig — da var det av stor betydning å kunne holde Norge som et brohode.

Fra Sverige kom straks et klart avslag. Fra Norge et halvt ja, men det var ingen umiddelbar begeistring i norske regjeringskretser. En fölte seg först frem, om en ikke isteden kunne få en begrenset britisk-norsk pakt. Men britene sa nei, som rimelig var, de kunne ikke med sin utsatte stilling ved Kanalen påta seg som en særforpliktelse å garantere det like utsatte Norge.

Debatten om A-pakten.

Og så sto en da overfor spörsmålet om en skulle gå til et definitiv brudd med tradisjonell norsk utenrikspolitikk. Regjeringen veide for og imot.

Det rådde da i mange kretser den oppfatning at et russisk angrep på Norden var en reel, nærliggende mulighet. Samtidig var det til stede en sterk fölelse — med rötter i krigstiden — at solidaritet mellom demokratiene måtte gå foran nasjonal egeninteresse. Og endelig forelå en frykt for de ökonomiske konsekvensene hvis vi ble satt utenfor det vestlige samarbeidet.

Men samtidig var det klart at det ville bli vanskelig å få det norske folk til å akseptere så vidtgående militære forpliktelser. Det gikk derfor til over nyttår 1949 för saken ble lagt frem for offentligheten. Da hadde amerikanerne samtidig satt en uhyre knapp frist for det norske svaret og vist en tydelig utålmodighet.

Det kom til en kort og hektisk debatt, först og fremst innen det norske arbeiderparti. De borgerlige partier var stort sett enige om å godta pakten, kanskje först og fremst fordi de mindre genereres av synderlig liv i partiforeningene.

I arbeiderpartiets stortingsgruppe var det derimot en meget stor gruppe som var i tvil. Men det som i hvert fall jeg aldri var i tvil om, var *utfallet* — Norge ville komme til å gå med i Atlanterhavspakten. Som de politiske forhold lå an, var det ikke til stede noen reell valgfrihet.

Når det gjelder oppfatningene i folket, er det ikke lett å ha noen sikker mening, men jeg tror neppe at noen av partene kunne påberope seg noen klar folkeopinion. Jeg skulle nærmest gjette på at flertallet ikke har gjort seg opp noen fast, begrunnet mening.

Den debatt som utspilte seg, ble på begge hold kjennetegnet av adskillig uklarhet og inkonsekvens. Den ordnet seg til en viss grad etter et doktrinært eller et indrepolitisk, taktisk mönster. Og en kunne kanskje si at klöften mellom det som ble anfört i debatten, og den virkelighet som ble diskutert, ofte var nokså stor.

Vi fikk også dette som alltid er så fortvilet med utenrikspolitisk debatt — det sterke innslaget av fanatisme og aggresjon. Det gjaldt både „forsvarsvenner" og „fredsvenner", for å bruke de ganske meningslöse betegnelsene. I virkeligheten var begge parter selvsagt fredsvenner. Begge strevet ærlig og av fullt hjerte med å finne en utvei. Men om begge gjaldt det ofte at de ikke innså at det ikke var et moralsk og fölelsesmessig problem det dreide seg om, men et *intellektuelt* problem.

Det som gjorde argumentene for A-pakten så uklare, var dette at det ble ikke ordentlig skjelnet mellom det motiv som gjaldt norsk solidaritet med andre folk, og det motiv som gjaldt vår egen sikkerhet og våre interesser i fredstid og krigstid.

Og det var også dette at to argumenter stadig krysset hverandre og skapte forvirring — at A-pakten tar sikte på å hindre krig, og at A-pakten skal beskytte oss under en krig.

Men grunnsynet var vel omtrent dette: Tidens internasjonale politikk

anerkjenner bare maktspråk. Frem for alt gjör russerne det. Bare et opprustet Vest-Europa (med Amerika i bakhånd) kan skape den militære maktbalanse som gjör en fredelig lösning av problemene mulig. Ganske som enhver nasjonal rettsorden oprinnelig ble bygget på et maktgrunnlag, kan heller ikke en internasjonal rettsorden bygge på noe annet.

Norsk utenrikspolitikk må böye seg for dette, selv om det kanskje kan få skadelige följer for det bredere mellomfolkelige samarbeidet.

Dette ble underbygget med ideelle og praktiske argumenter:

Historien har gjort oss til en del av et vesterlandsk skjebnefellesskap. Mener vi först at freden bare kan trygges ved militær styrke, er det umoralsk å la de andre bære byrdene og ta risikoen. Skulle vi bli angrepet, vil vi vente hjelp fra de vestlige stormaktene, da må vi også föle en forpliktelse overfor dem.

Videre: Tsjekkoslovakia og Finnland var skudd for baugen. Vi er under enhver omstendighet nödt til å trygge vårt forsvar. Men vi er så fattige, alene kan vi ikke klare det. Samtidig er det gjort klart for oss, at vi bare kan få våpen vestfra, dersom vi slutter oss til A-pakten. Det blir også den billigste lösning for oss, den som best setter oss istand til å forene ökt forsvarsberedskap og fortsatt sosialt fremskritt.

Og endelig: Vår eksistens er avhengig av et utstrakt ökonomisk samkvem med vestmaktene. Setter vi oss utenfor, betyr det ruin. Det var kanskje dette som frem for noe ble avgjörende: skal vi sette oss utenfor det vestlige samarbeidet eller skal vi være med?

Argumentene mot en norsk tilslutning til A-pakten var i höy grad varierende, ofte sterkt fölelsesbetonte, av og til svært doktrinære og slett ikke alltid forenlige.

En del av dem: En norsk allianse vestover vil være en provokasjon som gjör vår stilling mer utsatt. Vi vil bli for ufrie i forhold til Amerika og amerikansk kapitalisme. De nordiske lands veier vil komme til å skilles. A-pakten vil komme til å före med seg större rustningsbyrder enn vi kan makte. Vi vil binde oss slik at vi kan bli drevet inn i en krig uten at vi selv har noen innflytelse over dette — og vi vet jo at amerikanerne *kan* begå galskaper. A-pakten er uforenlig med de Forente Nasjoners prinsipper. Og endelig: Vi kan best gjöre en innsats for verdensfreden ved å holde oss uavhengig av de store maktgruppene som umulig kan stå fritt til spörsmålene.

Men en kan vel kanskje si at det som var den mest reelle problemstillingen sjelden kom klart frem: Hvordan kan vi bevare vår politiske uavhengighet i forhold til vestmaktene og likevel klare å bevare vårt ökonomiske eksistensgrunnlag?

Det nordiske alternativ.

Her var det alternativet nordisk forsvarsunion kom inn. De fleste norske politikere — men ikke alle — foretrakk uten tvil en nordisk blokk med i hvert fall en viss uavhengighet overfor vestmaktene. Motivene kan ha vært noe forskjellige, og en må si at da det kom til stykket, var saken ikke lenger så opplagt.

Derimot var betenkelighetene större på svensk side, naturlig nok. Norge er med sin strategiske beliggenhet mer utsatt enn Sverige, på grunn av sin utstrekning og spredte befolkning vanskeligere å forsvare, og på grunn av sin fattigdom dårligere væpnet. Fra svensk synspunkt måtte derfor en nordisk forsvarsunion bli å oppfatte som en svensk garanti av Norges grenser.

Det forelå en reell mulighet for at Sverige også ville kunne holde seg utenfor en tredje verdenkrig, men det syntes å være meget små muligheter for at en nordisk blokk kunne klare det.

Skulle derfor svenskene gå fra sin konsekvente nöytralitet og ta på seg militære forpliktelser overfor vårt land, måtte det ventes at Norge til gjengjeld rustet ganske kraftig opp. *Hvor langt* denne norske opprustningen skulle gå, ble aldri klart presisert i de nordiske dröftelsene vinteren 1949, men det ble på norsk (og dansk) hold oppfattet slik at Sverige mente at dets naboland måtte ruste gradvis opp mot „svensk nivå".

På norsk hold var da svaret dette: En slik opprustning makter vi ikke. Til det må vi ha amerikansk hjelp. På direkte forespörsel svarte Washington at dersom Norge ikke gikk med A-pakten, ville de ikke kunne sende våpen til oss för A-paktstatenes behov var dekket, med andre ord ikke på mange, mange år.

På den annen side holdt Sverige urokkelig fast ved at en nordisk forsvarsunion skulle være absolutt nöytral, en kunne heller ikke akseptere norske antydninger om et uuttalt, hemmelig „valg av side" i konflikten mellom Öst og Vest. Amerika ville forövrig heller ikke godta annet enn full tilslutning eller ingen tilslutning.

Dette med opprustningskravet i tilknytning til den nordiske forsvarsunion kom til å spille en stor rolle i debatten i Norge. Og så skjedde det, i siste minutt, at det fra svensk side ble sagt klart fra at Sverige var villig til å akseptere en forsvarsallianse med Norge uten at Norge skulle være forpliktet til å ruste opp mer enn landets ökonomiske resurser gjorde rimelig.

Dermed hadde en viktig innvending mot det nordiske alternativ falt bort. Men nå var det Norge det strandet på. Den norske regjeringen kunne ikke under noen omstendighet akseptere den fullstendig alliansefri politikken.

På den annen side kunne en nok si at det innenfor den korte tidsfristen ikke var mulig for alle de politiske instanser å gjöre seg opp noe klart bilde av de forskjellige alternativer og deres konsekvenser, og det var vesentlige opplysninger som ikke kom tilstrekkelig frem i debatten. Dette forekom så meget mer unödig som det viste seg at etter nyttår 1949 var det for Washington slett ikke så viktig lenger at det norske svaret skulle komme så hurtig.

Men i alle fall — da avgjörelsen skulle treffes, viste det seg at opposisjonen i Norge sto meget svakt. Det har mindre interesse å påvise etterpå at den ble utmanövrert, en opposisjon som lar seg utmanövrere er en svak opposisjon.

Tvil og tro.

Men det som har sin interesse, er å gå inn på en del av de realpolitiske overveielsene, fordi de kaster et lys over Norges utenrikspolitiske stilling.

Det som sterkt slo en, var at den intellektuelle, ikke den fölelsesmessige,

holdningen til A-pakten hele tiden i alle kretser var preget av uvisshet. Vi visste ikke hva vi innlot oss på, hvordan fremtiden skulle komme til å arte seg.

Frem for alt var spörsmålet om A-pakten betydde öket sikkerhet for oss nokså tvilsomt. Grunner kunne anföres for og imot, men vi hadde ikke historiske erfaringer som stöttet noen av dem, og det samlete utenrikspolitiske skjönn i verden kunne ikke ubetinget tas til inntekt for det ene eller det andre syn.

Overfor denne sikkerhetspolitiske uvissheten sto så det faktum at vi ökonomisk var avhengige av den vestlige verden. Nå åpnet det seg med A-pakten muligheter for et vidtgående, konstruktivt samarbeid. Det ville være urimelig uten videre å gi avkall på det. At det var militært motivert var for så vidt noe det hadde til felles med mange fremskritt i historien.

I alle fall var det åpenbart i norsk interesse å holde fast ved og bygge ut et slikt samarbeid. Det ville i og for seg også være i fredens interesse — i den forstand at mellomfolkelig samarbeid, der hver makt er villig til å gi avkall på en del av sin suverenitet, kanskje er det eneste som kan före verden videre.

Nå var det altså amerikanernes oppfatning at utviklingen av det alminnelige samarbeidet mellom Vest-Europa og de Forente Stater måtte gå hånd i hånd med et organisert militært samarbeid. Og selv om vi klart så svakhetene i amerikansk politikk, kunne det være meget som talte for at vi likevel burde godta denne formen for samarbeid. I et hvert praktisk samarbeid som gir resultater, vil selvsagt hvert land bringe med seg sine mangler, og det vil aldri kunne unngås at de större land får större innflytelse enn de små.

Men så ble vi igjen nödt til å stille dette spörsmålet: Skal vi la en slik solidaritetspolitikk gå så langt at vi frivillig tar på oss krigsforpliktelser?

Fölelsesmessig behövde dette ikke å være noe utiltalende standpunkt. En annen sak var om vårt folk etter grundig overveielse ville gi det sin tilslutning. I hvert fall er det grunn til å være uhyre på vakt overfor det farlige slagordet: *heller frihet enn fred* som spilte en stor rolle under vår A-pakt-diskusjon. Det er vel langt fra sikkert at noe folk, i en konkret situasjon, med mulighet for fri overveielse, ville komme til det samme resultat — med full klarhet over hva det innebærer.

Meget taler i og for seg for at det norske folk under alle omstendigheter ville få liten innflytelse på hvor vidt Norge ble trukket inn i en krig eller ikke. På den annen side: med A-pakten ble dette formelt og offisielt slått fast, og det er en ikke liten forskjell.

De strategiske argumenter.

Det var ikke lett å anföre overbevisende argumenter for den oppfatning at A-pakten ville være en garanti for oss.

Ganske visst ble det i diskusjonen lagt stor vekt nettopp på dette, at uten A-pakten ville vi bli stående isolert og vennelös i en ond verden. Ingen ville komme oss til unnsetning om vi ble angrepet.

Det forekommer meg å være et urealistisk resonnement. *Enten* vurderte amerikanerne Norges strategiske stilling som betydningsfull — eller de gjorde det ikke. Hvis de gjorde det, ville de selvsagt reagere på at Norge ble angrepet,

enten vi var med i A-pakten eller ikke. Gjorde de det *ikke*, måtte de i A-pakt-statenes felles interesser vurdere disponeringen av sine resurser uavhengig av enhver særforpliktelse overfor Norge.

Dersom amerikanerne fant det viktig å opprette en hovedfront på den europeiske nordflanken, ville de gjöre dette, uansett hvilke militæravtaler som forelå.

Og dette som spilte en så stor rolle under debatten — den forberedende integrering av alle de nordatlantiske forsvarsstyrkene — ville ikke bety noe vesentlig fra eller til uten at en gikk betydelig lenger enn det fra noe hold var på tale på den tid da Atlanterhavspakten ble inngått.

Amerikanernes strategiske planer og vurderinger var heller ikke på noen måte klare, og er det ikke den dag i dag. En del tyder på at Norge ikke lenger tillegges den samme strategiske betydning som for to år siden.

Men ennå er det vel nokså sikkert at den skandinaviske halvöy vil spille en sentral rolle i en ny krig. Og hvordan det enn er, kunne det være grunn til å spörre om A-paktens militære hensiktsmessighet når det gjaldt Norden.

På det tidspunkt var Skandinavia ikke trukket inn i den kolde krigen. Politiske krav fra Sovjetunionen ville sikkert blitt avvist av alle de tre land, uansett hvilke trusler russerne hadde kommet med.

Samtidig visste naturligvis russerne at et militært fremstöt mot disse land ville være krigsårsak for vestmaktene, uansett om landene var knyttet til disse maktene ved militærallianser. Den skandinaviske halvöya ville aldri i fredstid bli russisk innflytelsesområde.

Spörsmålet var da om en tilslutning til A-pakten fra Norge og Danmark ville bety noen styrkelse av vestblokken. Meget kunne vel anföres for det syn at en slik utvidelse av alliansesystemet ville bety en splittelse av kreftene og en utvidelse av faresonen — uten at en vant tilsvarende meget.

Det kunne være gode grunner for prinsipielt å stötte tanken om en vest-europeisk-amerikansk blokkpolitikk, men det var ikke innlysende at vi gjorde det best ved selv å gå med. Ingen kunne nekte for at Norge og Danmark sto i en annen stilling enn de fem Kanal-statene som under enhver omstendighet utgjör en strategisk enhet.

Det behövde ikke å være noen fordel at en på denne enhet hengte en smal Atlanterhavsstripe i nord — hvis grense var fire ganger så lang som Vestunionens fra Sveits og Nordsjöen, og som stötte direkte opp til russisk territorium og russisk farvann.

Alt i alt kunne en gjette at en nordisk tilslutning til vestblokken ville forandre meget lite i de maktforhold som vestmaktene sökte å skape. På den annen side kunne det före til et öket ubehagelig press fra Sovjetunionen om vi sluttet oss til pakten. Og vi ville være sikrere på å bli angrepet — *og besatt* — hvis krigen skulle bryte ut.

Illusjoner.

Det som gjorde sterkest inntrykk på meg var ikke dette at Norge sluttet seg til A-pakten — det forandret kanskje ikke så meget i den reelle situasjon

hverken i den ene eller den annen retning — det var dilletantismen i argumentene som ikke kunne gi stor tillit til den konstruktive politikk som Vesten forsökte å före.

Skulle sikkerhet for oss bety at Norge skulle holdes som et brohode på det europeiske kontinent — og dette var noe som stadig gikk igjen i amerikanernes strategiske spekulasjoner — med la oss si russiske angrepsbaser i Petsamo, på Ålandsöyene og i Jylland, da var det grunn til å anta at dette bare ville være mulig dersom hele Norge ble omdannet til en amerikansk festning för krigen.

Ja, faktisk forekom dette å være den eneste logiske konsekvens av en norsk sikkerhetspolitikk knyttet til A-pakten. Har vi sagt A må vi også si B. Men det var en konsekvens som ingen våget å trekke.

Ikke desto mindre måtte vi være klar over at dersom vi först gikk med i en vestblokk, ville det ikke være mulig å ta noen reservasjoner som vi kunne ha håp om ville holde, dersom situasjonen forandret seg.

Heller ikke kunne vi tro at det ville være noen mulighet for å holde fast ved den alt annet enn klare frontstilling mellom demokrati og diktatur — eller ved noen slags geografisk begrensing av våre forpliktelser. Det nytter ikke å holde seg til damspilles regler når det spilles sjakk.

Tendensene i retning av en sammensveisning og sentralisering av A-pakt-området forelå for övrig i alle fall som en reell faktor, uanset om den var blitt avrundet med en A-pakt eller ikke. Det er alltid en fare å tillegge de formelle ting en for stor egenverdi. Det eneste A-pagten i grunnen har gjort, er at den har trukket opp med sterk blyant det mönstret som har vært der hele tiden siden siste krig.

Og her skal vi selvsagt være klar over at selve sammensveisningen av den vestlige verden også på mange måter betegner et stort historisk fremskritt. Samtidig som vi blir nödt til å se i öynene at statenes — frem for alt småstatenes — handlefrihet alltid har vært meget av en illusjon.

Faren ved A-pakt-politikken.

Men det kommer også inn et annet moment i synet på A-pakten, det er spörsmålet om hva som er best egnet til å hindre krig.

Bortsett fra at spörsmålet om krig og fred i sin alminnelighet naturligvis er av betydning for Norges utenrikspolitiske stilling, har det sin betydning å nevne dette fordi det *ikke* har spilt noen stor rolle i offisiell norsk utenrikspolitisk tenkning. Så lenge våre utenrikspolitiske vurderinger er bundet av fiktive forestillinger og den utenrikspolitiske analyse så grunn, er vi — et lite land — ute av stand til å gjöre en selvstendig internasjonal innsats.

Utenrikspolitisk uavhengighet for oss er i förste omgang betinget av at vi kjemper oss frem til intellektuell klarhet og frihet, hva hverken vår utenriksledelse eller opposisjonen har i dag. Vi tenker formalistisk.

Jeg tror det kan være noe i at en stabilisering av situasjonen i Europa forutsetter at det skapes en maktbalanse, men vi må være klar over at det vil bli en balanse på en knivegg. Selv om en maktbalansepolitikk i förste omgang kan

hindre krig, *kan* den i det lange löp fremkalle krig — hvis det ikke parallelt også treffes andre tiltak. Og på dette avgjörende område er det Norge i dag som tidligere savner en utenrikspolitikk.

Vesten kan nok bli sterkere ved forhandlingsbordet, men hver gang vi gjör noe for å bli sterkere, gjör den annen part det samme — inntil vi alle lever i en verden okkupert av militærvesen. Motsetningene vil skjerpes, og det skal stadig mindre til for at en gnist kan sette eksplosjonen i gang. Mindre og mindre vil vi være herre over vår egen makt.

Faren ved denne politikken er at den förer oss inn i en sirkelgang. For et demokrati er det en unaturlig ting i fredstid å ofre særlig mange tanker og krefter på krigsforberedelser. Folk flest vil synes det er en gal måte å bruke penger på. For å gjennomföre denne „fred gjennom styrke"-politikken, er en derfor nödt til stadig å male faen på veggen for å få bevilgningene igjennom og for at folket skal akseptere dem. Men ut av denne panikkpropaganda springer lett et krigshysteri som vender seg mot den fredspolitikk en skulle tjene — og krigsfaren skjerpes.

Under A-paktdiskusjonen ble det gang på gang fremholdt på alle hold at ingen stormakt — derfor heller ikke Sovjetunionen — önsket krig. Men, het det, krigen kan likevel bryte ut ved et ulykkestilfelle. Men det må jo være klart at overfor en slik mulighet vil ingen militærpolitisk organisering av verden ha særlig verdi som fredsgaranti.

Jo strammere den militærpolitiske rammen blir, desto vanskeligere blir det å finne plass for forsökene på å dempe aggresjonen rundt om i verden. Og det er ut fra dette syn at det måtte föles som en skjebnesvanger fallitt da forsökene på et nordisk alternativ til A-pakten bröt sammen.

Hva de enkelte nordiske land hver for seg ikke ville klare, det kunne de kanskje i fellesskap vært istand til — bli en realpolitisk faktor som demokratiene i vest ville godta som en verdifull fredsgaranti uten å kreve særlige allianse-papirer på det. De kunne blitt en pressure group for konstruktivt fredsarbeid i verden.

Det *kunne* ha gått, men som jeg straks skal komme tilbake til, ville det ha reist seg mange praktiske vanskeligheter.

Virkninger av A-pakten.

To og et halvt år er gått siden vi sluttet oss til A-pakten, og vi kan begynne å spörre oss om forhåndsvurderingene var riktige. Er det gått så galt som opposisjonen spådde, eller sitter verdensfreden tryggere enn för?

På ett punkt tok de fleste av oss feil: Vi hadde ventet en voldsom russisk nervekrig mot Norge. Den kom ikke — ikke da i hvert fall. Tvertimot avblåste russerne for en tid sin politiske offensiv i Europa og hevet Berlin-blokaden. Meget tyder på at det nettopp var Norges og Danmarks tilslutning til A-pagten som utlöste dette omslaget, markerte det endelige nederlaget for en bestemt rus-risk utenrikspolitikk.

På sett og vis synes det derfor som om den öyeblikkelige virkningen av

A-pakten var positiv, samtidig som en kanskje kan si at den ellers ikke forandret så meget på det som i alle fall ville ha skjedd.

Vi så jo også at den förste aksjon som A-pakt-landene kom ut i, med militære forpliktelser, slett ikke skyldtes A-pakten, men formelt våre forpliktelser over for FN, reelt vår innbyrdes avhengighet uansett alle pakter — nemlig Korea-krigen. Det er de underliggende realiteter som teller, ikke de skrevne avtaler.

På den andre siden kan vi ikke si at A-pakten har brakt verden nærmere en avspenning. Men selvsagt er det heller ikke A-pakten i og for seg som har skjerpet konflikten. Pakten var vel snarere et symptom på en verdensutvikling som har drevet oss mer og mer i retning av en militær organisering av verden.

Men det er på den annen side tydelig at Norges stilling i verden nå er en annen enn straks etter krigen. Vi er ledd i en fast sammensveiset vestblokk, der mulighetene for en selvstendig politikk også formelt er beskåret. Men også dette er naturligvis först og fremst en följe av tilstramningen av den internasjonale situasjon og av Norges særlige stilling. Det ville neppe vært meget anderledes om A-pakten ikke hadde eksistert.

Kan Norge gå ut av A-pakten?

Uansett hva vi nå kan ha lært, og uansett hva som hadde vært praktisk mulig i 1949, er det i dag selvsagt ikke mulig for Norge å trekke seg ut av A-pakten.

Vi har inngått en mellomfolkelig forpliktelse, og mener vi först at fred og trygghet i verden bare kan sikres ved respekt for inngåtte avtaler, kan vi ikke uten videre komme og si at vi angrer oss.

Vi kan ganske visst si at dette hensyn ikke vil gjelde, dersom A-pakten går ut over de forutsetninger som ble presisert ved vår tilslutning. På den annen side vil vi ved en tilbaketrekning nesten i alle fall komme i en håplöst svak stilling overfor alle maktkonstellasjoner, og ikke ha mulighet for å hevde oss på noe hold. Det er en illusjon å tro at vi ved en tilbaketrekning ville komme tilbake til utgangspunktet i 1948.

Men det viktigste av alt er at det vil være en åpenbar, praktisk politisk umulighet å trekke oss tilbage, slik de politiske forhold i öyeblikket ligger an. I det hele tatt: uten å gå inn på determinismens kompliserte problemer, kan vi si at en nasjons handlefrihet er meget mer av en illusjon enn et enkeltmenneskes, fordi et individ kan tenke, en nasjon bare reagere på ytre stimuli etter bestemte gjennomsnittslover.

Vi kan si med temmelig stor sikkerhet at det ikke fins noen praktisk mulighet for en politisk bevegelse med det ideelle mål å trekke Norge ut av A-pakten, hvis den ikke er knyttet sammen med en sterk interessebevegelse på rent materielt grunnlag. Og her er det opposisjonen ofte gjör seg skyldig i et tvilsomt resonnement:

Den regner som så, at ökte rustninger vil före til en senkning av levestandarden og dermed skape et grunnlag for en bred strömning rettet mot vår

utenrikspolitiske kurs. Men jeg er ikke sikker på at det vil komme til å fortone seg slik i praksis, og dermed blir spörsmålet om en endring av utenrikspolitikken stilt overfor betydelig mer kompliserte problemer.

Vi kan på ingen måte utelukke den mulighet at opprettelsen av en stor ökonomisk enhet i vest, med militær motivering, og de ökonomiske mobiliseringsmuligheter som dette skaper, kan före til en så intens utnyttelse av Vestens resurser at det faktisk blir mulig å bevare levestandarden selv under sterkt ökte rustninger — mens derimot en militærpolitisk isolasjon kan bety ökonomiske vanskeligheter og senket levestandard.

To års erfaringer.

Samtidig er det lett å se at svært mange av de innvendinger som ble anfört mot A-pakten, er blitt bekreftet. Når verden driver inn i en militær organisering, vil det ene skritt automatisk ta det andre, og ingen reservasjoner eller forhåndsforsikringer har noen verdi etter som situasjonen strammes til.

At vår utenrikspolitiske handlefrihet er blitt begrenset, har vi sett i alle de spörsmål i internasjonal politikk der Norge opprinnelig har hevdet et annet standpunkt enn de vestlige stormaktene. Overalt har vi av hensyn til enigheten mellom de allierte böyet oss.

Spörsmålet om fremmede baser på norsk område er ennå ikke aktuelt, men kan komme til å bli det. Det er jo ellers typisk for hvordan det opereres med fiksjoner, at dette med baser er blitt stående som noe spesielt avskrekkende — som om det gjorde noen forskjell.

Det som allerede *er* et faktum, men som avgjort stred mot forutsetningene, er at norske styrker vil bli stilt under fremmed kommando i en europeisk hær. Så avskrekkende er heller ikke dette — så lenge det er fred, er det ingen ulykke, og skulle det bli krig, ville det jo skje i alle fall — men da A-pakten ble godtatt, ble det forsikret at dette ikke skulle skje.

Samtidig holder A-paktens opprinnelige ramme på å bli sprengt, den rammen som var den avgjörende forutsetning for at Norden aksepterte pakten: at den skulle være et forbund av demokratiske stater på begge sider av det nordlige Atlanterhavet.

Det het i sin tid at opptagelsen av Italia ville Norge ikke kunne akseptere. Nå vil snart opptagelsen av Vest-Tyskland snart være en virkelighet, det samme gjelder nok Hellas og Tyrkia. Ja, selv Spania vil sannsynligvis bli innordnet i det samme forsvarssystemet, selv om landet ikke direkte blir optatt blant A-paktlandene.

Dette med Hellas og Tyrkia har ellers vært nokså uklart lagt frem i debatten. Faren for at russerne skal oppfatte det som en grov provokasjon, vil selvsagt være den samme enten disse to land kommer med i A-pakten eller om de innordnes i det samme forsvarssystemet ved en egen regionalpakt. Og uansett alle pakter er naturligvis A-pakt-landene og Midt Östen-landene knyttet sammen i det samme forsvarsfellesskap.

På den annen side må vi si at hvis meningen er å bygge A-paktområdet ut til en stadig fastere statsorganisme, er det urimelig å ta med land med en ulik

sosial struktur og en beliggenhet langt vekke fra det sammenbindende Atlanterhavet — aller mest når en i pakten er villig til å gi Tyrkia nesten en stormakts rang.

Imidlertid bör vi jo se i öynene det faktum som hele tiden burde vært klart: at A-pakten aldri kunne ha vært en ren A-pakt, den var i sakens natur en verdenspakt. I dag er den reelt hektet sammen med Rio-pakten, med Amerikas ulike pakter i Stillehavet, med det Britiske Imperiets gjensidige forpliktelser, nå kommer også en Midt Östen-pakt til ... Og etter Acheson-reformen er de Forente Nasjoner blitt det samlende organ for alle disse militærpaktene.

Våre forpliktelser har blitt verdensomfattende, slik vi alt har sett det i Korea-krigen. Det var fra förste stund klart at det måtte gå slik. Deltar vi först i et kollektivt sikkerhetssystem, er det ikke mulig å begrense det lokalt.

Den forutsetning at A-pakten ikke skulle före til ökete rustningsbyrder, men tvertimot til mindre — på grunn av hjelpen fra Amerika — har heller ikke holdt stikk. Vi har tvertimot over oss et sterkt amerikansk press om å öke rustningene. Men igjen gjelder det naturligvis at det samme ville ha skjedd uten A-pakten.

Heller ikke har den forsikring holdt at A-pakten ikke ville före med seg noen form for politisk press fra amerikansk side. Vi var jo nylig i den situasjon at militær hjelp innenfor A-paktens ramme ble gjort avhengig av at vi omla vår utenrikshandel etter amerikansk önske. Og handelen med östblokken spiller nettop for Norge en meget stor rolle.

Alle disse virkninger av pakten er vel i grunnen mest symptomer på den foreliggende verdenssituasjon, og det som er reelt ved den, er ikke det papir som kalles A-pakten, men det faktum at situasjonen skrues til uten at noen makter å gjöre noe ved det.

Svakheten ved Vestens politik.

Det er tre trekk ved dagens situasjon som fremkaller engstelse:

Det ene er at maktbalansepolitikken bare springer ut av den ene siden av tidens spenning — spenningen mellom Sovjetunionen og de vestlige land. Den er ikke tilpasset til den annen og kanskje enda viktigere siden — den kokende uroen hos den halvpart av menneskeheten som lever i Öst- og Söröst-Asia.

Det andre er at nesten all materiell makt og politisk innflytelse i verden er samlet hos Amerikas Forente Stater og Sovjetunionen, og uansett om vi langt foretrekker den ene for den andre, kan vi ikke ha stor tillit til de vurderinger som blir til i noen av disse like mektige som uferdige samfunn.

Det tredje er at militær tenkning får dominere så sterkt i internasjonal politikk — og det til og med en militær tenkning som opererer med gammeldagse skjemaer.

Det en blant annet ikke regner med når en tenker på mulighetene for en ny krig er 1) at det vil bli en uhyre lang krig, der alle forhåndsberegninger vil forskyves mange ganger. 2) at det vil bli en kontinentenes fjernkrig som sannsynligvis snart vil stivne i relativt stabile fronter, og 3) at krigen samtidig vil bli en samfunnskamp som vil ordne seg etter et ytterst komplisert mönster.

Det som er Vestens og vårt eget store utenrikspolitiske problem er at vi ikke i vår tenkning har klart å trenge gjennom den stivnete, prosedyrepregete formalismen.

Og i kampen mot en reell eller innbilt aggresjon utvikler vi en stadig voldsommere aggressivitet hos oss selv. Men det nytter like lite å skrike mot krigen som det nytter å skrike mot pest eller törke. Og det nytter like lite å ruste mot krigen som det nytter å bekjempe sinnsykdom med kuler og krutt.

Som jeg sa: militær beredskap i vest kan minst av alt være noe trylleformular. Det vil nesten automatisk före til kapprustning, bidra til at russernes nervösitet tiltar og öke faren for et uberegnelig krigsutbrudd. Vi må se i öynene at demokratiene er lite egnet til å forberede seg på krig. Jeg tror dessuten at med lik utrustning vil demokratiets soldater være diktaturenes underlegne. Det er ingen skjensel, men vel en faktor vi må regne med.

Den tanke som ligger bak opprustning og A-pakt er enkel nok. Det uhyggelige er bare at det synes umulig å styrke forsvaret uten ved å appellere til frykt, aggresjon, opphisselse. Og dermed svekker vi automatisk vår evne til å handle rasjonelt og målbevisst.

For våre statsmenn må dette föles med uhyggelig tyngde. Likevel er de ennå ikke kommet lenger enn til å tale bare om å styrke den militære front mot en fiende som blir militært sterkere i samme tempo som vi. Ikke et ord hörer vi om hva de mener utover dette. Hvilke perspektiver har de? Hva tror de vil skje, når Vesten blir sterkt?

Mangelen på handlefrihet i vår utenrikspolitikk springer ut av at det ikke gjöres noe forsök på å besvare disse to spörsmål: Er det noen mulighet for å komme ut av den kolde krigens skruegang, og er det noen mulighet for å motvirke de mentale, folkepsykologiske virkningene av en årelang kold krig?

Ingen kan tro fullt og fast på det dogme at når partene i Öst og Vest blir noenlunde jevnsterke, da vil avspenningen komme. Det er ikke det ulike militære styrkeforhold som er årsaken til krisen. De som tror klippefast på avspenning gjennom opprustning, stötter seg til uholdbare historiske paralleller. De ser ikke at krisen i dag er uten sidestykke i historien.

Dermed er ikke sagt at ikke *også* opprustning er nödvendig for å skaffe Vesten handlefrihet. Det er ikke så meget de konkrete ting som gjöres, som skaper uro, som den primitive måten det blir begrunnet på. Den röper en form for tenkning som vi i alle andre sammenhenger ville sagt hörer hjemme på 1700-tallet.

Til dette kommer at kampen for freden så alt for lett blir en kamp mot *mennesker,* mot anderledestenkende — istedenfor et intenst fordomsfritt tankearbeid som stötter seg til de kunnskapsbrokker som vi rår over i dag.

Det som umerkelig kan komme til å skje, er at vi mot vår vilje mer og mer kommer til å likne den fiende som vekker vår avsky, etter som krigsberedskapen furer vårt ansikt og krigstankene rynker våre bryn.

För de utenrikspolitiske vurderingene heves fra det moralpolitiske til den logiske fornufts plan, er det ingen mulighet for at Norge kan yte et selvstendig bidrag til internasjonal politikk. För det kan skje, vil en nå som för ikke kunne snakke om noen selvstendig norsk utenrikspolitikk som er noe annet enn det gamle kreftenes parallellogram.

Vi er en del av helheten.

Jeg vil her komme tilbake til noe jeg sa i begynnelsen: Vi vil gjerne være en fri, suveren nasjon, men vår ökonomiske skjebne er vi ikke herre over. Vi er det *mest,* når vi er mest klar over hvor avhengige vi er.

Det vil si: vår frihet og uavhengighet kan vi bare realisere ved å gå inn for en sammensmeltning i större enheter, med alt hva det kan koste oss av frihet og uavhengighet på papiret.

Det har hos oss, kanskje mer enn i mange andre land, rådd den underlige oppfatning at det er noe særlig storartet ved å holde fast ved prinsipper. Det kan ikke ha noen annen forklaring enn at vi regner med at lönnen i himmelen da vil bli særlig stor. Ellers har våre standpunkter selvsagt ingen annen verdi enn den som ligger i de *resultater* de förer til.

Det er vakkert, men heller ikke noe mer, å tro at vi kan dyrke våre egne politiske prinsipper i vår lille nasjonale have uten å bry oss om at nedbör, frost og varme, storm og ugress og næring bestemmes av forhold utenfor haven.

Det er *ikke* vakkert, men bare dumt og anmassende når vi derfor ikke vil gå sammen med andre for å få den störste felles avling av politiske fremskritt.

Det vi ikke kommer bort fra er at verdensutviklingen har tvunget det vi kaller Vesten sammen i et skjebnefellesskap. Hva som skjer innenfor vårt lands grenser, har mindre betydning for vår egen fremtid, enn det som skjer i Frankrike eller Tyskland. Og det som skjer i Ohio er nesten like viktig for oss som det som skjer i Danmark.

Alt det vi gjör må vurderes ut fra virkningene. Det er til liten glede for oss om vi förer en prinsippfast politikk, hvis dens praktiske resultater i denne skamlöse verden blir de motsatte av det vi tilsikter.

Hvordan vi enn geberder oss er Norge helt ut avhengig av den store helheten. Men nettopp når det gjelder denne erkjennelsen, er det at opposisjonen mot den nåværende utenrikspolitiske kurs i Norge ofte svikter.

Og én ting til kan vi si: Ingen frihets- eller fredsbevegelse er mulig uten at den er nær knyttet til enkle, materielle interesser.

Det nordiske samarbeidet.

På sett og vis må vi vel si at troen på og viljen til internasjonalt samarbeid er sterkere i Norge i dag enn för krigen. Men neppe *så* meget, at en våger å kreve særlig store ofre.

Og frem for alt skorter det nok på innsikten og evnen til å omsette de vakre tanker i praktisk virkelighet.

Men så må det også sies, at vanskelighetene ved å realisere et mellomfolkelig samarbeid er særlig store — nettopp for Norge som er så avhengig av det. Det er det som er det paradoksale. Dette gjelder også det skandinaviske samarbeidet.

Tross ulikheter, irritasjon og forskjellig syn på en del ting, er de tre nordiske land nesten eksakt like — sett på bakgrunn av hele vår brogete og kaotiske verden.

Hvis vi har den tro at bare et mellomfolkelig samvirke kan redde verden,

og vi samtidig innser at dette ikke kan oppnås ved en trylleformel, da fins det ikke for oss noen annen vei å gå enn den som förer gjennom et nordisk samarbeid. Hvis vi har den ringeste fornemmelse av verdens problemer i dag, blir vi nödt til å stille det nordiske samarbeid langt fremme i forgrunnen.

Nå har selvsagt Norges og Danmarks tilslutning til Atlanterhavspakten gjort dette samarbeidet vanskeligere — Sverige kan f. eks. ikke gå for langt i retning av en ökonomisk integrering uten at dette i visse makters öyne vil sette landets nöytralitetspolitikk i et tvilsomt lys. Tross dette er det å håpe at de nordiske stater kan utbygge sitt samarbeid forholdsvis ubekymret av dette hensyn — selv om det selvsagt under de nåværende forhold må stanse opp lenge för en når så langt som til et nordisk statsforbund.

Vi kan tenke oss tre former for samarbeid:

Det er det praktiske ökonomiske samarbeid som alle tre parter har fordel av. Her ligger vanskelighetene som regel i ren treghet, men på den andre siden vil mulighetene være nokså begrenset på grunn av arten av de tre lands næringsliv.

Ved siden av det ökonomiske fins det andre felter for et fruktbart samarbeid, sosialpolitisk, kulturelt, juridisk, politisk. Her er det allerede et visst samarbeid i gang, og ved å bygge det ut videre kan vi legge grunnlaget for et senere solidarisk ökonomisk samarbeid.

Den tredje formen for samarbeid er den viktigste og den vanskeligste. Det er et slikt ökonomisk samarbeid som innebærer at det folk som har kommet lengst, vil måtte ofre noe til fordel for de andre land.

Det langsiktige målet vil være at Skandinavia på visse måter blir å betrakte som én nasjon der en like naturlig som innenfor et enkelt land overförer ökonomiske verdier fra rikere til fattigere landsdeler. Det er her det brenner, og det er her vi möter vanskelighetene, selv om vi ser bort fra det store (og i dag ulöselige problem) at det ikke helt ut lar seg gjöre å trekke et skille mellom indre ökonomisk politikk og forsvarspolitisk holdning utad.

Först og fremst dreier det seg her om to former for samarbeid: felles investeringspolitikk og opprettelsen av et felles varemarked (med tollunion, myntunion etc.). Ser vi bort fra de politiske problemer som vil være til stede, f. eks. at de tre land förer en forskjellig politikk overfor det private næringsliv, noe som gjör en samordning av investeringene vanskelig, så er det först og fremst Norge som er det store problemet.

Norge er det minst utviklede land, det kapitalfattigste og med lavest produktivitet. Vår hjemmeindustri og vårt jordbruk kan ikke på like fot konkurrere med de andre lands. Derfor kan et vidtgående nordisk samarbeid ikke komme istand uten at det i Norge finner sted en forsert kapitalinvestering til ökning av produktiviteten og viktige endringer i næringslivets struktur.

Og dette kan igjen ikke skje uten kapitaltilförsler utenfra i ganske stort omfang. Skjer ikke dette, vil fölgen av en opphevelse av de ökonomiske skranker mellom de tre land, bli en direkte nödstilstand som det norske folk naturlig nok vil nekte å akseptere.

Da det samtidig er höyst sannsynlig at hverken Sverige eller Danmark, selv med den störste godvilje, vil være istand til å stille den nödvendige kapital til disposisjon, så har vi dermed allerede sprengt den nordiske rammen for sam-

arbeidet. En nordisk union synes ikke å være mulig uten som en del av et bredere, forpliktende mellomfolkelig samarbeid.

Og dermed er vi over i det europeiske samarbeidet, det vil i praksis si det vesteuropeiske.

Det vesteuropeiske samarbeidet.

Her synes mulighetene enda mindre lovende. En frakjenner ganske visst ikke på norsk hold de tiltak som er gjort enhver betydning, og det er meningen at vi vil slutte opp om de ulike formene for intereuropeiske organisasjoner. Men det rår en nokså almen skepsis innen alle partier, om enn ikke så utpreget som tilfellet er i Storbritannia.

Den likhet er imidlertid til stede mellom Norge og Storbritannia at vi er de europeiske land hvis interesser i minst utstrekning er begrenset til Europa.

Skepsisen bygger först og fremst på det faktum at Europa vel er et geografisk begrep, men hverken politisk, ökonomisk eller sosialt noen naturlig enhet. Og det som gjör det så vanskelig å omsette det europeiske samarbeidet i praktiske resultater, er dette at det i virkeligheten i så höy grad er rent taktisk-politisk motivert med utgangspunkt i nokså snevre nasjonale egeninteresser. Ja, de land som ivrer sterkest for en europeisk föderasjon, er også de som i praksis er minst villige til å gi avkall på nasjonale særfordeler til fordel for helheten.

Uten tvil foreligger det visse muligheter for et kontinentalt samarbeid, selv om mulighetene ikke er så store som enkelte tror. Men det er et stort spörsmål om det vil bety noe mellomfolkelig fremskritt om Norden eller Storbritannia slutter seg til det — utover en del konkrete praktiske samarbeidsoppgaver.

Og i alle fall er det en ren illusjon å tro at en europeisk föderasjon vil kunne bli noen „tredje kraft" som ved sin uavhengighet kan virke stabiliserende på verdenssituasjonen. Det er tvertimot meget sannsynlig at vi da ville få en tysk-fransk maktkonsentrasjon, med amerikansk stötte, som ville frata de nordvestlige demokratiene muligheten for å öve större innflytelse på verdensutviklingen.

Men Norge *kan* ikke stille seg utenfor alle forsök på å skape större ökonomiske enheter, i hvert fall ikke uten å være villig til en ganske drastisk reduksjon av levestandarden som det norske folk ikke er villig til.

Og så har da norsk utenriksledelse valgt den vei — som hele tiden har vært Storbritannias alternativ —: et vesteuropeisk-amerikansk samarbeid innenfor A-pakt-organisasjonens rammer. Det innebærer for Norge betydelige ökonomiske fordeler, men det rommer også sine åpenbare faremomenter av politisk art — bortsett fra at det vil sette sine meget snevre grenser for hvor langt vi kan bygge ut et nordisk samarbeid.

Det er i virkeligheten en nokså fortvilet tvangssituasjon.

Orientering mot Storbritannia.

For å finne en vei ut av dette har en i Norge arbeidet for å finne enda et alternativ: utbyggingen av et samarbeid med Storbritannia.

Tilsyneladende skulle betingelsene her ligge bra til rette. Begge land möter en rekke av de samme problemer når det gjelder den sterke avhengighet av verdensökonomien. Begge land har — inntil videre — arbeiderregjeringer, og det har utviklet seg et nokså nært slektskap mellom de to lands arbeiderbevegelser.

Men forsökene har ikke vakt så svært stor resonnans i Storbritannia — av åpenbare grunner. Det er ikke lett å få istand et harmonisk samvirke mellom en kjempe og en dverg.

Storbritannia er en verdensmakt med utallige verdensomspennende interesser og forpliktelser som fra gammel tid er låst fast. Det er ikke lett å innpasse i dem en særpolitikk overfor Norge. Frem for alt kan britene ikke i öyeblikket tenke seg å gå inn i en nordvesteuropeisk regionalgruppe — bl. a. fordi de interesser de må vareta i Europa först og fremst ligger på den andre siden av Kanalen — og vil gjöre det så lenge den kolde krigen varer.

På den annen side har en nok i den siste tiden merket en noe större interesse i Storbritannia for et nærmere samarbeid med Skandinavia, frem for alt med Norge. Det skyldes også at britene er blitt mer urolige over fölgene av en ren amerikansk dominering av det vestlige samarbeidet og også urolige over den kontinentale utviklingen, og de ser seg om etter allierte som sammen med dem kan danne en motvekt og skape et grunnlag for en mer konstruktiv vesteuropeisk politikk.

Og det en her kan si, er at britene nok i noen grad kan bli fristet av dette at Norge industrielt er et underutviklet land, men med enorme muligheter i vår vannkraft. For Norge er det eksistensspörsmål å få vannkraft utbygget, men til det må vi ha store kapitalmengder utenfra. Vi får dem fra Amerika, men ikke med ubetinget glede; kunne vi få dem fra Storbritannia, ville vi heller det.

Og for å gå inn på fremtidsspekulasjoner, så kan det tenkes at utbyggingen av en norsk-britisk hydroelektrisk industri kan bli den förste kime til en större planökonomisk enhet i Nordvest-Europa.

I det hele er det et karakteristisk trekk ved norsk utenrikspolitikk i dag, at den sökes lagt så nær opp til britisk politikk som mulig. Begge land legger större vekt på samarbeidet med Amerika enn med det europeiske kontinent, men begge föler et nokså sterkt ubehag ved Amerikas ubetingete förerskap i den vestlige verden.

Når det gjelder spörsmål som anerkjennelsen av China, synet på krigföringen i Korea, holdningen til Spania, eksporten til östblokken o. s. v., har norsk og britisk syn vært nokså identisk. Derimot har de skilt seg i synet på Hellas' og Tyrkias opptagelse i A-pakten, noe som alltid vil kunne hende hver gang de britiske imperieinteressene kommer med i bildet.

Debatt om veien videre.

Og dermed tilspisser spörsmålet om Norges utenrikspolitiske stilling seg i dette at vi på den ene siden er bundet av en uhyre stram internasjonal avhengighet, og samtidig tror at bare mellomfolkelig samarbeid med begrensning

av den nasjonale suverenitet kan före verden fremover — og at dette samarbeidet på den annen side har kommet til å få former som gjör mange urolige fordi det er blitt for ensidig militært dominert og amerikansk-dominert.

Og vi er på denne måten blitt stilt overfor et nesten ulöselig dilemma: skal vi söke å sikre våre interesser og öke vår innflytelse ved å trenge dybere inn i dette atlantiske samarbeidet, det synes den mest nærliggende konklusjon, eller skal vi holde igjen for derved å gi det nordiske samarbeidet bedre chanser?

Det eneste som kan gi Norge, Norden, en utenrikspolitisk innflytelse og större uavhengighet, er å peke på nye veier, en frigjöring fra de gamle tankebanene.

Gjennom årtusener har historien ikke vært annet enn kamp mellom menneskene. Det har blitt vår livsform. Så *farlig,* fordi kamp uansett det gode formål kaller på det autoritære, det ensrettede, det blindt affektive. Og dog har denne kamp langsomt, langsamt fört samfunnet oppover — mot större frihet og trygghet. Inntil vi i dag har nå så nær toppen — og så nær avgrunnen.

For förste gang har vi kommet så langt at vi kan ha håp om virkelig å styre samfunnet og erstatte kamp med samarbeid. Men samtidig har menneskeheten nådd et punkt der krigen mellom menneskene truer med å styrte oss ned der vi begynte i tidenes morgen. Jo höyere vi kommer, desto mer livsfarlig blir fallet.

Det ligger i dag to oppgaver foran oss.

Den ene er planmessig å bygge en samfunnsordning som sikrer frihet og trygghet, uten at vi skjener ut i noen av diktaturenes fristende sidespor. Den andre er å före en slik politik i denne villt kaotiske verden at ikke sivilisasjon og menneskehet går under i en selvutslettende krig.

Disse to mål, som henger nöye sammen, kaller ikke på tro, glöd, kampinnstilling, overbevisning, men på det *motsatte.*

De kaller på tvil. På den frie, kritiske tanke, den nökterne, fordomsfrie tenkning. Evnen til å tenke fremover, være på vakt mot logiske kortslutninger, tankeklisjéer, affektive blindgater. Tenke tvers gjennom alle taktiske hensyn og alle dogmesystemer, og ikke la önsketenkning eller åndelig makelighet hindre blikket for det mulige.

De kaller på evnen til å lære, stadig forandre mening, stadig forandre overbevisning. De kaller på foreningen av kritisk sans og viljen til å akseptere det som er nytt.

Det er gjennom alle historiens buktninger én vei som bare går fremover. Det er den strenge tankes, den frie forsknings, den saklige opplysnings vei.

ANIMALSKE OG VEGETABILSKE FEDTSTOFFER

Af Erik Stockmann

Grænsen mellem olier og fedtstoffer udviskes.

Blandt de industrielle råstoffer indtager olie- og fedtstofgruppen en fremtrædende og stedse mere betydningsfuld plads, idet den danner grundlaget for produktionen i flere industrigrene og verden over giver beskæftigelse til et utal af mennesker.

Sædvanligvis plejer man at sondre mellem olier og fedtstoffer, og denne traditionelle inddeling refererer sig til konsistensen ved normal lufttemperatur, idet de flydende fedtstoffer da kaldes olier og de faste for fedt. Denne definitionsmetode var ikke tilstrækkelig klar til at sikre, at et fedtstof nu også overalt i verden var et fedtstof, selvfølgelig på grund af de meget stærke temperaturvariationer. Senere er skellet mellem de to grupper yderligere udvisket, idet det ad kemisk vej ved en brintningsproces er muligt at *hærde* olier, hvilket i realiteten er ensbetydende med, at alle olier kan gives et hvilket som helst smeltepunkt indenfor ret vide grænser.

Hærdningsprocessen har haft overordentlig stor betydning for den merkantile udnyttelse af de forskellige slags vegetabilsk olie. En lang række planter er olieholdige, uden at det hidtil havde været muligt at udnytte denne olie. Ved hærdningsprocessen har man opnået, at selv olier med et normalt meget lavt smeltepunkt kan anvendes i margarineproduktionen, når deres øvrige egenskaber iøvrigt talte herfor, og ligeledes er det muligt ved en raffineringsproces at gøre olier så at sige smagfri, hvorved man har opnået at kunne anvende olier, der har en eller anden bismag eller stærk farve i industrien, enten til sæbe eller margarine.

De forskellige oliers anvendelsesområder.

Selvom den tekniske udvikling således har muliggjort en stærk nuancering af oliedyrkningen og dermed tildels ophævet de lokale fortrin (d. v. s. åbnet mulighed for industriel udnyttelse af olieplanter, der kan dyrkes udenfor de tropiske og subtropiske områder) er det dog stadig et begrænset antal olieplanter, der i dag er genstand for industriel udnyttelse. Således er det kun godt ca. 30 forskellige sorter, der er tale om, og af disse udgør syv tilsammen mere end 90 pct. af den samlede verdenshandel med oliefrø og olie, nemlig kokosolie, palmeolie, palmekærneolie, jordnødolie, linolie, soyaolie og bomuldsfrøolie. Raps

dyrkes i meget vid udstrækning, men indgår kun i ringe omfang i verdenshandelen, hvilket også er tilfældet med olivenolie, sesamolie og solsikkeolie.

Trods hærdning og raffinering har de forskellige vegetabilske olier dog stadig deres bestemte karakteristika, og selvom grænserne for deres anvendelse er udvidet, er der dog visse olier, der er særlig egnet til een industri og ikke til en anden. Andre kan derimod være lige velegnede til alle formål, og for disse spiller prisen derfor en afgørende rolle. De vigtigste vegetabilske råstoffer til margarine er således kokosolie, palmekærneolie, palmeolie, jordnødolie, bomuldsfrøolie og soyaolie. Af disse finder kokosolie, palmekærneolie og palmeolie dog også i vid udstrækning anvendelse i sæbeindustrien. Til andre levnedsmiddelformål (bagefedt m. v.) anvendes i England især soyaolie og jordnødolie, mens bomuldsfrøolie tidligere var fremherskende her. Til maling og fernis anvendes fortrinsvis de såkaldte tørrende olier, først og fremmest linolie, der udpresses af hørfrø, men tillige „castor oil", herhjemme bedre kendt som ricinusolie eller „amerikansk olie".

Foruden de vegetabilske olier anvendes i vid udstrækning animalske olier og fedtstoffer, der fortrinsvis produceres i de tempererede zoner. De vigtigste animalske fedtstoffer er smør og svinefedt, hvortil kommer talg og de såkaldte „marine" olier, hvalolie og fiskeolie. Talggruppen omfatter fedtstoffer af vidt forskellig kemisk sammensætning med forskellige egenskaber og smeltepunkt, såsom spisetalg, premier jus, teknisk talg, neutrallard, stearin og oleomargarin.

Mens smør finder anvendelse direkte som fødemiddel, hvilket tildels også gælder svinefedt, er talggruppens anvendelse stærkt afhængig af kvaliteten, idet de bedste sorter i vid udstrækning finder anvendelse i levnedsmiddelindustrien, mens de dårligste (affaldsfedt, benfedt o. s. v.) kun kan anvendes i sæbeindustrien. Hvalolien udvindes af de største hvalenheder, og der er nu ved international overenskomst sat en grænse for den årlige fangst, for at ikke hvalerne skal blive udryddet. Hvalolie anvendes i hærdet og raffineret form til margarine, mens fiskeolien, fortrinsvis sildeolie, anvendes som erstatning for linolie til maling og fernis — de fleste har stiftet bekendtskab med fernis af den art.

Produktionen. Forudsætninger og størrelse.

Produktionen af olier og fedtstoffer afhænger af mange faktorer. Der er til stadighed en stor og stigende efterspørgsel, og denne er ved de herskende priser større end udbuddet. Endvidere afhænger produktionen af klimatiske forhold, tradition og politiske faktorer. Disse forhold er af stor indflydelse, men ikke undergivet nogen som helst form for kontrol eller mulighed for kontrol. Heller ikke via prisudviklingen er det muligt at sige noget med sikkerhed om den kommende produktionsudvikling, idet særdeles mange forskellige faktorer spiller afgørende ind.

Efterspørgslen efter margarineolier og på længere sigt lysten til at udvide oliefrøarealerne afhænger naturligvis af befolkningernes varierende fedtstofbehov og mulighederne for at dække det ved andet end margarine, f. eks. smør. Efterspørgslen efter og dermed prisen på fedtstoffer til sæbefabrikationen er

bl. a. afhængig af de syntetiske sæbers fremtrængen. Den syntetiske sæbes succes skyldes først og fremmest dens fremragende vaskeevne, idet den er fuldstændig fedtopløsende, og dernæst, at råstoffet ikke er de forholdsvis dyre fedtstoffer, men derimod de såkaldte sulfonerede fedtalkoholer, som fremstilles ved en yderst indviklet kemisk proces på basis dels af animalsk og vegetabilsk fedt, dels og overvejende på basis af mineralske olier. Sulfoneringsprocessen kan ikke gennemføres herhjemme, og det virksomme stof i samtlige sulfonerede vaskemidler, dels de populære flydende opvaskemidler, dels de moderne kogevaskepulvere, er derfor importeret. I U.S.A. har de syntetiske sæber i de senere år erobret en stedse større del af sæbemarkedet. Den direkte følge har været en ringere efterspørgsel efter fedt og dermed lavere priser for dette. Under den nuværende situation er det også af betydning, at de sulfonerede fedtalkoholers fremtrængen frigør fedtstoffer, der tidligere anvendtes i industrien, til levnedsmiddelformål, selvom der dog hovedsagelig er tale om de ringere kvaliteter, fortrinsvis animalske fedtstoffer.

Det kan iøvrigt i denne forbindelse nævnes, at bygningen af det påtænkte olieraffinaderi i København, der skal forsyne byen med den såkaldte pyrolysegas, også åbner mulighed for fremstilling af råstoffer til syntetisk sæbe, hvorved landets eksport af animalsk fedt kan øges betydeligt.

Produktionen af talg og teknisk fedt afhænger af kvægbestand og antallet af slagtninger, der igen bestemmes af prisen for kød, huder, *smør* og mælk. Produktionen af bomuldsfrø afhænger af efterspørgslen efter bomuld, og produktionen af hvalolie af de fangede enheders gennemsnitsstørrelse, da antallet er begrænset opefter. Alt ialt er fedtstofmarkedet behersket af et utal af faktorer, der trækker i forskellig retning. Et virkeligt billede får man imidlertid ved at betragte produktionen i øjeblikket og udviklingen i de senere år.

De vegetabilske oliers fremtrængen.

De enkelte vegetabilske olier har været kendt i århundreder og er på vidt forskellige tidspunkter mellem år 1400 og år 1900 for første gang kommet til Europa. Også hvalolie, talg, svinefedt og smør kendes langt tilbage i tiden. Det var imidlertid den gryende industrialisme i det nordlige Vesteuropa, der gav stødet til en virkelig udbygning af olieindustrien. Indtil 1850 omfattede den internationale handel med olier og fedtstoffer fortrinsvis animalske fedtstoffer, olivenolie, linolie, rapsolie samt små mængder kokosolie og palmeolie. Ligesom den oversøiske konkurrence tvang Danmark til at ophøre med sin kornproduktion og i stedet anvende det billige importerede korn til produktionen af forædlede animalske landbrugsprodukter, således bevirkede den samtidige konkurrence, at Vesteuropas rapsproduktion fra begyndelsen af 1880'erne ikke prismæssigt kunne stå sig mod importerede oliefrø og olier. Efterhånden svandt produktionen ind og fik nu sit europæiske tyngdepunkt i Syd- og Sydøsteuropa, dog sådan at forstå, at hovedvægten i stedse højere grad blev lagt på produktionen fra de oversøiske territorier. Således skete en hurtig udvikling af kopraproduktionen i Hollandsk Indien og øget eksport af jordnødder fra Britisk

Indien. Kort før århundredskiftet begyndte Kina at eksportere sesamfrø, bomuldsfrø, rapsfrø og jordnødder.

Omkring år 1900 kunne produktionen af animalske fedtstoffer ikke holde trit med den stigende efterspørgsel, der skyldtes den stigende levestandard i Vesteuropa. Smøreksporten fra Australien og New Zealand steg, og de vegetabilske olier fandt i stadig stigende omfang anvendelse i margarineindustrien. I disse år fremstod også Argentina som eksportør af oliefrø, og hørfrøeksporten fra dette land ødelagde hurtigt østersølandenes position på dette område.

Produktionen af vegetabilske olier er siden 1900 steget særdeles meget, efterhånden som den tekniske udvikling som omtalt har åbnet nye anvendelsesmuligheder for de forskellige oliesorter. Man regner med, at produktionen af vegetabilske olier firdobledes mellem 1900 og 1939, dels som følge af stedse større arealer udlagt med frø og dels som følge af en stærkt forbedret presse- og ekstraktionsteknik. Ved ekstraktion forstås udvinding af olien ved damp eller ad kemisk vej. I årene umiddelbart før den første verdenskrig udgjorde produktionen af olieholdige planter omregnet i rent fedtstof mellem 5 og 6 mill. tons. I årene umiddelbart før den anden verdenskrig (1934—38 gennemsnitlig) var dette tal vokset til godt 13,5 mill. tons, og i 1949 var produktionen atter vokset til 15 mill. tons rent vegetabilsk fedtstof. Tallene fordeler sig således for de vigtigste sorter:

i 1000 tons olie	1934/38	1949
Jordnødolie	2.492	2.908
Bomuldsfrøolie	2.203	2.114
Soyaolie	1.648	1.973
Rapsolie	1.325	1.657
Kokosolie	1.250	1.203
Solsikkeolie	608	1.081
Linolie	1.119	1.077
Olivenolie	878	915
Palmeolie	666	735
Sesamolie	676	704
Palmekærneolie	374	373
Ricinusolie	180	185
Tungolie	120	119
ialt	13.539	15.044

De vigtigste vegetabilske fedtstoffer.

Produktionen af *jordnødolie* er gået meget stærkt frem og er i dag langt den vigtigste. Denne afgrøde har iøvrigt i øjeblikket i særlig grad opmærksomheden rettet på sig. Det er ikke noget tilfælde, at de planer om oliefrødyrkning, der efter krigen er blevet fremsat, næsten alle går ud på dyrkning af jordnødder. Jordnødden er meget olieholdig, og olien er af en meget fin kvalitet; hertil kommer, at nødderne er let tilgængelige, og at det spand af tid, der går mellem arealernes tilplantning og høsten, er kortere end for de fleste andre tropiske oliesorter. Den mest storstilede plan har været stærkt omtalt i de danske aviser

og gik ud på ved dyrkning af jordnødder i Afrika at gøre England selvforsynende med margarineråstoffer. Oprindelig drejede det sig om et areal på ialt 3.2 mill. acres land i Tanganyika. Planen fremsattes og godkendtes af parlamentet i 1946, og allerede i 1951 var det meningen, at udbyttet skulle være henved 600.000 tons jordnødder. Allerede fra starten mødte man imidlertid uforudsete og uforudseelige vanskeligheder, og ved udgangen af 1947 havde man således ikke de beregnede 150.000 acres, men kun 7.500 acres rede til såning, mens yderligere 7.500 acres var ryddet. Hertil kom, at den første høst ødelagdes af orm og larver, bl. a. fordi Afrika i disse år ramtes af den værste tørke i 25 år, og alle disse faktorer medførte, at resultaterne slet ikke stod mål med de enorme midler, der blev investeret. Når dette store projekt til udbygning af Europas forsyningsmuligheder på et livsvigtigt område trods de 36 mill. £, der er investeret og trods de resultater, der virkelig er nået, nu skæres yderligere ned, må dette ses som et led i Englands koncentration omkring de forsvarspolitiske opgaver og ikke som en afskrivning af denne storstilede plan til udvikling af Østafrikas erhvervsmuligheder. Når de verdenspolitiske forhold engang trækker sig i lave, vil dyrkningen af jordnødder efter alt at dømme tage et betydeligt opsving og lægge de andre vegetabilske fedtstoffers produktionscifre yderligere langt bag sig.

Hovedproducenterne af jordnødder er i dag Indien og Kina, der tilsammen svarer for ⅔ af verdensproduktionen, ligesom tilfældet var før krigen. Den eneste europæiske producent er Spanien, men udbyttet her er betydningsløst sammenlignet med verdensproduktionen.

Den næstvigtigste olieplante er bomuldsplanten. Det vil ses, at produktionen af *bomuldsfrøolie* er gået tilbage i sammenligning med førkrigstiden. Dette rummer intet bemærkelsesværdigt, idet det blot er fortsættelsen af en udvikling, der allerede var i gang før krigen. Således kunne der alene i årene fra 1936 til 1939 noteres en produktionstilbagegang på 25 pct., hvilket ikke skyldes utilfredshed med oliens kvalitet, men simpelthen, at bomuldsplanten, skønt udbyttet af frøene er dobbelt så stort som udbyttet af fibrene, dog dyrkes for bomuldens skyld, således at en svigtende efterspørgsel efter bomuld også fører til mindre produktion af bomuldsfrøolie. Så at sige hele tilbagegangen faldt før krigen på U.S.A. I krigsårene var produktionen meget lav, men siden har der været fremgang fra år til år, selvom førkrigsniveauet som omtalt ikke er nået. U.S.A. producerer halvdelen af verdens bomuldsfrøolie. Næststørste producent er Sovjetunionen. Planten dyrkes iøvrigt ikke i Europa.

Soyabønnen er den tredievigtigste olieplante. Indtil for 25 år siden dyrkedes den udelukkende i Østasien, men siden er U.S.A. kommet til som en vigtig konkurrent. I årene 1943—45 var U.S.A. således verdens største producent, men siden har Kina atter indtaget sin førende position. Kina, U.S.A. og Manchuriet er i dag de eneste områder af betydning, hvor Soyabønnen dyrkes. Også i Korea dyrkes den dog, men den koreanske krig har næsten ødelagt høsten. I Europa udnyttes soyabønnen i Rumænien, Bulgarien og Ungarn.

Rapsen er den vigtigste europæiske olieplante og derfor den, som der for tiden er visse planer om at dyrke herhjemme. Selv om raps dyrkes i de allerfleste europæiske lande, er Europas samlede andel i verdensproduktionen dog

lille. Af de 4,7 mill. tons rapsfrø, der høstedes i 1949, tegnede Kina sig for 3 mill. tons og Indien og Pakistan sig for tilsammen 1 mill. tons. Først herefter kom de vigtigste europæiske producentlande, nemlig Frankrig, Vesttyskland og Sverige. Rent statistisk omfatter produktionen af raps produktionen af alle sorter af den såkaldte brassika-familie, hvilket er ensbetydende med, at bl. a. sennepsolie er taget med her.

De danske planer om dyrkning af rapsolie skyldes for en stor del vanskelighederne ved afsætningen af smørret, der hænger sammen med margarinens fremtrængen næsten overalt. Dette skulle igen betyde, at den ændring af landbrugets produktion, som antagelig må komme, eventuelt til dels kunne gå i retning af dyrkning af olieholdige planter. Men først og fremmest skyldes disse planer antagelig bevidstheden om Sveriges sukces på rapsdyrkningens område. I 1941 var 7200 ha svensk jord tilsået med oliefrø til spiselige olier, hvortil kom 1000 ha tilsået med hørfrø til linolie. Man har derefter år for år udvidet arealerne, således at de i 1947 var henholdsvis 27.000 og 16.000 ha og i 1949 94.000 og 44.000 ha. Høsten i 1949 gav godt 50.000 tons spiseolie, overvejende raps, og knapt 16.000 tons linolie til teknisk brug (fernis, maling og blød sæbe). Af de 50.000 tons spiseolie er anvendt 17.500 tons til margarine, ca. 4000 tons til salatolie og tekniske formål, mens resten er eksporteret enten som olie eller frø og derved har kunnet betale importen af andre oliesorter, hovedsagelig hvalolie.

Det overses ofte herhjemme, når talen er om oliefrødyrkning, at man ikke kan lave en tilfredsstillende margarine af ren rapsolie. Da der i sin tid fra margarineindustriens side blev udarbejdet et memorandum vedrørende rapsdyrkning i Danmark, arbejdede man med beregninger for to slags margarine, en med 20 pct. raps og en med 33⅓ pct. raps. Med de priser, der i øjeblikket regnes med, vil margarinen blive dyrere, jo mere raps, den indeholder, selvom der naturligvis vil blive tale om en valutabesparelse. Det forhold, at den danske olie bliver dyrere end de forskellige udenlandske olier, vil antagelig sætte en stopper for planernes gennemførelse, da margarineindustrien næppe vil forpligte sig til at aftage dansk olie, når billigere udenlandsk i ubegrænset omfang står til rådighed.

At en dansk eksport af oliefrø efterhånden kunne træde i stedet for en del af smøreksporten er ligeså usandsynligt, dels af prismæssige grunde, dels fordi en forøgelse of margarineforbruget i de fleste lande dækkes ved en øget oliefrødyrkning i selve det pågældende land.

Om de øvrige olier, fortrinsvis kokosolie, sesamolie og solsikkeolie, gælder det, at produktionen af de to sidste er stigende fra år til år, mens kokosolieproduktionen svinger stærkt. Også disse olier kommer fortrinsvis fra de tropiske områder, men både sesam og solsikker dyrkes i Sydeuropa.

De vigtigste animalske fedtstoffer. Smør.

Produktionen af animalske og marine olier foreligger knap så godt talmæssigt oplyst som produktionen af oliefrø. Det kan dog fastslås, at den i disse år

Det vil ses, at placeringen nu atter efter de unormale krigsår for de seks

er stigende, omend stadig et stykke under førkrigsniveauet. Som tidligere berørt er produktionscentrene for animalske olier ikke de samme som for de vegetabilske, idet de ligger uden for de tropiske og subtropiske områder.

Smør er det vigtigste animalske fedtstof, og verdensproduktionen af mejerismør i de vigtigste producentlande har været følgende:

1000 tons	1938	1949	1950
U.S.A.	810	639	633
Vesttyskland	410[1]	237	259
Danmark	190	156	179
Australien	186	172	172
New Zealand	166	180	169
Canada	121	126	119
Sverige	80	98	109
Holland	103	84	93
Eire	38	35	37
Sydafrika	16	21	27
Schweiz	29	15	19
England	21	11	16
Norge	15	11	12
Ialt	2.185	1.785	1.844

[1] Hele Tyskland

største smørproducenter i verden er den samme som før krigen, men at produktionstallene kun for New Zealands vedkommende ligger højere. New Zealand er endda sammen med Canada og U.S.A. blandt de Lande, hvor produktionen er gået tilbage fra 1949 til 1950.

Det er et ganske interessant faktum, som er de færreste bekendt, at de to lande, hvortil man fra dansk side helst vil eksportere smør og tilmed har de allerstørste vanskeligheder, er U.S.A. og Vesttyskland, der er verdens to største smørproducenter, hvilket naturligvis ikke udelukker tilstedeværelsen af et importbehov. U.S.A. har dog endnu store lagre af smør, og der foretages stadig støtteindkøb fra regeringens side, ligesom der finder eksport sted.

I lighed med, hvad der er tilfældet for de vegetabilske olier, men i langt højere grad, er der kvalitetsforskel på smør fra de forskellige produktionslande. Dette skyldes forskellige kvægracer og forskelligt foder; selv når talen er om græs, spiller uensartede jordbundsforhold ind, og hertil kommer, at mælken i de respektive lande underkastes noget forskellig behandling, — således at man kan skelne mellem syrnet og usyrnet smør, saltet og usaltet, farvet og ufarvet samt blødt og hårdt. Der er naturligvis i de forskellige lande hos befolkningen en tendens til ved smør at forstå det produkt, der fremstilles i landet selv, og det er derfor uklogt fra dansk side at tro, at vi her producerer verdens bedste smør, selvom *vi selv* kan blive enige om, at dette er tilfældet. Hertil kommer, at dansk smør f. eks. ved eksport til U.S.A. skal være nedkølet et længere stykke tid, inden det når forbrugeren, og dermed er — i hvert fald set med danske øjne — prikken over i'et forsvundet.

Ændringer i smørproduktionen kan ske på flere måder, dels ved forøgelse

eller formindskelse af kvægbestanden, hvilket tager tid, dels ved anden anvendelse af mælken. Det vil derfor forstås, at smørproduktion og produktion af fedt fra kvæget (oksefedt i forskellige kvaliteter) hænger sammen på forskellig måde, idet der ved en i længere tid stedse stigende smørproduktion sker en forøgelse af kvægbestanden, hvorved det normale antal slagtninger stiger, men ved en pludselig indskrænkning af smørforbruget og de deraf følgende ekstraordinære slagtninger stiger produktionen af oksefedt tilsvarende.

Oksefedt og svinefedt.

Produktionscifrene for oksefedt og svinefedt kan end ikke med tilnærmelse fastslås, idet slagtningerne i mange lande foregår ret ukontrolleret, og selv i Danmark, der ellers er statistisk vel kortlagt, er der vanskeligheder forbundet med at opgøre produktionen, da fedt fra hjemmeslagtninger også bringes frem til salg. Et vist indtryk af produktionens størrelse kan man få ved at betragte den mængde, der indgår i handelen mellem eksportører og importører, men for de mængder talg og teknisk fedt, der ikke indgår i udenrigshandelen, har man kun den mulighed at undersøge, hvor store mængder, der indgår som råstoffer i sæbe- og bagerimargarineproduktionen.

Verdensforbruget af sæbe var i 1949, bortset fra Sovjetunionen, 5,1 mill. tons, som indeholder løst anslået mellem 3 og 3,5 mill. tons fedtsyre. Af denne fedtsyre hidrører i England kun $^1/_9$ fra animalsk fedt, idet der i 1949 kun anvendtes 32.000 tons animalsk fedt mod 259.000 tons vegetabilsk. I U.S.A. er forholdet omvendt, idet næsten 75 pct. af alle de til sæbe anvendte fedtstoffer består af animalsk fedt, ialt 601.000 tons i 1949, hvoraf 430.000 tons talg. Animalsk fedts anvendelse til margarine spiller bortset fra hvalolie ingen særlig stor rolle. Det fordrer ingen yderligere forklaring, at det på basis af så usikre og stærkt varierende tal er umuligt at beregne produktionen.

Hvalolie.

Produktionscifrene for hvalolie ligger derimod fuldt oplyst, da hvalolieproduktionen som nævnt er underkastet international kontrol. Den internationale overenskomst om en begrænsning af hvalfangsten kom i stand, da det så ud til, at fortsat rovdrift på bestanden ville medføre, at hvalerne døde ud. Der er nu forbud mod fangst af visse slags hvaler, og tillige er der fastsat en minimalstørrelse. Samtidig er det højeste antal hvaler, der må fanges i en sæson, fastsat til 16.000 blåhval-enheder. Det er givet, at efterhånden som flere lande udsender hvalfangstbåde og flydende kogerier, vil de oprindelige fangstlandes andel gå ned. Produktionscifrene fremgår af tabellen næste side.

Det vil ses, at hvalfangsten, der hovedsagelig foregår i de sydlige polaregne, fortrinsvis drives af Norge og det britiske imperium. Japan har siden krigen deltaget i hvalfangsten, mens dette ikke har været tilfældet med Tyskland, der før krigen var det fjerdestørste producentland. Hvalfangstsæsonen begynder sidst i december, og i midten eller slutningen af marts er det tilladte

1000 tons	1938/39	1948/49	1950/51
Norge	142	187	187
Storbritannien + Sydafrika	168	166	108
Japan	83	23	29
Panama	11	—	21
U.S.S.R.	3	10	19
Holland	—	18	18
Argentina	11	9	7
Tyskland	62	—	—
U.S.A.	17	—	—
Chile	1	3	—
Portugal	1	2	—
Andre	3	2	—
ialt	502	420	389

antal som regel fanget. Produktionstallene er ensbetydende med, at en blåhval gennemsnitlig afgiver ca. 25 tons olie og tran, der raffineres og bruges i levnedsmiddelindustrien.

Det fremtidige forhold mellem animalsk og vegetabilsk produktion.

Skal man på basis af produktionstallene for de forskellige oliearter udtale sig om den fremtidige produktionsudvikling, er der næppe tvivl om, at den animalske fedtstof-produktion vil gå tilbage, mens produktionen af vegetabilske olier vil stige. Der er flere faktorer, der taler herfor.

Ovenfor er nævnt, at hvalfangsten er begrænset, men selv en årlig fangst på 16.000 enheder tenderer til rovdrift, og der er næppe tvivl om, at produktionen af hvalolie på langt sigt vil falde. Med hensyn til produktionen af talg og teknisk fedt må det erindres, at den tekniske udvikling i de senere år har revolutioneret råstofanvendelsen i den amerikanske sæbeindustri, idet de sulfonerede fedtalkoholer i meget stor udstrækning træder i stedet for fedt, da de både er billigere og langt mere effektive i brug.

Smørproduktionen vil næppe heller fortsætte efter en stigende linie, da smørrets prisniveau i forhold til margarine gør, at smør mere og mere vil få karakter af en luksusvare, der kun få steder vil indgå i det almindelige forbrug. Iøvrigt er smørproduktionen meget sensibel overfor vejrforholdene; i en tør sommer falder mælkeproduktionen stærkt, og endelig er det sandsynligt, at mælken i de kommende år i højere grad end tidligere vil blive anvendt til produktionen af ost, tørmælk, kondenseret mælk o. s. v., — idet der for disse varer er gode markedsudsigter.

Den afgørende faktor til bestemmelsen af det fremtidige forhold er, som det vil ses, prisen ved produktion af animalsk og vegetabilsk fedt. Før krigen udregnede en bulgarsk ekspert, at man ved på en hektar at dyrke rødkløver og lucerne via en komave kan producere 92 kilo smør. Ved på det samme område at dyrke kartofler og anvende disse til svinefoder får man 175 kg svinefedt, men ved at dyrke raps eller soyabønner (det drejer sig om Bulgarien) får man ikke mindre end 850 kg ren vegetabilsk olie. Naturligvis får man i de

tilfælde som biprodukter 1) kærnemælk, huder og kød, 2) svinekød og 3) foderkager, men forskellen i biprodukternes værdi udligner ikke forskellen i fedtstofmængden. I U.S.A. har Department of Agriculture i 1943 foretaget en tilsvarende beregning, hvorefter forskellen er knap så stor. Pr. acre kan der i løbet af et år produceres 46 lb smørfedt og 150 lb soyaolie og pr. 100 arbejdstimer 104 lb smørfedt og ikke mindre end 1252 lb soyaolie. At produktionen af vegetabilsk fedt er den billigste og tilmed den, der ved rationel drift lettest kan gøres endnu billigere, er der altså overhovedet ingen tvivl om, og også på den baggrund må de fornylig offentligt fremsatte ønsker om herhjemme at „dyrke" margarine og eksportere denne i stedet for smør ses, selvom mulighederne nøgternt betragtet alligevel næppe er tilstede, da dansk avlet olie som nævnt antagelig næppe kan konkurrere i pris med udlandets.

Olier og fedtstoffer i verdenshandelen.

Betragter man verdenshandelen med olier og fedtstoffer, lægger man straks mærke til, at Europa og Nordamerika konsumerer mere, end de producerer, og derfor har en nettoimport, mens alle andre områder i verden har eksportoverskud.

Eksport og import af vegetabilsk olie.

Størsteparten af den vegetabilske olie, der før krigen indgik i verdenshandelen, kom imidlertid fra Europa, fordi landene i denne verdensdel havde en stærkt udbygget olieindustri, hvor oliefrøene pressedes, eller olien blev udtrukket med damp eller ad kemisk vej. Biprodukterne, oliekagerne, anvendtes så i de lande, hvor olien udpressedes. Et typisk eksempel på dette forhold er Danmark, der har en i forhold til sit olieforbrug meget stor olieindustri; denne er imidlertid anlagt med eksport for øje og rummer den åbenbare fordel, at vi i normale tider er „selvforsynende" med oliekager til mælke- og smørproduktionen. I de seneste år er der imidlertid sket det bemærkelsesværdige, at olieindustrien i de lande, der producerer oliefrø, er blevet stærkt udvidet, idet disse lande selv ønsker at indkassere den fordel, der består i at eksportere olier fremfor frø. Eksempler på denne tendens haves i Argentina, der nu eksporterer linolie og solsikkeolie i langt større omfang end tidligere, og i Fransk Vestafrika, hvorfra der eksporteres jordnødolie, mens der tidligere kun eksporteredes jordnødder. Også i lande som Indien og Canada er olieindustrien vokset, uden at dette dog har givet sig mærkbare udslag i verdenshandelen, idet olien for en stor del forbruges i producentlandet.

Bl. a. som følge af det nævnte forhold har eksporten af vegetabilske olier vist stigning siden krigen, men betragter man under eet eksporten af olier og af oliefrø, omregnet til olie, har også den udvist en stærk stigning, især eksporten af palmeolie, skønt eksporten endnu i 1949 var godt en sjettedel mindre end den normale førkrigseksport. Eksporten fra U.S.A., Canada, Brasilien, Uruguay, Brit. Vestafrika og Belgisk Kongo var større end før krigen, men dette opvejedes af en langt lavere eksport fra Indien og Kina, der slet ikke kan undvære olien

til befolkningens ernæring. Nedenstående oversigt over eksporten af olier må ses på baggrund af, at de vigtigste *producent*lande i rækkefølge for alle olier under eet var: Kina, U.S.A., Indien og Sovjetunionen. Hele sidstnævnte lands produktion konsumeres indenfor landets egne grænser, og da eksporten fra Kina og Indien som nævnt er gået stærkt tilbage, og U.S.A. er det førende *import*land, skønt eksporten er steget noget i de senere år, vil det forstås, at de førende producentlandes deltagelse i eksporten er ret ringe. Man ser da også det interessante forhold, at en stedse ringere procentdel af verdensproduktionen indgår i verdenshandelen; før krigen var der tale om over 30 pct., mens eksporten i 1949 kun udgjorde 20 pct. af produktionen.

De ti vigtigste producentlande for vegetabilske oliefrø var før krigen følgende:

Produktion (omregnet til olie i 1000 tons) 1934/38	Placering nr.	Land	Produktion (omregnet til olie i 1000 tons) 1949	Placering nr.
3190	1	Kina	3354	1
1933	2	Indien/Pakistan	2020	3
1285	3	U.S.A.	2523	2
1060	4	Sovjetunionen	980	5
1010	5	Europa	1294	4
732	6	Indonesien	565	8
675	7	Manchuriet	320	11
670	8	Brit. Vestafrika	660	6
636	9	Argentina	573	7
440	10	Philippinerne	520	9
1908		*Andre lande*	*2235*	
13.539		Ialt	15.044	

Det bemærkes, at Europa indgår i statistikken som et enkelt land. Nedenfor følger en oversigt over de ti vigtigste eksportlande.

Eksport (omregnet til olie i 1000 tons) 1934/38	Placering nr.	Land	Eksport (omregnet til olie i 1000 tons) 1949	Placering nr.
521	1	Indonesien	361	4
516	2	Argentina	82	11
476	3	Indien/Pakistan	81	12
457	4	Manchuriet	—	—
455	5	Brit. Vestafrika	546	1
338	6	Philippinerne	415	3
279	7	Fransk Vestafrika	222	5
221	8	Kina	67	14
129	9	Malaya	104	7
108	10	Brit. Stillehavsøer	94	9
676		*Andre lande*	*1.057*	
4.176		Ialt	3.029	

Mens de ti største producentlande før krigen på eet nær var de ti største i 1949, omend i en anden orden, er der sket store forskydninger mellem eksportlandene. Argentina, Indien/Pakistan og Kina er trods større produktion (for Argentinas vedkommende omtrent konstant produktion) rykket ned som nr. 11, 12 og 14, — og de tre ledige pladser (som nr. 2, 6 og 8) er nu indtaget af U.S.A., Belgisk Kongo og Ceylon.

De vigtigste importlande ligger naturligvis i Europa, hvor Storbritannien indtager førstepladsen, idet importen til dette land i 1949 udgjorde ikke mindre end 920.000 tons vegetabilsk olie, hvoraf hovedparten kommer fra det britiske imperium. De største importører herefter var U.S.A. (der nu også er næststørste eksportør), Frankrig, Tyskland og Holland; det er samtidig de lande i verden, hvor det absolute margarineforbrug er højest. En del af olierne er importeret fra U.S.A. for Marshall-midler. De vigtigste af de lande, der i perioden 3. april 1948 til udgangen af 1950 modtog olie på disse betingelser, er anført nedenfor med angivelse af beløbene i den nævnte periode.

Vesttyskland	94.8	mill. $
Frankrig	65.5	- -
Østrig	55.1	- -
Holland	43.2	- -
Belgien	25.2	- -
Danmark	15.3	- -
Andre lande	45.1	- -
ialt	344.2	mill. $

Verdenshandelen med fedtstoffer var indtil februar 1949 undergivet international kontrol, men allokationssystemet ophørte da, og kontrolorganet, I.E.F.C., opløstes. I mange lande er regeringskontrollen med priser og mængder fortsat. Mest udpræget er dette antagelig i Storbritannien, hvor levnedsmiddelministeriet har indkøbt oliefrø og pressede olier ikke blot til landets eget forbrug, men også til reeksport. Varer som sæbe, margarine og olier til industrielt brug har været rationeret med offentligt fastsatte priser, men i løbet af 1950 lettedes kontrollen noget, bl. a. derved, at sæberationeringen ophævedes. Størsteparten af kontrolforanstaltningerne er dog stadig i virksomhed, således prisfastsættelsen, som vi senere skal vende tilbage til.

De animalske fedtstoffer og verdenshandelen.

Verdenshandelen med animalske fedtstoffer er, bortset fra hvalolien, heller ikke særlig stor i forhold til produktionen. Af den totale smørproduktion indgik såvel i 1949 som i 1950 kun 23 pct. i udenrigsomsætningen. De to største producentlande, U.S.A. og Vesttyskland, eksporterer ikke smør af betydning; Vesttyskland importerer tværtimod store kvanta fortrinsvis svensk smør, og det er derfor det trediestørste producentland, Danmark, der er verdens største smøreksportør. De vigtigste eksportlande er iøvrigt:

1000 tons	1949	1950
1. Danmark	138	156
2. New Zealand	140	125
3. Australien	84	70
4. Holland	53	60
5. Sverige	2	16
6. Eire	—	4
7. Argentina	—	3
8. U.S.A.	3	2

Det vil ses, at Danmark først i 1950 atter indtog sin førsteplads fra før krigen, og endvidere, at vore to oversøiske hovedkonkurrenter har tabt terræn. Når man alligevel i Danmark mærker konkurrencen hårdere end nogensinde, skyldes det smørrets mere og mere udprægede luksuskarakter, der har bevirket en almindelig lavere efterspørgsel.

Af hvalolieproduktionen indgår godt halvdelen i verdenshandelen, hvilket alene fremgår af den omstændighed, at verdens største producent, Norge, der i 1950—51 producerede 187.000 tons hvalolie, svarende til ca. 230.000 tons margarine, i 1950 kun konsumerede godt 66.000 tons margarine selv. De vigtigste *import*lande for hvalolie er (1949):

1. Storbritannien	138.000	tons
2. Danmark	18.000	-
3. Holland	13.000	-
4. Tyskland	9.000	-
5. U.S.A.	4.000	-
6. Canada	1.000	-

Eksportlandene er de tidligere omtalte producentlande med undtagelse af Storbritannien, der selv optræder som importør. Foruden Norge drejer det sig hovedsagelig om Sydafrika, Argentina og Japan.

Eksporten af svinefedt foregår hovedsagelig fra U.S.A., og dette land dominerer fuldstændig markedet. Af de 277.000 tons svinefedt, der eksporteredes i 1950, kom 249.000 tons fra U.S.A., 20.000 tons fra Argentina, 3.000 tons fra Danmark og resten fra en række andre lande.

Eksporten af de øvrige animalske fedtstoffer hidrører også hovedsagelig fra U.S.A., der producerer store mængder talg og teknisk fedt, som sælges til, efter europæisk målestok, meget lave priser. I 1950 indgik i verdenshandelen ialt 292.000 tons af disse fedtstoffer, hvoraf 180.000 tons eksporteredes af U.S.A., 40.000 tons af Argentina, 35.000 tons af New Zealand og 20.000 tons af Australien. Fra andre lande, hovedsagelig fra Danmark, eksporteredes 17.000 tons. Det vil ses, hvad der er forståeligt nok, at eksportørerne af disse fedtstoffer er verdens førende produktionssteder for smør og kød (Argentina).

Importlandene for smør, svinefedt samt talg og teknisk fedt er utallige, idet en meget lang række lande importerer mindre mængder, smørret for at dække et vist luksusbehov, de øvrige fedtstoffer for i industrien at blande dem med de hjemmeproducerede.

Prisforholdene. Dollarolie og sterlingolie.

Priserne for olier og fedtstoffer er naturligvis af den største interesse, når et afrundet billede af dette vigtige råvareområde skal gives. Priskurven for olier såvel som priskurven i al almindelighed skal dog tages med et vist forbehold, idet en sådan kurve angiver en pris hver dag, uge eller måned, men den siger intet om, hvorvidt der overhovedet er gjort forretninger, i hvert fald ikke, hvor store forretninger, der er gjort til denne pris. Den sande markedspris i et år for en vare som olie, der handles til meget varierende priser, er de beløb, der ialt er betalt for den omsatte mængde divideret med denne mængde.

I tiden efter krigen spiller et andet forhold ind, der gør det vanskeligt at sige noget bestemt om, hvad prisen er for en vis oliesort. Verdensmarkedsprisen for stapelvarer bestemmes af forholdet mellem efterspørgsel og udbud, hvad der som regel vil sige produktionen heraf. Med opdelingen af verden i valutaområder eksisterer der imidlertid ikke længere eet verdensmarked, men faktisk flere kontinentalmarkeder. Forholdet mellem prisen på en vare i et område og den samme vare i et andet valutaområde varierer med hårdheden af det pågældende lands eller områdes valuta. I U.S.A. var prisniveauet for råstoffer i hvert fald inden Koreakrigen på grund af den verdensomspændende dollarknaphed og deraf følgende ringe efterspørgsel efter dollarvarer lavt, og tilsvarende er prisniveauet højere i de øvrige valutaområder.

Allerede umiddelbart efter krigen var det muligt for oliers og fedtstoffers vedkommende at konstatere en prisforskel mellem ensartede produkter fra de to valutaområder, men da den amerikanske eksport på det tidspunkt var under statskontrol, kunne prisforskellen have været en følge af, at den europæiske efterspørgsel på grund af Amerikas begrænsede eksport blev henvist til andre markeder. Siden er restriktionerne imidlertid blevet ophævet, og det er nu blevet klart, at prisforskellen er opstået som følge af køberlandenes mangel på hård valuta. I 1949 skulle kopra, der indkøbtes mod sterling i Malaya, således betales med en pris, der lå 35 pct. højere end prisen for philippinsk kopra, der kun kan erhverves mod dollars, og soyaolie, et af de vigtigste margarineråstoffer, kostede da i U.S.A. kun knap halvdelen af, hvad den billigste vegetabilske olie med samme anvendelsesområde kostede i sterlinglandene.

Det mest bemærkelsesværdige eksempel er dog prisdannelsen for talg, idet dette i Australien og New Zealand kostede 2—3 gange mere end i U.S.A. Denne kolossale prisforskel hang dog også sammen med, at U.S.A. som nævnt i stedse stigende omfang producerer syntetiske vaskemidler, hvorfor sæbeindustriens efterspørgsel efter talg svinder ind. Punddevalueringen medførte en vis tilnærmelse mellem de to prisniveauer, men forskellen er dog ikke udlignet.

Prisudviklingen i England.

Bortset fra U.S.A. eksisterer et frit olie- og fedtstofmarked kun i få og relativt betydningsløse områder. Det vil imidlertid være af interesse at følge prisudviklingen for olier tilbage i tiden, og en sådan statistik foreligger fra engelsk side. Prisudviklingen for de forskellige olier synes over et længere tids-

rum at være tilnærmelsesvis parallel. For linolie findes oplysninger om gennemsnitsprisen så langt tilbage som 1848, hvor prisen var £ 22 pr. ton. Prisen steg langsomt til 1860, hvor den var £ 38 pr. ton og faldt herefter med mindre udsving til £ 14 pr. ton i 1905. Derefter steg prisen kraftigt, og var i de følgende år:

1908:	£ 21	pr	ton
1912:	£ 40	-	-
1914:	£ 23	-	-
1919:	£ 91	-	-
1920:	£ 30	-	-

Derefter faldt prisen, dog med ret kraftige årlige udsving, til så lavt et niveau som £ 16 pr. ton i 1932. Ved krigens begyndelse indførte det britiske levnedsmiddelministerium priskontrol. Prisen var da £ 36 pr. ton.

Hvalolien udviser en tilsvarende prisudvikling; fra 1888 til første verdenskrigs udbrud svingede prisen omkring £ 15 pr. ton. I årene umiddelbart efter 1920 kulminerede hvalolieprisen ved £ 86 pr. ton, og i 1934 nåede den sit hidtil laveste punkt £ 10.15.0 pr. ton. Siden er også denne pris steget stærkt.

De lave priser er ikke altid ensbetydende med et større forbrug. Det kan således som en naturlig følge af indkomstforholdene påvises, at forbruget pr. indbygger af olier og fedtstoffer i England, Frankrig og Danmark i depressionsårene 1929—34 var lavere end i de gode år, hvor priserne lå langt højere. I Tyskland og U.S.A. var forbruget konstant fra år til år uanset priserne.

De af det engelske levnedsmiddelministerium fastsatte priser for de vigtigste olier og fedtstoffer siden udbruddet af den anden verdenskrig har været følgende (for ikke-raffinerede olier):

£ pr. ton	Jordnød-olie	Bomuldsfrø-olie	Linolie	Kokosolie	Hvalolie
1939.....	29.10.0	23. 0.0	36. 0.0	22. 2.6	
1940.....	29.10.0	31. 2.6	47.10.0	28. 2.6	30.10.0
1941.....	35.10.0	31. 2.6	41.10.0	28. 2.6	30.10.0
1942.....	44. 0.0	39.12.6	46.10.0	36.12.6	39. 0.0
1943.....	56.10.0	52. 2.6	50. 0.0	49. 0.0	51.10.0
1944.....	56.10.0	52. 2.6	60. 0.0	49. 0.0	51.10.0
1945.....	56.10.0	52. 2.6	65. 0.0	49. 0.0	51.10.0
1946.....	82. 0.0	80. 0.0	135. 0.0	80. 0.0	76. 0.0
1947.....	110.10.0	109. 0.0	200. 0.0	106. 0.0	103.10.0
1948.....	110.10.0	109. 0.0	185. 0.0	106. 0.0	103.10.0
1949.....	110.10.0	109. 0.0	150. 0.0	106. 0.0	103.10.0
1950.....	110.10.0	109. 0.0	132. 0.0	106. 0.0	103.10.0
1951.....	130. 0.0	109. 0.0	132. 0.0	126. 0.0	103.10.0

De sidste ændringer i priserne indtraf, da levnedsmiddelministeriet i februar 1951 hævede prisen på jordnødolie, kokosolie, palmeolie og palmekærneolie. De to sidstnævnte, der ikke omfattes af tabellen, steg henholdsvis fra £ 100.10.0 til £ 109.10.0 og fra £ 105.10.0 til £ 125.0.0.

I U.S.A. er oliepriserne også steget meget stærkt i det sidste år, især for soyaolie og bomuldsfrøolie, hvilket bl. a. hænger sammen med lempelserne i margarinelovgivningen. Mens prisen for de to oliesorter i marts 1950 var henholdsvis 12,8 og 13,3 cents pr. lb, var disse priser i marts 1951 steget til 20,5 og 23,5 cents pr. lb for rå, uraffinerede olier.

Det kan til afslutning nævnes, at den stærke prisstigning for disse olier har fordyret margarinen, mens smørret ikke er steget tilsvarende stærkt i pris. Dette er en tendens, der kendes i alle lande. Mange steder er smørforbruget derfor steget på margarineforbrugets bekostning, og selvom denne prisudvikling antagelig er midlertidig, har den bidraget til at mindske efterspørgslen efter margarineolier noget.

Herhjemme importeres olie eller oliefrø kun af to virksomheder, der derefter sælger den færdigraffinerede olie til industrien; (kun en enkelt margarinefabrik har sit eget olieraffinaderi). Salgsprisen til industrien er den samme for samtlige raffinerede olier, uanset om de er hærdede eller ej; den er i øjeblikket kr. 3,50 pr. kg. Denne pris fastsættes af myndighederne og er sidst ændret, da udsalgsprisen for margarine nedsattes med 20 øre pr. kg til kr. 4,00 pr. kg den 27. august 1951. Ved denne lejlighed nedsattes industriens indkøbspris for olie med 25 øre pr. kg til kr. 3,50 pr. kg. Når olieprisnedsættelsen er større end nedsættelsen i margarineprisen, hænger dette sammen med, at margarinen kun indeholder 80 pct. fedtstof, altså det samme som smør.

Der hersker nogen usikkerhed med hensyn til den fremtidige prisudvikling. Med de faldende oliepriser var det den almindelige mening, at også prisen herhjemme ville falde mere, evt. i flere tempi, men efter en erklæring, som Margarineindustriens Fællesudvalg udsendte til pressen i slutningen af september, synes håbet om yderligere prisnedsættelser foreløbig at være glippet.

DE FRANSKE VALG DEN 17. JUNI 1951

Af HELGE LARSEN

I forbindelse med forfatningen af 1946 fik Frankrig en ny valglov med forholdstalsvalg. Det var et afgørende brud med Den tredje Republiks valgordning, der med undtagelse af enkelte perioder (1885—89 og 1919—24) havde bygget på flertalsvalg i enkeltmandskrese med bundet omvalg; i første omgang erklæredes den kandidat for valgt, der havde absolut flertal i kresen; opnåede ingen absolut flertal, erklæredes i anden omgang den kandidat for valgt, der havde opnået relativt flertal, d. v. s. højere stemmetal end nogen af de andre kandidater. Valgordningen var til fordel for de partier, der havde deres vælgere samlet i bestemte centrer, og til skade for de partier, hvis vælgere var jævnt spredt ud over hele Frankrig; desuden begunstigede valgordningen de partier, der i politisk henseende var placeret i midten, og som derfor havde størst mulighed for i anden valgomgang at samle stemmer til deres kandidater ved at indgå koalitioner med mindre grupper, der ingen chance havde for at opnå repræsentation. Ikke mindst havde de social-radikale nydt godt af denne ordning. De og andre partier, der havde deres oprindelse i Den tredje Republik, var alt andet end begejstrede for forholdstalsvalgmåden, men de udgjorde i den grundlovgivende nationalforsamling i 1946 en så ringe styrke, at de ikke kunne hindre, at de nye og store partier, folkerepublikanerne og kommunisterne, satte forholdstalsvalgmåden ind i den nye valglov. Psykologisk betød det også meget for den nye valgmetodes gennemførelse, at de partier, der var talsmænd for den gamle valgordning, stod med ansvaret for nederlaget i 1940 og almindeligt ansås for døende, medens folkerepublikanere og kommunister regnedes for at være bærere af en ny tid.

I årene op til 1951 skete imidlertid i Frankrig en politisk udvikling, der muliggjorde en ændring af valgloven af 1946. For det første blev kommunisterne isoleret, efter at de havde tilsluttet sig Kominform og undsagt Marshallhjælpen og Atlantpagten. De første efterkrigsårs nære samarbejde mellem dem og folkerepublikanerne ophørte, og folkerepublikanerne, der truedes af general de Gaulles i 1947 oprettede parti, Det franske Folks Samling, gik ind i et intimt samarbejde med de gamle partier. For det andet fik de gamle partier en stadig større indflydelse, idet det var dem, der i disse år som Den tredje Styrke bar de skiftende franske regeringer, en indflydelse, som medførte, at de trods det utaknemlige job at styre Frankrig i denne vanskelige periode genvandt deres tag i vælgerne og genrejste deres organisationer. For det tredje var der trods styrkelsen af Tredje Styrke en ikke ringe risiko for, at de ordinære valg til

nationalforsamlingen i 1951 kunne medføre en partistilling uden regeringsdygtigt flertal med gaullister og kommunister som to store uforsonlige oppositionspartier på fløjene og en relativ svag og stærkt splittet midtergruppe.

Disse forhold var baggrunden for den ændring af den franske valglov, som gennemførtes i foråret 1951 forud for valget til nationalforsamlingen den 17. juni. En tilbagevenden til valgordningen fra Den tredje Republiks tid var udelukket, dels fordi folkerepublikanerne ikke ville gå med hertil, dels fordi det ville betyde en begunstigelse af gaullisterne, så disse fik mulighed for at vinde et flertal i nationalforsamlingen på et mindretal af stemmer. de Gaulle havde set denne chance efter sin store valgsejr ved de kommunale valg i 1947 og allerede den gang krævet flertalsvalg i enkeltmandskrese genindført. Bevarelse af forholdstalsvalgmåden ville medføre, at kommunisterne, hvis tilslutning blandt vælgerne var relativ konstant, ville vedblive at være nationalforsamlingens største parti og en alvorlig hindring for Tredje Styrkes parlamentariske arbejde. Problemet, der forelå for Tredje Styrkes politikere, var derfor at udforme en valglov, der kombinerede de to valgsystemer på en sådan måde, at der, som ministerpræsident Henri Queuille udtrykte det 30. juni 1950, skabtes mulighed for at danne et „sammenhængende flertal".

I første omgang lykkedes det ikke Henri Queuille at løse valglovsproblemet, idet hans ministerium faldt allerede 4. juli 1950. Bedre gik det ikke hans efterfølger René Pleven, hvis ministerium gik af 28. februar 1951 efter forgæves forsøg på at samle et flertal om en ændret valglov. Henri Queuille trådte da til igen og fik endelig ved sine forhandlingsevner og under tryk af det nært forestående valg en ny valglov gennemført den 7. maj 1951. For loven stemte 362 deputerede, folkerepublikanere, radikale, socialister og moderate, d. v. s. Tredje Styrke, og mod den 248 deputerede, kommunister, gaullister og nogle radikale og moderate samt een socialist. Disse „frafaldne" fra Tredje Styrke havde ønsket flertalsvalg i enkeltmandskrese, hvad også Republikkens Råd havde anbefalet, men da loven fik tilslutning fra mere end halvdelen af nationalforsamlingens deputerede (halvdelen = 311), var nationalforsamlingen fritaget for at tage hensyn til Republikkens Råd. Henri Queuille havde således formået at holde et tilstrækkelig stort flertal samlet om den nye lov, selv om mange af Tredje Styrkes deputerede foretrak den af Republikkens Råd anbefalede ordning. Hans styrke havde været, at han kunne henvise til, at hans valglovsforslag var det eneste alternativ til forholdstalsvalgmåden, idet et forslag om valg i enkeltmandskrese ville blive nedstemt af kommunister og folkerepublikanere. Disse sidste var nemlig af hensyn til samarbejdet med de andre partier i Tredje Styrke gået med til Queuilles forslag, men det var også det videste, de kunne strække sig.

Valgloven.

Den nye valglov hvilede ikke på bestemte principper; den kombinerede forskellige valglovssystemer i et parlamentarisk broderi, hvis eneste berettigelse var nødvendigheden af at have et regeringsdygtigt flertal i den nye nationalforsam-

ling. Som Henri Queuille udtrykte det: „Den tillader os at vælge mellem en kommunistisk regering, en autoritær regering og en republikansk regering".

Afgørende er det, at den nye valglov skelner skarpt mellem Parisområdet (departementerne Seine og Seine-et-Oise) og det øvrige Frankrig. I sidstnævnte område falder valgkresene sammen med departementerne (scrutin départemental), og hver valgkres vælger et antal deputerede svarende til befolkningstal. Der opstilles partilister, og der kan indgås listeforbund mellem dem, dog kun for så vidt det er „nationale" lister, d. v. s. lister fra partier, der opstiller i 30 departementer. Den partiliste eller det listeforbund, der opnår absolut flertal i kresen, får tildelt samtlige kresens mandater. Er det et listeforbund, der opnår dette, fordeles derefter mandaterne på listeforbundets partier efter forholdstalsvalg. Hvis absolut flertal ikke opnås af nogen partiliste eller noget listeforbund, fordeles mandaterne efter forholdstalsvalg som i valgloven af 1946.

Hensigten med disse bestemmelser er at give Tredje Styrkes partier mulighed for gennem listeforbund at hævde sig over for de to store partier på fløjene, gaullister og kommunister. En sådan mulighed foreligger i Frankrigs provinsielle departementer; det gør den derimod ikke i Parisområdet, hvor der mange steder er kommunistisk eller gaullistisk flertal; bestemmelsen om, at den liste, der har absolut flertal, får alle mandaterne, vil derfor her give disse to partier en begunstigelse, og dér er da forklaringen på, hvorfor valgloven skelner skarpt mellem Parisområdet og det øvrige Frankrig. I Parisområdet vedbliver nemlig valgloven fra 1946 med rent forholdstalsvalg at gælde, så Tredje Styrkes partier har en mulighed for at få nogle af mandaterne.

Visse departementer (Nord, Pas-de-Calais, Seine, Seine-et-Oise, Seine Inférieur, Gironde, Rhone og Bouches-du-Rhone) deles i flere valgkrese, en valggeometrisk ordning, hvorved Tredje Styrkes position i disse stærkt kommunistiske departementer skulle styrkes.

Mandatfordelingen opgøres departement for departement, således at urepræsenterede stemmer ikke kan overføres; tillægsmandater som i Danmark kendes ikke. Vælgerne har ret til ved afstemningen at stemme personligt, så kandidaternes rækkefølge på partilisten kan ændres.

Følgende eksempler viser, hvorledes valgordningen virker:

Eksempel 1: 3 mandater, 3 partilister, liste A har absolut flertal.

Liste A	55,000 stemmer	3 mandater
„ B	40,000 „	0 „
„ C	5,000 „	0 „

Eksempel 2: 5 mandater, 4 partilister, B, C og D i listeforbund, og derved absolut flertal.

Liste A	40,000 stemmer		0 mandater
„ B	28,000 „		
„ C	20,000 „	60,000 stemmer	5 „
„ D	12,000 „		

Listeforbundets 5 mandater vil blive fordelt med 2 til B, 2 til C og 1 til D.

Eksempel 3: 5 mandater, 4 partilister, listeforbund mellem C og D, intet absolut flertal.

Liste A	40,000 stemmer		2 mandater
„ B	28,000 „		1 „
„ C	20,000 „ }	32,000 stemmer	2 „
„ D	12,000 „ }		

Listeforbundets 2 mandater vil blive fordelt med 1 til C og 1 til D.

Eksempel 4: 5 mandater, 4 partilister, intet listeforbund, intet absolut flertal.

Liste A	40,000 stemmer	2 mandater
„ B	28,000 „	2 „
„ C	20,000 „	1 „
„ D	12,000 „	0 „

Eksempel 1, 2 og 3 kan forekomme i alle departementer undtagen Parisområdet; Eksempel 4 viser valgmåden i Parisområdet samt i departementer, hvor adgangen til at danne listeforbund ikke er udnyttet, og hvor ingen partiliste har flertal. Eksempel 4 viser endvidere den anvendte forholdstalsvalgmåde, der begunstiger de større partier, idet en partiliste skal opnå den nødvendige kvotient, i dette tilfælde 100,000 stemmer: 5 = 20,000, for at kunne komme i betragtning ved fordelingen af mandaterne. Liste A og C har opbrugt deres stemmer til deres 3 mandater; B har 8,000 stemmer til overs efter at have givet 20,000 til sit første mandat, men da D ikke har nået kvotienten 20,000, får B det 5. mandat på sine resterende 8,000 stemmer, medens D's 12,000 bliver urepræsenteret. I eksempel 2 får D derimod 1 mandat på sine 12,000 stemmer, idet den nødvendige kvotient inden for listeforbundet netop er 12,000.

Valgets partier.

Til valget den 17. juni var der anmeldt 15 „nationale" partilister, der samlede sig i tre grupper:

1) *De kommunistiske partier.* Størst af dem er Frankrigs kommunistiske parti, der gik til valg under benævnelsen „Union Republicaine, Résistante et Anti-Fasciste pour l'indépendence nationale, le pain, la liberté et la paix" (Modstandsbevægelsens republikanske og antifascistiske union for den nationale uafhængighed, brødet, friheden og freden). Det ledes af Maurice Thorez og er tilknyttet Kominform. Det vil først og fremmest være et arbejderparti og ønsker ikke som tidligere intellektuelle på ledende poster; det har dog også vælgere uden for arbejdernes kres, især syd for Loire-floden, hvor der er en tradition for „aldrig at have nogen fjende til venstre". Umiddelbart efter krigen stemte ikke få tidligere social-radikale kommunistisk. Nær knyttet til kommunisterne og i praksis følgende dem i alle vigtigere sager står „Progressistes Républicains" (De republikanske progressister), der ledes af den tidligere radikale luftfartsminister Pierre Cot, der i trediverne skabte Air France. De afviger fra kommunisterne ved ikke at være stalinistiske i deres doktrin. På samme linje

står „De kristne progressister", der ledes af markis de Chambrun. Endelig findes et fjerde kommunistisk parti „Mouvement Communiste Français", dannet maj 1951 som nationalt kommunistisk parti i opposition til „stalinismen og Sovjetbureaukratiet", og ledet af Charles Lemoines og den kommunistisk deputerede fra Seine-et-Oise Darius Le Corre.

2) *Tredje Styrke* (La Force Troisieme, en betegnelse skabt af Leon Blum). Længst til venstre står her socialisterne S.F.I.O. (Section Française de l'Internationale ouvrière, fransk afdeling af arbejdernes internationale). Det er trods navnet ikke noget udpræget arbejderparti, men et middelklasseparti, intellektuelt og individualistisk. Det har i sin ledelse flere professorer og lærere fra den højere skole end noget andet fransk parti, og blandt dets vælgere er usædvanlig mange embeds- og bestillingsmænd. Det er, siger Le Mondes indenrigspolitiske redaktør Jacques Fauvet, et af de mest franske partier, fransk i sin idealisme, i sin tro på menneskets fundamentale godhed og i sin tro på retfærdighed og fred. Dets ledende politikere er Jules Moch, Guy Mollet, Félix Gouin, Daniel Mayer og Paul Ramadier.

Til højre for socialisterne kommer de mange radikale grupper, samlet om De Social-Radikale, der så ofte har regeret Frankrig. Nærmest knyttet til dem står „Rassemblement des Gauches Républicaines" (Venstrerepublikanernes sammenslutning). De repræsenterer den gyldne middelvej i fransk politik; nord for Loire regnes den radikale for venstreorienteret, syd for Loire anses han for højreorienteret. De tæller mange fremragende politikere; Edouard Herriot, Edouard Daladier, Yvon Délbos, Henri Queuille, René Mayer, Edgar Faure og André Marie. Til de radikale grupper regnes også René Plevens „Union Démocratique et Socialiste de la Résistance" (U.D.S.R., modstandsbevægelsens demokratiske og socialistiske union), der dannedes efter befrielsen af nogle grupper af frihedskæmpere, der ville danne en fransk labour-bevægelse.

Samme drøm om et fransk labour-parti lå bag dannelsen af „Mouvement Républicain Populaire" (M.R.P., folkerepublikanerne eller venstrekatolikkerne), der udgik fra den katolske modstandsbevægelse. På mange punkter har det program fælles med socialisterne, men et samarbejde mellem de to partier er vanskeliggjort ved deres uenighed i skolespørgsmålet. Socialisterne er antiklerikale og modstandere af statsstøtte til katolske privatskoler; venstrekatolikkerne har det stik modsatte synspunkt. M.R.P. ledes af Georges Bidault, under besættelsen præsident for Frankrigs frihedsråd. Blandt dets fremtrædende politikere er Robert Schuman og Pierre Henri-Teitgen.

Til højre for disse tre ledende partier i „Tredje Styrke" kommer forskellige moderate grupper, hvis betydeligste politiker er Paul Reynaud, leder af „Union des Indépendants, des Paysans et des Républicains" (U.D.I., De uafhængiges, bøndernes og republikanernes Union), og forskellige højregrupper som „Parti Républicain de la Liberté" (P.R.L., Frihedens republikanske Parti) og „Action Paysanne" (Bondepartiet). Nogen sikker støtte for Tredje Styrke er disse sidste dog ikke. De kalder sig ofte Fjerde Styrke.

3) *Gaullisterne.* Yderst til højre står general de Gaulles franske folkesamling, R.P.F. (Rassemblement du Peuple Français), hvis program er meget vagt og holdt i almindeligheder som krav om et stærkt og suverænt Frankrig og om

national og social sundhed. Det angriber kommunisterne stærkt og virker ofte antiparlamentarisk i sine angreb på partisplittelsen og Tredje Styrkes politikere. Det tæller vælgere af vidt forskellig karakter, deriblandt udpræget reaktionære og fascistiske elementer[1].

Valglovens adgang til at indgå listeforbund udnyttedes først og fremmest af Tredje Styrke, hvis partier indbyrdes indgik listeforbund og desuden i nogle krese havde listeforbund med moderate partier. Gaullisterne havde i nogle krese listeforbund med højreorienterede og moderate grupper, hvorimod kommunisterne ingen listeforbund havde. Tredje Styrkes partier benyttede også opstilling af fælleslister.

Valgets hovedproblemer.

Valgets hovedproblem var i virkeligheden givet ved udformningen af den nye valglov. Ville Frankrig vælge et kommunistisk styre, et autoritært styre under de Gaulle eller et republikansk styre under Tredje Styrke? Dermed var også valgkampens hovedlinjer givet. Kommunisterne satiriserede over det gamle styres mænd og dets valglovsfiduser og krævede nye politikere til at indlede en ny tid. De gik uforsonligt mod Atlantpagten og afhængigheden af USA, men generedes som nationalt parti af deres afhængighed af Kominform; de krævede fred og standsning af oprustningen og henviste til nødvendigheden af at afskaffe den sociale nød og standse prisstigningerne.

Gaullisternes valgkampagne lignede kommunisternes i satiren over de gamle partier og deres parlamentariske manøvrer; de krævede en samling af nationens sunde kræfter om de Gaulle, for at han kunne skabe sundere politiske forhold, hvilket betød forfatningsændring i autoritær retning. De gik ind for Atlantpagten, men forlangte stærkere fransk selvhævdelse („en alliance mellem allierede, ikke mellem herre og underordnede"); de spillede på de Gaulles store indsats under krigen og appellerede til en heroisk livsfølelse, men foretrak ellers at tale i bred almindelighed uden noget konkret program.

Tredje Styrkes valgkamp var et stadigt forsvar mod angriberne fra de antiparlamentariske grupper på fløjene. Stærkest sattes dette op i Lyon af den 80-årige Edouard Herriot, hvis uangribelighed anerkendes fra alle sider, og hvis betydning for Frankrigs udvikling gennem en menneskealder har været umaadelig stor. Kvintessensen af hans valgtaler var kort og godt: Republikken — det er mig! I forsvaret for republikken lå hovedvægten i Tredje Styrkes valgkamp; dertil kom så med ikke ringe vægt over for de vælgere, der tænkte tingene igennem, at Tredje Styrke kunne henvise til, at den havde klaret opgaven i de sidste 4 år, at det var gået fremad i Frankrig økonomisk, socialt og forsyningsmæssigt, at produktionen var steget, at der var lagt en udenrigspolitisk linje, Schumanplanen og Pleven-planen, og at den var fastholdt over for USA. Meget kunne stadig blive bedre, men den, der ville være loyal, kunne ikke bestride, at der havde været fremgang.

Der stemtes dog ingenlunde udelukkende efter ideologierne; lokale spørgsmål

[1] Til orientering om de franske partier kan henvises til Jacques Fauvet: Les Forces politiques en France, hvis gruppering af partierne her er fulgt.

og gamle stridsspørgsmål som skole- og kirkeforhold spillede mange steder en stor rolle ved vælgernes stillingtagen, men valgdagen med dens muligheder for listeforbund og fælleslister gjorde det ofte muligt for Tredje Styrke at udnytte eller neutralisere disse lokalt betonede fænomener. Valget 1951 blev derved i langt højere grad end valget i 1946 i pagt med fransk politisk tradition; valgene i Den tredje Republik havde jo været præget af tilsvarende manipulationer mellem grupper og partier for at sikre en kandidat under det da gældende flertalsvalg i enkeltmandskrese.

Valgets udfald.

Der havde forud for valget været nogen frygt for, at vælgerne i ret vid udstrækning ville afholde sig fra at stemme. Det slog dog ikke til. Valgdeltagelsen blev 78,2 % mod 78,1 % i 1946. Stemmerne fordelte sig på partierne på følgende måde (til sammenligning er anført stemmetallene fra 1946):

	1951		1946	
Kommunister	5,038,587 stemmer	26,5 %	5,489,288 stemmer	28,6 %
Socialister	2,764,210 „	14,5 %	3,431,954 „	17,9 %
Radikale	2,194,213 „	11,5 %	2,381,384 „	12,4 %
Folkerepublikanere	2,353,544 „	12,3 %	5,058,307 „	26,4 %
Moderate, Uafh. og Højregrupp.	2,496,570 „	13,1 %	2,465,526 „	12,8 %
Gaullister	4,134,885 „	21,7 %	313,635 „	1,6 %

Ved valget i 1946 eksisterede Gaullismen ikke som politisk parti; de stemmer, der er anført for Gaullisterne i 1946, blev den gang afgivet på kandidater, der støttede de Gaulles synspunkter, eller som senere i nationalforsamlingen var med til at anmelde Gaullismen som parti.

Mandatfordelingen blev følgende:

	1951	1946
Kommunister	103 mandater	177 mandater
Socialister	104 „	99 „
Radikale	94 „	60 „
Folkerepublikanere	85 „	143 „
Moderate, Uafh. og Højregrupper	98 „	86 „
Gaullister	118 „	25 „
Oversøiske deputerede	23 „	19 „
Andre	0 „	11 „
	625 mandater	620 mandater

Forøgelsen af mandattallet falder på Frankrigs oversøiske områder; det er juli—september yderligere øget med 2, ligeledes i de oversøiske områder. Antallet af oversøiske deputerede er større end de i oversigten nævnte 23, men en del oversøiske deputerede er tilsluttet partierne og medtaget i deres mandattal.

I oversigten er mandatfordelingen samlet omkring de større partier; en specifikation af partistillingen i den nyvalgte nationalforsamling er offentlig-

gjort i „Journal Officiel" 9. juli og viser følgende (ved Apparantés forstås deputerede, der er tilknyttet pågældende partigruppe uden officielt at være medlem af den):

Kommunister	99	og 4	apparantés (Pierre Cots progressister)
Socialister	104	„ 2	„
Soc.-Radikale	66	„ 6	„
Folkerepublikanere	83	„ 2	„
U.D.S.R. (Plevens gruppe)	14	„ 2	„
Action Paysanne	34	„ 6	„
U.D.I. (Reynauds gruppe)	43	„ 8	„
Gaullister	118	„ 3	„
Oversøiske uafhængige	9		
Afrikanske demokrater	3		
Franske uafhængige	19		

Antallet af kvindelige deputerede er 22, deraf 15 kommunister, 3 socialister, 3 folkerepublikanere og 1 gaullist.

En analyse af valgets udfald viser nogen tilbagegang i stemmer for kommunisterne, men de er dog stadig Frankrigs største parti med mere end en fjerdedel af vælgerne bag sig. Deres store tab i mandater skyldes den nye valglov. Gaullisternes fremgang er kolossal, men det må her huskes, at de ikke opstillede i 1946. De er Frankrigs næststørste parti med tilslutning fra lidt over en femtedel af vælgerne. Den gaullistiske fremgang var ventet, men blev ikke så stor som henholdsvis håbet og frygtet. På baggrund af kommunevalgene i 1947 var der endog tale om en gaullistisk tilbagegang i de større byer. I Parisområdet ser en sammenligning mellem gaullisternes procentvise andel i de afgivne stemmer ved de to valg således ud:

	1947	1951
1. valgkreds	52,44 %	28,21 %
2. „	62,42 %	24,23 %
3. „	48,16 %	26,95 %
4. „	39,27 %	27,16 %
5. „	42,46 %	28,52 %
6. „	38,39 %	29,56 %

Store provinsbyer som Grénoble, Marseille, Rouen, Toulouse, Bordeaux, Lille og Nantes viste ganske samme billede; i Saint-Etienne var den gaullistiske tilbagegang endog oppe på 60 %, fra 46,738 stemmer i 1947 til 19,701 stemmer i 1951.

Af Tredje Styrkes partier noterede Folkerepublikanerne den største tilbagegang, hvad der var ventet, idet de i 1946, da der ikke var noget anstændigt højreparti — de opstillende højrepartier var alle kompromitteret mere eller mindre ved samarbejde med tyskerne — havde fået mange reaktionære stemmer; de bød for et højresynspunkt den fordel, at de i hvert fald ikke var antiklerikale. Da nu de Gaulle stillede op, var det givet, at han ville få alle disse stemmer; efter alt at dømme har han endvidere trukket stemmer fra

socialister og radikale, der også måtte notere nogen tilbagegang, omend ikke tilnærmelsesvis så stor som folkerepublikanernes. Tager man i betragtning, at foruden gaullisterne også de moderate og højregrupperne havde fremgang, bliver det samlede billede af valget en forskydning mod højre.

Denne forskydning var dog ikke så stor, at Tredje Styrke blev afmægtig. Taget i videste forstand fik den 9,8 mill. stemmer mod de to fløjpartiers 9,1 mill. stemmer. Af valgets tre muligheder havde Frankrig valgt den republikanske styreform.

Ser man på mandatfordelingen i den nye nationalforsamling, er Tredje Styrkes position betydeligt stærkere, end stemmetallene strengt matematisk taget berettiger til — takket være valgloven. Kommunister og gaullister råder tilsammen over 221 mandater mod socialisters, radikales og folkerepublikaneres 283 mandater. Selv om det utænkelige skulle ske, at kommunister og gaullister gik sammen, ville de intet kunne udrette over for de tre største partier i Tredje Styrke. En risiko for en uarbejdsdygtig nationalforsamling foreligger dog alligevel. Ifølge forfatningen skal et nydannet ministerium have et tillidsvotum fra et absolut flertal, d. v. s., at det skal have mindst 314 stemmer (nationalforsamlingens medlemstal er nu 627), og det vil igen sige, at Tredje Styrkes tre store partier ikke alene kan klare et tillidsvotum, men må have tilslutning fra de moderate og i hvert fald nogle af de små højregrupper. Disse har derved i den nye nationalforsamling fået en indflydelsesrig position, hvad vel ikke mindst en så habil politiker som Paul Reynaud vil vide at udnytte.

Ved dannelsen af ministeriet René Pleven efter nyvalgene i sommer viste der sig imidlertid ingen vanskeligheder ved at få den fornødne tilslutning fra smågrupperne, efter at først Tredje Styrkes indre vanskeligheder i forbindelse med spørgsmålet om statstilskud til de katolske skoler var klaret. René Pleven fik den 8. august et tillidsvotum fra 391 af de deputerede. Imod ham stemte 102, kommunisterne, medens 130, alle gaullisterne og enkelte andre, afholdt sig fra at stemme. Tredje Styrke havde dermed virkningsfuldt dokumenteret en solid position.

EFTERKRIGSTIDENS VALUTAPOLITIK I NORDISK BELYSNING[1]

Af SVEND ANDERSEN

1. Aldrig har nogen efterkrigstids økonomiske politik været så grundigt planlagt som den sidstes. I næsten hvert eneste land udarbejdede kommissioner bindstærke betænkninger herom, og i den allierede verden stoppede man ikke op herved, men begav sig tillige ind på en storstilet *international* planlægning på en hel række områder. Af disse skal stort set kun det område, Den internationale Valutafond beskæftiger sig med, behandles her.

Både de nationale og de internationale planer er i vidt omfang blevet kuldkastet af virkeligheden, og megen spot er i denne anledning blevet udøst over hovederne på planernes teoretiske ophavsmænd og de politikere, der har gennemført dem. Meget af kritikken er sikkert fuldt berettiget. Megen kritik har på den anden side bygget på vrangvilje, misforståelser eller ligefrem uvidenhed om, hvad planerne i virkeligheden indeholdt og tog sigte på. Men en væsentlig årsag til, at planerne — mislykkedes er måske for stærkt sagt —, men i hvert fald delvis måtte slå fejl, forekommer det at være, at de fra begyndelsen indeholdt en udpræget dobbelthed. De internationale planer hvilede på een filosofi, de nationale planer på en anden. Og da de nationale planer kunne søges ført ud i livet af stærke, suveræne regeringer, medens de internationale skulle gennemføres af over- eller mellemstatlige organer, hvis apparat først skulle opbygges, og som ikke besad større styrke end den, de suveræne regeringer ville udstyre dem med, var det kun at vente, at eventuelle konflikter ville falde ud til ugunst for den internationale planlægning. Det er bl. a. et udtryk herfor, at valutafonden i dag står med så ringe indflydelse navnlig på den europæiske valutapolitik. Men det er ikke noget bevis for, at de tanker, den bygger på, i og for sig er forkerte.

2. Lad os først se lidt på den internationale planlægning. Uden nogen nærmere gennemgang af valutafondens statutter[2] skal her blot erindres om, at dens principper er kendetegnet ved nøgleordene stabile valutakurser og restriktionsfrihed for løbende betalinger. For at gøre det muligt for et sådant system at fungere gnidningsfrit, åbnede valutafonden samtidig mulighed for stødpude-

[1] Efter et foredrag den 24. juni 1951 på „Nordisk møde for yngre socialøkonomer" i København.

[2] Se herom nærmere „Økonomi og Politik", 1946, pag. 290 og de der anførte litteraturhenvisninger.

kreditter i form af køb af valuta hos fonden mod deponering af vedkommende lands egen valuta. Endvidere forudsatte den ændringer i valutakurserne som det yderste bodemiddel i tilfælde, hvor en fundamental uligevægt i betalingsforholdet mellem et land og omverdenen ikke på anden måde kunne overvindes. Endelig er der grund til at understrege det negative, at fondoverenskomsten intet indeholder om regionale valutaarrangementer. De tilpasningsmidler, fonden opererer med, kan altså opsummeres således — i den rækkefølge, fondoverenskomsten forudsætter, de bør tages i brug —: 1) brug af egne valutareserver, 2) intern tilpasning (ved fiskale, kreditpolitiske og indkomstregulerende midler), eventuelt suppleret med midlertidige valutastøttekøb hos fonden, 3) ændringer i valutakursen. (Midlerne er her anskuet fra debitorlandes synspunkt, men kan vendes om for kreditorlande). Derimod falder anvendelse af restriktioner over for løbende betalinger principielt helt uden for overenskomstens system. Fra dette sidste gælder dog to vigtige undtagelser. For det første forudses der en overgangsperiode på nogle år til afvikling af de af krigstiden skabte indgreb i den frie valutaomsætning; denne overgangsperiode udløber den 1. marts 1952, efter hvilken dato valutarestriktionernes eventuelle opretholdelse kræver speciel godkendelse af fonden. For det andet er der mulighed for indførelse (eller opretholdelse) af valutarestriktioner over for såkaldte „knappe valutaer", d.v.s. valutaer, som fonden har solgt til andre medlemmer i et sådant omfang, at dens beholdning af dem er blevet nedbragt under en nærmere fastlagt grænse. Det er altså tænkeligt, at europæiske restriktioner over for anvendelsen af *U.S.-dollars* i henhold til denne bestemmelse under visse nærmere forudsætninger vil kunne fortsætte ud over 1952. Bl. a. fordi man har haft overgangsbestemmelserne, er problemet om officielt at erklære dollaren for en „knap valuta" ikke blevet akut i efterkrigsårene, til trods for at dollaren i denne periode vitterligt har været knappere, end nogen ledende valuta nogen sinde har været det.

3. Den nationale økonomiske målsætning i de enkelte lande tog som bekendt helt andet sigte. Nøgleordene var her fuld beskæftigelse og maksimal investeringsvirksomhed, både til genopbygning efter krigsødelæggelserne og til videre udvikling af produktionsapparatet. Stabilitet i pengevæsenet indadtil kom de fleste steder et godt stykke nede på de nationale prioritetsskalaer, og først til allersidst, om overhovedet, kom fri international omsætning. Der var naturligvis tydelige nuancer fra det ene europæiske land til det andet allerede i den teoretiske målsætning og endnu større forskelle i de politiske og administrative muligheder for at realisere den, men jeg simplificerer her billedet for at få det typiske frem. *England, Holland* og *Norge* var vel de klareste eksempler på lande, hvis politik var tilrettelagt efter disse retningslinier, medens *Sverige* af åbenlyse årsager var et særtilfælde i økonomisk position (men vel egentlig næppe i målsætning). *Finlands* økonomisk-politiske muligheder var mere indsnævret end andre krigsramte landes, da det ikke kunne regne med væsentlig assistance udefra, men tværtimod var bundet til at skabe et betalingsbalanceoverskud til erstatningsydelser. Hvad *Danmark* angår, lå den økonomiske politik — vel navnlig som følge af en anden indenrigspolitisk magtfordeling end i Norge, Sverige og England — i de første efterkrigsår i hvert fald pengepolitisk i et noget mere traditionsmæssigt præget leje end i de andre nævnte lande.

Belgien gik endnu videre i denne retning, medens *Frankrig* vanskeligt lader sig rubricere. Det gik videre end England i socialiseringspolitikken, men de politiske, administrative og psykologiske forudsætninger for en egentlig dirigeret økonomi var ikke til stede.

4. Man kan nu spørge, om *den* økonomiske politik, der kan betegnes som den typiske vesteuropæiske efterkrigspolitik, nødvendigvis var uforenelig med den internationale målsætning, og da specielt valutafondens idealer. Jeg tror ikke, man kan sige, at der var en iboende nødvendighed for den spænding, der faktisk udviklede sig. Men man kan sige, at næppe mange af de tilstedeværende muligheder for konflikt forblev ubenyttede.

Mer end nogen anden enkelt omstændighed tror jeg, at dette skyldtes de valutakurser, man valgte at starte med. Som bekendt valgte man i England og Skandinavien stort set at fortsætte med de kurser, der havde udviklet sig omkring krigsudbrudet. Finland, der blev ramt særlig hårdt af krigen, var her en undtagelse. Længere sydpå ville det også have været åbenbart umuligt at fortsætte med den gamle dollarkurs, men man tog sjældent skridtet til realistiske kurser fuldt ud. Generelt kan man sige, at man levede under mer eller mindre vilkårlige kurser, der var udtryk for en fortsat overvurdering af de europæiske valutaer sammenlignet med dollaren.

Jeg bruger her ordet „overvurderet" i den rent neutrale betydning af kurser, der ikke var velegnede til at medvirke til at skabe ligevægt på betalingsbalancerne. Målt med de indenlandske prisniveauer var der gennemgående ikke tale om nogen overvurdering, men dette argument, der byggede på købekraftsparitetsteorien, havde næppe megen vægt på et tidspunkt, hvor de forskellige prisniveauer var i den grad kunstige som efter krigen. Det var jo den „undertrykte inflations" tid.

5. Der er grund til at gentage, at de europæiske valutaers overvurdering må opfattes teknisk og ikke moralsk eller politisk. Overvurderingen var ikke nødvendigvis et fejlgreb. Man kan diskutere, om det ud fra forskellige synspunkter havde været bedre at vælge andre kurser eller at være begyndt med et system af variable kurser, således som Frankrig ret hurtigt gik over til, men det sidste stred jo unægtelig mod de principper, man med så megen brask og bram havde givet international tilslutning i Bretton Woods overenskomsterne om Den internationale Valutafond og Den internationale Bank. Men man kan efter min mening gå videre og sige, at der kan anføres gode grunde for den valgte overvurdering. Det var lettere at opnå social stabilitet ved de lavere importpriser, og desuden ville enhver ændring i valutakurserne være vanskelig at enes om og give anledning til større politisk uro end den blotte fortsættelse med det allerede valgte kursniveau. Men det er ubestrideligt, at man med det valgte udgangspunkt måtte få store betalingsbalancevanskeligheder og derfor allerede af den grund fortsatte valuta- og handelsrestriktioner, og at man derved allerede i starten opgav at føre det med valutafonden tilsigtede ideelle system hurtigt ud i livet.

Jeg kommer nu til det paradoksale argument, som, når man ser tilbage på den stedfundne udvikling, synes at have været det bedste for at gå ind i efterkrigspolitikken med overvurderede valutaer. Man kunne have valgt et system

af lavere kurser for de nationale valutaer kombineret med en anden indenlandsk økonomisk politik og dermed have skabt ligevægt på betalingsbalancerne. Dette ville gennemgående have medført en væsentlig lavere levestandard og investering, end man nu fik, og man kunne jo så have søgt at overbevise U.S.A. om, at levestandard og investeringsvirksomhed var for lav til at sikre social og politisk stabilitet, og på dette grundlag have argumenteret for en direkte amerikansk hjælp. I et vist omfang ville dette vel også være lykkedes, men der ville vel nok have været fare for, at hjælpen overvejende var blevet i form af nødhjælpsforanstaltninger a la UNNRA, eventuelt suppleret med stabiliseringskreditter som lånet til England i 1946. Men for et land, der f. eks. som Danmark fysisk var sluppet ret uskadt ud af krigen, og til hvis valutastabilisering der ikke knyttede sig store internationale interesser, ville der sikkert ad denne vej kun kunne være opnået ringe hjælp, og med variationer fra land til land gjaldt det samme alle de lande, der kort efter krigen ikke længer befandt sig i en ligefrem katastrofesituation. Ved i stedet at overvurdere valutaerne (uden at korrigere dette gennem indenlandsk deflation) opnåede de europæiske lande så at sige at dramatisere deres — sammenlignet med førkrigstilstanden — stærkt forringede økonomiske stilling. „The dollar gap" blev så at sige et statistisk udtryk for denne forarmelse og var særlig velegnet til at inspirere en amerikansk hjælpeaktion af et omfang og indhold, der gik væsentlig ud over den blotte nødhjælp.

I meget af den amerikanske kritik mod Marshall-hjælpen er det synspunkt kommet mere eller mindre klart frem, at Europa gennem overvurdering af sine valutaer skaffede sig en „kunstig" dollarmangel. Der lå dog næppe en sådan bevidst spekulation bag den valgte politik, i hvert fald ikke hos flertallet af de politikere og økonomer, der var med til at udforme den. Og de, der var forudseende nok til at tænke i de nævnte baner, kan vel med rette hævde, at udfaldet også var det, der i det lange løb stemte bedst med amerikanske interesser.

6. Jeg nævnte før lånet til England i 1946. Rent bortset fra omfanget af beløbene og fra den omstændighed, at det her kun drejede sig om hjælp til et enkelt land, var der store principforskelle mellem denne foranstaltning og Marshall-hjælpen fra 1948 og fremover. Den finansielle overenskomst fra 1946 byggede for det første på låneprincippet — om end der var lempelige bestemmelser vedrørende tilbagebetaling og forrentning — medens Marshall-hjælpen overvejende blev gave. Men navnlig knyttede der sig til 1946-lånet nogle konkrete betingelser af stor rækkevidde. England forpligtede sig således i forbindelse med låneforhandlingerne til at ratificere Bretton-Woods overenskomsterne. Denne betingelse var uofficiel og betød næppe meget, da dette sikkert ville være sket under alle omstændigheder. Langt mere betydningsfuldt var det, at England tillige forpligtede sig til allerede efter et års forløb, altså fra sommeren 1947, at føre valutafondens principper ud i livet på det vigtigste område ved at gøre pundet konvertibelt, d.v.s. at tillade ombytning af løbende indtjent sterling med andre valutaer. Sterlingkonvertibiliteten i juli-august 1947 blev kun et kortvarigt eksperiment med et sørgeligt forløb. Med den økono-

miske politik, der da førtes i England, måtte lånet have været langt større for at gøre det muligt at holde pundet konvertibelt til den daværende dollarkurs, selv om der ikke var tale om fuld konvertibilitet i gammeldags forstand, hvor enhver privat pundindehaver til enhver tid kunne købe enhver anden valuta. Nu kom eksperimentets største betydning til at ligge deri, at det blev klart for offentligheden og da navnlig for de bestemmende faktorer i U.S.A., at forudsætningerne for konvertibiliteten endnu ikke var til stede. Derved banedes vejen for Marshall-hjælpen, der repræsenterede en langt mere realistisk politik.

Marshall-planen byggede som bekendt oprindelig på et af de deltagende lande i forening udarbejdet overslag over størrelsen af deres forventede dollarunderskud en 4—5 år fremover. Fra et teoretisk elfenbenstårn kunne dette forekomme temmelig naivt, da underskudet naturligvis ganske ville bero på, hvilken økonomisk politik dels de deltagende lande, dels U.S.A. ville føre, men herved overser man ganske pointen i hele sagen: Om end det ikke blev sagt rent ud, var overslaget — de berømte ca. 17—20 milliarder $ — kun *formelt* en beregning af et forventet underskud; *reelt* var det et overslag over, hvad man maksimalt turde håbe på i amerikansk hjælp rundet lidt opad, så at den amerikanske kongres havde noget at skære ned på. Man kunne derefter indrette sin økonomiske politik på en sådan hjælp, og hvis regnskabet gik op, havde man bevist rigtigheden af det beregnede dollarunderskud. Det forventede „dollar gap" var altså i realiteten en politisk og ikke en økonomisk bestemt størrelse. Denne kendsgerning har en amerikansk forfatter for nylig formuleret på den ganske pudsige måde, at Rusland ikke har haft nogen dollarmangel siden 1946 og Kina ikke siden 1947—48, medens på den anden side Jugoslavien først for nylig har fået dollarknaphed.

Der er et andet vigtigt punkt, hvor Marshall-planen betød en radikal ændring i den amerikanske indstilling over for den internationale økonomiske politik. I efterkrigsplanlægningen havde U.S.A. været meget kølig over for alle regionale arrangementer. Overenskomsten om valutafonden kendte, som nævnt ovenfor, overhovedet ikke til noget sådant, og udkastene til overenskomsten om den internationale handelsorganisation (ITO) var ligeledes ret afvisende over for regionalt samarbejde; men nu slog man om. Der voksede en forestilling op i U.S.A. om, at Europa for at kunne stå på egne ben måtte blive et fælles marked, hvor storproduktion som i Amerika frit kunne gøre sig gældende. I konsekvens heraf gjorde man et snævert økonomisk samarbejde i Europa til en ligefrem betingelse for den nye storstilede amerikanske hjælpeaktion.

Om man vil kan man betragte det som en stor sejr for europæisk statsmandskunst, at et samarbejde, der til syvende og sidst først og fremmest er i europæisk interesse, og som tidligere ville være blevet mødt med skepsis, ja mistro, fra U.S.A., nu ligefrem blev gennemtrumfet som dette lands officielle politik. Men desværre ville dette vist igen være at overdrive politikernes visdom. I sandhedens interesse må det sikkert indrømmes, at først det praktiske samarbejde inden for de europæiske Marshall-landes samarbejdsorganisation, OEEC, overbeviste de vesteuropæiske regeringer om, at noget sådant overhovedet var en realistisk mulighed.

7. På det valutapolitiske område var OEEC-samarbejdets resultater dog til at begynde med ikke for imponerende. Man arbejdede i 1948/49 og 1949/50 med visse tilløb til et fælles valutasystem; men stort set var der i disse år kun tale om fortsatte tosidige valutaoverenskomster mellem de europæiske lande byggende på muligheden af ligeledes tosidige kreditter; af særlig betydning var det her fra et nordisk synspunkt, at de skandinaviske landes aftaler med England ikke indeholdt bestemte kreditgrænser, noget, som jo navnlig Danmark desværre i rigt mål måtte benytte sig af. Endvidere indførtes i denne periode tillige nogle særlige „trækningsrettigheder" til fordel for de mest valutasvage Marshall-lande, således at de ydende lande fik ekstra Marshall-hjælp til dækning af størsteparten af de beløb, som de nydende lande trak på dem. Det bør måske også nævnes, at i det sidste af de nævnte år, altså i perioden juli 1949 til juni 1950, blev en mindre del af disse trækningsrettigheder gjort flersidige.

8. Inden man kunne komme videre med bestræbelserne for virkelig at gennembryde den stive tosidighed, måtte der først tilvejebringes større realisme i valutakurserne. Thi til trods for restriktioner og til trods for Marshall-hjælpen kunne det niveau i forhold til dollar, som de nordvesteuropæiske valutaer så længe havde klynget sig til, ikke fastholdes i længden.

Devalueringen i september 1949 repræsenterer det store skel i efterkrigstidens økonomiske politik. Set i historisk perspektiv må devalueringen betegnes som det første alvorlige forsøg på at bygge bro mellem den internationale og den nationale målsætning. Ud fra denne synsvinkel bliver de umiddelbare omstændigheder, der førte til pundets devaluering vel betydningsfulde, for så vidt som de var bestemmende for tidspunktet for og omfanget af devalueringen, men de bliver ikke afgørende. Det lette tilbageslag i den amerikanske konjunktur i foråret 1949 viste, hvor skrøbeligt det fundament var, som Europas dollarindtjening hvilede på. Spekulationen mod pundet i månederne forud for devalueringen viste, at for en stor handelsnation kan valutarestriktioner ikke forhindre manglende tillid til valutaen i til sidst at gøre sig så stærkt gældende, at kursen bliver umulig at opretholde. Men disse fænomener understregede blot tilstedeværelsen af „en fundamental uligevægt", altså den tilstand, hvor fondoverenskomsten foreskrev en devaluering som det naturlige hjælpemiddel.

Valutafondens stilling til devalueringerne var da også i overensstemmelse hermed. Det er rigtigt, at fondens godkendelse af både pundets og de andre devaluerende valutaers kursændringer blev en formalitet indhentet i løbet af få timer. Men det er næppe berettiget heri at ville se et bevis på, at fonden i realiteten ikke har spillet nogen rolle i denne forbindelse. Devalueringerne var så klart, som det kan gøres i et officielt dokument, blevet anbefalet i den årsberetning, fonden offentliggjorde en uge før, men hvis tendens længe havde været kendt. En tilpasning af valutakurserne havde allerede længe været betragtet som uundgåelig af valutafondens ledende økonomer, og det er næppe for meget sagt, at få begivenheder er blevet hilst med større tilfredshed i valutafonden end netop devalueringen. Først ved at bringe valutakurserne mere i harmoni med landenes betalingsmæssige stilling blev der skabt mulighed for efterhånden at gennemføre et friere system for de internationale valutatransaktioner, således som fondoverenskomsten tilsigtede det. Udtrykt mere generelt

kan man sige, at devalueringen var et skridt i retning af at lade prismekanismen få en mere fremtrædende rolle sammenlignet med restriktionsmekanismen. Den var altså en sejr for den tankegang, der lå bag den *internationale* planlægning.

9. Det næste spørgsmål bliver så, om devalueringen var en succes. Set ud fra et *internationalt* valutapolitisk synspunkt tror jeg, at man stort set må besvare dette spørgsmål bekræftende. Det er velkendt, at den med eet slag bragte den mod pundet rettede spekulation til ophør, og at de fleste devaluerende landes dollarposition forbedredes stærkt. Det er også velkendt, at dette sidste ikke alene skyldtes devalueringen, men i lige så høj grad den fornyede højkonjunktur i U.S.A. — der er her tale om perioden inden Koreakrigen — men at devalueringen spillede sin store rolle, vil ikke kunne benægtes af en objektiv iagttager. For så vidt det kan belyses statistisk, synes også de seneste af valutafondens foretagne undersøgelser over forskydningerne i den internationale samhandel i løbet af det første år efter september 1949 afgjort at pege i denne retning.

Fra et særlig nordisk synspunkt var de direkte resultater måske i første omgang knap så tilfredsstillende. Hvis man specielt ser på Danmarks forhold, må det unægtelig indrømmes, at den forringelse i vort bytteforhold over for udlandet, som devalueringen medførte og skulle medføre, kom os mere til skade, end stimulansen til forøget dollareksport hjalp os. Dette skyldtes bl. a., at den danske eksport til dollarområdet udgør en så ringe del af vor totaleksport, at selv en stærk relativ vækst i den betyder for lidt absolut set. Desuden kom selve denne vækst langsommere her end i de fleste andre devaluerende lande; det er egentlig først siden sommeren 1950, at Danmarks eksport til den vestlige halvkugle har taget mærkbart opsving.

Men uanset om det enkelte land således nød lidt større eller mindre direkte fordel af devalueringen, kom den almindelige udvikling henimod større balance i verdensøkonomien, som devalueringen gav stødet til, dem alle til gode. For Danmarks vedkommende tror jeg, man kan sige, at hvis ikke Koreakrigen var kommet, ville udviklingen have bevæget sig i den rigtige retning til trods for den meget omtalte forringelse i byttevilkårene, der indtrådte ved devalueringen. Men Koreakrigen fremkaldte en helt ny situation, selv om dens internationale virkninger i begyndelsen nærmest gik i retning af at forstærke de af devalueringen fremkaldte tendenser. Stigningen i andre landes, først og fremmest sterlingområdets, guld- og dollarsreserver tog langt stærkere fart, og der blev givet den amerikanske højkonjunktur en yderligere forstærkning, så at den amerikanske handelsbalance for første gang i årevis endog i efteråret 1950 viste underskud for enkelte måneder[1].

10. Ved devalueringen, der jo ikke blot betød en tilpasning over for dollarområdet, men også mellem forskellige europæiske valutaer indbyrdes, var der skabt forudsætninger for et rationelt europæisk valutasamarbejde inden for OEEC's rammer. Forhandlingerne herom i efteråret 1949 og første halvår af 1950 førte til Den europæiske Betalingsunion, EPU, hvis principper her forud-

[1] Siden dette foredrag blev holdt, har den nye forringelse i den engelske og europæiske dollarsituation tydelig vist den midlertidige karakter af Koreakrigens særlige sterlingkonjunktur.

sættes nogenlunde bekendte[1]. Det skal blot fastslås, at der ved denne ordning blev fuld konvertibilitet — via centralbankerne — mellem medlemmernes valutaer, samt at der skabtes betydelige muligheder for automatiske kreditter mellem disse, til dels finansieret ved amerikansk bistand. Særlig betydningsfuldt er det, at medlemslandenes oversøiske møntområder, samt tilknyttede valutaområder som sterlingområdets suveræne lande, indgår i systemet. Ja, gennem systemet med overførsel af sterlingtilgodehavender mellem lande uden for og inden for OEEC-samarbejdet berøres til en vis grad også lande som Finland og en række østeuropæiske lande m. fl. af arrangementet. Dette betyder et vældigt fremskridt fra tilstandene før juli 1950.

I forhold til dollarområdet betød EPU den klarest mulige erkendelse af, at tiden for opgivelsen af enhver valutapolitisk diskrimination endnu ikke var inde. Betalingen herfor var på den anden side *europæisk* erkendelse af, at et land ikke burde kunne pådrage sig et ubegrænset underskud over for sine handelspartnere i Europa uden at få det at føle på sine guld- og dollarreserver. 5—6 år efter krigsafslutningen og efter en hjælp fra U.S.A. på foreløbig henved 15 milliarder dollars turde dette ikke være ubilligt.

EPU blev udarbejdet inden Koreakrigens udbrud, og de yderligere spændinger denne bragte med sig, kunne naturligvis ikke forudses. At den stigende oprustning i sig selv betyder en byrde for EPU-landene ved at beslaglægge arbejds- og materialeresourcer i disse lande skulle i og for sig ikke gøre EPU's flersidige valutasystem vanskeligere at håndtere, og gør det navnlig ikke mindre påkrævet. Men oprustningens indirekte følge er jo blevet den meget stærke prisstigning på *råvarerne,* og dette har unægtelig medført store spændinger. For de fleste EPU-lande — heriblandt navnlig Danmark, Holland, Vest-Tyskland og England — har de højere råvarepriser medført et væsentlig ringere bytteforhold over for omverdenen. For England blev dette dog for en tid delvis opvejet af en stærk stigning i de usynlige indtægter — særlig fragter og udbytte af oversøiske investeringer —, og da det som nævnt er det *samlede* sterlingområdes balance over for EPU-landene, der er bestemmende for Englands position inden for unionen, blev sterling i begyndelsen en udpræget overskudsvaluta i EPU, og sterlingområdets centrale guld- og dollarreserve i London modtog væsentlige bidrag fra EPU.

Pundets stærke stilling gav anledning til rygter om en sterlingopskrivning — særlig udpræget i efteråret 1950 — og dermed til en spekulation, der denne gang var rettet mod dollaren og til dels også mod de kontinental-europæiske valutaer. Og i selve England har en økonom som *R. F. Harrod* taget offentlig til orde for en sådan revaluering. I april blev der blæst nyt liv i denne diskussion, da Myrdals stab i FN's økonomiske Europakommission (ECE) i sin årsrapport anbefalede en almindelig vesteuropæisk revaluering. Som bekendt har der også i Danmark til tider stået en livlig offentlig debat om dette spørgsmål, ja endog om en separat dansk revaluering.

Om den *internationale* revalueringsdiskussion gælder det, at den forudsætter eet af to. *Enten* betragtes den nuværende superhøjkonjunktur som et lang-

[1] En udførlig redegørelse for EPU er givet i Nationalbankens årsberetning for 1950, jfr. „Økonomi og Politik", 1950, pag. 189.

varigt fænomen — en forudsætning, der jo allerede nu er tegn til ikke holder stik. Det samme kan også udtrykkes således, at de foregående års dollarknaphed betragtes som et engangsfænomen, et efterkrigsfænomen og ikke som værende af dybtliggende karakter. Dette omfattende spørgsmål kan ikke behandles her; personlig tror jeg, her er tale om en langvarig foreteelse. Den *anden* mulighed for at kunne anbefale en revaluering er, at man ved det første tilbageslag på ny vil devaluere. Det er vel nærmest dette sidste, ECE tænker sig, da dens forslag jo anbefaler at gå over fra faste til variable kurser.

Nu kan der vel både teoretisk og praktisk siges en del til fordel for variable kurser — såvel som en hel del imod —, men en sådan diskussion er sikkert ret ørkesløs allerede af politiske grunde. I det lange løb er Europa ikke tjent med et valutasystem, der kun omfatter et udsnit af verdensøkonomien, lad så være, at det er et stort udsnit. I længden må forbindelsen med dollarområdet gøres mere intim. Men hvis en rimelig grad af dollarkonvertibilitet skal kunne opretholdes under svingende konjunkturer i U.S.A. — og selv de moderate svingninger i efterkrigstiden har jo påvirket omverdenen meget stærkt — så må formentlig U.S.A. på sin side være villig til at gå ind i et system med automatiske stødpudekreditter, f. eks. nogenlunde i lighed med EPU-arrangementet. Det forekommer i hvert fald for tiden ikke sandsynligt, at U.S.A. skulle være villig til at gøre noget sådant, hvis de europæiske valutaer frit bevægede sig op og ned. Det ville også være et fuldkomment brud med fondoverenskomsten[1].

11. Man kan spørge, hvorfor valutafonden ikke slog til — om man vil svigtede — som et sådant system af automatiske stødpudekreditter. Det vil føre for vidt her at gå dybere ind på dette spørgsmål — man kan pege på kvoternes utilstrækkelighed, reglernes manglende smidighed, og deres ikke mindre usmidige fortolkning. En kendsgerning er det i hvert fald, at man fandt andre veje uden om valutafonden. EPU har vist sig som en fortrinlig ordning, hvis vanskeligheder ikke skyldes tekniske ufuldkommenheder, men dybereliggende verdensøkonomiske årsager, der ikke kan afhjælpes ad rent valutapolitisk vej.

Et enkelt mere teknisk forhold fortjener at fremhæves. Den centralclearing, EPU bygger på, har i nutiden sikkert store fordele. Man kan jo ikke regne med inden for en overskuelig fremtid, om nogen sinde, at vende tilbage til den gamle form for konvertibilitet, hvor enhver fordring i en given valuta af hvem som helst når som helst kunne kræves ombyttet med hvilken som helst anden valuta. Alternativet til centralclearinger er i nutidens Europa centralbankernes aftaler med hinanden om i mere eller mindre fastlagt omfang og på mere eller mindre fastlagte betingelser at kunne erhverve hinandens eller et tredie lands valuta. En centralclearing er sikkert langt at foretrække herfor, og ikke mindst her i Norden er der grund til snarere at være interesseret i centralclearingens udvidelse til at omfatte stadig større områder end f. eks. i en blot og bar tilbagevenden til en sterlingkonvertibilitet af den art, som blev forsøgt i 1947.

EPU forekommer at pege på en farbar vej fremover. Hvis man skal bygge luftkasteller, kunne man tænke sig en slags syntese af EPU og Den internatio-

[1] I sin årsberetning for 1950/51 argumenterer valutafonden da også udførligt imod anvendelsen af variable kurser.

nale Valutafond, med den førstes centralclearing, automatiske stødpudekreditter og på en gang milde og faste pres på lande med overdrevne under- eller overskud, og med valutafondens større universalitet og permanente karakter. Der ville formentlig kunne komme et værdifuldt resultat ud heraf. Dette resultat ville nok ikke så helt lidt komme til at ligne Keynes' oprindelige forslag til en International Clearing Union.

Keynes nåede jo allerede i levende live at se sine ideer om den nationale økonomiske politik ført ud i livet — flere steder vist endda i højere grad end han selv ville have billiget det! Det ville være en velfortjent hæder, om den brobygning mellem den internationale og den nationale planlægning, der indledningsvis blev efterlyst, og som vel kræver lidt resignation på begge felter, også kom til at stå i hans tegn.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

RÅSTOFMARKEDERNE

Prisstigningen på råvaremarkederne i sidste halvdel af 1950 og i de første måneder af 1951 fik sit særlige præg af det kapløb om varerne, som Koreakrigen og oprustningen satte i gang, og som ikke i første række havde til formål at dække øjeblikkelige behov. Der er imidlertid i modsætning til, hvad der endnu i begyndelsen af 1950 var en udbredt opfattelse, grund til at tro, at råstofpriserne også uden den politiske spænding ville have vist en stigende tendens, idet der i 1950 på mange områder udviklede sig et misforhold mellem råvareproduktion og industriproduktion, som i alle tilfælde ville have givet sig udslag i prisstigninger for de pågældende råvarer. Når dette misforhold ikke trådte klarere frem på et tidligere tidspunkt, skyldtes det først og fremmest den amerikanske konjunkturtilbagegang i 1949, der midlertidigt skabte en vis råvareoverflod, og at den vesttyske og japanske industri endnu ikke var kommet fuldt i gang efter krigen. Men allerede før Koreakonflikten var industriproduktionen i U.S.A. pånv stærkt stigende, og i Vesttyskland nåede den i slutningen af 1950 op over førkrigsniveauet og var for 1950 som helhed over 25 % større end i 1949. En lignende udvikling fandt sted i Japan, omend stigningen der var mindre stærk end i Vesttyskland, og produktionen stadig lå betydeligt under førkrigsniveauet. Ialt var industriproduktionen i hele verden eksklusive U.S.S.R. i 1950 ifølge den af F.N.s økonomiske kommission for Europa udgivne „Economic Survey of Europe in 1950" ikke mindre end 13 % større end i 1949, medens det af kommissionen beregnede indeks for produktionen af råvarer til industrien overhovedet ikke viste nogen fremgang. Det bemærkes, at indekset for råstofproduktionen ikke omfatter kul og andre brændselsmaterialer, og at indekset for industriproduktionen inkluderer bjergværksprodukter. Da stigningen i mineralproduktionen har været mindre end for den bearbejdende industri, ville misforholdet mellem råvareproduktion og industriproduktion derfor være trådt endnu stærkere frem end i de nedenfor gengivne tal, hvis det havde været muligt af indekset for industriproduktionen at udskille mineralproduktionen.

Selv om den stagnerende råstofproduktion begrundede en prisstigning, ville denne imidlertid ikke være blevet så voldsom, som tilfældet var, hvis ikke den politiske spænding var kommet til. Dette fremgår klart af, at nogle af de største prisstigninger fandt sted på områder, hvor knapheden var og trods oprustningen fremdeles er mindst fremtrædende, nemlig for gummi og tin. Det er da også betegnende, at gummi og tin ved siden af uld var de råstoffer, der faldt mest

i pris efter omslaget i februar—marts 1951. Både for gummi og tin var det den omstændighed, at U.S.A. indstillede sine indkøb til strategisk oplagring i det åbne marked, der fremkaldte prisfaldet, og også for uldprisens vedkommende må årsagen til nedgangen søges på efterspørgselssiden. Ganske vist anslås verdensproduktionen af uld (renvasket) i sæsonen 1951—52 til 2365 mill. lb mod 2285 mill. lb i 1950—51 (og 2058 mill. lb i gennemsnit for 1934—38), men denne lille produktionsforøgelse opvejes af, at den sidste rest af de behold-

Verdens[1] råstofproduktion og industriproduktion.

(1946—50 = 100).

	1946	1947	1948	1949	1950
Industriproduktion[2]	85	94	102	103	116
Råvareproduktion[3]	82	96	106	108	108
Tekstilproduktion					
Klæde af uld og bomuld	89	96	104	100	111
Garn „ „ „ „	91	95	100	100	113
Fibre „ „ „ „	86	95	106	112	101
Metal- og maskinproduktion					
Maskinindustrien	86	97	103	100	114
Metalproduktion	75	95	105	106	119
Malmproduktion	79	95	106	105	115

[1] Ekskl. U.S.S.R. [2] Inkl. mineraler. [3] Vejede rækker for jernmalm, kobbermalm, blymalm, zinkmalm, tinmalm, bauxit, naturgummi, syntetisk gummi, svovl, bomuld, uld og træmasse.

ninger, der under krigen oplagredes i de engelske dominions, nu er solgt. Prisfaldet på uld kan derfor ikke forklares ved, at udbudet er blevet større, men årsagen må søges i købernes større tilbageholdenhed på grund af usikkerhed med hensyn til, om forbrugerne er villige til at betale de høje priser. Forbruget af uld i U.S.A. og Vesteuropa i første halvdel af 1951 er opgjort til 776 mill. lb, hvilket var 15 % mindre end i første halvår 1950 (verdensforbruget af uld i 1950 er anslået til 2651 mill. lb mod 2436 mill. lb i 1949), dels på grund af nedgang i tekstilindustriens produktion, jfr. tilbagegangen i salget af tekstilvarer i det hele taget, dels fordi fabrikanterne i stigende grad er gået over til at erstatte uld med andre materialer. Imidlertid er uldmarkedet meget ustabilt. Ved de første uldauktioner i sæsonen 1951—52 fortsattes den nedadgående tendens fra de sidste auktioner i 1950—51, og priserne var i slutningen af september væsentlig lavere end før Koreakrigen, men der indtrådte derefter en meget stærk stigning, som i den anden uge af oktober afløstes af et nyt fald til et niveau, der kun var lidt højere end det, som var gældende i juni 1950.

De største prisfald i foråret og sommeren 1951 må således siges i hovedsagen at skyldes ændringer på efterspørgselssiden, men på nogle områder har gunstige høstudsigter været en betydningsfuld faktor i prisudviklingen. Dette gælder først og fremmest med hensyn til det andet vigtige tekstilråstof, bomuld, hvor forventningen om en meget stor amerikansk bomuldshøst fremkaldte et betydeligt prisfald. De første bedømmelser af høstudsigterne, der regnede med et udbytte på op imod 18 mill. baller, har imidlertid vist sig at være alt for optimi-

Prisudviklingen for vigtige råvarer m. m.[1]

	Ult. aug. 1939	Ult. juni 1945	Ult. juni 1950	Ult. febr. 1951	Ult. marts 1951	Ult. april 1951	Ult. maj 1951	Ult. juni 1951	Ult. juli 1951	Ult. aug. 1951	Ult. sept. 1951	Ult. okt. 1951
Hvede (Chicago, cents pr. bushel)	67.25	168	218.38	243.75	249.50	249.13	239.50	239	239.63	244.37	246	254 3/8
Majs (Chicago, cents pr. bushel)	43.65	117.63	149.50	178.63	179	181.38	174.88	157.75	161.25	166.25	175.75	177 1/8
Kobber (New York, cents pr. lb.)	10.50	12	22.50	24.50	24.50	24.50	27.50	27.50	27.50	27.50	27.50	27.50
Tin (London, £ pr. ton)	230	300		1445	1260	1160	1125	905	823	930	990	1003
Bly (New York, cents pr. lb.)	5.05	6.50	11	17	17	17	17	17	17	17	17	19
Zink (East St. Louis, cents pr. lb.)	4.75	8.25	15	17.50	17.50	17.50	17.50	17.50	17.50	17.50	17.50	19.50
Kakao (New York-Accra, cents pr. lb.)	4.13	8.81	32.25	38	38.37	38.37	38.37	36.75	35	35.75	32.75	30.50
Kaffe (New York, Santos, cents pr. lb.)	5.80	16.38		54.10	53.15	53.75	53.12	51.37	49.28	51.95	53.10	52.74
Bomuld (New York, Am. middling, cents pr. lb.)	8.82	23.07	34.79	nom.	46	39.93	38.08	36.06	34.75	34.39	36.70	39.20
Fedt (Chicago, cents pr. lb.)	5.45	nom.	10.87	18.25	17	16.38	16.50	14.50	16.50	15.13	17.50	14.82
Gummi (London, £ pr. ton)	8.75	nom.	24.50	71.50	63	54	43.50	45	44	44	46.50	44 1/2
Uld (eng. auktioner) (70's, d. pr. lb.[2])	22.50	nom.	146	297	317	275	250	177	184	146	122	
Uld (eng. auktioner) (48's, d. pr. lb.[2])	15	nom.	61.50	187	214	173	142	104	99	68	61	
Sukker (New York, nr. 4, contract, cents pr. lb.)	2.90	nom.	4.27	5.22	5.46	6	7	7.13	5.85	5.78	5.31	5.38
Råolie (Midcontinent, cents pr. barrel)	82	117	257	257	257	257	257	257	257	257	257	257

[1] Efter kvartalsoversigter i „Neue Zürcher Zeitung". [2] Månedsgennemsnit.

stiske, og bomuldspriserne er i den sidste tid igen steget stærkt. I begyndelsen af november blev bomuldshøsten i U.S.A. anslået til 15.8 mill. baller mod ca. 10 mill. baller i 1950, og verdenshøsten af bomuld anslås herefter til ca. 34 mill. baller mod 27½ mill. baller i 1950. Til gengæld var overførslerne fra foregående høstår pr. 1. august 1951 5.7 mill. baller mindre end pr. 1. august 1950, således at den samlede bomuldsforsyning (produktion + overførsel) kun stiger fra 44.1 mill. baller i 1950—51 til 44.9 mill. baller i 1951—52. Med det samme forbrug i indeværende høstår som i 1950—51, 33.2 mill. baller, vil overførslerne pr. 1. august 1952 derfor blive 0.8 mill. baller større end pr. 1. august

Moody's råstofprisindeks 1951.

	Højest	Lavest
Januar	532.3	508.9
Februar	535.4	524.3
Marts	527.1	521.3
April	524.6	515.3
Maj	515.4	491.2
Juni	494.3	485.3
Juli	485.6	464.7
August	467.3	452.7
September	461.6	451.0
Oktober	468.3	456.1
November (første halvdel)	464.0	455.9

1951 og udgøre ialt 11.7 mill. baller, men ligesom uldforbruget har bomuldsforbruget i den sidste tid haft en faldende tendens.

Der er også udsigt til større kaffehøst, og den samlede eksportproduktion i 1951—52 er foreløbig anslået til 33 mill. sække mod 30 mill. i 1950—51 og 29.3 mill. i 1949—50, men selv herefter vil produktionen dog ligge under førkrigsniveauet, 35 mill. sække. Derimod er sukkerproduktionen nu væsentligt større end før krigen. Ifølge den seneste opgørelse var verdensproduktionen af sukker i 1950—51 steget til næsten 35 mill. tons mod 29 mill. tons i 1937—38, en fremgang på ca. 20 %. Da man regner med, at verdens folketal i samme tidsrum er steget med ca. 10 %, er der altså også tale om en betydelig forøgelse af sukkerproduktionen pr. individ, og kun i ganske få lande (deriblandt Danmark) er sukkerforbruget nu mindre end før den anden verdenskrig. Trods den gunstige forsyningssituation steg imidlertid også sukkerprisen efter Koreakrigens udbrud, og den lå i sommeren 1951 på et meget højt niveau for dog senere at gå en del tilbage igen. Det må antages, at køb til oplagring herved har spillet en rolle.

Prisfaldet siden begyndelsen af 1951 har således både omfattet områder, hvor produktionen har været stigende, og hvor dette ikke eller kun i ringe grad har været tilfældet, men hvor der har været en mere eller mindre varig nedgang i efterspørgselen. En tredie kategori er de råvarer, hvor efterspørgselen fra rustningsindustrien har medført en stadig stigende knaphed. Dette gælder i særlig grad kobber, zink og bly samt de såkaldte legeringsmetaller, men også stål, skønt stålproduktionen både i U.S.A. og Europa (bortset fra England)

har været en del større end i 1950. De nævnte metaller har derfor ikke deltaget i prisfaldet i det sidste halve år. Tværtimod blev den officielle amerikanske kobbernotering allerede for nogle måneder siden forhøjet fra 24½ til 27½ cents pr. lb, og i begyndelsen af oktober blev zink- og blyprisen sat op med 2 cents til henholdsvis 19½ og 19 cents pr. lb. Som helhed har priserne på de internationale råvaremarkeder siden september nærmest haft en stigende tendens, således som det fremgår af foranstående oversigt over udsvingene i Moody's daglige indeks for råstofpriser, der umiddelbart før Koreakrigen var ca. 400 (31/12 1931 = 100).

Til slut skal nævnes, at den internationale råstofkonference i Washington (International Materials Conference), der nu har været i virksomhed i over et halvt år, i de sidste uger har gennemført fordelingsordninger for kobber og zink og for nikkel og kobolt. Princippet ved fordelingen har været først at sikre rustningsindustriens fulde behov i de deltagende lande og dernæst at fordele resten af de disponible mængder af de pågældende metaller i forhold til forbruget i en basisperiode. En tilsvarende international fordelingsordning har i nogen tid været i kraft for svovl. Det kan tilføjes, at der mellem O.E.E.C.-landene er sluttet overenskomst om fra 1. oktober at forbyde brugen af kobber ved fremstillingen af over 200 forskellige varer.

15.11.1951.

U.S.A.

Industriproduktion.

I den forløbne sommer har den økonomiske udvikling i U.S.A. været præget af på den ene side den fremadskridende oprustning og den meget store investeringsvirksomhed, på den anden side en fortsat træghed i afsætningen af forbrugsvarer. Dette sidste har på visse områder medført en nedgang i produktionen, og trods stigende rustningsproduktion nåede Federal Reserve Board's sæsonudjævnede indeks for den samlede industriproduktion i april kvartal ikke væsentligt op over niveauet i årets første måneder. I juli faldt indekset til 212 (1935—39 = 100) mod 222 i gennemsnit for april kvartal og 196 i juli 1950.

U.S.A.s bruttonationalprodukt og dets anvendelse[1].

(mld. $).

	April kvt. 1950	Juli kvt. 1950	Okt. kvt. 1950	Jan. kvt. 1951	April kvt. 1951
Privat forbrug	188.7	202.5	198.4	208.2	201.7
Privat indenlandsk bruttoinvestering	47.9	47.3	60.2	59.6	63.5
Nettoinvestering i udlandet ...	÷ 1.6	÷ 3.2	÷ 2.7	÷ 2.3	0.5
Det offentliges udgifter til varer og tjenester	40.1	40.8	47.8	52.9	60.0
Bruttonationalproduktet	275.0	287.4	303.7	318.5	325.6

[1] Tallene er udjævnet for sæsonsvingninger og omregnet til tal pr. år.

men nedgangen skyldtes hovedsagelig omfattende ferielukninger i de industrier, hvor efterspørgslen har været svigtende, eller hvor produktionen som i automobilindustrien er begrænset af råstoftildelingen, og i august steg indekset på ny til 217.

Forbrug.

Svingningerne i forbruget siden Korea-krigens begyndelse illustreres af tallene i ovenstående tabel over nationalproduktets anvendelse. Nedgangen siden begyndelsen af 1951 må ses på baggrund af, at forbrugerne gennem forcerede indkøb straks efter krigsudbruddet og igen efter Kinas indgriben i krigen i stort omfang havde dækket deres forbrug af en række varer et stykke ud i fremtiden og derfor var i stand til at vise tilbageholdenhed. I samme retning virkede prisstoppet i januar og den tendens til prisfald på råvaremarkedet, der lidt senere blev fremherskende, idet der nu åbnede sig mulighed for at kunne købe billigere på et senere tidspunkt eller dog ikke at skulle komme til at betale mere for varerne ved at udsætte sine indkøb.

Langt den største del af nedgangen faldt på gruppen „varige forbrugsgoder", hvor forbruget i april kvartal svarede til 25.9 mld. $ i et helt år mod 31.5 mld. $ i januar kvartal og 26.6 mld. $ i april kvartal 1950. I juli kvartal 1950 var det tilsvarende tal ikke mindre end 34.3 milliarder. Det ligger i sagens natur, at der ikke er forekommet lignende voldsomme svingninger i forbruget af ikke-varige konsumgoder. Den vigtigste ændring i denne gruppe mellem januar og april kvartal var en nedgang på posten „beklædning" svarende til 1 mld. $ for et helt år. Iøvrigt fremgår det af statistikken over den samlede omsætning i detailhandelen, at salget fra januar til juni gik ned med over 10 %, og at det i juli og august ikke var væsentligt større end før Koreakrigen til trods for, at priserne gennemsnitligt lå på et 8—10 % højere niveau. I juli indtrådte der imidlertid en stabilisering af omsætningen i den samlede detailhandel, der udjævnet for normale sæsonsvingninger udgjorde 11.9 mld. $ ligesom i juni, og samtidig gik omsætningen i stormagasinerne, hvor nedgangen havde været langt stærkere end for detailhandelen som helhed, op fra 301 (1935—39 = 100) til 309 for i august at stige yderligere til 319, men i september faldt den igen til 312. Da indkomsterne i hele perioden siden Koreakrigens begyndelse har været stigende, har nedgangen i detailomsætningen medført en stærk forøgelse af opsparingen. Mellem januar og april kvartal steg den samlede disponible indkomst (personlige indkomster med fradrag af skatter) fra 217.5 mld. $ pr. år til 222.8 mld. $, medens forbruget gik ned fra 208.2 til 201.7 milliarder, hvorved den personlige opsparing nåede op på et højere niveau både i dollars og i procent af indkomsten end på noget tidspunkt siden den anden verdenskrig.

Investeringer.

Skønt varelagrene i detailhandelen har været noget faldende siden april og i engros-handelen siden maj, steg de samlede lagerinvesteringer i landbrug,

handel og industri fra 9.3 mld. $ pr. år i januar kvartal til 14.4 mld. $ i april kvartal, og den opadgående bevægelse synes at være blevet fortsat ind i juli kvartal. De samlede lagerbeholdninger i industri og handel havde den 1. august en værdi af 70.6 mld. $ mod 54.2 mld. $ ved Koreakrigens udbrud, en stigning på ca. 30 %, hvoraf en betydelig del repræsenterer rustningsordrer under udførelse.

Bortset fra lagerinvesteringer var den private indenlandske bruttoinvestering lidt mindre i april kvartal end i januar kvartal på grund af nedgangen i boligbyggeriet, der dog har ligget på et meget højt niveau i den forløbne del af 1951. I de første 8 måneder af året påbegyndtes således ikke mindre end ca. 750.000 lejligheder, hvilket ganske vist var væsentligt mindre end i den tilsvarende periode i 1950, da tallet var næsten 1 million, men mere end i 1949, der også var et højkonjunkturår for boligbyggeriet. Hvad den industrielle anlægsvirksomhed angår, er opgangen, der satte ind i begyndelsen af 1950, fortsat i indeværende år, og det er sandsynligt, at den samlede udgift til anlæg og maskiner („plant and equipment") i 1951 vil overstige de ca. 24 mld. $, som man oprindelig regnede med. I 1950 var det tilsvarende beløb ca. 18 mld. $. Det synes dog, som om stigningen nu foregår i et langsommere tempo end tidligere. For juli kvartal anslås det, at udgiften til anlæg og maskiner har svaret til 26.5 mld. $ for et helt år mod 25.5 mld. $ i april kvartal, en stigning på ca. 4 % mod ca. 10 % mellem hvert af de foregående 5 kvartaler, men det må dog tilføjes, at medens en del af stigningen i de foregående kvartaler skyldtes prisforhøjelser, kan hele stigningen i juli kvartal formentlig tages som udtryk for en reel forøgelse af produktionskapaciteten.

Oprustning.

En sammenligning viser, at hele tilvæksten i nationalproduktet fra januar til april kvartal, 7.1 mld. $ for et helt år, opslugtes af stigningen i forsvarsudgifterne, der gik op fra 25 til 32 mld. $ årlig, og fra nu af og indtil videre må man regne med, at forsvarsudgifterne vil stige i et stærkere tempo end det, hvori det vil være muligt at forøge den samlede produktion. I den seneste halvårsrapport fra præsidentens økonomiske rådgivere anslås forsvarsudgifterne i første halvår 1952 til ca. det dobbelte af, hvad de var i første halvår 1951, og de pågældende økonomer venter, at dette i bedste fald vil medføre en indskrænkning af den civile produktion med 10-15 mld. $ årlig efter de nugældende priser. Kan nedgangen i den civile produktion begrænses hertil, vil det imidlertid formentlig betyde, at det almindelige daglige forbrug ved reduktion af lagrene og formindskelse af de ikke-forsvarsvigtige investeringer kan holdes på nogenlunde samme niveau som i første halvår 1951. Med hensyn til selve rustningsproduktionen var den samlede værdi af afgivne, ikke-udførte ordrer ved udgangen af juni steget til ca. 32 mld. $, medens rustningsindustriens leverancer af færdige produkter til de militære myndigheder i det år, der da var forløbet siden Koreakrigens udbrud, beløb sig til knap 10 mld. $. Strømmen af færdige rustningsprodukter fra fabrikkerne har nu imidlertid begyndt at tage fart. I juli kvartal havde leverancerne en værdi af 5 mld. $, en trediedel mere end i april kvartal og 4 gange så meget som i juli kvartal 1950, men endnu dog kun ca. halvdelen

af, hvad man venter at komme op på i juli kvartal 1952. Iøvrigt giver leverancerne af færdige produkter et ufuldstændigt billede af aktiviteten i rustningsindustrien i en periode som den nuværende, hvor rustningsproduktionen er stærkt stigende. Som allerede nævnt viser den stigende produktion i rustningsindustrien sig også i stigende lagerbeholdninger af „mellemprodukter" i de pågældende industrier.

Råstofsituationen.

Skønt udvidelsen af rustningsproduktionen hidtil stort set ikke er sket på bekostning af den civile produktion, men ved en forøgelse af den samlede produktion, har knapheden på råstoffer, især jern og andre metaller, dog som nævnt på visse områder medført en begrænsning af den civile produktion. For automobilindustriens vedkommende regnedes der f. eks. med, at råstoftildelingen i juli kvartal kun ville muliggøre en produktion af 1.2 mill. personvogne mod 3.2 millioner i første halvår 1951 og henholdsvis 3.1 og 3.6 millioner i første og andet halvår 1950. For oktober kvartal svarer råstoftildelingen til en produktion af 1.1 mill. vogne. Der er altså tale om en betydelig nedgang. En anden sag er, at automobilproduktionen på grund af den sidste tids afsætningsvanskeligheder muligvis ville være gået ned også uden restriktionerne på råstofforbruget. Med hensyn til råstofsituationen kan iøvrigt bemærkes, at U.S.A. i første halvår 1951 producerede 52.4 mill. tons råstål mod 49.6 mill. tons i andet halvår 1950 og 47.2 mill. tons i første halvår 1950. Stålværkernes kapacitet var i begyndelsen af 1951 ca. 104 mill. tons årlig, og for de tre år fra 1. juli 1950 til 1. juli 1953 er der planlagt en udvidelse af kapaciteten med 17.4 mill. tons eller ca. 17 %, men foreløbig må der regnes med en stadig voksende knaphed på stål til ikke-krigsvigtige formål. Ifølge Charles E. Wilson, Director of Defence Mobilisation, vil rustningsindustriens andel af det samlede stålforbrug i U.S.A. stige til 20 % i december mod 10 % i juni 1951. Produktionen af aluminium, der ligesom stål og kobber siden 1. juli fordeles i henhold til Controlled Materials Plan, lå i juni på et niveau af ca. 800.000 tons årlig, hvilket kun var ca. 10 % mindre end maksimum under den anden verdenskrig. Den amerikanske aluminiumsindustris kapacitet, der i 1938 var på 175.000 tons årlig, blev under krigen udvidet til 1.2 mill. tons, men var den 1. juli 1950 gået ned til 750.000 tons, idet en række af de fabrikker, som regeringen lod bygge under krigen, enten var blevet demonteret eller lukket. Efter det foreliggende program skal aluminiumsindustriens kapacitet imidlertid nu udvides med 250.000 tons i indeværende år og med 300.000 tons i 1952, hvorefter den vil være nået op på 1.3 mill. tons eller 100.000 tons mere end under krigen. Også med hensyn til kobber og andre metaller er der gjort skridt til at hidføre en forbedring af forsyningssituationen, og hvad angår gummi, der var det første vigtige råstof, for hvilket der gennemførtes restriktioner på det civile forbrug, kan endelig nævnes, at produktionen af syntetisk gummi i juni udgjorde ca. 75.000 tons eller omtrent det dobbelte af produktionen i juni 1950. Det kan tilføjes, at et vigtigt middel til at fremme udbygningen af produktionskapaciteten på disse og andre krigsvigtige områder består i at give tilladelse til,

Amerikanske konjunkturtal.

	Priser[1]			Industri-produktion[2]	Bygge- og anlægsvirksomhed[3]		Arbejdsmarked			Detail-omsætning[7]	Udenrigshandel		Aktiekurser[10]	Personlige indkomster[11]	Bruttonationalprodukt[12]
	Engrospriser		Leveomkostninger												
	Samlet indeks	Landbr.-produkt.			Ialt	Boligbyggeri	Beskæftigede[4]	Arbejdsløshed[5]	Arbejdsløn[6]		Import[8]	Eksport[9]			
	1926 = 100 *	1926 = 100 *	1935-39 = 100 *	1935-39 = 100 *	1923-25 = 100 *	1923-25 = 100 *	Mill. *	Mill. *	Cents *	Mld. $ *	Mill. $ *	Mill. $ *	1935-39 = 100 *	Mld. $ *	Mld. $ *
1938	79	69	101	89	64	45	30.3[13]	8.1[14]	63	3.5[13]	163	258	88	68	85
1945	106	128	129	203	68	26	40.1	1.0	102	6.3	347	817	122	172	215
1946	121	149	140	170	153	143	41.4	2.3	108	8.4	412	812	140	178	211
1947	152	181	160	187	157	142	43.4	2.1	122	9.9	480	1278	123	191	233
1948	165	188	172	192	190	162	44.2	2.1	133	10.8	594	1054	124	210	259
1949	155	166	170	176	211	192	43.0	3.4	140	10.7	552	1004	121	205	257
1950	162	170	172	200	295	305	44.1	3.1	146	11.7	737	856	146	225	283
April 1950	153	159	169	190	284	298	42.9	3.5	143	11.1	585	803	142	214	—
Maj —	156	165	169	195	274	303	43.3	3.1	144	11.3	659	829	147	217	—
Juni —	157	166	170	199	291	325	43.9	3.4	145	11.7	686	877	148	219	275
Juli —	163	176	172	196	325	369	44.1	3.2	146	12.7	708	779	138	223	—
Aug. —	166	178	173	209	334	362	45.1	2.5	146	12.7	819	761	147	228	—
Sept. —	170	180	175	211	321	332	45.7	2.3	148	12.1	858	911	152	232	287
Okt. —	169	178	176	216	299	294	45.9	1.9	150	11.8	922	905	158	234	—
Nov. —	172	184	176	215	306	284	45.9	2.2	151	11.4	852	976	156	236	—
Dec. —	175	187	179	218	332	297	46.6	2.2	154	12.2	864	1063	158	244	304
Jan. 1951	180	194	182	221	333	312	45.2	2.5	155	13.3	1021	973	169	244	—
Febr. —	184	203	184	221	323	311	45.4	2.4	156	13.1	907	1076	175	243	—
Marts —	184	204	185	222	304	292	45.9	2.1	157	12.3	1100	1281	170	246	319
April —	184	203	185	223	373	283	46.0	1.7	158	12.0	1024	1374	172	249	—
Maj —	183	200	185	222	361	276	46.2	1.6	159	12.1	1018	1351	174	250	—
Juni —	182	199	185	221	374	289	46.6	2.0	160	11.9	930	1293	172	251	326
Juli —	180	194	186	212	303	298	46.4	1.9	160	11.8	893	1190	173	252	—
Aug. —	178	191	186	217	291	292	46.7	1.6	160	12.1	899	1264	182	254	—
Sept. —	178			219			46.9	1.6	161				187		

* Tallene for 1938 og 1945—50 (de første 7 rækker) er gennemsnit for 12 måneder. [1] Bureau of Labor Statistics. [2] Federal Reserve Board's sæsonudjævnede indeks. [3] Værdien af byggekontrakter efter F. W. Dodge Corp.; indekset udjævnet for sæsonsvingninger af F. R. B. [4] Antal beskæftigede („employees") uden for landbruget ifl. Bureau of Labor. Af det samlede antal beskæftigede i sept. 1951, 46.9 millioner, faldt 16.0 mill. på industrien, 0.9 på minedrift, 2.7 på bygge- og anlægsvirksomhed, 4.2 på transport og off. forsyningsvirksomheder, 9.8 på handel, 1.9 på pengeinstitutter, 4.8 på tjenesteydelser og 6.6 var off. ansatte. [5] Bureau of Census. [6] Gnstl. timefortjeneste i fabriksindustrien. [7] Survey of Current Business. Tallene udjævnede for sæsonsvingninger. [8] Generalindførsel. [9] Inkl. reeksport; omfatter også hjælp til udlandet („foreign aid and relief"). [10] Standard and Poor's Corp., omfatter 416 industri-, jernbane- og „public utility" selskaber. [11] „Personal income". Tallene er udjævnet for sæsonsvingninger og omregnet til tal for et helt år. [12] Kvartalstallene er udjævnet for sæsonsvingninger og omregnet til tal for et helt år. [13] 1939. [14] 1940.

at de investerede kapitaler afskrives over et kort åremål, hvorved risikoen formindskes, og ejerne opnår en skattemæssig fordel.

Arbejdsmarkedet.

Det ekstraordinære behov for arbejdskraft, der er skabt ved oprustningen, har bevirket en stærk nedgang i antallet af arbejdsløse, der i august var faldet til ca. 1.5 million eller 1 million færre end i august 1950. I samme periode steg antallet af beskæftigede, selvstændige og lønmodtagere, ifølge Bureau of Census med kun godt ¼ million, men det må herved erindres, at de væbnede styrker siden Koreakrigens begyndelse er mere end fordoblet, nemlig fra 1.5 mill. mand til over 3¼ mill. mand. Iøvrigt fremkommer den nævnte stigning i antallet af beskæftigede uden for de militære styrker på ca. ¼ million i løbet af det sidste år som resultatet af en nedgang i beskæftigelsen i landbruget på ca. ½ mill. mand og en forøgelse af beskæftigelsen uden for landbruget på ca. ¾ mill. mand. Antallet af beskæftigede kvinder er steget stærkt og er nu absolut, men ikke i procent af det samlede antal beskæftigede, lige så stort som under den anden verdenskrig.

Mill.	Maj 1950	August 1950	August 1951
Beskæftigede i landbruget	8.0	8.2	7.7
Beskæftigede uden for landbruget	51.7	54.2	54.9
Ialt	59.7	62.4	62.6
Arbejdsløse	3.1	2.5	1.6
Civil arbejderstyrke ialt	62.8	64.9	64.2

Finansiel og økonomisk politik.

Finansåret 1950—51 sluttede den 30. juni med et overskud på forbundsbudgettet på 3.5 mld. $ mod et underskud det foregående år på 3.1 mld. $. Der var i januar regnet med et underskud for 1950—51 på 2.7 mld. $, men medens indtægterne, der udgjorde 48.1 mld. $ mod 37 mld. $ i 1949—50, steg langt stærkere end ventet, nåede udgifterne, 44.6 mld. $ mod 40.2 mld. $ i 1949—50, ikke op på det beløb, der var budgetteret. Dette gunstige finansielle resultat har ikke gjort det lettere for regeringen at få sit forslag om skatteforhøjelser igennem kongressen. Først den 11. oktober enedes udvalgene i repræsentanternes hus og senatet om skatteforhøjelser til et årligt beløb af 5¾ mld. $, medens regeringen havde forlangt 10 mld. $. Ved de nye skattelove, der træder i kraft den 1. november, forhøjes selskabsskattens maksimumssats fra 47 til 52 %, den personlige indkomstskat sættes op med gnstl. 11¾ %, og der sker en forhøjelse af forbrugsafgifterne. Bl. a. under indtrykket af det formindskede inflationspres vendte kongressen sig også mod præsidentens ønske om en skærpelse af den ekstraordinære bemyndigelseslovgivning, Defence Production Act, der udløb den 30. juni. Hvad angår pris- og kreditkontrol, indeholder den nye lov, der har gyldighed til 30. juni 1952, tværtimod en begrænsning af

regeringens beføjelser. Herefter kan priskontrolmyndighederne f. eks. ikke fastsætte en lavere procentvis avance i engros- og detailhandelen end den, der var gældende før Koreakrigen, og de kan ikke nedsætte priserne på landbrugsprodukter med mere end højst 10 %, en bestemmelse, der må ses på baggrund af, at der i maj trods stærk modstand fra landbrugets side var blevet gennemført en nedsættelse af priserne på slagtekvæg med 10 % og samtidig bebudet yderligere „roll-backs" af kødpriserne med 4½ % i august og 4½ % i oktober. Den nye lov har også indført lempelser vedrørende afbetalingshandelen ved at tillade længere afdragstid og for nogle varer mindre udbetaling, og noget lignende gælder med hensyn til betingelserne ved køb af huse i forsvarsvigtige områder.

Engrospriserne i U.S.A.

(1926 = 100).

	Landbrugsprodukter	Fødevarer	Alle andre varer	Samlet indeks
24. juni 1950	166.6	162.1	148.8	157.4
31. decbr. „	190.6	181.4	165.9	176.0
31. marts 1951	203.8	187.3	172.3	183.9
28. april „	202.4	188.0	171.7	183.6
26. maj „	198.1	187.3	171.1	182.4
30. juni „	197.5	186.5	169.6	180.8
28. juli „	189.0	185.0	167.7	178.0
25. august „	188.6	186.0	165.9	176.7
29. sept „	190.5	188.6	165.1	176.7

Priser og lønninger.

Lempelserne i kontrollen med priser og kredit faldt på et tidspunkt, hvor de amerikanske engrospriser i adskillige måneder havde haft en faldende tendens, og hvor stigningen i leveomkostningerne i det hele og store var ophørt. I juli forstærkedes den nedadgående tendens ved de gode høstudsigter, navnlig udsigten til en meget stor bomuldshøst. Nedgangen i det samlede engrosprisindeks mellem marts og september androg ca. 4 % mod en forudgående opgang siden januar 1950 på ca. 21 %. Stigningen i leveomkostningerne har kun været ca. halvdelen heraf, medens den gnstl. timefortjeneste i industrien i samme tidsrum er gået op med ca. 13 % og ugefortjenesten endnu mere på grund af længere arbejdstid (mere overarbejde). Som nævnt i det foregående hefte af „Økonomi og Politik" blev lønstoppet i januar hurtigt afløst af en „lønformel", hvorefter de almindelige timelønsatser måtte stige med indtil 10 % i forhold til januar 1950. Denne stigningsprocent er nu sat op til 12, men lønstabiliseringsnævnet tillader, som også nævnt, forhøjelser herudover i henhold til overenskomster om pristalsregulering og produktivitetsstigningstillæg m. m.

ENGLAND

Industriproduktion.

I den forløbne del af 1951 er stigningen i den engelske industriproduktion fortsat, omend i et væsentligt langsommere tempo end i de foregående år. I første halvdel af året lå industriproduktionen ifølge det officielle indeks på et 4—5 % højere niveau end i den tilsvarende periode i 1950, og kun i enkelte tilfælde havde vanskelighederne ved at fremskaffe råmaterialer bevirket en nedgang i produktionen i sammenligning med første halvår 1950. Dette sidste gjaldt produktionen af personvogne, der med knap 245.000 vogne var 7 % mindre end i 1950. Derimod havde knapheden på svovl og den dermed følgende nedgang i produktionen af svovlsyre ikke som frygtet bevirket nogen nedgang i kunstsilkeproduktionen.

	Indeks for industriproduktionen (1946 = 100)	Stigning (points) i forhold til tilsvarende kvartal det foregående år
Jan. kvartal 1950	140	11
April „ „	140	10
Juli „ „	134	9
Okt. „ „	148	13
Jan. „ 1951	144	4
April „ „	148	8
Juli måned „	140	6
Aug. måned „	127	4

I det hele bedømmes udsigterne for den engelske industris forsyning med importerede råvarer nu noget gunstigere end i begyndelsen af året, og produktionens fortsatte vækst synes i højere grad truet af knaphed på kul, stål og elektricitet, hvortil kommer faren for en nedgang i de engelske jernbaners transportydelser på grund af personalemangel. Det opgives, at jernbanerne mangler ca. 25.000 mand på vigtige pladser, og man frygter, at følgen vil blive en forlængelse af godsvognenes omløbstid, og at det til vinter navnlig kan komme til at gå ud over kultransporterne. Det er ikke glemt, at brændselskrisen i vinteren 1947 for en del skyldtes, at kullene ikke kunne blive transporteret tilstrækkelig hurtigt fra gruberne. Som grund til personalemangelen anføres fra arbejderside de relativt lave lønninger, som jernbanernes dårlige finansielle stilling imidlertid gør det vanskeligt at forbedre. Formentlig ville en bedre udnyttelse af den forhåndenværende arbejdskraft i hvert fald delvis kunne neutralisere virkningerne af personalemangelen, og der har siden den sidste lønforhøjelse i februar været ført forhandlinger herom, men hidtil uden større resultater på grund af arbejdernes modstand. Det kan tilføjes, at et krav om en lønforhøjelse på 10 % for tiden er til behandling.

Kulproduktion.

I det sidste halve års tid har også antallet af kulminearbejderne, der dog lønmæssigt hører til eliten med en gennemsnitsfortjeneste af over 10 £ om ugen,

pâny været faldende. Det var i midten af oktober ca. 695.000 efter mellem november 1950 og marts 1951 at være steget fra 687.000 til 703.000. Der er i sommerens løb kommet nogle hundrede italienske arbejdere til England for at arbejde i kulgruberne, men skønt det er sket med kulminearbejderforbundets velsignelse, har det vist sig meget vanskeligt at få dem anbragt på grund af modstand fra de lokale fagforeningsafdelinger. Iøvrigt var produktionen i kulgruberne i de første 41 uger af 1951, d.v.s. indtil midten af oktober, 5.5 mill. tons eller 3½ % større end i den samme periode i 1950, men denne stigning er delvis blevet opvejet af en nedgang i produktionen fra dagbrudene, og fremgangen i den samlede kulproduktion i det nævnte tidsrum beløb sig derfor kun til 4.4 mill. tons. Heroverfor står en stigning i det indenlandske forbrug på ca. 6 mill. tons, og når kullagrene den 13. oktober var steget til 16.5 mill. tons mod 15 mill. på samme tidspunkt i 1950, skyldtes det den stærke formindskelse af eksporten. Men kan nu regne med, at kullagrene ved vintersæsonens begyndelse den 1. november vil være nået op på godt 17 mill. tons eller knap 1 mill. tons mindre end de 18 mill. tons, der tidligere er blevet nævnt som nødvendigt, for at man kan føle sig sikret mod ubehagelige overraskelser i tilfælde af en hård vinter. Eksporten inkl. bunkers har i den forløbne del af 1951 kun udgjort ca. 8.6 mill. tons mod ca. 13.9 mill. tons i samme tidsrum i 1950, hvilket ikke blot betyder en mindre valutaindtægt, men også forringer mulighederne for at sikre den nødvendige import af vigtige råstoffer som jernmalm, pyrit, træ og træmasse.

Elektricitetsproduktion.

Medens kulforsyningen takket være nedskæringen af eksporten hidtil har været tilstrækkelig til at holde hjulene i gang, kan det samme ikke siges om elektricitetsforsyningen. Allerede i sommermånederne har overbelastning ført til højst generende afbrydelser i strømtilførslen, og selv under forudsætning af, at vinteren bliver normal, vil elektricitetsværkernes kapacitet langt fra være tilstrækkelig til at dække spidsbelastningen, og den eneste udvej til at undgå overbelastning synes at være en vidtgående omlægning af arbejdstiden. Elektricitetsmangel i England er imidlertid ikke noget ukendt fænomen, den er forekommet hver vinter siden krigen, og der er rettet stærk kritik imod, at elektricitetsværkerne, bl. a. gennem den takstpolitik, der er ført, har opmuntret til forøget anvendelse af elektricitet i hjemmene, således at udvidelsen af kapaciteten ikke har kunnet holde trit med efterspørgslen.

Stålproduktion.

Hvad endelig stålproduktionen angår, har den siden marts måned for måned været mindre end i 1950, men for første halvår var nedgangen dog ret beskeden, nemlig gnstl. ca. 6000 tons pr. uge, svarende til ca. 300.000 tons pr. år eller knap 2 % af produktionen i 1950. I juli og august var nedgangen noget større, men stålindustrien regner dog selv med, at man i 1951 vil kunne nå op på ialt ca. 16 mill. tons råstål mod 16.3 mill. tons i 1950, og man kan

her støtte sig til, at lagrene af både inden- og udenlandsk jernmalm i den sidste tid har været stigende. Udsigterne for 1952 er imidlertid usikre. Den engelske stålindustris vanskeligheder er som omtalt i sidste hefte af „Økonomi og Politik" opstået ved den stærke nedgang i importen af scrap fra Tyskland. Medens England i 1950 importerede ialt 1.9 mill. tons scrap, kan der i 1951 kun ventes højst en trediedel heraf, og i 1952 vil man formentlig ikke engang kunne nå op på 400.000 tons. Skønt prisen på indenlandsk scrap er blevet sat op med

Den engelske jern- og stålproduktion.

(1000 tons pr. år).

	Råjern		Stål	
	1950	1951	1950	1951
Januar	9742	9520	15873	15907
Februar	9588	9687	16898	16952
Marts	9696	9572	17147	16546
April	9492	9280	16822	16771
Maj	9646	9482	16619	16306
Juni	9474	9497	16249	16007
Juli	9099	9484	14367	13317
August	9205	9409	14530	13855

40 %, kan man derfor i 1952 ikke undgå en nedgang i den samlede scrapforsyning, en nedgang, som må opvejes af større tilførsler af inden- og navnlig udenlandsk jernmalm, hvis stålproduktionen i længden skal kunne opretholdes på det nuværende niveau. Ifølge „The Economist" forudsætter en stålproduktion i 1952 på 16 mill. tons en råjernsproduktion på 10.6 mill. tons (1950: 9.6 mill. tons), og en råjernsproduktion af denne størrelse kan opnås ved hjælp af 15 mill. tons indenlandsk jernmalm, hvilket svarer til den nuværende produktion, og 9.75 mill. tons importeret malm. Dette er imidlertid 1.150.000 tons mere, end man højest regner med at kunne importere i 1951, og det må anses for tvivlsomt, om en sådan forøgelse af importen i 1952 er mulig. Ganske vist er der, hvis ellers den nødvendige arbejdskraft kan skaffes, intet i vejen for, at den indenlandske malmproduktion kan forøges, men på grund af den engelske malms ringe jernindhold (30 % mod gnstl. 55 % for den importerede malms vedkommende), lægger fremstillingen af en bestemt mængde råjern af indenlandsk malm beslag på mere højovnskapacitet (og flere koks) end fremstillingen af den samme mængde råjern af udenlandsk malm. Det vil derfor ikke være praktisk muligt i vilkårligt omfang at erstatte udenlandsk malm med indenlandsk, og en forøget anvendelse af indenlandsk malm vil hvert fald forøge produktionsomkostningerne, der i forvejen er steget stærkt, hvorfor der fra 13. august er gennemført en forhøjelse af stålpriserne med 20—25 %.

Imidlertid vil der selv med en nogenlunde uforandret stålproduktion ikke være dækning for den stigende efterspørgsel. I en udtalelse i underhuset den 28. juni regnede finansminister Gaitskell med, at efterspørgslen i gennemsnit for de forskellige stålprodukter ville overstige udbudet med ca. 10 %. Den engelske

Engelske [a]) *konjunkturtal.*

	Priser		Industriproduktion		Boligbyggeri[5]		Arbejdsmarked				Detailomsætning[6]	Udenrigshandel		Aktiekurser[11]
							Beskæftigelse[6]		Arbejdsløshed	Arbejdsløn[7]				
	Engrospriser[1]	Leveomkostninger[2]	Central Statistical Office[3]	London & Cambridge Economic Service[4]	Antal boliger under opførelse	Antal boliger fuldført	Samlet antal beskæftigede	Fabriksindustrien				Import[9]	Eksport[10]	
	1938 = 100 •	Juli 1914 = 100 •	1946 = 100 •	1946 = 100 •	1000 †	1000 •	Mill. †	Mill. †	1000 †	Sept. 39 = 100 •	1947 = 100 •	Mill. £ •	Mill. £ •	31/12 38 = 100 •
1938	100	156	—	—	—	30.0	17.9	6.8	1688	100	65	77	44	100
1945	167	203	—	—	26	0.2	16.3	6.8	103	150	76	92	38	—
1946	173	204	100	100	204	4.1	17.3	6.6	359	162	88	108	80	150
1947	189	203	108	109	256	11.6	18.6	7.1	256	168	100	149	100	157
1948	216	108	121	121	191	19.0	19.1	7.3	282	106	114	173	137	151
1949	227	111	129	129	195	16.5	22.2	8.3	243	109	125	189	154	137
1950	259	114	140	138	201	16.5	22.4	8.4	272	111	138	217	188	136
April 1950	246	114	135	132	—	14.9	22.3	8.4	329	110	131	211	156	130
Maj —	252	114	141	136	—	17.0	22.3	8.4	315	110	141	229	188	133
Juni —	253	114	143	141	199	18.1	22.4	8.4	282	110	134	239	182	136
Juli —	257	114	134	130	—	17.0	22.4	8.4	272	110	137	225	189	134
Aug. —	260	113	123	122	—	14.9	22.4	8.4	288	110	130	215	197	137
Sept. —	268	114	143	141	204	17.4	22.4	8.5	284	110	139	194	181	143
Okt. —	276	115	152	148	—	17.6	22.5	8.5	304	111	142	223	212	142
Nov. —	285	116	153	150	—	17.5	22.2	8.6	302	113	147	235	222	144
Dec. —	288	116	140	138	201	16.0	22.1[12]	8.6	302	114	182	239	196	141
Jan. 1951	296	117	140	137	—	13.2	22.2	8.7	334	115	128	298	223	145
Febr. —	301	118	151	147	—	14.0	22.1	8.7	302	116	141	248	183	150
Marts —	309	119	141	137	202	16.8	22.2	8.7	275	117	153	303	208	144
April —	314	121	151	147	—	15.1	22.2	8.7	253	118	149	312	241	156
Maj —	315	124	144	141	—	15.9	22.3	8.7	216	118	150	338	241	161
Juni —	316	125	149	146	214	17.2	22.3	8.7	191	119	152	358	209	160
Juli —	315	126	140	134	—	16.0	22.3	8.7	186	120	150	359	232	151
Aug. —	319	127	127	127	—	14.8	22.4	8.7	205	120	140	369	240	154
Sept. —	321	128		143		17.2			217	121		337	218	160

a) Priser, industriproduktion, arbejdsløn og udenrigshandel refererer til Det forenede Kongerige (England & Wales, Skotland og Nordirland), boligbyggeri, beskæftigelse og arbejdsløshed samt detailomsætning til Storbritannien (England & Wales, Skotland).

• Tallene for 1938 og 1945—50 (de første 7 rækker) er gennemsnit for 12 måneder.

† Tallene for 1938 og 1945—50 (de første 7 rækker) gælder for juli (beskæftigelse, arbejdsløshed) eller december.

[1] Board of Trade. [2] Ministry of Labour. Fra juni 1947 nyt indeks med basis juni 1947. [3] Inkl. rustningsproduktion („finished munitions"). [4] Ekskl. rustningsproduktion. [5] Ministry of Health. Permanente boliger. [6] Fra 1949 ny serie, der i modsætning til den tidligere omfatter privat hushjælp og beskæftigede over pensionsalderen (65 år for mænd og 60 år for kvinder). Desuden tælles nu halvdagsarbejdere som heldagsarbejdere. Til sammenligning anføres, at tallene efter den nye opgørelse medio juli 1948 var 21.9 og 8.1. [7] Ugentlige lønsatser. Fra juni 1947 nyt indeks med basis juni 1947, omfattende industri, landbrug, off. forsyningsvirksomheder, detailhandel m. m. [8] Varehuse, kædebutikker og brugsforeninger. [9] Generalindførsel. [10] Inkl. reeksport. [11] Actuaries' Investment Index. Industriaktier den sidste tirsdag i hver måned. [12] Reviderede tal. Tilsvarende tal for dec. 1949 21.9 mill. og for medio 1948 21.7 mill.

regering anmodede i september den amerikanske regering om en ståltildeling i 1952 på 800.000 tons, men iøvrigt vil der fra 3. december blive indført kontrol med hele fordelingen af stål til den engelske industri på samme måde, som det var tilfældet lige indtil maj 1950. Foreløbig skal et prioritetssystem sikre, at der er tilstrækkeligt stål til rustnings- og eksportindustrien og andre vigtige anvendelser.

Betalingsbalancen.

Medens industriproduktionen som helhed har udviklet sig i overensstemmelse med forudsætningerne i „Economic Survey", kan dette ikke siges om udviklingen på andre områder af Englands økonomiske liv. Der var regnet med, at overskudet på betalingsbalancens løbende poster på 221 mill. £ i 1950 ville forsvinde i 1951, men at det, bortset fra udgiften til import af strategisk vigtige råstoffer til oplagring, ville være muligt at opnå balance i indeværende år, men den netop offentliggjorte oversigt over betalingsbalancen for første

Den engelske betalingsbalance.

(Mill. £).

	1948	1949	1950	1. halvår 1950	2. halvår 1950	1. halvår 1951
Import, f.o.b.	1790	1973	2382	1165	1217	1643
Eksport og reeksport, f.o.b.	1584	1822	2223	1040	1183	1305
Handelsbalancen	÷206	÷151	÷159	÷125	÷ 34	÷338
„Usynlige" poster	+177	+172	+380	+167	+213	+216
Betalingsbalancens løbende poster	÷ 29	+ 21	+221	+ 42	+179	÷122
Heraf overfor:						
Dollarområdet	÷262	÷300	÷107	÷ 56	÷ 51	÷109
Andre lande på den vestlige halvkugle	÷ 38	+ 64	+ 24	÷ 10	+ 34	+ 14
Marshall-landene	+ 85	÷ 10	+122	+ 53	+ 69	÷ 26
Andre lande uden for sterlingområdet	÷ 37	÷ 1	÷ 31	÷ 24	÷ 7	÷ 43
Resten af sterlingområdet	+232	+273	+218	+ 83	+135	+ 46
Ikke territoriale organisationer	÷ 9	÷ 5	÷ 5	÷ 4	÷ 1	÷ 4

halvår 1951 viser, at beregningerne i „Economic Survey" var alt for optimistiske. Nettoindtægten på betalingsbalancens „usynlige" poster var den samme som i andet halvår 1950, men underskudet på handelsbalancen var over 300 mill. £ større, og der fremkom derved et samlet underskud på de løbende poster på 122 mill. £ mod i andet halvår 1950 et overskud på 179 mill. £. Den vigtigste årsag til den voldsomme forøgelse af underskudet på handelsbalancen er forringelsen af bytteforholdet over for udlandet. Medens indekset for importpriserne (1950 = 100) i juni var steget til 143, var indekset for eksportpriserne kun steget til 120. Siden da er der ganske vist sket en vis udjævning, og for august var tallene henholdsvis 138 og 124, men bytteforholdet

var dog fremdeles væsentligt ugunstigere end i første halvdel af året som helhed, og importoverskudet har været stadig stigende, nemlig fra 78 mill. £ pr. måned i januar kvartal til 105 mill. £ i april kvartal og 128 mill. £ i gennemsnit for de to første måneder i juli kvartal. Alt tyder derfor på, at underskudet på handelsbalancen vil blive endnu større i andet halvår 1951 end i første, og hertil kommer, at nettoindtægten på de „usynlige" poster vil gå ned på grund af tabet af den persiske olje. For et helt år anslås valutaudgiften ved at erstatte „sterling"oljen fra Persien til 300 mill. $.

Samtidig med at den engelske betalingsbalance er gået over til at blive passiv igen, er også den samlede sterlingbloks stilling over for dollarområdet undergået en betydningsfuld ændring. Medens sterlingområdets guld- og dollarbeholdning i januar kvartal forøgedes med 458 mill. $, hvoraf de 98 mill. $ repræsenterede Marshallhjælp (der er under afvikling), steg den i april kvartal kun med 109 mill. $ (Marshall-hjælp 55 mill. $), og i juli kvartal gik den ned med ikke mindre end 598 mill. $ til 3269 mill. $. Det nye „dollar gap", der således er opstået, skyldes først og fremmest større import fra og mindre eksport til dollarområdet, men desuden har det spillet en rolle, at England siden april hver måned har haft underskud over for den europæiske betalingsunion og derfor igen har måttet afgive de 119 mill. $ i guld, som det indtil da havde modtaget fra EPU. I august var underskudet over for EPU 67 mill. $, og Englands samlede tilgodehavende hos EPU var gået ned til 63 mill. $.

Priser og lønninger.

En vigtig årsag til nedgangen i sterlingområdets guld- og dollarbeholdning er det sidste halve års prisfald, der især har ramt sterlingområdets store eksportartikler — gummi, tin og uld —, og som igen står i forbindelse med U.S.A.'s større tilbageholdenhed med hensyn til opkøb af råvarer til strategisk oplagring. Prisfaldet på de internationale råstofmarkeder har standset opgangen i de engelske engrospriser, medens stigningen i detailpriserne, der først har taget fart i indeværende år, er fortsat. Fra tiden umiddelbart før Koreakrigens udbrud til august i år var leveomkostningsindekset (juni 1947 = 100) gået op fra 114 til 127 eller med godt 11 %, og hermed havde leveomkostningsindekset distanceret indekset for de gennemsnitlige ugentlige lønsatser, der har samme basis, med 7 points (den faktiske ugefortjeneste var derimod i april 1951 gnstl. over 30 % større end i april 1947). Imidlertid er der trods regeringens opfordring til at vise mådehold og dens løfte om strengere priskontrol og dividendebegrænsning ad lovgivningens vej rejst nye betydelige krav fra alle de store fagforeningers side, og England står derfor formentlig over for en ny serie lønforhøjelser i lighed med den, der i perioden november 1950—april 1951 bevirkede, at ca. 10 mill. arbejdere fik deres ugentlige lønsatser sat op med ialt 3.5 mill. £ eller gnstl. ca. 7 s. pr. arbejder.

BELGIEN

Den stærke stigning i den belgiske industriproduktion i de første år efter krigen afløstes fra midten af 1947 af en langsommere opgang, og fra omkring midten af 1949 tenderede produktionskurven nedad. I hvert af de fire kvartaler fra midten af 1949 til midten af 1950 lå produktionen på et lavere niveau end i de tilsvarende kvartaler i 1948 og 1949, og først efter Koreakrigens udbrud indtrådte der en ændring heri. I juli kvartal 1950 var indekset for industriproduktionen 6 % højere end i juli kvartal 1949, og i oktober kvartal 1950 og januar kvartal 1951 var de tilsvarende stigningsprocenter 15 og 19. I september 1950 nåede industriproduktionen for første gang op over niveauet i højkonjunkturåret 1937, og i april 1951 var den steget til 118, når 1937 tages som basisår.

Produktionsnedgangen i 1949-50 faldt i hovedsagen på produktionsmiddelindustrien, medens produktionen af konsumvarer i de fleste tilfælde fortsat var stigende, hvorved den voksende afsætning til Vesttyskland og liberaliseringen af den vesteuropæiske handel spillede en afgørende rolle. Den fornyede opgang i den samlede industriproduktion efter Koreakrigens udbrud er imidlertid først og fremmest en følge af oprustningen, der har skaffet den belgiske metalforarbejdende industri en række bestillinger fra udlandet og forstærket den inden- og udenlandske efterspørgsel efter stålindustriens produkter. Den belgiske stålproduktion, der i 1948 var nået op på samme niveau som i 1937, er derfor steget stærkt, medens det ikke har været muligt at forøge kulproduktionen væsentligt. Den ligger nu en ubetydelighed over førkrigsniveauet og er således sakket bagud i forhold til produktionen som helhed, hvilket kan tænkes at komme til at virke hæmmende på en yderligere produktionsforøgelse.

Derimod råder Belgien tilsyneladende stadig over en betydelig arbejdskraftreserve, selv om arbejdsløsheden er gået en del ned i løbet af det sidste års tid. Antallet af arbejdsløshedsunderstøttede var således i maj 1951 dalet til 182.000 mod 211.00 12 måneder i forvejen. Til trods for den relativt store arbejdsløshed, ca. 9 % af det samlede antal arbejdsløshedsforsikrede, meldes der imidlertid om vanskeligheder ved at skaffe kvalificeret arbejdskraft, og en del af de arbejdsløse synes i det hele taget lidet egnede til at udfylde en arbejdsplads. Den belgiske arbejdsløshedslovgivning er meget liberal både med hensyn til betingelserne for at opnå understøttelse og med hensyn til understøttelsens størrelse, og når arbejdsløshedstallet i Belgien efter krigen har ligget på et meget højere niveau end i de fleste andre lande, skyldes det formentlig i nogen grad dette forhold. Iøvrigt havde arbejdsløsheden allerede inden den nye opgang i industriproduktionen vist en faldende tendens. En medvirkende årsag hertil var det offentliges foranstaltninger til bekæmpelse af arbejdsløsheden, der især er kommet boligbyggeriet til gode. Det gennemsnitlige antal byggetilladelser pr. måned steg fra 1686 lejligheder i 1948 til 2802 i 1949 og 3624 i 1950. I 1939 var det tilsvarende tal kun 1301.

Som nævnt har udlandets forøgede efterspørgsel efter belgiske industriprodukter været en hovedårsag til opgangen i produktionen i 1950-51. Både import og eksport er steget stærkt siden Koreakrigens udbrud, men da stigningen til at begynde med var stærkest for importens vedkommende, opstod der i sidste

Den belgiske industriproduktion[1].

	1937	1946	1947	1948	1949	1950	April 1950	April 1951
Produktionsindeks	100	72	86	92	94	98	98	118
Stenkul, 1000 tons	2488	1898	2033	2223	2321	2275	2350	2565
Elektricitet, mill. kwh.	462	520	601	659	680	707	669	767
Stål, 1000 tons	322	191	241	326	320	314	284	421
Cement, 1000 tons	248	157	217	278	244	296	296	377
Bomuldsgarn, 1000 tons ...	6.04	5.78	6.77	6.70	7.03	8.37	7.87	9.09
Uldgarn, 1000 tons	2.15[2]	2.58	3.53	2.84	2.97	3.35	3.40	3.24

[1] Månedsgennemsnit. [2] 1938.

halvår 1950 et betydeligt indførselsoverskud. Medens eksporten gik op fra ca. 39 mld. francs i første halvår til ca. 43 mld. francs i andet halvår, voksede importen fra ca. 44 til ca. 52 milliarder. Allerede i de sidste måneder af 1950 nåede eksporten imidlertid op i højde med importen, og i de første 6 måneder af 1951 var der omtrent balance, idet der over for en import på ca. 65 mld. francs stod en eksport på ca. 64 mld. francs. (Disse tal refererer ikke til Belgien alene, men til den belgisk-luxembourgske økonomiske union). Det har herved været af betydning, at forholdet mellem import- og eksportpriser siden begyndelsen af 1951 har forskudt sig stærkt til gunst for Belgien. I tiden fra maj til december 1950 steg importpriserne med gennemsnitlig 21 % og eksportpriserne med 14 %, men i perioden maj 1950—maj 1951 var stigningsprocenterne henholdsvis 34 og 40. For det samlede engrosprisindeks udgjorde stigningen i de 12 måneder 30 %, medens leveomkostningerne samtidig fordyredes med 12 %, og den gennemsnitlige arbejdsfortjeneste i tiden marts 1950—marts 1951 gik op med knap 9 %. Sammenlignet med 1937 er lønindekset imidlertid steget noget mere end leveomkostningsindekset, således som det fremgår af nedenstående oversigt.

Ved den forcerede import opstod der i 1950 et underskud på den belgiske betalingsbalances løbende poster, og guld- og valutabeholdningen gik ned fra 897 til 749 mill. $ (en dollar er godt 50 belgiske francs). Til gengæld var de belgiske råstoflagre blevet forøget, og med den stærke stigning i eksporten er

Priser og lønninger i Belgien.

(1937 = 100).

	Eksportt priser	Import-priser	Engros-priser ialt	Leveomkost-ninger	Timefor-tjeneste
1948 gnstl.	394	345	360	390	374
1949 „	394	328	342	378	393
1950 „	355	335	359	374	410
Marts 1950	331	321	333	368	398
Maj „	343	314	338	367	—
Dec. „	390	380	405	381	427
Marts 1951	461	414	443	407	433
Maj „	477	421	438	411	—

guld- og valutabeholdningen iøvrigt nu pány nået op på det tidligere niveau, idet den ultimo august udgjorde 883 mill. $. Over for den europæiske betalingsunion havde Belgien ved udgangen af august i løbet af de 14 måneder, EPU havde fungeret, opsamlet et overskud på 324 mill. $, og da den belgiske kvota i betalingsunionen er på 360 mill. $, nærmede man sig altså stærkt det øjeblik, da Belgien ville have krav på at få en yderligere forøgelse af sit tilgodehavende hos EPU betalt fuldt ud i guld eller dollars. Belgien er derfor gået ind på midlertidigt ud over den oprindelige kvota at stille 40 mill. $ til rådighed, hvoraf kun halvdelen skal betales i guld eller dollars, og herudover vil der blive gennemført en række foranstaltninger, der tager sigte på at modvirke væksten i overskudet over for de andre EPU-lande og da særlig over for Holland, hvis underskud i handelen med Belgien har været den vigtigste årsag til Belgiens stærke kreditorstilling i EPU. Ved et møde mellem ministre fra de tre Benelux-regeringer i begyndelsen af september opnåedes der enighed om at begrænse den belgiske eksport til Holland af visse konsumvarer, og Belgien vil overveje at lempe indførselsrestriktionerne på hollandske landbrugsprodukter. Endvidere vil Belgien søge at fremskaffe en større del af sin konsumvareimport fra U.S.A. i EPU-landene og omvendt fremme eksporten til U.S.A. på bekostning af eksporten til Europa. Dette sidste er formålet med en forordning, der bestemmer, at 5 % af provenuet af eksporten til medlemmer af EPU skal spærres for et tidsrum af 6 måneder. Endvidere kræves der nu pány eksportlicens til enhver eksport.

HOLLAND

Den hollandske industriproduktion var i 1950 40 % større end i 1937, og udviklingen havde altså tilsyneladende været langt gunstigere end i Belgien, hvor indekset for industriproduktionen kun var nået op på 98. Tager man sit

Nationalproduktet og dets anvendelse.

(Mld. gylden i løbende priser).

	1948	1949	1950
Nationalprodukt	14.1	16.0	17.6
Forringelse af udenlandsk kapitalbalance plus gaver fra udlandet	1.2	0.3	0.9
Rådighedsbeløb	15.3	16.3	18.5
Heraf:			
Privat forbrug	11.1	11.5	12.4
Offentligt forbrug	2.3	2.3	2.6
Investeringer (netto)	1.9	2.5	3.5

udgangspunkt i 1939 i stedet for 1937, indsnævres forskellen imidlertid væsentligt, idet den belgiske produktion i dette år var større end i 1939, medens det omvendte var tilfældet for Hollands vedkommende. Forskellen bliver også mindre fremtrædende, hvis man betragter stigningen i produktionen pr. ind-

bygger, idet befolkningstilvæksten har været meget større i Holland end i Belgien. I 1939 havde de to lande omtrent samme indbyggertal — Belgien 8.4 og Holland 8.8 millioner —, men i 1950 var Hollands befolkning vokset til 10.1 millioner og Belgiens kun til 8.6 millioner. Tilvæksten udgjorde altså for Hollands vedkommende 1.3 millioner eller ca. 15 %, og alene i perioden 1945—50 var den over 9 %. Medens derfor indekset for industriproduktionen var ca. 25 % højere i 1950 end i 1939, var produktionen pr. indbygger i samme tidsrum gået op med mindre end 10 %. Hvad landbruget angår, er produktionsindekset for 1950 beregnet til 117, således at landbrugsproduktionen pr. indbygger altså praktisk taget var den samme som før krigen. Antallet af beskæftigede i industrien var i 1950 20 % større end i 1947, og trods den stærke tilvækst i de produktive aldersklasser (ca. 50.000 om året) er der ikke opstået nogen arbejdsløshed af væsentligt omfang. Det gnstl. antal arbejdsløse var i 1950 kun 80.000, medens tallet i årene umiddelbart før krigen var oppe på 300—400.000 mand.

Trods stigende produktion synes der i de sidste år ikke at være sket nogen udvidelse af forbruget. Den samlede mængde af varer og tjenester, der stod til rådighed til forbrug og investering, var i 1950 ca. 6 % større end i 1948, idet „rådighedsbeløbet" omregnet efter priserne i 1948 var ca. 16.3 mod ca. 15.3 mld. gylden, men stigningen faldt udelukkende på investeringer, incl. lagerdannelse. Det gennemsnitlige forbrug pr. indbygger var derfor lavere end i 1948. Alligevel voksede underskudet på betalingsbalancens løbende poster i 1950 til ca. 1 mld. gylden. Den vigtigste årsag hertil var den forskydning i forholdet

Hollands udenrigshandel.

	1948	1949	1950	1. kvt. 1950	2. kvt. 1950	3. kvt. 1950	4. kvt. 1950	1. kvt. 1951	2. kvt. 1951
	Værdi i mill. gylden.								
Import	4823	5296	7799	1728	2025	1907	2139	2428	2714
Eksport	2671	3795	5320	1121	1194	1348	1657	1648	1781
Eksport i % af import	55	72	68	65	59	71	77	68	66
	Mængdeindeks (1948 = 100).								
Import	100	111	147	137	153	145	153	161	162[1]
Eksport	100	151	204	167	180	220	248	230	226[1]

[1] April og maj.

mellem import- og eksportpriser, som har fundet sted efter valutadevalueringen i september 1949 og navnlig efter Koreakrigens udbrud i slutningen af juni 1950. Medens det hollandske importprisindeks i august 1949 var 91 og eksportprisindekset 90 (1948 = 100), var importprisindekset i maj 1950 steget til 106, eksportprisindekset kun til 98, og i maj 1951 var tallene henholdsvis 136 og 116. Ganske vist er de udførte varemængder steget stærkere end de indførte, men stigningen var dog ikke tilstrækkelig til at hindre, at importoverskudet voksede fra 1.5 mld. gylden i 1949 til 2.5 milliarder i 1950.

Som følge af udviklingen af betalingsbalancen har Holland måned efter

måned haft underskud over for den europæiske betalingsunion. Det samlede underskud var ved udgangen af juli 1951 nået op på 297 mill. $ (1 $ = 3.80 gylden), og Holland havde måttet erlægge 75 mill. $ heraf i guld. Da den hollandske kvota i EPU var på 330 mill. $, nærmede Holland sig altså stærkt det tidspunkt, da hele underskudet måtte dækkes ved betaling i guld eller dollars, og i begyndelsen af august blev kvotaen forhøjet til 355 mill. $. Det kan tilføjes, at Holland i august for første gang havde overskud over for EPU, hvorved det samlede underskud gik ned til 271 mill. $. I en officiel kommentar blev det meddelt, at overskudet i august skyldtes særlige indtægter, men september-opgørelsen viste et nyt overskud, denne gang på 46 mill. $ mod 25.7 mill. $ i august.

Hollands betalingsunderskud over for EPU er i første række en følge af det store importoverskud i handelen med Belgien, og dette må igen ses i forbindelse med den nedbrydning af toldskrankerne mellem de to lande, som har fundet sted i henhold til Benelux-overenskomsten. Som nævnt foran side 198 tager Belgien nu skridt til at omlægge sin eksport for at nedbringe sit overskud

Pris- og lønudviklingen i Holland.

(1937 = 100).

	Engrospriser	Leveomkostninger	Timefortjeneste
1948	260	206	182
1949	271	219	188
1950	304	239	201
Maj 1950	294	239	197
Jan. 1951	354	247	207
Feb. „	361	252	207
Marts „	374	256	207
April „	377	267	207
Maj „	380	267	207
Juni „	377		207

[1] Industri, bjergværksdrift, byggefag.

over for EPU, men disse foranstaltninger vil ikke alene kunne løse det hollandske betalingsbalanceproblem og genoprette den økonomiske ligevægt, der er blevet forstyrret ved forringelsen af bytteforholdet, og som iøvrigt selv uden denne forringelse ville være truet ved den ekstraordinære forøgelse af efterspørgslen, som bliver en følge af oprustningen. Den hollandske koalitionsregering enedes derfor i marts 1951 om en plan, som tilsigtede en formindskelse af såvel forbrug som investeringer. Ifølge denne plan skulle i de kommende 4 år anvendes ekstra 2 milliarder gylden til oprustningen, hvorved forsvarsudgifterne ville stige fra 1 til 1½ mld. gylden om året, men til gengæld skulle forbruget formindskes med 5 % og investeringerne med 25 %. Halvdelen af stigningen i militærudgifterne skulle skaffes ved nye skatter og halvdelen ved optagelse af statslån, og de civile offentlige investeringer skulle i 1951 nedskæres med 150 mill. gylden. I det hele er det meningen, at nedskæringen af forbruget og de private investeringer skal gennemføres ad skatte- og kreditpolitisk vej og

ikke ved direkte indgreb i det økonomiske liv i form af skærpede importrestriktioner, rationeringer o. s. v. I denne forbindelse kan nævnes, at den officielle diskonto, der siden 1941 havde været uforandret 2½ %, i september 1950 blev forhøjet til 3 % og i april 1951 yderligere til 4 %, og endvidere har centralbanken siden 1. januar 1951 ved direkte forskrifter søgt at begrænse stigningen i de private bankers udlån, foreløbig dog tilsyneladende uden større held, idet udlånene til erhvervslivet, der i 1950 gik op med 450 mill. gylden, alene i januar kvartal 1951 steg med yderligere 187 mill. gylden. Der er senere gjort et forsøg på at gennemføre en lovgivning, der ville tvinge de private banker til i højere grad at rette sig efter centralbankens ønsker, men forslaget er ikke blevet gennemført. Derimod er der for nylig blevet vedtaget et forslag om højere beskatning af erhvervsvirksomheder, som dog i hvert fald ikke kan antages at få indflydelse på de investeringsplaner, der allerede er under udførelse.

Med hensyn til mulighederne for at bringe forbruget ned er det af stor betydning, at lønningerne fremdeles er undergivet statens kontrol også efter at priskontrollen er afskaffet og tilskudet til forbrugerpriserne er under afvikling. Der er dog naturligvis grænser for, hvor længe lønningerne kan holdes nede, når priserne stiger stærkt, således som det har været tilfældet siden devalueringen og navnlig siden Koreakrigens udbrud. Allerede i januar 1950 så regeringen sig nødsaget til at gå med til en almindelig lønforhøjelse på 5 %, og samtidig blev statstilskudet til forbrugerpriserne, der før september 1949 var blevet bragt ned til kun 50 mill. gylden årlig, forhøjet til over 200 mill. gylden. I september 1950 fulgte en ny lønforhøjelse på 5 %, og denne gang blev det bestemt, at tilskudet til forbrugerpriserne ikke måtte overstige 200 mill. gylden. Senere er der blevet gennemført endnu en lønforhøjelse, ligeledes på 5 %, samtidig med, at subsidierne er blevet sat ned til 175 mill. gylden om året, men også herefter er stigningen i leveomkostningerne større end lønstigningen, både i forhold til før krigen og i sammenligning med tilstanden før valutadevalueringen, jfr. foranstående oversigt.

15.10.1951.

DEN ØKONOMISKE UDVIKLING I DANMARK[1]

Forskellige træk i den senere tids økonomiske begivenheder her i landet og i omverdenen kan — i hvert fald for en første betragtning — give anledning til en vis begrænset optimisme med hensyn til udviklingen i den nærmeste tid fremover. Dette gælder således bevægelsen i import- og eksportpriser, der, efter gennem ca. 2 år at have været til ugunst for Danmark, nu synes at være slået om, foreløbig dog kun i beskeden udstrækning. Endvidere et vist fald i hjemmemarkedspriserne og en forholdsvis ringe stigning i leveomkostningerne fra juli til oktober i år, der kunne vække håb om, at de inflationsdrivende kræfter er ved at have udtømt deres virkninger. Og endelig den omstændighed, at bankernes udenlandske nettogæld har været aftagende i de sidste måneder, et forhold, der måske har en vis forbindelse med udviklingen i import- og eksportpriser.

En nærmere analyse af de nævnte træk synes imidlertid at mane til en vis forsigtighed med hensyn til bedømmelsen af udviklingstendenserne i den kommende tid. Og i hvert fald er der et par forhold, som må give anledning til bekymring, nemlig det fald i industriproduktionen, særlig i tekstil- og beklædningsbrancherne, der har vist sig i de senere måneder, den stagnerende byggevirksomhed samt den vækst i arbejdsløsheden, som står i forbindelse hermed. Ganske vist betyder faldende produktion på disse områder mindre efterspørgsel efter udenlandske materialer; vel reducerer arbejdsløsheden befolkningens disponible indkomster og dermed forbruget, herunder også af importerede færdigvarer og varer, der i stedet kan eksporteres; nok kan man tænke sig, at en del af de ledigblevne arbejdere og andre produktionsfaktorer kan flyttes over til beskæftigelse i eksporterhvervene, og vel betyder alle disse forhold en lettelse af Danmarks anstrengte valutabalance og en formindskelse af det indenlandske inflationspres. Men det må dog fremhæves, at en overførelse af produktionsfaktorer, herunder arbejdskraft fra de brancher, der er ramt af tilbagegang, til eksportindustrien ikke uden videre lader sig gennemføre, fordi de nødvendige kvalifikationer kan være vidt forskellige. For så vidt en sådan overførsel ikke lykkes eller kun lykkes i begrænset omfang, vil resultatet let blive, at der udvikler sig en selvforstærkende tilbagegang i produktion og beskæftigelse her i landet. De arbejdere, der bliver ledige og derfor får mindre indkomster, må jo indskrænke deres forbrug ikke blot af udenlandske, men også af indenlandske varer. Som følge heraf vokser erhvervslivets lagre af hjemmemarkedsvarer, og for påny at få disse nedbragt vil de næringsdrivende antagelig formindske produktionen, muligvis i større udstrækning, end salget er gået tilbage; dels venter

[1] Se også tabelbilaget bag i heftet.

de antagelig, at salget fortsat vil ligge på et lavt niveau, måske endog at det yderligere vil blive reduceret, dels vil de gerne af med de overnormale lagre, og det kan de kun komme, hvis de producerer mindre end, hvad der svarer til det løbende salg. Herved vil yderligere en del arbejdere blive ledige, og en ny kæde af salgs- og produktionsindskrænkninger kan sættes i gang.

En sådan udvikling vil som foran beskrevet bidrage til at lette betalingsbalancevanskelighederne og mindske inflationstendenserne. Men samtidig rejser sig rigtignok også det spørgsmål, om byrderne ved denne tilpasningsproces bliver fordelt på den rimeligst mulige måde, når udviklingen foregår som antydet, og social og politisk uro kan blive følgen.

Prisudviklingen.

Omstående diagram viser udviklingen i *engrospristallet* og dets to hovedbestanddele, importpriserne og hjemmemarkedspriserne, siden Koreakrigens udbrud. Endvidere er vist bevægelserne i eksportpristallet (der ikke indgår i det almindelige engrospristal).

Som man ser, nåede engrospriserne deres højdepunkt i juni efter en stigning siden sidste år ved samme tid på ca. 38 %. Siden er det faldet med 3—4 %; hjemmemarkedspriserne, der fra juni 1950 til juni 1951 var steget med 31—32 %, har bidraget stærkest til faldet, nemlig med omtrent 5 %; men også importpriserne, hvis stigning i den nævnte periode androg ca. 45 %, er pånyt gået ned, omend kun med 1 %.

Ser man på de enkelte hovedvaregrupper, viser det sig, at *tekstil og konfektion* har betydet mest for den påbegyndte nedgang. Vendepunktet nåedes her allerede i maj på et niveau, der lå næsten 50 % over niveauet ved Koreakrigens udbrud; faldet siden maj andrager ca. 17 %. Årsagen til nedgangen på dette område må dels søges i verdensmarkedsprisfaldet på tekstilråstoffer (jvf. foran s. 180), dels i en svindende indenlandsk efterspørgsel, der antagelig atter skyldes forventninger om yderligere prisfald i forbindelse med de gennemførte købekraftsbegrænsende foranstaltninger i form af højere skatter og bunden opsparing, hvis virkninger nu begynder at gøre sig gældende. Også *vegetabilske levnedsmidler* er faldet stærkt i pris, nemlig med 12—13 % siden toppunktet i juni måned. Hovedårsagen er her, at de i kornloven fastsatte priser for hvede og rug af høst 1951, der fra sept. indgår i pristallet, er væsentligt lavere end priserne for korn af sidste års høst, der lå til grund for de foregående pristal. Priserne på huder, læder og skotøj, der i juni gjorde et voldsomt spring (70 %) op som følge af hudeordningens ophævelse, er også gået lidt tilbage siden da.

Derimod er *træ og papir,* hvis priser er næsten fordoblede siden i fjor, stadigt stigende, omend i aftagende tempo i de senere måneder. Det samme gælder *jern og metaller,* samt *brændsel og mineralske olier.* Andre varegruppers priser synes nærmest stagnerende. Udviklingen er, som man ser, på de fleste områder i ganske god overensstemmelse med verdensmarkedets, for hvilken der er redegjort i den foregående artikel s. 179—183.

Detailpristallet har i modsætning til engrospristallet været stadigt stigende; men stigningen fra juli til oktober var dog mindre end 1 %, nemlig fra 366 til

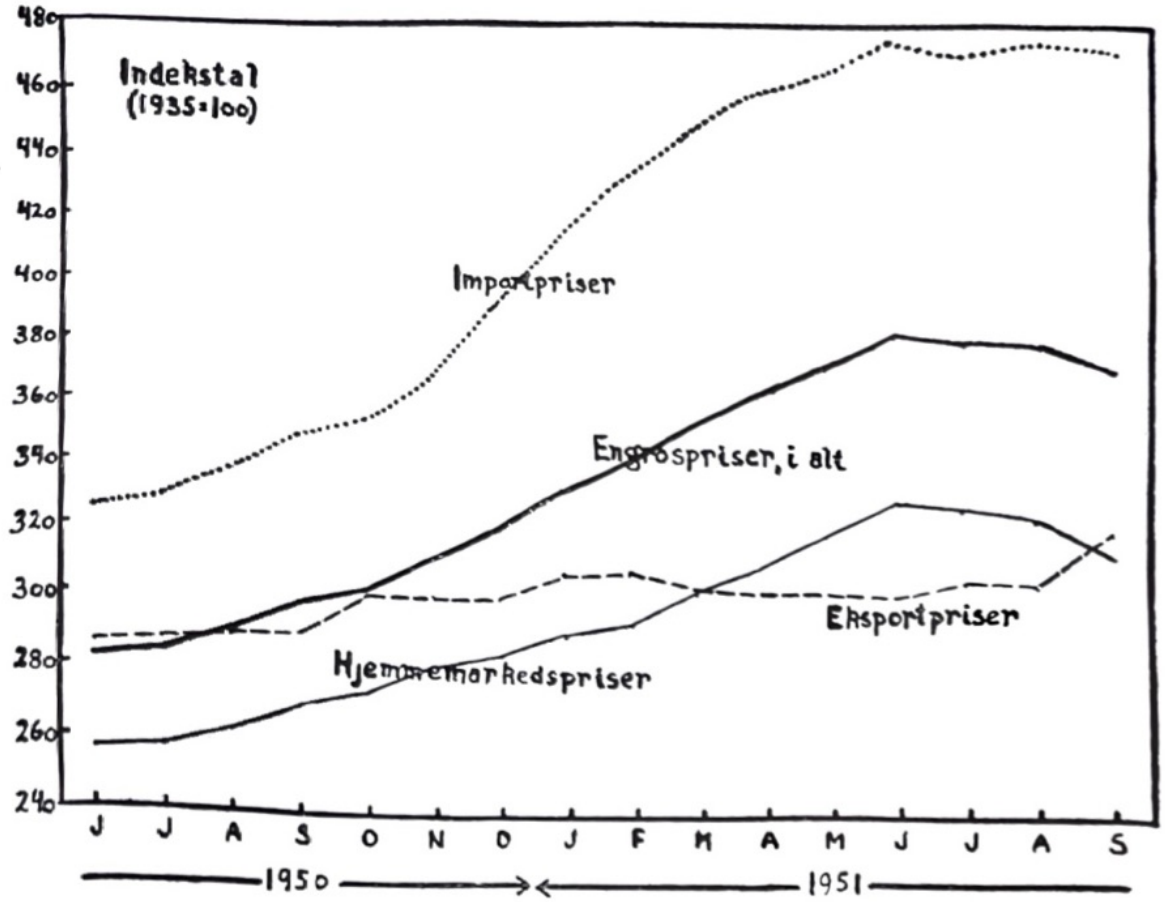

I okt. steg det samlede engrospristal med 2 point til 377. Importvarernes pristal var uforandret 471, medens hjemmemarkedsvarernes steg fra 319 til 321. Eksportpristallet gik stærkt op fra 326 til 342 som følge af højere priser på smør, æg, flæsk og kreaturer.

369 (1914 = 100); medvirkende til denne ringe tilvækst har det været, at også detailpriserne for tekstilvarer m. v. i den senere tid har været nedadgående. Derimod viste de fleste andre varegrupper fortsat prisstigning.

Skal man nu bedømme udsigterne for den *fremtidige prisudvikling,* er det ikke nok at forlænge den i de sidste måneder konstaterede tendens. Priserne på verdensmarkedet er i første række afhængige af den igangværende oprustning i store dele af verden, først og fremmest i U.S.A. Som omtalt i artiklen foran regnes der med stærkt stigende forsvarsudgifter i U.S.A. i den kommende tid, og det er tvivlsomt, om produktionen kan udvides i tilstrækkeligt hurtigt tempo til, at prisstigninger på en række strategisk vigtige varer kan undgås. Meget afhænger her af, om den almindelige verdenspolitiske spænding tiltager eller afsvækkes, samt i anden række af, om det lykkes gennem internationale fordelingsordninger for vigtige materialer at hindre landene i at konkurrere råvarepriserne alt for voldsomt i vejret.

Hvad den indenlandske prisudvikling angår, må det erindres, at januarpristallet vil blive påvirket i opadgående retning af den årlige regulering af boligudgifterne — antagelig med et beløb svarende til ca. 1—2 points. Såfremt ikke andre poster går ned med et endnu større beløb, vil dette udløse et automatisk dyrtidstillæg til arbejderne fra 1. marts 1952 (hvis den dertil sigtende bestemmelse i overenskomsterne bevares). Hertil kommer, at man ikke kan være sikker

på, at importprisernes stigning endnu er slået fuldt igennem i detailpriserne. Endvidere kan det nævnes, at fagforeningerne for nylig har meddelt, at de agter at stille krav om arbejdstidsforkortelse med fuld lønkompensation og forhøjelse af feriepengene. Gennemføres disse krav blot delvis, vil det antagelig medføre væsentlige omkostningsforøgelser — idet en eventuel effektivitetsforbedring i hvert fald først vil mærkes efter nogen tids forløb — og formentlig efterhånden tilsvarende pris- og avancestigninger.

Alt i alt synes det således at være klogt ikke at anlægge et alt for lyst syn på den fremtidige udvikling i prisniveauet[1].

Produktion og beskæftigelse.

Den stigning i *industriproduktionen,* som er foregået nogenlunde uafbrudt siden 1945, synes nu at være bragt til ophør. I løbet af de første 9 mdr. af 1951 lå produktionen kun ca. 1 % højere end i de samme måneder i fjor, og siden maj har indextallene måned for måned ligget lavere end sidste år, omend nedgangen kun andrager ca. 3 % i gennemsnit.

Som omstående diagram viser, er det dog kun *konsumgodeproduktionen,* der er gået tilbage, hvorimod fremstillingen af *produktionsmidler* stadig ligger en smule over sidste års niveau.

Ser man på de enkelte industrigrupper, viser der sig ret betydelige forskelle. Størst har tilbagegangen været i *tekstilindustrien* (÷ 18 % fra maj—sept. 1950 til maj—sept. 1951); derefter følger *fodtøjs- og beklædningsindustri* (÷ 9 %) og *næringsmiddelindustri* m. m. (÷8 %); alle disse grupper omfatter udprægede forbrugsvarer. Derimod er der fremgang i *kemisk industri* (+ 7 %), *sten-, ler- og glasindustri* (+ 5 %) samt *jern- og metalindustri* (+ 5 %), der alle i overvejende grad fremstiller produktionsmidler; i de øvrige industrigrupper er forandringerne ubetydelige.

Årsagen til faldet i konsumvareproduktionen må søges i den svigtende afsætning. Ganske vist er de officielle indextal for detailomsætningen i første og andet kvartal for de fleste brancher, dog med undtagelse af bl. a. tobakshandlere, højere end de tilsvarende tal for de samme kvartaler i 1950. Men stigningen er dog på mange områder for ringe til at opveje prisopgangen, hvilket er ensbetydende med, at der foreligger en tilbagegang i de solgte mængder. Det skyldes som foran nævnt antagelig i første række virkningerne af den købekraftsbegrænsende finanspolitik, muligvis i forbindelse med det forhold, at forbrugerne sidste efterår under indtryk af prisstigningsforventningerne forsynede sig rigeligt med relativt varige forbrugsgoder såsom beklædningsgenstande, således at behovene nu er forholdsvis veldækkede, samtidig med at befolkningens opsparede midler er reduceret noget, fordi de er medgået til at financiere disse indkøb. Hertil kan endelig komme visse forventninger om prisfald, dels som følge af nedgangen i råvarepriserne på verdensmarkedet, dels på grund af de begyndende afsæt-

[1] I oktober steg engrospristallet da også pæny, omend kun med 2 points. Stigningen faldt navnlig på animalske levnedsmidler og foderstoffer. Kun tekstiler og kemisk-tekniske varer gik lidt ned.

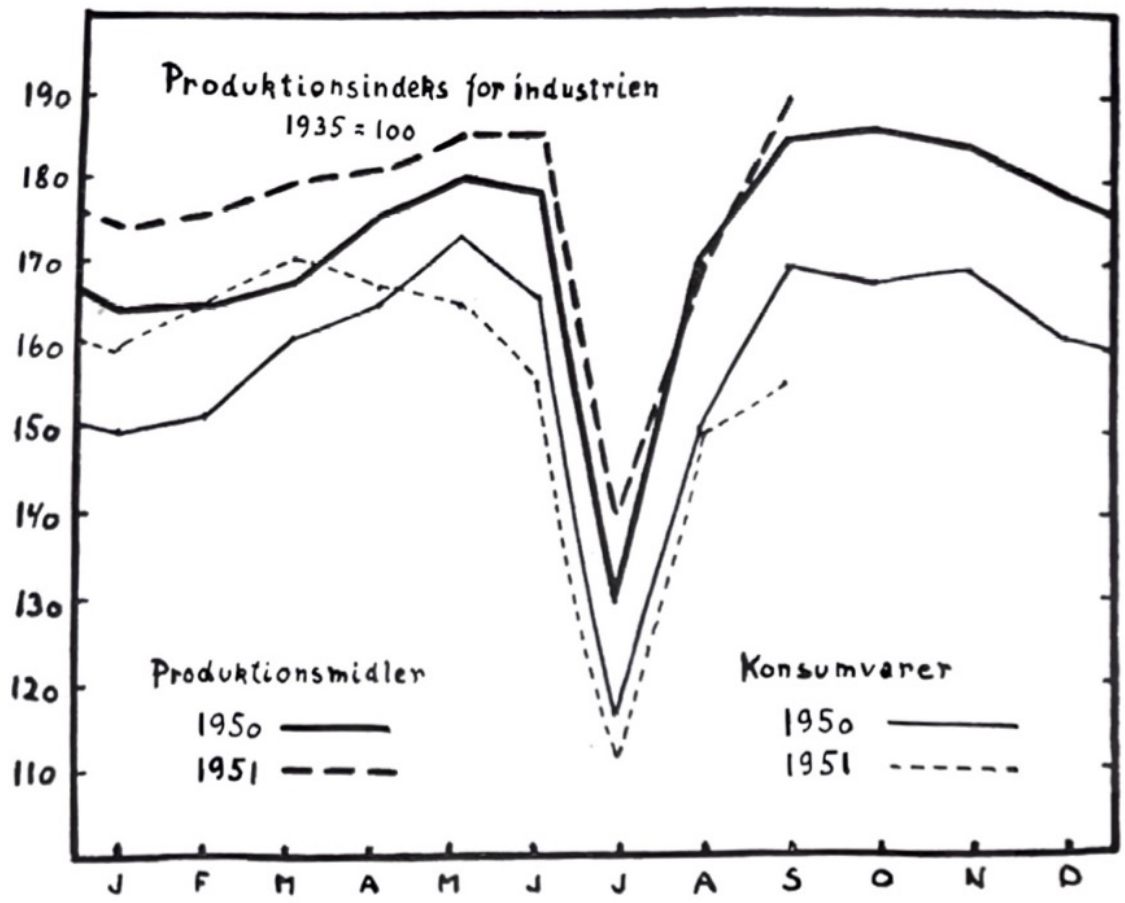

ningsvanskeligheder. Foruden svigtende afsætning spiller antagelig også den skete stramning af likviditetsforholdene en rolle for konsumgodeindustriernes tilbagegang, selv om en del foretagender utvivlsomt er i stand til at financiere produktionen uden støtte fra pengeinstitutterne.

Når produktionsmiddelindustrien har kunnet klare sig forholdsvis godt, beror det utvivlsomt for en stor del på de gunstige afsætningsmuligheder i udlandet, som er fulgt i oprustningskonjunkturens kølvand.

Ved en bedømmelse af industriproduktionens *fremtidsudsigter* må en række forskellige forhold tages i betragtning. For konsumvareindustriens vedkommende må man sikkert regne med fortsatte afsætningsvanskeligheder i den nærmeste fremtid, ligesom også kreditforholdene må antages vedblivende at ville ligge ret stramt, jvf. iøvrigt nedenfor s. 215. Hertil kommer virkningerne af efterårets lønforhøjelser og evt. tilsvarende forhøjelser til foråret. Under forudsætning af oprustningskonjunkturens fortsættelse skulle afsætningen derimod næppe volde større vanskeligheder for de fleste produktionsmiddelindustrier. Et forhold, som imidlertid kan få en hæmmende virkning på adskillige industrigrene, er *knaphed på en række forskellige rå- og hjælpestoffer*. Ganske vist var de indenlandske lagre af de fleste råvarer ved årets midte bedre end sidste år ved samme tid. På enkelte områder var der dog tale om en betydelig tilbagegang; dette gjaldt fx koks og cinders, hvoraf lagrene var gået ned til mindre end det halve, medens lagrene af stenkul var omtrent uforandrede. Da produk-

tionen af fast brændsel i de europæiske leverandørlande har vanskeligt ved at holde trit med industriens voksende forbrug, og da tilførsler fra U.S.A. hæmmes af tonnageknaphed og utilstrækkelig indladningskapacitet i havnene, kan der godt opstå betydelige vanskeligheder på dette område. Også forsyningerne af jern og stål og andre vigtige metaller, herunder ikke mindst kobber, kan komme til at volde bekymringer, idet disse produkter i stigende grad beslaglægges til produktion af krigsmateriel.

Den animalske landbrugsproduktion har i årets første 9 måneder ligget 4—5 % højere end i fjor. *Mælke*produktionen var i begyndelsen af året noget højere end sidste år, men den kølige sommer har senere bevirket et fald, således at den samlede produktionsmængde i perioden jan.—sept. er ca. 3 % lavere end i samme periode sidste år. *Smør*produktionen har vist en noget lignende udvikling, medens produktionen af *ost* til gengæld er gået stærkt frem. Også *flæske*produktionen har været høj sammenlignet med 1950 (ca. 13 % stigning); men denne opgang er sket på bekostning af bestanden. Efter at der pr. 1. okt. er sket en forhøjelse af Englandspriserne med 16—17 %, må man regne med, at bestanden igen vil blive søgt udvidet, og så længe denne udvidelse står på, vil den løbende produktion antagelig blive noget formindsket. Først i løbet af 1952 kan der pånv ventes større fremgang. Endelig har *kød*produktionen ligget 17—18 % højere og *æg*produktionen 12 % lavere end i fjor.

Opgørelser over *høstudbyttet* foreligger endnu ikke. Et foreløbigt skøn angiver, at kornhøsten har været en ubetydelighed større end sidste år, medens rodfrugtafgrøderne ventes at blive noget lavere. I alt anslås høsten til omkring 125 mill. afgrødeenheder, hvilket er ca. 4 % mindre end i 1950.

Landbrugstællingen i juli viste, at der igen i perioden 1950—51 er sket betydelige *investeringer i landbruget,* antagelig for størsteparten financieret ud af erhvervets høje løbende indkomster. Således er antallet af ejendomme med ensilagebeholdere i årets løb steget fra 47.000 til 59.000 eller fra 22.7 % til 28.4 % af samtlige ejendomme. Endvidere er traktorantallet vokset fra 17.800 til 25.500, hvortil kommer, at et stigende antal ejendomme får traktorarbejde udført af maskinstationer. Også malkemaskineanlæggenes antal er gået i vejret, nemlig fra 82.700 til 91.100. Da nedgangen i *landbrugets arbejdskraft* nu synes standset (ved knapt 400.000 helårsarbejdere), må disse betydelige investeringer på længere sigt skabe mulighed for fortsat vækst i landbrugsproduktionen.

Byggevirksomheden har, såfremt den måles ved størrelsen af det *igangværende* nybyggeri, i den forløbne del af 1951 kun ligget nogle få procent lavere end i 1950, og der kan antagelig regnes med, at der i årets løb vil blive *fuldført* ca. 20.000 lejligheder, omtrent som i fjor, ligesom det færdiggjorte erhvervsbyggeri antagelig vil blive af nogenlunde uforandret størrelse. Også ombygnings- og reparationsarbejder har, så vidt man kan se, fortsat ligget på et højt niveau; medvirkende hertil er antagelig bl. a., at man har adgang til at fradrage reparationsudgifter ved indkomstopgørelsen til skatteväsenet.

På grund af kreditstramningen, der både giver sig udslag i vanskeligheder ved at opnå byggelån i bankerne og i lavere obligationskurser, har det *påbegyndte byggeri* derimod i den del af året, som er gået, været væsentligt lavere end i de tilsvarende måneder sidste år. Også de fortsat stigende byggeomkost-

ninger spiller antagelig en rolle i denne forbindelse. Byggeomkostningsindeks lå i september på 277 (aug. 1939 = 100), hvilket var næsten 25 % mere end for et år siden. I første halvdel af 1951 påbegyndtes som følge heraf kun beboelsesejendomme med et etageareal på ca. 790.000 m² mod 1100.000 m² i første halvår 1950. De tilsvarende tal for erhvervsejendomme var 540.000 m² og 650.000 m²; nedgangen er her mindst for avlsbygninger i landbruget (265.000 m² mod 272.000 m²). For skoler, sygehuse m. v. er faldet endnu stærkere. Også antallet af givne byggetilladelser til boligejendomme er gået ned, nemlig fra ca. 8600 lejligheder i perioden jan.—sept. 1950 til ca. 6350 i jan.—sept. 1951 (for hovedstaden + 5 større provinsbyer), samtidig med at antallet af lejligheder med byggetilladelse, der ikke var påbegyndt, steg fra 2700 ult. sept. 1950 til 4300 ult. sept. 1951. Som følge af denne udvikling må der regnes med en tilsvarende nedgang i det fuldførte byggeri i løbet af 1952.

Arbejdsløsheden har siden maj ligget noget højere end i fjor, hvilket også var at vente efter den beskrevne udvikling i industriproduktionen. Ved udgangen af oktober var den nået op på 6.8 %, svarende til 44.000 ledige personer, mod 5.4 % (35.000 personer) ult. okt. 1951. Udviklingen er imidlertid ret uensartet fra gruppe til gruppe. For *arbejdsmænd,* der er langt den talrigeste gruppe, er niveauet næsten uændret, medens adskillige andre fag har en betydelig stigning. Dette gælder således fx. *tobaksarbejdere* (fra ca. 7 % ult. okt. 50 til ca. 19 % ult. okt. 51), *tekstilarbejdere* (fra 2 % til 9 %), *skræddere* (fra 1 % til 8 %) m. fl. Hertil kommer, at der er en omfattende frivillig arbejdsfordeling inden for disse fag. At det netop er disse områder, der er hårdt ramt, harmonerer godt med det, der foran er anført om produktionsudviklingen. I byggefagene har der hidtil kun været ret ringe ledighed, idet de fleste har kunnet finde beskæftigelse ved færdiggørelsen af det igangværende nybyggeri og ved ombygnings- og reparationsarbejder. I løbet af oktober er der imidlertid sket en vis stigning, der for de fleste af disse fag er noget stærkere, end den plejer at være på denne årstid, og som følge af den foran omtalte nedgang i nybyggeriet må der regnes med yderligere stærk vækst i byggefagenes ledighed i de kommende måneder.

I det hele taget må man antagelig vente en væsentlig større arbejdsløshed end den, man har været vant til i de senere år, idet overførsel af ledige fra de ramte områder til de industrifag, hvor der fortsat kan regnes med høj produktion og stærk arbejdsefterspørgsel, som tidligere nævnt er forbundet med betydelige vanskeligheder.

I denne forbindelse kan det nævnes, at der stadig er betydelige forskelle i *arbejdsløshedens lokale fordeling.* Ult. aug. havde Ålborg, Esbjerg, Skive og Silkeborg således mere end 10 % ledige arbejdere, og Fredericia med ca. 5 % lå lavest blandt de jydske byer. Samtidig var den højeste ledighedsprocent i øernes byer ca. 7½ %, og adskillige byer her lå nede på ca. 2 %. Lignende forskelle kan konstateres mellem Jyllands og øernes landdistrikter. Disse forhold har nu bestået næsten uændret i en længere årrække, og den del af problemerne i forbindelse med arbejdskraftens overførsel fra område til område, som har relation til lokale flytninger, synes derfor i hvert fald at være vanskelige at løse.

Handelsbalancen.

Specialindførselens værdi har i årets første 9 mdr. andraget 5288 mill. kr. eller godt 1000 mill. kr. mere end i samme periode i fjor. Specialudførselen er kun steget med godt 900 mill. kr. til 4128 mill. kr., og merindførselen er derfor vokset med 100 mill. kr. til ca. 1160 mill. kr.

Som omtalt i sidste hefte af „Økonomi og Politik" skyldes stigningen i indførselsværdien i overvejende grad højere priser, medens udførselens værdi hovedsagelig er blevet forøget som følge af udvidelse af det eksporterede kvantum. Dette forhold fremgår også af diagrammet foran, der udviser en stærk stigning i importpristallet, medens eksportpristallet indtil aug. kun var gået lidt i vejret. Der er dog grund til at fremhæve, at importpristallets stigning formentlig giver et noget overdrevent indtryk af vareimportens fordyrelse. Forholdet er det, at dette pristal er baseret på de priser, til hvilke der kan sluttes kontrakt i den pågældende måned, og da det kan vare måneder, inden de eventuelt indkøbte varer når frem, vil priserne for de faktisk indførte varer „slæbe" en del efter importpristallet, både når dette stiger, og når det falder. Hertil kommer, at det må formodes, at importørerne er stærkt tilbageholdende med at slutte kontrakter på tidspunkter, hvor verdensmarkedspriserne for en vis vare ligger særlig højt, medmindre de da venter fortsat stærk stigning. De af Statistisk Departement på grundlag af indførselsstatistiken beregnede enhedsværdier for de faktisk indførte varer, der giver et tilnærmet udtryk for disses prisændringer, men som dog også er påvirket af eventuelle forskydninger i importens sammensætning og i varernes kvalitet, viser da også kun en stigning på 32 % fra 2. kvartal 1950 til 2. kvartal 1951 mod ca. 64 % stigning i importpristallet. Enhedsværdien for de faktisk udførte varer er i samme periode kun steget 7—8 %, og forringelsen af Danmarks bytteforhold over for udlandet er derfor — trods den anførte modifikation — en meget væsentlig realitet.

Efter at det månedlige underskud på handelsbalancen siden marts havde ligget mellem ca. 140 og 190 mill. kr., faldt det i september til 79 mill. kr., hovedsagelig som følge af en nedgang i importens værdi. Denne nedgang kan atter i alt væsentligt henføres til en sæsonmæssig reduktion i kornimporten, fald i importen af oliefrø m. v. samt i importen af spindestoffer. Specielt det sidste er bemærkelsesværdigt, idet der er tale om en fortsat tilbagegang siden april (fra 41 til 7 mill.kr.), der dels afspejler prisfaldet på verdensmarkedet, dels antagelig tilbageholdenhed fra de danske importørers side som følge af den nedgang i tekstilindustrien, som er omtalt ovenfor.

Eksportens sammensætning på hovedvaregrupper viser en karakteristisk forskydning i forhold til de første 3 kvartaler af 1950, idet industrieksporten er steget med godt 50 % til 1585 mill. kr., medens landbrugseksporten kun er gået op med 15 % til 2368 mill. kr. Industrieksportens andel af den samlede eksport udgør herefter ca. 38 % mod 32 % sidste år; de tilsvarende tal for landbrugseksporten er 57 % mod 64 %. For flere landbrugsvarers vedkommende er der tale om en direkte tilbagegang i eksportkvantum; dette gælder således for smør, hvoraf der indtil 4. nov. kun var udført 123.000 tons mod 136.000 i samme periode 1950; årsagen er her dels den lavere produktion, dels større indenlandsk

forbrug som følge af smørrationeringens ophævelse. Også ægeksporten er faldet på grund af mindre produktion. Til gengæld er der sket en stærk stigning i udførselen af levende hornkvæg, især til Italien og i noget mindre udstrækning til Tyskland. Svinefedtudførselen er 5-doblet, flæskeeksporten vokset med 12—13 %, og endelig er udførselen af ost også steget med en halv snes procent. Blandt industrivarerne er det navnlig maskiner og transportmidler, især skibe, der er gået frem i eksportværdi.

Udenrigshandelens fordeling på *valutaområder* fremgår af nedenstående tabel. Den viser, at der sammenlignet med sidste år er sket en forbedring af balancen over for Sterlingområdet som følge af en stærk stigning i eksporten til England. Derimod er Danmarks store udførselsoverskud over for Vesttyskland i 1950 ændret til et næsten lige så stort indførselsoverskud i 1951. Dette hænger sammen med, at Danmarks eksport ikke som forudsat ved den sidst i 1950 afsluttede handelsaftale har kunnet vokse i takt med importen, et forhold, som atter beror på, at Vesttyskland på grund af meget betydelige betalingsvanskeligheder over for den europæiske betalingsunion (EPU) har måttet gennemføre en kraftig skærpelse af sine importrestriktioner. Efter at disse vanskeligheder nu synes at være overvundet, kan der atter i en nærmere fremtid (antagelig fra 1. jan. 1952) ventes gennemført lettelser i den tyske import, hvorved mulighederne for en genoprettelse af Danmarks balance på dette område skulle forbedres. På den anden side har Vesttyskland pr. 1. okt. forhøjet sine toldsatser for en række landbrugsvarer ganske væsentligt.

Endelig viser tabellen, at den senere tids tendens i retning af bedre balance i samhandelen med U.S.A. nu er blevet brudt, idet importværdien absolut (omend ikke relativt) er steget stærkere end eksportens værdi. Årsagen hertil ligger navnlig i, at det har været nødvendigt at foretage betydelige kulindkøb i U.S.A.

Udenrigshandelens fordeling på valutaområder.

	Jan. — sept. 1951			Jan. — sept. 1950		
	Import mill. kr.	Eksport mill. kr.	Import-overskud mill. kr.	Import mill. kr.	Eksport mill. kr.	Import-overskud mill. kr.
$-området						
U.S.A.	510	110	400	415	77	338
Øvrige lande	190	154	36	96	88	8
£-området						
Inden for OEEC	1468	1783	÷315	1392	1480	÷ 88
Uden for OEEC	62	47	15	54	25	29
Vesttyskland	655	536	119	376	527	÷151
Øvrige OEEC-lande[1] med kolonier etc.	1697	981	716	1377	675	702
Østeuropa	520	345	175	418	226	192
Spanien med kolonier	33	42	÷ 9	52	19	33
Andre lande uden for Europa	126	70	56	90	59	31
Færøerne og Grønland ...	26	60	÷ 34	14	51	÷ 37
I alt ...	5287	4128	1159	4284	3227	1057

[1] D.v.s. de europæiske lande, der samarbejder i Marshall-planen.

på grund af svigtende leverancer fra Danmarks sædvanlige europæiske leverandører.

Over for de øvrige områder er forskydningerne af mindre betydning.

Valutagælden.

Valutastillingen, således som den kommer til udtryk i opgørelserne over nationalbankens og de private bankers tilgodehavender i og gæld til udlandet, påvirkes også af andre faktorer end handelsbalancens udvikling, først og fremmest af de øvrige løbende poster på betalingsbalancen, især skibsfartens indtægter og udgifter, og desuden af forandringer i private danske foretagenders mellemværender med udenlandske foretagender samt ved optagelse eller ydelse af samt betaling af afdrag på langfristede lån og endelig af eventuelle gaveydelser som Marshallhjælpen. I nedenstående tabel er vist udviklingen i bankernes nettogæld til udlandet siden foråret.

	Nationalbankens udenlandske nettogæld mill. kr.	heraf til E.P.U. mill. kr.	Private bankers udenlandske nettogæld mill. kr.	i alt mill. kr.
ult. marts 1951	174	270	74	248
„ april „	242	344	78	320
„ maj „	266	399	117	383
„ juni „	263	422	112	375
„ juli „	287	452	91	378
„ aug. „	300	453	99	399
„ sept. „	247	426	122	369
„ okt. „	232	392	62[1]	294[1]
15. nov. „	108	—	—	—

[1] Anslået på grundlag af opgørelserne for de større private banker.

Som denne tabel viser, var valutagælden, der i det sidste halvår forud for marts 1951 havde været ret stabil, steget med ca. 150 mill. kr. indtil udgangen af august, hvorefter der pånyt er sket en nedgang, således at den ult. okt. kun lå et halvt hundrede mill. kr. over martsniveauet. Det må i denne forbindelse yderligere tages i betragtning, at den af staten i marts 1951 overtagne konsoliderede udenlandske gæld siden da er nedbragt med knapt 30 mill. kr. til 431 mill. kr. Ved en sammenligning med gælden ved udgangen af oktober i fjor, der beløb sig til 699 mill. kr., må disse 431 mill. kr. sammenlægges med de 294 mill. kr. i tabellens slutkolonne, hvorved man kommer til 725 mill. kr. Der er således tale om en forholdsvis moderat stigning.

I første halvdel af nov. blev tempoet i nedgangen i nationalbankens valutagæld forstærket i usædvanlig grad, nemlig til ca. 8 mill. kr. om dagen mod gennemsnitlig ca. 8 mill. kr. om ugen i sept.—okt. Tal for de private bankers valutastilling pr. 15. nov. foreligger ikke; men det er næppe sandsynligt, at

der for disse skulle være tale om en forøgelse af gælden, der blot tilnærmelsesvis opvejer forbedringen i nationalbankens stilling.

Gælden til den europæiske betalingsunion (E.P.U.) er, som man ser, reduceret med 61 mill. kr. i løbet af sept.—okt. Samtidig har Danmark fået for ca. 15 mill. kr. guld og dollars tilbagebetalt fra unionen og har pånyt fjernet sig et stykke fra den grænse, hvor 40 % af overtrækket skal betales i guld eller dollars (denne situation ville være indtrådt, når det samlede underskud var nået op på ca. 539 mill. kr., svarende til en gæld på ca. 485 mill. kr., idet differencen 54 mill. kr. ville være dækket med guld- eller dollarsbetalinger; i juli og aug. var Danmark altså ikke langt fra denne grænse). Bortset fra oplysningerne om E.P.U.-gælden er det ikke muligt at få nyere tal for gældens fordeling på valutaområder.

Årsagerne til den sidste tids overraskende gunstige udvikling er antagelig mange. Som nævnt var der i sept. tale om en *nedgang i importen,* der antagelig er fortsat siden, og som kan skyldes, at importørerne har været tilbageholdende med afgivelse af ordrer som følge af de høje, men dog faldende priser, der har præget verdensmarkedet i den forudgående periode. Endvidere er *eksporten af kreaturer,* især slagtede, i den sidste tid steget, endda i endnu stærkere tempo, end den plejer på denne årstid; muligvis spiller frygten for mund- og klovesygen en rolle for denne udvikling. Også *ægeksporten* steg stærkt i okt. Hertil kommer naturligvis virkningerne af de *højere priser for landbrugseksporten* til England, ligesom skibsfartens indtægter fortsat ligger højt. Det er tillige sandsynligt, at private danske foretagender i den senere tid i stigende udstrækning har fået *kredit direkte hos deres udenlandske leverandører* og derfor ikke har haft nødig at trække på bankernes reserver; denne tendens kan atter skyldes den strammere likviditetssituation her i landet. Endelig er der måske også tale om visse *spekulative bevægelser.* Under de rygter om revaluering af sterling, som verserede tidligere på året, er der muligvis en del eksportører m. fl., der har holdt sterling-tilgodehavender tilbage i håb om at få dem afregnet til en højere kurs. Efter at de nævnte rygter nu er ophørt — og endog for en tid har været afløst af rygter om en ny *de*valuering af pundet — kan sådanne udestående tilgodehavender være blevet taget hjem. I det omfang de to sidste forhold gør sig gældende, giver de ovenfor anførte tal et overdrevent indtryk af valutastillingens forbedring.

Den fremtidige udvikling i valutagælden må i første række bero på udsigterne for udenrigshandelen, skibsfarten m. v., hvorom nedenfor. På dette sted skal det nævnes, at der består en risiko for, at Danmark i den nærmeste fremtid kan blive udsat for en ubehagelig ændring i valutareservernes sammensætning. Forholdet er det, at England har et tilgodehavende på Danmark på knapt 50 mill. kr., som ikke omfattes af den i 1950 afsluttede aftale om konsolidering og tilbagebetaling i løbet af 10 år. Dette beløb har England adgang til at benytte til dækning af et eventuelt underskud over for den europæiske betalingsunion. Indtil fornylig har England imidlertid været kreditor over for unionen; men ved udgangen af september var dets tilgodehavender i unionen opbrugt som følge af en betydelig merimport, og det var endda blevet debitor for et beløb svarende til ca. ⅔ af dets første — guldfri — femtedel af kvoten. I

løbet af oktober er denne udvikling blevet fortsat, således at England har måttet betale unionen ca. 36 mill. $. Fortsættes denne udvikling må England endog betale 40 % af yderligere overtræk i guld eller dollars. Da Englands dollarsituation i øjeblikket er stærkt forringet (jvf. foran s. 194), taler sandsynligheden for, at det vil ønske at gøre brug af sin ret til at anvende det omtalte tilgodehavende til at dække en del af overtrækket. For Danmarks vedkommende betyder dette ikke nogen forøgelse af den totale valutagæld; der sker blot en overførsel fra en konto til en anden, idet E.P.U. fremtidig vil komme til at stå som kreditor i stedet for England. Men dette kan også være ubehageligt nok, idet Danmark som nævnt i øjeblikket befinder sig i den femtedel af kvoten, i hvilken 20 % af en eventuel gældsforøgelse skal betales i guld eller dollars. Der vil altså umiddelbart blive tale om en betaling i guld eller dollars på små 10 mill. kr. af vore meget begrænsede reserver, og samtidig rykker vi pånyt et stort skridt nærmere hen mod den grænse, oven over hvilken der skal betales 40 % i guld eller dollars.

På længere sigt, må det fremhæves, består der endvidere en vis fare for, at E.P.U. ophører. Den er foreløbig kun oprettet for tiden indtil 30. juni 1952, og skulle det vise sig umuligt at nå til enighed om en forlængelse, vil den del af gælden til unionen, der ikke kan dækkes af den grundfond, som ved dens oprettelse blev indskudt af U.S.A. som en særlig form for Marshallhjælp, blive ombyttet med tosidige gældsposter over for unionens kreditorer, som eventuelt kan forlanges afviklet i løbet af 3 år. Også en sådan udvikling kan indebære en del ubehageligheder.

Udsigterne for betalingsbalancens udvikling.

Enhver forudsigelse om dette spørgsmål må nødvendigvis blive meget usikker, idet den forudsætter skøn over både eksport- og importpriser, såvel som -mængder og over fragtrater, turisttrafik m. v. Hvad *eksportmængden* angår, er det tvivlsomt, om den opgang, som er foregået i de senere år, kan fortsætte i nogen nævneværdig udstrækning. For *industrieksportens* vedkommende kan der under forudsætning af fortsat rustningskonjunktur antagelig regnes med gode afsætningsmuligheder. Men de vigtigste eksportindustrier arbejder for tiden med næsten fuld kapacitetsudnyttelse, og yderligere udvidelse af eksporten forudsætter enten forbedret produktivitet og kapacitetsudvidelse eller formindskelse af hjemmemarkedets forsyninger. Her er der en konflikt mellem korttids- og langtidshensyn. Skærer man leverancerne af maskiner o. l. til hjemmemarkedet ned, kan eksporten i øjeblikket udvides; men til gengæld mindskes de investeringer, som skulle muliggøre en udvidelse på længere sigt. Heller ikke *landbrugseksporten* kan ventes at vokse nævneværdigt i omfang. Tværtimod må der som tidligere omtalt påregnes en vis nedgang i flæskeproduktion og -eksport i den nærmeste fremtid, som følge af nødvendigheden af en oparbejdelse af bestanden. Afsætningsmulighederne for flere varer er endvidere i den sidste tid blevet noget forringet som følge af udlandets beskyttelsesforanstaltninger. Således har Tyskland fra 1. oktober forhøjet en række toldsatser især for landbrugsvarer, og England har i disse dage gennemført en drastisk begrænsning af

importen af bl. a. finere fødevarer, herunder f. eks. konserves, sukker og sukkervarer, frugt m. v. Desuden må det nævnes, at U.S.A. har nedsat osteimporten meget betydeligt; men der synes dog at være en vis mulighed for, at lovgivningen herom vil blive ophævet i begyndelsen af 1952. Til gengæld ventes det, at Italien i nær fremtid vil ophæve de fleste af sine indførselsbegrænsninger i forhold til andre OEEC-lande, hvilket vil skabe større afsætningschancer for dansk landbrugseksport.

Eksportpriserne har som omtalt været noget stigende i den senere tid. Fra oktober, for hvilken måned pristallet blev 342 mod 326 i september, er der sket forhøjelser af smørprisen til England med 7½ %, af ægprisen med 30 % i forhold til sidste år, ligesom baconprisen steg nogle få procent i sammenligning med september (idet de 12½ % af den nye forhøjelse på i alt 16—17 % allerede var indtrådt i denne måned). I hvilket omfang priserne for landbrugseksport til andre lande vil følge med op, er vanskeligt at sige. Industriens eksportpriser kan antagelig også ventes at ville gå en del i vejret, så længe rustningskonjunkturen vedvarer.

Om *importen* er det endnu vanskeligere at udtale sig. *Mængden* vil være stærkt afhængig af det indenlandske aktivitetsniveau. Fortsættes den påbegyndte kontraktion i hjemmemarkedsindustrierne, bliver der mindre behov for importerede råstoffer og halvfabrikata, ligesom byggeriets tilbagegang vil reducere importen af udenlandske byggematerialer. I det omfang arbejdsløsheden vokser, og indkomsterne derfor går ned, vil også importen af udenlandske forbrugsvarer falde. Dermed er ikke sagt, at importens *værdi* også vil gå tilbage. Det kan tænkes, at oprustningen igen sætter en international prisstigning i gang, som kan opveje nedgangen i mængde. Især hvis importørerne venter, at priserne vil vedblive at stige gennem et stykke tid, vil de antagelig forøge deres indkøb betydeligt, såfremt ikke kreditstramningen lægger hindringer i vejen herfor.

I de skøn, som fremkom fra regeringens side ved rigsdagssamlingens begyndelse, regnedes der med en import i perioden 1. juli 1951—30. juni 1952 på ca. 7½ milld. kr. (under forudsætning af stabile importpriser) og en eksport på ca. 6 milld. kr. Af det således fremkomne underskud på 1½ milld. kr. ventes ca. 1 milld. kr. dækket af „usynlige" nettoindtægter (skibsfartens overskud m. v.), hvorved underskuddet reduceres til godt 500 mill. kr. Hertil kommer noget over 100 mill. kr. til afdrag på udenlandsk gæld. Til gengæld regnes der med en Marshallhjælp på godt 400 mill. kr., således at det udækkede underskud skulle andrage ca. 200 mill. kr., der må føre til en tilsvarende stigning i valutagælden. På grund af usikkerheden må disse tal dog tages med alt muligt forbehold. Specielt er der grund til at bemærke, at størrelsen af Marshallhjælpen endnu ikke er fastsat. Om den sidste tids forbedring i valutastillingen vil give anledning til revision af skønnet kan endnu ikke siges. Iøvrigt må man erindre at Marshallhjælpen efter planen vil bortfalde fra 1. juli 1952, og der vides intet om, hvorvidt eller i hvilket omfang den vil blive erstattet af andre — økonomiske eller militære — hjælpeformer. Såfremt dette ikke sker, vil Danmarks betalingsbalanceproblem blive alvorligt skærpet.

Pengeforholdene.

Den i 1950 begyndte kreditstramning er stadig blevet fortsat i de senere måneder. Obligationskurserne har været jævnt faldende, og den effektive rente stigende. For 5 %-kreditforeningsobligationer i de åbne serier nåede den endog i nogle dage midt i oktober op over 6 %. Senere er kurserne dog atter steget temmelig kraftigt, muligvis til dels som følge af nogle udtalelser fra finansministerens side om, at det lave niveau ikke ville holde sig på længere sigt.

De private bankers kassebeholdninger nåede et foreløbigt minimum i maj med 722 mill. kr. Derefter steg de igen til 758 mill. kr. i juli for pånyat falde til 723 mill. kr. ult. sept. Siden april har udlånene ligget ret fast lidt over 4700 mill. kr. I løbet af oktober har de 3 hovedbanker derimod udvidet deres långivning med lidt mere end et halvt hundrede mill. kr., medens deres kasse- og obligationsbeholdninger er faldet, begge med godt 17 mill. kr. Om det samme gælder de øvrige banker, vides endnu ikke.

Bankernes tilbageholdenhed med udlån i sommer- og efterårsmånederne har utvivlsomt også formindsket erhvervslivets likviditet. Dette viser sig bl. a. ved en nedgang i indlånene på folio og konto kurant. Derimod har indlånene på de egentlige sparekonti i bankerne været stigende indtil de sidste måneder. Sparekassernes indlån er på den anden side gået tilbage lige siden maj.

Virkningen af likviditetsstramningen har som tidligere omtalt været særlig følelig for byggeriet. For i nogen grad at modvirke dette har nationalbanken nu indvilget i pånyat ville give tilsagn om at genbelåne de private bankers byggelån, dog kun inden for en grænse, der bestemmes af de genbelåningstilsagn, der var givet ved årets midte, d.v.s. 110 mill. kr. Nye tilsagn vil kun blive givet i det tempo, hvori gamle tilsagn bortfalder. Denne politik vil antagelig bevirke nogen forbedring af byggeriets situation. Til gengæld betingede nationalbanken sig, at den samlede pengemængde (d.v.s. seddelmængden med tillæg af bankernes foliotilgodehavende i nationalbanken og mængden af skatkammerbeviser i omløb) ikke må forøges. Tværtimod skal den reduceres i samme takt, som nationalbankens valutagæld måtte stige. På grund af valutastillingens forbedring i de sidste måneder, er denne klausul endnu ikke blevet aktuel. Men dersom det omtalte skøn over betalingsbalancens udvikling på længere sigt holder stik, må pengestramningen fortsat gøre sig gældende. Betydningen heraf vil være ret forskellig fra erhverv til erhverv. Skibsfarten og landbruget, der i de senere år har haft gode indtægter, vil sikkert selv kunne finansiere betydelige investeringer, ligesom en del industrivirksomheder utvivlsomt er i stand til at være selvfinansierende. Derimod kunne noget tyde på, at kommunale og koncessionerede virksomheder vil få vanskeligt ved at finansiere deres investeringer, herunder delvis også færdiggørelse af allerede påbegyndt anlægsvirksomhed. Såfremt staten for at afbøde disse vanskeligheder træder hjælpende til under en eller anden form, samtidig med at pengemængden skal fastholdes, må likviditetsstramningen blive så meget desto mere følelig på andre områder. Man kommer således i virkeligheden ind på en art offentlig investeringskontrol ved hjælp af varierende finansieringsbetingelser.

19.11.1951.
P. W.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

April 1951

2. En udenrigsministerkonference for de amerikanske stater vedtager „Washington-deklarationen" mod kommunistisk aggression.

   Det amerikanske Senat vedtager en dagsorden, som udtaler, at der ud over de vedtagne fire divisioner ikke bør sendes tropper til Europa uden kongressens samtykke.

3. Den engelske regering protesterer over for Chile i anledning af oprettelsen af en tredie chilensisk base i Paradise Bay i Britisk Antarktis.

   Den engelske regerings økonomiske oversigt for 1951 konstaterer en nedgang i stigningsprocenten for produktionen, vanskeligere betalingsbalance, nedgang i forsyningen af visse forbrugsvarer og fortsat prisstigning.

   Den allierede højkommission for Vesttyskland ophæver visse industrielle begrænsninger, hvorefter skibsbyggeri, øget stålproduktion til anvendelse ved Vesteuropas forsvar og ubegrænset produktion af aluminium og bauxit tillades.

4. Efter en sammenslutning mellem det demokratiske socialistiske parti (P.S.L.I.) og enhedssocialisterne demissionerer de tre P.S.L.I. ministre i den italienske regering de Gasperi.

   På 2-årsdagen for NATOs oprettelse oplyses, at de 12 medlemsstaters forsvarsbudgetter er steget fra ca. $ 21.000 mill. i juni 1950 til over $ 56.000 mill. i juni 1951.

5. Den franske præsident Auriol aflægger besøg i Canada og holder en tale i Parlamentet.

   Den republikanske fører i det amerikanske Repræsentanternes Hus oplæser et brev af 20/3 fra general MacArthur, hvori denne anbefaler anvendelse af kinesiske Formosatropper i Korea.

7. Europarådets faste komité vedtager en resolution om Tysklands optagelse som ligeberettiget medlem.

9. I Libyen dannes en provisorisk federal regering med Mahmud Bey Muntasser i spidsen.

   Engelsk-amerikanske forhandlinger i Washington om den persiske oljekonflikt.

10. Den canadiske udenrigsminister Pearson udtaler, at forholdet mellem Canada og USA ville forløbe nemmere, hvis USA forstod, at Canada ikke blot er et ekko.

    4 marokkanske nationalistiske partier underskriver en pagt i Tanger, hvori de forpligter sig til ikke at forhandle med Frankrig, førend Marokkos uafhængighed er blevet proklameret.

    Den engelske finansminister Gaitskill forelægger budgettet for 1951/52. Totaludgiften er beregnet til £ 4.197.000.000, hvoraf £ 1.490.000.000 er beregnet til forsvaret.

11. Den vesttyske kansler dr. Adenauer ankommer på besøg i Paris.

    Den vesttyske Forbundsdag vedtager loven om arbejdernes medbestemmelsesret i kul- og stålindustrierne.

    Præsident Truman afskediger gene-

ral MacArthur fra hans poster i Det fjerne Østen med den motivering, at generalen ikke kan give USAs og FNs politik sin ubetingede støtte.

12. Det franske udenrigsministerium afviser protester fra Ægypten, Iraq, Jordan, Saudi Arabien og Syrien m. h. t. den franske politik i Marokko.

13. Det argentinske parlament vedtager loven om nationalisering af det uafhængige blad „La Prensa".

Det amerikanske Senat vedtager at foretage afhøringer i anledning af general MacArthurs afskedigelse.

14. Resultatet af den indiske folketælling i marts offentliggøres. Befolkningstallet er 361.820.000.

Den tidl. engelske udenrigsminister Ernest Bevin dør af et hjerteslag.

15. Resultatet af folketællingen i Brasilien viser, at befolkningen er vokset fra 41.236.000 i 1940 til 52.300.000.

Ungarn genindfører brødrationering.

17. USA opretter en vesttysk flådestyrke under amerikansk kommando som modtræk mod en nyligt oprettet østtysk flådeafdeling.

Den franske regering offentliggør sine forslag til en europæisk landbrugsplan efter samme linier som Schumanplanen.

18. Den amerikanske senator Vandenberg dør.

Portugals præsident marskal Carmona dør.

Udenrigsministerkonferencen i Paris om Schuman-planen underskriver traktaten om planens gennemførelse.

20. Fra Rom oplyses, at udenrigsminister Sforza har foreslået, at den nordatlantiske pagts lande skal tilbyde Rusland en ikke-angrebstraktat.

21. Den engelske arbejdsminister Aneurin Bevan demissionerer p. gr. af uenighed med Attlee om rustningsbudgettet.

23. Den engelske handelsminister Harold Wilson demissionerer.

24. 300.000 arbejdere i Spanien strejker som protest mod de stigende leveomkostninger.

Den østrigske udenrigsminister dr. Gruber aflægger besøg i London.

Generalsekretæren for det tjekkiske kommunistiske parti oplyser, at 175.000 partimedlemmer er blevet udrenset i løbet af de sidste seks måneder.

26. R. G. Casey afløser Spender som australsk udenrigsminister.

28. Ved valgene i Australien bliver mandatfordelingen i Repræsentanternes Hus: Liberale 69, Labour 52 (+ 5).

Den persiske Majlis anerkender dr. Muhammed Mossadeqs udnævnelse til premierminister.

Maj 1951

2. Den persiske Shah underskriver dekreterne om gennemførelse af oljenationaliseringen.

3. Israels premierminister Ben Gurion ankommer på officielt besøg i Washington.

Det amerikanske Senats afhøringer i anledning af general MacArthurs afskedigelse begynder med afhøring af MacArthur, der efterfølges af krigsminister Marshall, udenrigsminister Acheson o. m. a.

4. Den vesttyske regering beslutter at forelægge rigsretten spørgsmålet om det ny-nazistiske rigspartis lovlighed.

5. Europarådets konsultative forsamlings tredie møde åbnes i Strasbourg.

En traktat afsluttes mellem USA og Island om amerikansk anvendelse af forsvarsbaser i Island.

6. Ved præsidentvalget i Østrig får

Dr. Gleissner (folkepartiet) ...	40.1 %
Dr. Körner (socialist)	39.2 %
Dr. Breitner (uafh.)	15.4 %
Fiala (kommunist)	5.1 %

Den ægyptiske konge Farouk ægter Narriman Sadek.

Ved valgene til landdagen i Nedre Sachen fordeles mandaterne således:

Social Demokrater	64 (66)
Kristelige Demokrater	35 (52)
Frie Demokrater	12 (11)
Centrum	4 (5)
Kommunister	2 (7)
Tyske Rigsparti	3 (1)
Tyske sociale Parti	1 (2)
Flygtningepartiet	21 (1)
Socialistiske Rigsparti (ny-nazistisk)	16 (2)

8. FNs Sikkerhedsråd vedtager en resolution, hvori Syrien og Israel opfordres til at indstille deres grænsekampe.
10. Efter uroligheder i Panama flygter præsident Arias; forfatningen, der var blevet sat ud af kraft 1/5, genindføres af Arosemena, som bliver præsident.
12. Kallai afløses af Karoly Kiss som ungarsk udenrigsminister.
13. Fra Sofia meddeles, at minister for kraftforsyningen Kunin og bygningsminister Sekelarov er blevet dømt til henholdsvis 15 og 10 års fængsel for sammensværgelse og sabotage.

Ved valgene til den lovgivende forsamling på Malta fordeles mandaterne således:

Nationalister	15
Labour	14
Arbejderpartiet	7
Det konstitutionelle Parti	4

15. Kong Abdullah af Jordan aflægger besøg i Tyrkiet.
16. I Bolivia gennemføres et militært statskup og præsident Urriolagoitia flygter til Chile.

Beyen af Tunis stiller krav om en forfatning og oplyser, at han har givet sine ministre ordre til at indlede forhandlinger med Frankrig herom.

18. Meddelelse fra Singapore om massehenrettelser i det nordøstlige Kina af contrarevolutionære.

Den engelske udenrigsminister Herbert Morrison ankommer på besøg i Vesttyskland.

FNs plenarforsamling vedtager forslaget om embargo på salg af strategiske varer til Kina.

USAs regering opfordrer Persien til at søge en ordning på oljekonflikten med England gennemført ved forhandling.

19. I Tripolis udføres et mislykket attentatforsøg på den designerede konge af Libyen Emir Sayid Idris el Senussi.

På et møde i Damaskus giver Den arabiske Ligas råd sin støtte til Syrien i dets grænsekonflikt med Israel.

I et svar på den russiske note af 7/5 om indkaldelse af udenrigsministerrådet til gennemførelse af de japanske fredstraktater afviser USAs regering dette forslag.

20. Den italienske udenrigsminister Sforza rejser krav om revision af den italienske fredstraktats militære bestemmelser.
21. Pakistan optager diplomatisk forbindelse med Pekingregeringen.

Den jugoslaviske delegerede i Donaukommissionen forkaster sekretariatets forslag til regulering af trafikken med den motivering, at forslaget er en begrænsning af Donautrafikken til Ruslands fordel.

Regeringen i Saar giver ordre til opløsning af det demokratiske parti, fordi partiet har foreslået politisk neutralisering af Saar, indtil en fredstraktat er gennemført.

22. I Moskva afsluttes en grænse- og befolkningsudvekslingstraktat mellem Rusland og Polen.
23. I Peking underskrives en kinesisk-tibetansk overenskomst, hvorefter Tibets udenrigspolitik skal føres af Kina og dets væbnede styrker optages i de kinesiske. Dalai Lamas stilling opretholdes.
26. Den engelske regering indanker oljestriden med Persien for den internationale domstol i Haag og nedlægger påstand om voldgift.

Iraqs premierminister meddeler, at der i princippet er opnået enighed med det engelske oljeselskab om en ny kontrakt.

27. Ved II valg af præsident i Østrig vælges socialisten dr. Körner med 2.172.806

stemmer mod dr. Gleissners (folkepartiet) 2.004.290.

28. Tyrkisk-græske generalstabsdelegationer forhandler om forsvarsproblemer i Athen.

Den persiske regering meddeler præsidenten for Haagerdomstolen, at den ikke anerkender domstolens kompetence i den engelsk-persiske oljekonflikt.

30. Den græske hærs øverstkommanderende feltmarskal Papagos nedlægger sin post efter en strid med kong Paul.

Under debatten i FNs økonomiske kommission for Europa udtaler de russiske delegerede, at Rusland betragter øst-vest handel som et væsentligt grundlag for bedre politiske forhold.

31. Den sydafrikanske premierminister Dr. Malan udtaler, at hvis anklagerne mod Sydafrika for at forfølge ikke-europæere fortsætter, kan det blive tvunget til at danne en republik.

Juni 1951

1. Argentina afviser Englands protest af 30/4 mod oprettelse af to baser i Antarktis, og afviser forelæggelse af striden for den internationale domstol i Haag.

FNs generalsekretær Trygve Lie kræver i en tale nye forsøg på våbenstilstandsforhandlinger i Korea, og hvis dette mislykkes, bør FNs medlemmer stille yderligere styrker.

En opstand af græske officerer standses af feltmarskal Papagos.

Ved valgene i Irland bliver mandatfordelingen følgende:

Fianna Fail	69 (68)
Fine Gael	40 (29)
Arbejderpartiet	16 (20)
Uafhængige	14 (17)

2. USA forbyder amerikanske turister at rejse til Tjekoslovakiet.

Formanden for den amerikanske generalstabs chefkomité general Bradley udtaler, at han stærkt anbefaler Tyrkiets, Grækenlands og Spaniens optagelse i Den nordatlantiske Pagt.

3. Meddelelser fra Ungarn om omfattende udrensninger bl. a. af nuværende og tidligere ministre.

4. USAs højesteret stadfæster dommen over 11 kommunistiske førere for at propagere for voldelig omstyrtning af regeringen.

5. Kong Haakon af Norge aflægger officielt besøg i England.

6. Anglo-Iranian Oil Co. udnævner en delegation til at forhandle med den persiske regering om oljenationaliseringen.

7. Syv nazistiske krigsforbrydere hænges i Landsbergfængslet.

11. I Australien hænges 5 japanske krigsforbrydere for grusomheder mod australiere.

Det ægyptiske Deputeretkammer ratificerer sikkerhedspagten for Den arabiske Liga.

Vestmagternes kommandanter i Berlin protesterer mod nye russiske kontrolbestemmelser for visse varekategorier.

Den indiske premierminister Nehru udtaler sig til gunst for en hurtig fredstraktat med Japan, men med deltagelse af det kommunistiske Kina.

13. Den tidl. australske premierminister Chiffley dør.

Den engelske regering offentliggør en hvidbog om oprettelse af en centralafrikansk føderation bestående af Nord- og Sydrhodesia samt Nyasaland.

Eamon de Valera danner irsk regering.

14. Den vesttyske kansler dr. Adenauer ankommer på officielt besøg i Rom.

15. Præsident Truman underskriver loven

om et lån til Indien på $ 190.000.000 til indkøb af hvede.

17. Ved valget til den franske nationalforsamling bliver mandatfordelingen:

R.P.F. (de Gaulles parti	118 (1946: 25)	4.039.889
Socialister	104 („ 99)	2.764.215
Kommunister	103 („ 177)	5.001.616
Højre	98 („ 86)	2.472.016
Social-radikale ...	94 („ 60)	2.194.213
M.R.P.	85 („ 143)	2.353.475
Oversøiske partier	23 („ 19)	

19. Anglo-Iranian Oil Co.s delegation i Teheran afviser det persiske krav på 75 % af oljeindtægterne.

20. Dr. Evatt vælges til Chiffleys efterfølger som formand for det australske arbejderparti.

Persien overtager Anglo-Iranian Oil Co.s interesser i Persien.

21. Fra Argentina meddeles, at politiet har afsløret et komplot mod præsident og senora Peron.

Det britiske Commonwealths forsvarsministre indleder en konference i London om forsvaret af Det mellemste Østen.

Vestmagterne afbryder 4-magts forhandlingerne i Paris om en udenrigsministerkonference som nytteløse.

22. Formanden for de vesttyske fagforeninger Fette går ind for Schumanplanen.

23. Den persiske premierminister dr. Mossadeq forelægger Majlis en anti-sabotagelov for oljedistrikterne, som dog trækkes tilbage 1/7.

Den russiske delegerede ved FN Jacob Malik foreslår i en radiotale i New York optagelse af våbenstilstandsforhandlinger i Korea.

24. Sammenstød i Oran i Algier mellem franske tropper og nationalister.

Ifølge en afholdt folketælling tæller New Zealands befolkning 1.939.703.

25. Ægypten akcepterer et amerikansk tilbud om hjælp efter „Point Four" programmet.

26. Anglo-Iranian Oil Co. giver sine tankbåde ordre til at forlade Abadan og ikke underskrive deklarationer, hvori de anerkender det persiske oljeselskabs ejendomsret til oljen.

Den amerikanske kongres vedtager en resolution om venskab med alle folk, indbefattet Sovjetunionen.

28. De finske fagforeninger beslutter at udmelde sig af den kommunistisk ledede verdenssammenslutning af fagforeninger.

Den ungarske ærkebiskop Grosz idømmes 15 års fængsel for sammensværgelse.

29. Den engelske konge udsteder en anordning om indførelse af en forfatning i Nigeria med en lovgivende forsamling.

FNs øverstkommanderende i Korea general Ridgway tilbyder de kommunistiske styrker våbenstilstandsforhandlinger.

30. En konference i Frankfurt vedtager forfatningen for en ny socialistisk internationale.

Juli 1951

1. Burmas udenrigsminister erklærer, at til trods for „interesserede gruppers" forsøg herpå kan intet få Burma til at ændre sin neutralitetspolitik.

Det britiske Commonwealths Colomboplan træder i kraft.

Den nordkoreanske premierminister Kim Il Sung akcepterer tilbudet om våbenstilstandsforhandlinger.

Føreren for det nationalistiske parti på Malta dr. Olivier danner regering.

Den siamesiske regering kvæler et militært kupforsøg i Bangkok.

4. Den amerikanske journalist Oatis idøm-

mes 10 års fængsel i Tjekoslovakiet for spionage.

I en tale nævner den afgående chef for E.C.A. i Europa Milton Katz, at tre ting er væsentlige for en sejr i den kolde krig: 1) tilbagetrækning af den røde hær bag Ruslands grænser, 2) en væsentlig reduktion af Ruslands væbnede styrker, 3) bevægelsesfrihed for mennesker, nyheder og tanker.

Den engelske finansminister Hugh Gaitskell giver i Underhuset oplysninger om Englands voldsomt faldende dollarreserver.

Den internationale sammenslutning af fric fagforeninger åbner sin II kongres i Milano. Generalsekretær Oldenbroek oplyser, at sammenslutningen repræsenterer 52.500.000 medlemmer.

5. Den internationale domstol afsiger kendelse i den engelsk-persiske oljestrid.
6. Ved underskrivelsen af den øst-vesttyske handelsaftale for 1951 erklærer Bonnrepræsentanterne, at den vil blive betragtet som ugyldig, hvis der sker indblanding i trafiken mellem Vestberlin og Vesttyskland.
7. De præliminære våbenstilstandsforhandlinger i Korea indledes i Kaesong.

Den persiske regering afviser den internationale domstols kendelse i oliekonflikten.

Den amerikanske ambassadør i Moskva overrækker et brev fra præsident Truman til præsidenten for den øverste sovjet Shvernik, indeholdende Kongressens resolution om USA's venskab for det russiske folk.

9. England erklærer formelt krigstilstanden med Tyskland ophævet.

Den indiske regering offentliggør rammerne for sin første 5-års plan.

Præsident Truman tilbyder premierminister Mossadeq at sende sin personlige rådgiver Averell Harriman til Teheran for at diskutere oljestriden, hvilket modtages 11/7.

10. Den franske regering Queuille demissionerer.

Den spanske tronprætendent Don Juan opfordrer general Franco til øjeblikkelig genoprettelse af monarkiet.

Bevan-gruppen i det engelske Labourparti offentliggør en pjece „One Way Only", hvori regeringens politik skarpt kritiseres.

11. Ved rigsdagsvalgene i Finland bliver mandatfordelingen:

Socialdemokrater	53 (54)
Folkedemokrater	43 (38)
Agrarer	51 (56)
Konservative	28 (33)
Svenske Folkeparti	15 (14)
Finske Folkeparti	10 (10)

Den engelske regering protesterer i Cairo mod en ægyptisk korvets tilbageholdelse af den engelske damper „Empire Roach".

12. Våbenstilstandsforhandlingerne i Kaesong afbrydes indtil 15/7 p. gr. af uoverensstemmelser om journalisternes tilstedeværelse.

Israel indanker de ægyptiske restriktioner på trafiken i Suez kanalen for FNs Sikkerhedsråd.

En fransk-amerikansk overenskomst giver U.S.A. ret til at benytte 7 flyvepladser i Marokko.

15. Den italienske regering de Gasperi demissionerer.
16. Kong Leopold af Belgien demissionerer og efterfølges af sin søn Baudouin.

Libanons premierminister Riad Bey es Solh myrdes under et besøg i Ammam i Jordan.

Den amerikanske admiral Sherman ankommer til Madrid for at diskutere militære spørgsmål med den spanske regering.

18. Den italienske regering retter henvendelse til England om revision af den italienske fredstraktat.

Den engelske udenrigsminister Morrison meddeler i Underhuset, at England vil støtte Tyrkiets og Grækenlands optagelse i den nordatlantiske pagt.

19. Den ægyptiske regering afgiver en undskyldning til den engelske ambassadør for den ægyptiske korvetkaptajns optræden i forbindelse med tilbageholdelsen af „Empire Roach", men hævder

Ægyptens rettigheder i ægyptiske farvande.

Ægypten afviser den engelske invitation til deltagelse i en forsvarskonference i Nairobi 20/8 om Afrikas forsvar.

General Franco omdanner den spanske regering.

20. Kong Abdullah af Jordan myrdes i Jerusalem af en araber, der er medlem af „Den hellige Krigs organisation". Emir Naif udnævnes til regent.
21. De ungarske katolske biskopper aflægger loyalitetsed til republiken.
22. I en tale i Warzawa i anledning af årsdagen for befrielseskomitéens oprettelse fremsætter Molotov et skarpt angreb på marskal Tito.

General Craveiro Lopes vælges til Portugals præsident.

23. Marskal Philippe Petain dør.
25. Tewfik Pasha Abulhuda danner regering i Jordan.
26. I Italien danner de Gasperi sin 7de regering, bestående af 14 kristne demokrater og 3 republikanere.

Ved forhandlingerne i Kaesong opnås enighed om en dagsorden for våbenstilstandsforhandlingerne i Korea.

27. En konference i Paris vedtager en midlertidig rapport om Europahærens oprettelse.

Alle udenlandske kristne missioner i Kina får ordre af den kinesiske regering til at indstille deres virksomhed.

30. E.C.A. meddeler, at Sverige og Portugal har besluttet at give afkald på yderligere hjælp ifølge Marshall-planen.

Under en udenrigsdebat i det engelske underhus udtaler premierminister Attlee med henblik på situationen i Abadan, at det ikke er regeringens hensigt at rømme Persien fuldstændigt.

Ved valgene i Israel bliver mandatfordelingen:

Mapai (Arbejderpartiet) ...	45 (÷ 1)
Zionisterne	20 (+13)
Mapam	15 (÷ 4)
Kommunisterne	5 (+ 1)

31. Den engelske udenrigsminister Herbert Morrison fremsætter i den russiske avis „Pravda" det engelske syn på forholdet til Rusland.

August 1951

1. Oljeraffinaderiet i Abadan indstiller driften.
2. Handelen mellem Øst- og Vesttyskland indstilles p. gr. af de østtyske transportbegrænsninger. Fra Berlin iværksættes en ny „air-lift".
3. Lord Privy Seal i den engelske regering Richard Stokes flyver til Teheran i spidsen for en forhandlingsdelegation på grundlag af persiske forslag sendt gennem Averell Harriman.
5. „Ungdoms-festivalen" åbnes i Østberlin med ca. 110.000 deltagere.
6. Den græske feltmarskal Papagos danner et politisk parti „Græsk Samling".

Præsidenten for den øverste russiske sovjet Shvernik sender præsident Truman et personligt brev, hvori han foreslår, at de 5 stormagter skal underskrive en traktat, der afslutter den kolde krig.

7. Saudi Arabiens udenrigsminister Emir Feisal aflægger besøg i London.

Det ungarske kommunistiske partiorgan oplyser, at siden 21/5 er bl. a. blevet deporteret 21 ministre fra Horthyregeringen, 9 prinser, 284 adelige, 190 generaler, 1012 officerer, 812 embedsmænd, 25 understatssekretærer og „mange hundrede" industriejere, godsejere, bankierer og andre kapitalister.

11. René Pleven danner fransk regering bestående af repræsentanter for det so-

cialradikale parti, M.R.P. og uafhængige.

12. Sovjetunionen modtager invitationen til at deltage i konferencen i San Francisco, hvor den japanske fredstraktat skal underskrives.

13. Regeringen i Iraq giver meddelelse om en ny overenskomst med de udenlandske oljeselskaber, hvorefter Iraq vil få 50 % af overskudet.

Den engelske delegationsleder Richard Stokes overrækker Persien de engelske forslag til konfliktens løsning, baseret på engelsk anerkendelse af nationaliseringen og samarbejde ved produktion og afsætning.

16. Den canadiske regering protesterer i Washington over en anklage i Senatet mod en canadisk embedsmand for at have haft kommunistiske forbindelser.

U.S.A.-Filippinerne afslutter en forsvarspagt.

18. Den persiske regering afviser Stokes-delegationens forslag til løsning af oliekonflikten.

Sovjetunionen protesterer mod U.S.A.s beslutning om at opsige handelstraktaten af 1937.

19. Indonesien sender professor Soepomo til Holland for at forhandle om en ændring i den hollandsk-indonesiske Union.

Dalai Lama vender tilbage til Lhasa samtidig med en kinesisk regeringsdelegations ankomst.

20. Det amerikanske forsvarsministerium meddeler, at en delegation er afrejst til Spanien for at undersøge mulighederne for leje af luft- og flådebaser.

21. I Nairobi åbnes en konference om forsvaret af Afrika.

22. Efter at den persiske regering har forkastet nye engelske forslag forlader Stokes-delegationen Teheran.

FNs økonomisk-sociale råd vedtager en resolution angående metoderne for finansiering af økonomisk udvikling af underudviklede lande.

23. Burma afviser udkastet til en fredstraktat med Japan og deltagelse i San Franciscokonferencen.

Den kommunistiske forhandlingsdelegation i Kaesong afbryder forhandlingerne og anklager FN-styrker for at have krænket det neutrale forhandlingsområde.

Indien meddeler U.S.A., at det ikke vil deltage i San Francisco konferencen.

26. Den ægyptiske premierminister Nahas Pasha meddeler den engelske ambassadør i Cairo, at hvis England ikke stiller nye og konstruktive forslag vil Ægypten ophæve 1936-traktaten.

Det russiske blad „Izvestia" afviser påstanden om, at Rusland har 215 divisioner og 4 mill. mand under våben og hævder, at Ruslands styrker er halvdelen af Englands, Frankrigs og U.S.A.s samlede styrker, hvilket bladet anslår til 5 mill. mand.

29. I Peking dømmes 415 personer for kontra-revolutionær virksomhed, heraf 237 til døden.

I Jordan afholdes valg til et nyt parlament, som skal ændre forfatningen, således at regeringen bliver ansvarlig overfor parlamentet og ikke overfor kongen.

September 1951

1. U.S.A. — Australien — New Zealand afslutter en sikkerhedspagt for Stillehavsområdet.

Ved valgene på New Zealand bliver resultatet:

Nationalpartiet	50 (46)
Labour	30 (34)

FNs Sikkerhedsråd vedtager med 8 stemmer mod 0, mens 3 ikke-stemmer, resolutionen, der opfordrer Ægypten til

at indstille restriktionerne på trafiken i Suezkanalen. Resolutionen afvises af Ægypten.

3. Den arabiske Liga støtter Ægyptens afvisning af FNs Sikkerhedsråds resolution om Suez.

I en tale på det nationalistiske partis kongres rejser den sydafrikanske premierminister Malan krav om republikens indførelse.

4. Den franske nationalforsamling vedtager en lov om tilskud til katolske skoler. Imod loven stemmer kommunister, socialister og nogle socialradikale.

San Francisco konferencen om den japanske fredstraktat åbnes med deltagelse af 52 nationer.

5. Den allierede højkommission i Vesttyskland udsteder en lov, hvorved tyskernes ejendomsret over udenlandske værdier, som er blevet beslaglagt til erstatninger, endelig ophæves.

San Franciscokonferencen vedtager forslagene til procedure, forelagt af U.S.A. og England, og forkaster de russiske forslag.

6. Den engelske regering meddeler, at den betragter forhandlingen med Persien for afbrudt.

Emir Talal proklameres som konge af Jordan.

U.S.A. — Portugal afslutter en traktat om forsvaret af Azorerne.

7. Præsident Gottwald overtager posten som generalsekretær for det tjekoslovakiske kommunistiske parti.

8. I den tjekoslovakiske regering foretages omfattende ændringer.

49 nationer underskriver i San Francisco fredstraktaten med Japan. Rusland, Tjekoslovakiet og Polen nægter at underskrive.

U.S.A. afslutter en forsvarspagt med Japan, der muliggør, at amerikanske tropper kan forblive i Japan efter fredstraktatens ikrafttræden.

9. Ved valgene i Grækenland bliver resultatet:

Papagos' Græsk samling 623.297 stem.
Epek (Det progrs. parti) 399.529 stem.
Liberale ..... 324.482 stem.
E.D.A. (venstre) ..... 178.325 stem.
Populister (højre) ..... 113.580 stem.
Demokratiske socialister 37.033 stem.
Agrarer ..... 23.186 stem.

10. Englands, Frankrigs og U.S.A.s udenrigsministre indleder 5 dages forhandlinger i Washington, der resulterer i enighed om optagelse af Vesttyskland i det vesteuropæiske forsvar.

Marskal Tito udtaler ønsket om en ordning af Triestspørgsmålet med Italien, men advarer mod at besætte jugoslavisk område med magt.

11. Den italienske ministerpræsident de Gasperi aflægger besøg i Washington.

I en note til Frankrig angriber Sovjetunionen den franske udenrigspolitik som værende i strid med den fransk-russiske alliance fra 1944.

12. Den persiske regering tilstiller Averell Harriman et ultimatum til den engelske regering om at genoptage oljeforhandlingerne inden 14 dage, da det engelske personale i Abadan ellers vil blive udvist.

General Marshall træder tilbage som amerikansk forsvarsminister og afløses af Robert Lovett.

15. I det østtyske „Volkskammer" foreslår ministerpræsident Grotewohl valg til en altysk rigsdag med deltagelse af alle demokratiske partier og garanti for personlig frihed.

Den nordatlantiske pagts råd træder sammen i Ottawa.

17. FN.s øverstkommanderende i Korea general Ridgway foreslår de kommunistiske førere at genoptage våbenstilstandsforhandlingerne i byen Panmunjon.

18. Konferencen om oprettelse af en centralafrikansk føderation, bestående af Nord- og Sydrhodesia samt Nyasaland åbnes i Victoria Falls.

20. Kekkonen danner finsk regering, bestående af agrarer, socialdemokrater, det svenske folkeparti og 1 upolitisk.

Lederen af den russiske kontrolkommission i Tyskland general Chuikov erklærer, at ministerpræsident Grote-

wohls forslag 15/9 har Sovjetunionens støtte.

Den nordatlantiske pagts rådsmøde i Ottawa afsluttes med udsendelse af en deklaration om 1) oprettelse af en ministerkomité til gennemførelse af pagtens artikel 2, 2) optagelse af Tyrkiet og Grækenland.

21. General Friessner, lederen af den nye tyske soldatersammenslutning, gør rede for organisationens program og mål.

23. Ved referendum i Australien om regeringens forslag til forfatningsændring for at kunne bekæmpe kommunismen forkastes regeringsforslaget.

24. På Schloss Ernich åbnes forhandlinger mellem Bonnregeringen og de allierede højkommissærer om gennemførelse af Washington beslutningerne.

Forhandlingerne om våbenstilstand i Korea genoptages i Panmunjon.

25. Den persiske regering giver det resterende engelske personale ordre til at forlade landet inden 7 dage.

26. U.S.A., England, Frankrig udsteder en erklæring om Italien, hvori de kritiserer, at Italien endnu ikke er optaget i FN og fredstraktatens restriktioner på dets handlingsfrihed. Efter de Gasperis forhandlinger med Dean Acheson udstedes et communique, hvori U.S.A. giver udtryk for sit ønske om en løsning af Triestspørgsmålet.

27. Kansler Adenauer opstiller i Bonnforsamlingen 14 punkter, hvis gennemførelse er Vesttysklands betingelse for afholdelse af altyske valg.

28. Den argentinske regering giver oplysninger om en mislykket militærrevolte.

Den engelske regering meddeler, at den vil forelægge konflikten med Persien for FNs sikkerhedsråd.

30. I Italien besætter jordløse bønder jorden med magt i omegnen af Rom, men standses ved politiets indgriben.

DANMARK

April 1951

1. Forvaltningskommissionen af 1946 udsender sin 8. betænkning, der især beskæftiger sig med kontrollen af de institutioner, der oppebærer statstilskud, herunder også kontrollen med offentlige indsamlinger.

3. Ved valgmandsvalget i 2., 3. og 5. landstingskreds (Sjælland og Lolland-Falster, Bornholm, det sydlige Jylland) afgives ialt 669.973 gyldige og 2.395 ugyldige og blanke stemmesedler, hvilket giver en stemmeprocent af 70.5 mod hidtil lavest 72.9 i 1920. Ved valget er der listeforbund mellem v. og k.f. i samtlige 63 valgmandskredse og mellem s. og r.v. i 21 kredse.

2. kreds:

s. 133.353 stemmer og 397 valgmænd (1943: 143.537 og 393),
r.v. ... 38.930 og 108 (48.133 og 126),
k.f. ... 64.668 og 189 (80.960 og 211),
v. ..... 63.735 og 198 (61.855 og 163),
rf. .... 21.260 og 52 (3.243 og 3),
k. ..... 11.025 og 18 (opst. ikke).

I 1943 havde desuden bondepartiet 248 stemmer (0 valgmænd), DNSAP 7071 stemmer (7) og Dansk Samling 4504 stemmer (6).

3. kreds:

s. ..... 7740 og 24 (8368 og 24),
r.v. ..... 767 og 1 (896 og 1),
k.f. ..... 1970 og 6 (2560 og 6),
v. ..... 4454 og 15 (5541 og 17),
rf. ..... 1067 og 2 (opst. ikke),
k. ..... 202 og 0 (opst. ikke).

I 1943 havde DNSAP 212 stemmer (0 valgmænd).

5. kreds:

s. ... 118.332 og 392 (139.862 og 413),
r.v. 17.719 og 50 (22.400 og 56),

k.f. 48.862 og 162 (64.530 og 179),
v. 94.209 og 342 (101.636 og 308),
rf. 26.889 og 79 (7.777 og 10),
k. 7.988 og 15 (opst. ikke),
tyske lister 6.803 og 20 (opst. ikke).

I 1943 havde desuden bondepartiet 7.869 stemmer (13 valgmænd), DNSAP 7.124 (12) og Dansk Samling 1.888 (2).

5. Feltmarskal Montgomery ankommer til København for som næstkommanderende over Atlantpagtstyrkerne at sætte sig ind i de danske forsvarsforanstaltninger.

6. Udenrigsministeriet meddeler, at der i London har fundet drøftelser sted mellem danske eksperter og levnedsmiddelministeriet om Danmarks levnedsmiddeludførsel til England. Samtidig har der fundet rådslagninger sted mellem danske embedsmænd og det engelske handelsministerium om den engelske udførsel af varer af betydning for Danmark. Resultatet af drøftelserne vil nu blive overvejet i Danmark af de kompetente myndigheder og organisationer.

7. Feltmarskal Montgomery udtaler, at det er hans pligt som Atlantpagthærens næstkommanderende at sørge for, at Danmark ikke igen bliver løbet over ende.

Fhv. statsminister Hedtoft besvarer et åbent brev fra professor Jørgen Dich m. fl., der med støtte i en udtalelse af general Eisenhower har hævdet, at forudsætningerne for Danmarks fortsatte deltagelse i Atlantpagten ikke mere er til stede. I sit svar erklærer Hedtoft, at det hverken er Atlantpagtens eller Eisenhowers plan i tilfælde af angreb at begrænse sig til opretholdelse af nogle „pindsvinestillinger", hvorfra Vesteuropa senere kan befris, og henviser til Montgomerys ovenstående udtalelse. Atlantpagtens formål er uforandret at hindre et angreb og gennem en fælles militær indsats at forsvare de vesteuropæiske lande og hindre deres besættelse, og en udmeldelse af Atlantpagten ville være uforsvarlig over for Danmarks fremtid.

9. Det meddeles, at Færøerne i 1950 indtjente netto 52 mill. kr. i fremmed valuta — især sterling.

10. Ved landstingsvalget vælges i 2. kreds (Sjælland og Lolland-Falster) 5 s., 2 r.v., 2 k.f. og 3 v. (1943: 5 s., 2 r.v., 3 k.f. og 2 v.), i 3. kreds (Bornholm) 1 s. (uforandret), i 5. kreds (det sydlige Jylland) 6 s., 3 k.f., 5 v. og 1 rf. (1943: 6 s., 1 r.v., 3 k.f. og 5 v.).

Partistillingen i landstinget er herefter 33 s., 6 r.v., 12 k.f. 22 v., 1 rf., 1 k. og 1 føring (i valggruppe med s.) mod hidtil 33 s., 7 r.v., 13 k.f., 21 v., 1 k. og 1 føring.

Indenrigs- og boligminister Aksel Møller giver i et foredrag en oversigt over regeringens planer for bygge- og anlægsvirksomheden i 1951. Den samlede realinvestering i bygge- og anlægsvirksomhed ventes at blive ca. 8 % mindre end i 1950. For boligbyggeriet regnes der med påbegyndelse af 18.000 lejligheder mod 21.000 i 1950, men antallet af færdigbyggede lejligheder anslås til 20.000, det samme som i 1950.

15. Danske Journalisters Fællesrepræsentations landsrådsmøde vedtager resolutioner til American Newspaper Guild og Svenska Journalistförbundet om bistand til at søge prisstigningen på avispapir standset.

18. Ifl. en ny dansk-østrigsk handelsaftale, der gælder for et år med tilbagevirkende kraft fra 23. februar, skal Danmark levere for godt 37 mill. kr., ca. 25 % mere end i fjor, medens den østrigske eksport beregnes til ca. 31 mill. kr. eller 1 mill. kr. mere end efter den udløbne aftale.

I en udtalelse til regering og rigsdag erklærer De samvirkende danske Landboforeningers bestyrelse, at regeringens løfte om, at andre befolkningsgrupper skulle yde bidrag til landets valutamæssige og økonomiske sanering på lige fod med landbruget, ikke er blevet holdt under forhandlingerne på rigsdagen.

24. Handelsminister Weikop fremsætter i fkt. forslag om, at priskontrolrådet får

adgang til at imødegå virkningerne af lønstigningen pr. 1. marts ved at regulere hidtil anvendte nettoavancer.

De fire gamle partier giver tilslutning til, at der ikke — som forudsat i marts-forliget — indføres forbud mod piskefløde, men at fedtindholdet nedsættes.

25. Landstinget godkender valget af de nye medlemmer og vælger K. K. Steincke (s) til formand.

26. Det meddeles, at regeringen af de danske kontrahenter i langtidskontrakterne med England er blevet underrettet om, at de efter omstændighederne mener at måtte akceptere de engelske tilbud: 7½ % mere for smørret med tilbagevirkende kraft fra 1. okt. 1950, 2 % mere for bacon ud over den stigning på 5½ %, der indtrådte ved årsskiftet, og 15 % mere for æg i månederne juli—september. Regeringen betragter de engelske pristilbud og tilsagn om levering af vigtige varer som meget utilfredsstillende, hvorfor man har besluttet at foretage en ny henvendelse til den engelske regering angående Danmarks forsyning med vigtige varer fra England.

Forbundskansler dr. Adenauer erklærer i en skrivelse til den slesvig-holstenske ministerpræsident, at forbundsregeringen ville betragte det som misbrug af det danske mindretals særlige kulturelle rettigheder, hvis mindretallet skulle forsøge at rejse grænsespørgsmålet på et senere tidspunkt.

Handelsminister Weikop udtaler, at man må regne med, at Danmark i 1951 får ca. 1.3 mill. tons udenlandsk brændsel — ca. ¼ af det samlede forbrug — mindre end i 1950.

27. En dansk-amerikansk traktat om Grønlands forsvar underskrives i København. I et kommunique fra udenrigsministeriet hedder det bl. a., at det inden for den nordatlantiske traktats organisation er blevet besluttet, at overledelsen af det lokale forsvar skal overdrages en dansk officer. Traktaten bestemmer, at marinestationen Grønnedal overgår til Danmark og drives som ren dansk station, og at der kan oprettes fælles forsvarsområder, der indtil videre alle vil være under amerikansk ledelse. Efter aftale vil ledelsen senere kunne overgå til Danmark, i hvis suverænitet der iøvrigt ikke sker nogen indskrænkning. En særlig paragraf fastslår amerikanernes pligt til at undgå uønsket kontakt med den civile befolkning. Med den nye traktat ophører Grønlandsaftalen af 9. april 1941 at være i kraft.

Fkt. vedtager ved 3. behandling forslaget om en skærpelse af prisloven med 82 stemmer mod 8 (rf.).

30. Udenrigsministeriet meddeler, at en ny dansk-norsk vareudvekslingsaftale for tiden 1. april 1951—31. marts 1952 tilsigter en forøgelse af samhandelen, men at det p. gr. af frilisterne ikke er muligt at opgive konkrete tal. Den danske import fra Norge omfatter 360.000 tons kalksalpeter eller ca. 10 % mere end i den foregående aftaleperiode.

Ved kredsdagsvalgene i Slesvig-Holsten går det danske stemmetal tilbage med over en fjerdedel.

Maj 1951

5. Rigsdagens finansudvalg giver tilslutning til, at halvdelen af det til 150 mill. kr. fastsatte forsvarslån udbydes til offentlig tegning til kurs 99⅛ og 5 % rente.

8. Det danske kongepar, ledsaget af udendenrigsminister Ole Bjørn Kraft, ankommer til England på officielt besøg. Ved taflet i Buckingham Palace udtaler kong Frederik håbet om, at der vil

kunne findes veje til at udvikle handelen mellem Danmark og Storbritannien til fælles fordel.

Den amerikanske ambassadør overrækker udenrigsministeriet en forespørgsel om, hvorvidt Danmark har til hensigt i lighed med andre Atlantpagtlande at fastsætte den militære tjenestetid til 18 måneder.

10. Finansminister Thorkil Kristensen fremsætter i fkt. forslag om ændring i lov af 25. november 1950 om bunden opsparing. Ved forslaget, der fremsættes i henhold til marts-forliget, udvides kredsen af opsparingspligtige med 475.000 til 750.000 personer, og det samlede beløb anslås til 285 mill. kr. (260 mill. kr. for personer og 25 mill. kr. for selskaber) foruden de ca. 75 mill. kr., der indbetales som første rate efter den gamle lov.

Forsvarsminister Harald Petersen fremsætter i fkt. forslag om forlængelse af bemyndigelsen til at holde en dansk besættelsesstyrke i Tyskland.

11. Rigsdagen færdigbehandler forslaget om statstilskud til forbrugerpriserne på rugbrød og mælk, der vedtages mod retsforbundets stemmer, og forslaget om det danske kommando i Tyskland, der vedtages mod de radikales, retsforbundets og kommunisternes stemmer.

Det meddeles, at Danmark ved den 3. internationale toldkonference i Torquay fra 28. sept. 1950 til 21. april 1951 sluttede tosidede toldaftaler med en række andre lande og derved opnåede direkte indrømmelser m. h. t. ca. 200 udenlandske toldsatser.

14. Det meddeles, at finansministeren har nedsat et sagkyndigt udvalg til at undersøge virkningerne af den automatiske pristalsregulering af arbejder- og tjenestemandslønninger. Udvalgets formand er departementschef E. Cohn.

16. Handelsministeriet udsteder forbud mod salg og udlevering af udenlandsk brændsel til opvarmning.

17. I fkt. kommer det til et skarpt sammenstød mellem landbrugsminister Hauch og Hans Pinstrup (v.) om landboforeningernes stilling til forslaget om en kornordning, der ved 3. behandling vedtages med 95 stemmer mod 10 (rf. og Pinstrup), medens Jørgen Gram (v.) undlader at stemme.

18. Udenrigsminister Ole Bjørn Kraft fremsætter i fkt. forslag om rigsdagens godkendelse af overenskomsten med U.S.A. om Grønlands forsvar og giver samtidig en redegørelse for Koreakonflikten og det sydslesvigske spørgsmål.

Forsvarsminister Harald Petersen fremsætter i fkt. forslag om godkendelse af Danmarks tilslutning til udnævnelsen af en øverstkommanderende for forsvarsstyrker i Atlantområdet.

23. Folketinget afslutter en 2 dages debat om forslagene om godkendelse af traktaten om Grønlands forsvar og Danmarks tilslutning til udnævnelsen af en øverstkommanderende for forsvarsstyrkerne i Atlantområdet. En dagsorden af Aksel Larsen, der udtaler, at den nuværende udenrigsminister er en farlig mand for Danmark, får kun kommunisternes stemmer.

Landbrugsminister Hauch fremsætter i fkt. forslag om eksportafgifter af voksne kreaturer og fedekalve. Herved gennemføres det punkt i martsforliget, hvorefter hudeordningen af 1941 ophæves og den dermed følgende stigning i fodtøjspriserne bæres med ⅓ af landbruget, ⅓ af forbrugerne og ⅓ af statskassen. Videre indeholder forslaget bestemmelser, der skal sikre, at kødpriserne på hjemmemarkedet bindes på det niveau, der ventes at fremkomme som følge af hudeordningens ophævelse. Landbrugsministeren understreger, at forliget har til forudsætning, at andre erhverv end landbruget gennem administrationen af vareforsyningslov og prislov kommer til at yde deres rimelige bidrag til stabiliseringen af de økonomiske forhold. Samtidig fremsætter finansministeren forslag om afgift af huder, skind og læder, hvorved prisstigningen på lagerbeholdningerne ved maksimalprisens bortfald inddrages i statskassen. Forslagene kommer straks

til behandling og vedtages i begge ting, det første mod retsforbundets stemmer, medens kommunisterne afholder sig fra at stemme om forslagene. Landstinget vedtager endvidere ved 3. behandling kornordningen og indskrænkningen af sygekassernes medicinudgifter, hvilke forslag hermed er færdige fra rigsdagen.

25. I fkt. afviser finansministeren et forslag fra retsforbundet om ophævelse af afgiften på rejsevaluta.

Indenrigs- og boligminister Aksel Møller fremsætter i fkt. forslag om ændringer i leje- og boligstøttelovgivningen i overensstemmelse med det forlig, der er opnået i det politiske udvalg af oktober 1950. Forslaget åbner adgang til at opkræve en lejeforhøjelse på 5—6 % i forhold til 1939-lejen, men hvis $^2/_3$ af lejerne protesterer, skal sagen forelægges huslejenævnet. Desuden kan ejere, der har både den ind- og udvendige vedligeholdelse, opnå nævnets godkendelse af en yderligere lejeforhøjelse på indtil 7—10 %. Iøvrigt udvides opsigelsesforbudet til at omfatte lejligheder, der er opført efter 1939, og forslaget om ændringer i byggestøtteloven indeholder en række begunstigelser for lejerne.

Det meddeles, at grundejernes landsorganisation for at få afgjort spørgsmålet om lejelovgivningens grundlovsmæssighed har ladet udtage stævning mod en lejer, af hvem man kræver en lejeforhøjelse på 25 %.

27. Nationalbankdirektør Svend Nielsen udtaler på provinsbankernes årsmøde, at den bank, der ved forcerede eller letsindige udlån gør sig selv illikvid, ikke kan vente hjælp fra Nationalbanken. For at geoprette valutabalancen må forbrug og investeringer bringes ned, evtl. gennem en omsætningsskat, der ikke indregnes i pristallet, og en nedgang i byggevirksomheden, hvilket kan ske uden fare for arbejdsløshed.

29. Forsvarsminister Harald Petersen fremsætter i fkt. forslag til en ny organisationsordning og personelordning for forsvaret. Forslagenes gennemførelse vil betyde, at Danmark ved udgangen af 1953—54 vil råde over en krigsuddannet mobiliseringsstyrke på 100.000 mand foruden lokalforsvar og hjemmeværn. Hæren organiseres i 11 kampgrupper — divisioner eller brigader —, flåden udbygges med lette enheder, og luftvåbenet skal ved opbygningsperiodens slutning råde over mindst 8 kampeskadriller. Med en forøgelse af udskrivningerne med 2000 mand og 12 måneders tjenestetid regnes der efter den foreslåede ordning med et militært driftsbudget på 555 mill. kr. årlig, medens de samlede drifts- og anlægsudgifter i indeværende finansår anslås til henved 650 mill. kr. Herved er der regnet med, at Danmark i hovedsagen gratis får de våben, der danner grundlaget for opbygningen af forsvaret.

31. Finansudvalgets flertal tiltræder et forslag fra handelsministeren om, at staten afhænder 15 mill. kr. aktier i Landmandsbanken.

Fkt. vedtager ved 3. behandling forslag om retsplejelov for Grønland, der hermed er færdigt fra rigsdagen, og foretager derefter 2. og 3. behandling af tillægsbevillingsforslaget. Efter de ved 2. behandling vedtagne ændringer udgør de samlede indtægter og udgifter på finans- og tillægsbevillingslov for 1950—51 henholdsvis 2351.5 og 2345 mill. kr., således at der fremkommer et regnskabsmæssigt overskud på 6.5 mill. kr. Finansminister Thorkil Kristensen beregner, at staten i 1950—51 har inddraget en købekraft på 317 mill. kr. mod 252 mill. kr. i 1949—50 og anslår det tilsvarende tal for 1951—52 til ca. 200 mill. kr., heri dog ikke medregnet den bundne opsparing. Finansministeren slutter sin finansielle og økonomiske oversigt med at udtale, at finanspolitikken i næste rigsdagssamling må tages op i en større sammenhæng, og at det er regeringens overbevisning, at kun en almindelig, omfattende og samtidig indtægtsbegrænsning

i alle de vigtigste samfundsgrupper kan bremse inflationen. Ved 3. behandling vedtages tillægsbevillingsforslaget mod kommunisternes stemmer, medens retsforbundet undlader at stemme.

Udenrigsministeriet meddeler, at regeringen på den amerikanske forespørgsel om den militære tjenestetid har svaret, at det indgår i planerne for forsvarets opbygning at forøge befalingsmandskorpset og iøvrigt tilvejebringe de nødvendige forudsætninger for en forlængelse af tjenestetiden på et senere tidspunkt, såfremt verdenssituationen stadig gør det påkrævet. Man henviser endvidere til, at der i den foreslåede forsvarsordning gives regeringen bemyndigelse til at styrke beredskabet gennem en forlængelse af tjenestetiden.

Juni 1951

1. Den danske regering udtrykker i en note til det engelske udenrigsministerium sin skuffelse over, at Danmark ikke har modtaget nogen indbydelse til at lade sig repræsentere ved den foreløbige konference om den tyske førkrigsgæld, som indledes i London den 25. juni.

   Fkt. vedtager ved 3. behandling forslag om udførsel af smør samt svin og flæsk m. m., hvorved der i overensstemmelse med marts-forliget lægges loft over hjemmemarkedspriserne. Imod stemmer rf., medens Pinstrup (v.) undlader at stemme. Endvidere godkender fkt. traktaten om Grønlands forsvar med 80 stemmer mod 7 (k.) (13 r. v. og rf. afholder sig fra at stemme) og vedtager forslaget om Danmarks tilslutning til udnævnelsen af en øverstkommanderende for forsvarsstyrker i Atlantområdet med 79 stemmer mod 29 (r. v., rf. og k.).

   Landstinget vedtager ved 3. behandling flg. forslag, der hermed er færdige fra rigsdagen: tillægsbevilling for 1950—51, udførsel af smør og flæsk, bunden opsparing og afgift af tipning.
2. Handelsministeriet bestemmer, at importører af kobber, zink, nikkel, cadmium og aluminium kun med ministeriets tilladelse må sælge, udlevere eller anvende disse metaller, og der udstedes forbud mod anvendelse af kobber og kobberlegeringer til produktion af en række varer.
5. I Lissabon undertegnes en dansk-portugisisk vareudvekslingsaftale for tiden 1. april 1951—31. marts 1952. Den portugisiske eksport til Danmark i denne periode anslås til 64 mill. kr. mod en dansk eksport til Portugal på 15 mill. kroner.

   Fhv. statsminister Hedtoft udtaler i en grundlovstale, at han ikke tror på muligheden af et regeringsskifte uden i forbindelse med valg.
7. I henhold til en ny dansk-finsk vareudvekslingsaftale regnes der i perioden 1. juli 1951—30. juni 1952 med en dansk import på 290 mill. kr. og en eksport på 250 mill. kr.
8. Fkt. vedtager ved 3. behandling forslaget om en ny lejelov med 94 stemmer mod 7 (k.); 5 v. undlader at stemme. For ændringerne i byggestøtteloven stemmer 89 mod 10 rf.; 4 v. undlader at stemme.

   Landstinget vedtager forslagene om godkendelse af traktaten om Grønlands forsvar og om udnævnelsen af en øverstkommanderende for forsvarsstyrker i Atlantområdet.
9. Landsretten stadfæster byrettens kendelse, hvorefter de tre tyske krigsforbrydere Otto Schwerdt, Hans Wäsche og Werner Best ikke skal overføres til Tyskland til fortsat strafafsoning.
10. Finansminister Thorkil Kristensen udtaler ved Venstres Ungdoms landsstæv-

ne i Århus om den økonomiske situation, at visse selvregulerende kræfter er ved at rette skuden op.

12. Statsminister Erik Eriksen forhandler med partiformændene om nedsættelse af en ny forfatningskommission, og der opnås enighed om, at den skal bestå af 9 s., 5 v., 4 k. f., 2 r. v., 2 rf. og 1 k. med statsministeren som formand.

13. Fkt. vedtager ved 3. behandling forslaget om forsvarets organisation med 101 stemmer mod 29 (r. v., rf. og k.) og forslaget om forsvarets personelordning med 101 stemmer mod 18 (rf. og k.); 12 r. v. stemmer ikke.

Landstinget vedtager forslagene om en ny lejelov og om ændringer i byggestøtteloven, der hermed er færdige fra rigsdagen.

14. Ved folketingets 2. behandling af regeringsforslaget om begrænsning af skolebespisningen til de 5 yngste klasser i 5 mdr. vedtages et radikalt ændringsforslag om bespisning i 6 klasser i 6 mdr. mod regeringspartiernes stemmer, og ved 3. behandling vedtages det således ændrede forslag med 70 stemmer (s., r. v. og k.) mod 10 (rf.), medens 46 (v. og k. f.) undlader at stemme. Forslaget færdigbehandles derefter i landstinget, der desuden færdigbehandler forslagene om forsvarets ordning og forslaget om ændringer i reglerne om fortabelse af rettigheder som følge af straf (resocialiseringsloven).

Rigsdagen tager derefter ferie.

Handelsminister Weikop oplyser i rigsdagens vareforsyningsudvalg, at der vil blive indført fri bevillingsudstedelse for en række varegrupper, og at liberaliseringsprocenten derefter vil omfatte 62 % af den samlede import mod tidligere 58 % (60 % for næringsmidler, 86 % for råvarer og 46 % for bearbejdede varer).

Ferielovskommissionen af 8. dec. 1948 afgiver betænkning. Et mindretal, repræsentanter for v., k. f. og r. v. og arbejdsgiverne, er for bibeholdelse af 2 ugers ferie, medens et flertal, bestående af embedsmænd og repræsentanter for s. og fagforeningerne, er for udvidelse til 3 uger, idet embedsmændene dog tager forbehold m. h. t. tidspunktet for gennemførelsen.

På et møde mellem Danmarks Sparekasseforening og Danske Bankers Fællesrepræsentation tiltrædes provinsbankernes forslag om at ændre renteaftalen, hvorefter der højst må ydes 4 % for indlån på 3 mdr., således at der kan gives 4½ % for indlån på mindst ½ år.

17. Dagbladet „Børsen" meddeler, at de danske og tjekoslovakiske myndigheder har godkendt et privat handelsarrangement til en værdi af 34 mill. kr. Af den danske import på 17 mill. kr. vil for 12 mill. kr. blive reeksporteret mod dollars eller EPU-valuta.

18. Den dansk-tyske handelsoverenskomst forlænges fra 31. oktober til 31. december 1951.

20. Det meddeles, at regeringen har besluttet at nedskære færdigvareimporten fra England, hvortil der for 1951 var afsat 45—50 mill. kr., til halvdelen.

Rigsdagens vareforsyningsudvalg træffer bestemmelse om brændselsrationeringen for industrien. Der indføres påny en købekortordning, og det bestemmes, at virksomhederne kun må ligge med brændsel til 1 måneds forbrug.

21. Det meddeles, at Uniscan (den britisk-skandinaviske økonomiske komité) den 18. og 19. juni holdt sin 3. samling i Stockholm.

22. Fhv. statsminister Hedtoft udtaler på et møde i Kiel, at grænseflytning ikke er aktuel, men at sydslesvigerne må have lov til at arbejde for udøvelsen af selvbestemmelsesretten med demokratiske midler.

23. I en ny dansk-hollandsk handelsaftale for tiden 1. juli 1951—30. juni 1952 regnes der med en dansk import på 104 mill. kr. og en eksport på 82 mill. kr.

28. Danmarks svar på F.N.s henvendelse om tropper til Korea drøftes i ministermøde. Det meddeles, at forsvarsmi-

nisteren vil undersøge mulighederne for, evtl. ved afsendelse af en frivillig styrke, at imødekomme henstillingen, og at regeringen iøvrigt opretholder kontakt med den norske og svenske regering om sagen.

29. I Grønland afholdes valg til landsråd og kommunalbestyrelser.

Juli 1951

3. General E. C. V. Møller tiltræder stillingen som chef for hæren og det danske landforsvar under Atlantpagtens nordregion i stedet for general E. Gørtz.

   Det meddeles, at der mellem det engelske levnedsmiddelministerium og ægeksportudvalget er opnået enighed om en forhøjelse af ægprisen med ca. 1.07 kr. pr. kg. i tiden 1. oktober 1951—30. september 1952.

   En dansk-spansk vareudvekslingsaftale for tiden 1. juli 1951—30. juni 1952 åbner mulighed for en eksport på ca. 67 mill. kr. og en import på ca. 73 mill. kr.

4. I et møde i vareforsyningsudvalget giver regeringspartierne og det radikale venstre tilslutning til en udvidelse af metervareordningen til at omfatte import af færdig beklædning. Deponeringsprocenten bliver 180 mod 150 for metervarer. På mødet vedtages desuden en tilskudsordning for brunkulsproduktionen for at muliggøre en produktion på 2½ mill. tons i det kommende år.

   En vareudvekslingsaftale med Indonesien for tiden 1. juli 1951—30. juni 1952 omfatter import af kopra, tobak, gummi og tin m. m.

6. Regeringen beslutter at supplere eksportafgiften med eksportforbud for kreaturer under 450 kg. for at tvinge kødpriserne ned.

7. I en tale ved det fynske fællesdyrskue i Odense opgør statsminister Erik Eriksen industriens, handelens og skibsfartens bidrag til den økonomiske sanering gennem skærpet priskontrol m. m. til 171.9 mill. kr.

13. Udenrigsministeriet udsender en bekendtgørelse om ophævelse af krigstilstanden mellem Danmark og Tyskland.

20. Fra New York meddeles, at genopbygningen af flyvepladserne på Grønland og Island fra den anden verdenskrig er begyndt.

21. Det russiske telegrambureau Tass erklærer, at Danmark hurtigt er ved at blive forvandlet til en amerikansk militærbase.

24. Statsministeriet meddeler, at forfatningskommissionen er rekonstrueret med statsminister Erik Eriksen som formand og udenrigsminister Ole Bjørn Kraft som næstformand. Desuden består kommissionen af 25 medlemmer af regering og rigsdag samt 4 tilforordnede sagkyndige.

28. Ritzaus Bureau meddeler, at den danske og den svenske regering i noter af 18. juli har foreslået den sovjetrussiske regering, at der træffes aftale om at forelægge spørgsmålet om udstrækningen af Sovjetunionens søterritorium i Østersøen for den mellemfolkelige domstol i Haag.

31. Detailpristallet for juli viser en stigning på 10 points til 366 i sammenligning med april, hvilket medfører en forøgelse af arbejderes og tjenestemænds dyrtidstillæg med 3 portioner, ialt ca. 300 mill. kr.

August 1951

1. Finansudvalget tiltræder et forslag om øget støtte til brunkulsproduktionen, der hidtil kun er nået op på 165.000 tons om måneden, medens 210.000 tons skønnes påkrævet.

2. Det meddeles officielt, at regeringen med tilslutning af samtlige i det udenrigspolitiske nævn repræsenterede partier har givet principielt tilsagn om, at Danmark vil yde sit bidrag til de militære styrker, der skal stilles til F.N.s rådighed i henhold til plenarforsamlingens resolution af 3. november 1950 („Acheson-planen"). Udenrigsministeren udtaler, at regeringen forbereder et lovforslag om udrustning af en særlig bataillon, der kan stå til rådighed for F.N. overalt, hvor der er brug for det.

   Ved åbningen af købestævnet i Fredericia udtaler handelsminister Weikop, at de midler, der er bragt i anvendelse for at skabe bedre økonomisk balance, ikke har været uden virkning. Underskudet på betalingsbalancen er foreløbig holdt inden for de forudsatte rammer, og der er udsigt til, at byttеforholdet ikke vil blive yderligere forringet.

   Ifølge pressemeddelelser er Færøernes erhvervsliv præget af likviditetsvanskeligheder, der navnlig har ramt Sjóvinnubankin.

3. Statsminister Erik Eriksen udtaler, at de indenlandske priser så nogenlunde er under kontrol, og at avancebegrænsningen for byerhvervene er slået igennem.

7. Danmarks gæld til den europæiske betalingsunion voksede i juli med 37 mill. kr. og udgør hermed ca. 500 mill. kr.

8. Engrospristallet for juli beregnes til 386 (1935 = 100) mod 390 i juni, den første større nedgang siden kronedevalueringen i september 1949.

11. „Dansk Samling" anmeldes til indenrigsministeriet som politisk parti efter indsamling af 10.533 underskrifter.

13. På det nordiske interparlamentariske møde i Stockholm foreslår fhv. statsminister Hedtoft på den danske delegations vegne mere regelmæssige møder mellem repræsentanter for de nordiske landes parlamenter.

15. Priskontrolrådet suspenderer de fastsatte maksimalpriser og -avancer for tekstilvarer i tidsrummet 15. august—15. november.

   En færøsk delegation under ledelse af lagmand Chr. Djurhuus ankommer til København for at forhandle med regeringen om den økonomiske situation på Færøerne.

17. Der nedsættes et dansk-færøsk fællesudvalg til at indsamle yderligere oplysninger om den færøske likviditetskrise.

21. Det radikale venstres rigsdagsgruppe henstiller til regeringen, at der i spørgsmålene om optagelse af nye medlemmer i atlantpagten, handelen mellem atlantpagtlandene og øststaterne og Tysklands militarisering ikke træffes beslutninger, der direkte eller indirekte forpligter Danmark, uden at der forinden har været lejlighed til på rigsdagen at drøfte og tage stilling til problemerne.

22. Udenrigsministeriet meddeler, at Sovjetunionen har afslået det dansk-svenske forslag om at forelægge spørgsmålet om det russiske søterritoriums udstrækning i Østersøen for den mellemfolkelige domstol.

   Nationalbanken meddeler, at den efter forhandling med regeringen har besluttet, at den under forudsætning af, at der ikke sker nogen udvidelse af den samlede pengeforsyning, indtil videre vil give nye genbelåningstilsagn for de private bankers byggelån i det omfang, hvori eksisterende tilsagn afvikles.

23. I udenrigsministeriet underskrives en dansk-amerikansk aftale, hvorefter de ca. 6.3 mill. kr., som Danmark har be-

talt for amerikanske overskudslagre, anvendes til dansk-amerikansk studieudveksling i de kommende 5 år.

29. Justitsministeriet meddeler, at dr. Werner Best efter at have afsonet halvdelen af sin straf er blevet benådet og udvist af riget.

31. Den danske forhandlingsdelegation accepterer et engelsk tilbud om en prisforhøjelse for bacon på 12.5 % (til 5 kr. pr. kg.) og en præmiering af leverancer ud over 110.000 tons med 28 % prisstigning (til 5.71 kr. pr. kg.). Overenskomsten, der gælder til 30. september 1952, anslås af finansministeren at ville give en merindtægt på 100 mill. kr.

Finansudvalget drøfter indberetningerne fra banktilsynet om Sjóvinnubankins likviditetsvanskeligheder. Af indberetningerne fremgår, at bankens ledelse — den tidligere direktør, fhv. folketingsmand Thorstein Petersen, og den nuværende formand, købmand Chr. Holm-Jacobsen — har overtrådt bankloven ved at bevilge sig selv store lån. Iøvrigt konkluderer indberetningerne i, at banken for at opfylde lovens krav m. h. t. egenkapital må tilføres mindst 2 mill. kr. aktie- eller garantkapital. Endvidere mangler der 7.7 mill. kr. i likvide beholdninger.

September 1951

1. Det tyske mindretals ugeblad „Der Nordschleswiger" meddeler, at det agter at udkomme som dagblad fra 1. december.

3. Ved en forhandling mellem repræsentanter for regeringen, nationalbanken, de færøske forhandlere og rigsombudsmanden enes man om en rekonstruktionsplan for Sjóvinnubankin, som vil blive forelagt de ansvarlige organer i Danmark og på Færøerne.

4. Det meddeles, at folketallet i Danmark, ekskl. Færøerne og Grønland, den 7. nov. 1950 var vokset til 4.279.151 mod 4.045.232 den 15. juni 1945.

   Handelsminister Weikop meddeler borgerrepræsentationens konservative gruppe, at han fra 1. oktober vil overtage embedet som borgmester efter Alfred Bindslev.

5. Den dansk-norsk-svenske kraftkomité afslutter forhandlinger i Stockholm om en samleskinne mellem de tre landes ledningsnet. Forhandlingerne skal fortsættes i København i midten af oktober.

   De samvirkende danske Husmandsforeningers hovedbestyrelse vælger Laur. Nielsen, Hundstrup, til formand efter fhv. folketingsmand N. P. Andreasen.

6. Rigsdagens præsidium afviser en anmodning fra den kommunistiske rigsdagsgruppe om indkaldelse af rigsdagen forud for den forestående Atlantpagtkonference i Ottawa.

   Amerikanske industrikonsulenter, der har studeret den danske beklædningsindustri, mener, at industrien med det nuværende udstyr og den samme arbejderstab vil kunne fordoble produktionen.

7. Efter at engrospristallet i juli var faldet 4 points, er det i august gået yderligere 2 points ned til 384.

8. Indenrigsministeriet udsender en kgl. anordning af 1. sept., hvorefter enhver fra det 16. til det 65. år er pligtig til at forrette tjeneste inden for civilforsvaret.

10. Finansministeriet meddeler, at efter at nationalbanken ifølge aftale med regeringen har genoptaget rediskontering af de private bankers byggelån, agter staten at påbegynde en løbende emis-

sion af et statslån, der vil blive forrentet med 5 %, og som amortiseres over 5 år ved årlige udtrækninger til pari, første gang 15. sept. 1952.

11. Den internationale Valutafond kritiserer i sin årsberetning den danske rejsevalutaafgift, men har dog ikke villet modsætte sig, at den opretholdes, indtil loven udløber den 31. marts 1952.

12. Ved sin ankomst til New York på vej til Atlantpagtmødet i Ottawa udtaler udenrigsminister Ole Bjørn Kraft i et interview, at Danmark vil foretrække, at der skabes en separat Middelhavspagt fremfor at Grækenland og Tyrkiet bliver medlemmer af Atlantpagten. Han udtaler endvidere håbet om, at der kan findes en løsning på de vanskeligheder, der er opstået for den danske osteeksport, efter at U.S.A. har gennemført en lov, der fastsætter en bestemt importkvota, idet Danmark foretrækker at tjene sine dollars fremfor at få dem som gave eller lån.

13. Direktør Aage L. Rytter udnævnes til handelsminister i stedet for Ove Weikop. Samtidig afløses landbrugsminister H. Hauch, der har ønsket at træde tilbage af helbredshensyn, af kirkeminister Jens Sønderup, hvis post overtages af provst Carl Hermansen.

Udenrigsminister Ole Bjørn Kraft udtaler overfor amerikanske journalister, at Danmark vil tage under overvejelse at sende tropper til Korea, hvis våbenstilstandsforhandlingerne bryder sammen.

15. Folkeflokkens formand, Thorstein Petersen, udtræder af Færøernes landsstyre og efterfølges af sin partifælle Haakon Djurhuus. Derimod fortsætter Rikard Long, der også har været medlem af Sjóvinnubankins bestyrelse, som medlem af landsstyret, idet sambandspartiet ikke anser ham for kompromitteret. Til lagtingsformand efter Djurhuus vælges formanden for sambandspartiet, folketingsmand Johan Poulsen. Den politiske alliance mellem folkeflokken og sambandspartiet fortsættes herefter.

18. Ifl. telegram fra Ottawa har Norge meddelt Atlantpagtrådet, at det ikke vil modsætte sig Grækenlands og Tyrkiets optagelse i Atlantpagten. Rådet har derefter suspenderet debatten efter anmodning fra dansk side, idet de danske repræsentanter ønsker at indhente instrukser i København.

I en handelsaftale mellem Danmark og Schweiz for tiden 1. oktober 1951—30. september 1952 er fastsat danske eksportkontingenter til ca. 50 mill. kr., medens der regnes med en import fra Schweiz på godt 100 mill. kr.

19. I et møde i det udenrigspolitiske nævn oplyses det, at Danmark ikke kan vente tilslutning fra nogen anden medlemsstat i sin modstand mod Grækenlands og Tyrkiets optagelse i Atlantpagten. Da det efter regeringens opfattelse ikke vil kunne forsvares, at Danmark som eneste land ved at fastholde sin modstand udøver veto over for forslaget, indstiller den, at den danske delegation i Ottawa bemyndiges til at stemme for forslaget, og får tilslutning fra s., v. og k. f., medens r. v. og repræsentanten for rf. (Oluf Pedersen) ikke kan tiltræde regeringens indstilling.

24. Udenrigsminister Ole Bjørn Kraft aflægger høflighedsvisit hos præsident Truman.

Den danske og den hollandske delegation ved GATT-konferencen i Genève protesterer mod de sidste af U.S.A. gennemførte restriktioner på indførslen af mejeriprodukter.

25. Statsminister Erik Eriksen erklærer i forfatningskommissionen, at regeringen er rede til forhandling på grundlag af 23 års valgretsalder og etkammersystem. Fhv. statsminister Hedtoft angriber regeringens holdning i spørgsmålet om valgretsalderen og bebuder, at socialdemokratiet vil fremsætte forslag om 21 års valgretsalder til kommune- og menighedsrådsvalg. Aksel Larsen (k.) slutter sig hertil, Hans Hansen (rf.) går ligeledes ind for 21 års valgretsalder, medens de radikale beklager

regeringens erklæring om valgretsalderen, men er villige til fortsat forhandling om grundlovssagen.

Udenrigsminister Ole Bjørn Kraft udtaler i Washington med henblik på Spanien, at Danmark er modstander af, at der bliver optaget flere lande i Atlantpagten efter Grækenland og Tyrkiet.

26. De samvirkende Fagforbund og Dansk Arbejdsgiverforening meddeler, at de forhandlinger, der har været ført som følge af regeringens og rigsdagens henstilling om at nå frem til en ordning, der udelukker, at arbejdskonflikter fører til en standsning af dagspressen, ikke har givet et positivt resultat. Man er imidlertid villig til at genoptage forhandlingerne, når den tilstundende overenskomstsituation er overstået.

Den socialdemokratiske provinspresse foretager en rationalisering, hvorved landsdelsblade afløser 8 lokalaviser.

28. I en tale i radioen i anledning af „Nordens Dag" peger statsminister Erik Eriksen på oprettelsen af et nordisk råd, en nordisk toldunion og nordisk næringsfrihed som de nærmeste fremtidsopgaver for det nordiske samarbejde.